Umberto Eco

Paslaptingoji karalienės Loanos liepsna

ILIUSTRUOTAS ROMANAS

Umberto Eco

Paslaptingoji karalienės Loanos liepsna

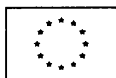
ILIUSTRUOTAS ROMANAS

Iš italų kalbos vertė
Inga Tuliševskaitė

VILNIUS 2006

UDK 850-3
Ec35

Umberto ECO
LA MISTERIOSA FIAMMA
DELLA REGINA LOANA
Bompiani, Milano 2004

Education and Culture

Culture 2000

Knygos vertimą parėmė Europos Sąjungos programa
„Kultūra 2000“

ISBN 9986-16-467-2

Pirma dalis

SMŪGIS

1. ŽIAURIAUSIAS MĖNUO

– Jūsų vardas?

– Pala, tuoj pasakysiu, sukasi ant liežuvio galo.

Taip viskas prasidėjo.

Jaučiausi lyg jau nubudęs po ilgo miego, bet vis dar kabantis pilkoje balzganoje. O gal nė nebuvau nubudęs, tik sapnavau. Keistą sapną, be vaizdų, prisotintą garsų. Nematau, bet girdžiu balsus, pasakojančius, ką turėčiau matyti. Jie sako, kad matau tik dulksną virš kanalų, kraštovaizdis čia susilieja ir išnyksta. Briugė, pagalvoju, aš Briugėje, ar kada nors lankiausi apmirusioje Briugėje? *Kur migla sklando tarp bokštų nelyginant sapno ūkanos? Pilkas miestas, liūdnas kaip chrizantemomis pražydęs kapas, nuo namų it sudriskęs gobelenas nukaręs ledinis rūkas...*

Mano siela šiūruoja tramvajaus langus, paskęsdama tyvuliuojančiame žibintų rūke. Rūkana, mano skaisčioji sesė... Tirštas, matinis rūkas slopina garsus, gimdo beformius vaiduoklius... Paskui atsiduriu ties bedugne praraja ir matau aukštą vyrą sniego baltumo veidu, apsisiautusį drobule. *Mano vardas Artūras Gordonas Pimas.*

Po kojom gurgžda rūkas. Vaiduokliai slenka pro šalį, kliudo mane, išnyksta. Toli mirguliuoja žiburiai it kapinių žaltvykslės...

Kažkas žengia greta, be garso, lyg basomis, be užkulnių, batų, basučių, rūko klostė braukia man per skruostą, kažkur kelto užkaboryje plyšauja girtuoklių būrys. Keltas? Tą žodį ištariu ne aš, tai – balsai.

Rūkas atsėlina kaip katinas... Toks tirštas rūkas, rodos, išnyko pasaulis.

Retkarčiais tarytum atsimerkiu ir matau šviesas. Girdžiu balsus: „Ponia, tai ne koma... Ne, prašau negalvoti apie encefalogramos tiesę... Yra reakcija..."

Kažkas man šviečia į akis, po šviesos vėl stoja tamsa. Kažkur kūne jaučiu adatos dūrį. „Matote, yra judesys..."

Megrė panyra į tokį tirštą rūką, kad neįžiūri kelio... Rūke kirba žmonių šešėliai, verda paslaptingas gyvenimas. Megrė? Elementaru, brangusis Vatsonai, tai tik dešimt mažų indėnų, o Baskervilio šuo pradingo rūke.

Pilka garų uždanga pamažu prarado pilkumą, vandens srautas tapo veržlus ir pieniškai balzganas... Mus įtraukė krioklio žiotys, už jų vėrėsi siaubingos prarajos nasrai.

Girdžiu aplink kalbant žmones, noriu rėkti, pranešti, kad esu čia. Tvyro netylantis dūzgesys lyg būčiau ryjamas bergždžių aštriadančių mašinų. Esu kalėjime. Ant galvos jaučiu svorį, gal man uždėjo geležinę kaukę. Tarsi regiu žydrus žiburėlius.

– Vyzdžiai išsiplėtę asimetriškai.

Galvoje sukasi minčių nuotrupos, mane bando pažadinti, negaliu pajudėti. Jei tik pajėgčiau laikytis neužmigęs. Vėl miegu? Valandą, dieną, amžius?

Rūkas grįžta, balsai rūke, balsai apie rūką. *Seltsam, im Nebel zu wandern!** Kokia čia kalba? Rodos, plaukiu jūra, jau esu netoli kranto, bet niekaip negaliu jo pasiekti. Niekas manęs nepastebi, o atoslūgis vėl neša tolyn.

* Keistai judėti rūke! (*Vok.*)

Maldauju, pasakykit ką nors, meldžiu, palieskit mane. Ant kaktos jaučiu delną. Kokia atgaiva. Kitas balsas: „Ponia, yra buvę ir tokių ligonių, kurie staiga atsibunda, atsikelia ir išeina“.

Kažkas mane kankina trūkčiojančia šviesa, diapazono vibravimu, tarsi kaišiotų po nosim garstyčias, paskui česnaką. *Žemė kvepia grybais.*

Vėl balsai, šįkart iš vidaus: *pratisai stena garvežys, Švento Mykolo vienuolyne* per rūką nusidriekia beformių vienuolių vora.*

Peleninis dangus. Rūkas aukštupyje, rūkas žemupyje, rūkas gnaibo rankas mažajai degtukų pardavėjai. Einantys per Šunų salos tiltą žvalgosi į žemai pakibusį rūkuotą dangų, patys apsisiautę rūku, lyg skristų rudame rūke pakibusiu oro balionu, nemaniau, kad mirtis gali jo tiek paskleisti. Stoties ir suodžių kvapas.

Ir vėl šviesa, silpnesnė. *Rodos, girdžiu pro rūką atsklindant viržyne atgijusio dūdmaišio garsus.*

Vėl ilgokai miegojau, tikriausiai. *Paskui – prošvaistė, tarsi būčiau atsidūręs vandeniu skiestos anyžinės stiklinėje...*

Jis stovi prieš mane, nors dar tik kaip šešėlis. Galvoje jaukalas lyg atsipeikėjus po besaikio gėrimo. Rodos, kažką suvograuju, lyg tą akimirką būčiau prabilęs pirmąkart gyvenime:

– *Posco reposco flagito* reikalauja būsimojo laiko bendraties? *Cujus regio ejus religio*... kas tai, Augsburgo taika ar Prahos defenestracija?.. – Paskui: – Rūkas tvyro ir Apeninus kertančio Saulės greitkelio atkarpoje tarp Ronkobilačio ir Barberino del Mudželo...

**Sacra di San Michele* (*it.*) – viena garsiausių benediktinų abatijų Šiaurės Italijoje, ant Pirkirjano kalno, įkurta apie 983 metus. *Čia ir toliau vertėjos paaiškinimai.*

Jis atlaidžiai nusišypso.

– O dabar plačiai atsimerkite ir pabandykite apsidairyti. Ar žinote, kur mes?

Matau jį jau aiškiau, jis vilki – kaip reikia sakyti? – *baltą* chalatą. Nukreipiu žvilgsnį, pavyksta pasukti galvą: kambarys apstatytas paprastai, švarus, tik keli metaliniai baldai, šviesios spalvos, guliu lovoje, mano rankoje vamzdelis. Pro užvertas langines skverbiasi saulės spindulys, *pavasaris tviska ore ir džiūgauja laukuos.* Sušnabždu:

– Mes... ligoninėje, o jūs esate... daktaras. Susirgau?

– Taip, susirgot, vėliau papasakosiu. Dabar atgavote sąmonę. Laikykitės. Aš – daktaras Gratarolas. Norėčiau užduoti keletą klausimų. Kiek pirštų rodau?

– Čia – ranka, čia – pirštai. Jų – keturi. Keturis?

– Teisingai. Kiek bus šešiskart šeši?

– Aišku, trisdešimt šeši.

Galva ūžia nuo minčių, jos kyla tarsi savaime.

– Trikampio statinių kvadratų suma... lygi įžambinės kvadratui.

– Sveikinu. Tikriausiai tai Pitagoro teorema, bet mokykloje iš matematikos turėjau šešis...

– Pitagoras iš Samo salos. Euklido elementai. Neviltinga niekada nesusikertančių lygiagrečių vienatvė.

– Atrodo, jūsų atmintis veikia puikiai. Beje, kuo jūs vardu?

Dvejoju. Vardas sukasi ant liežuvio galo. Po akimirkos ištariu vienintelį tikrą atsakymą.

– Aš vardu Artūras Gordonas Pimas.

– Tai – ne jūsų vardas.

Akivaizdu, Gordonas Pimas yra kitas. Jis negrįžo. Bandau susitarti su daktaru.

– Vadinkit mane... Izmaeliu?

– Ne, jūsų vardas ne Izmaelis. Pagalvokit.

Žodis. Lyg būčiau atsitrenkęs į sieną. Galiu be vargo ištarti „Euklidas“ ar „Izmaelis“, lyg sakyčiau „abrakadabra, kas ten rodos – trys pelėdos ant komodos“. Bet ištarti savo vardą... tarsi atsisukti – ir stoti prieš sieną. Ne, ne sieną, mėginu paaiškinti:

– Jaučiu kažką minkšta, lyg eičiau rūku.

– Kaip atrodo rūkas? – klausia.

– *Rūkas dulkdamas kopia dygiomis kalnų keteromis, o žemai šiaurvakaris vėjas staugdamas šiaušia jūros bangas*... Kaip atrodo rūkas?

– Jūs mane trikdote, aš tik daktaras. Be to, dabar balandis, negaliu jums jo parodyti. Šiandien balandžio dvidešimt penktoji.

– *Balandis – žiauriausias mėnuo.*

– Nesu labai išprusęs, bet tai turbūt citata. Galėjot pasakyti, kad šiandien – Išvadavimo diena. Ar žinote, kurie dabar metai?

– Neabejoju, kad Amerika jau atrasta...

– Gal atsimenat kokią datą, bet kokią datą iki... atsibudimo?

– Bet kokią? Tūkstantis devyni šimtai keturiasdešimt penktieji, Antrojo pasaulinio karo pabaiga.

– Mažoka. Šiandien – 1991 metų balandžio dvidešimt penktoji. Jūs gimėte 1931-ųjų pabaigoje, todėl jums dabar šešiasdešimt.

– Dar tik penkiasdešimt devyneri su puse.

– Puikiai skaičiuojate. Jus ištiko... smūgis. Išgyvenote, sveikinu. Tačiau kažkas liko sutrikę. Silpna reakcinės amnezijos forma. Nesijaudinkit, kartais ji greit praeina. Prašau atsakyti į dar keletą klausimų. Jūs vedęs?

– O kaip jūs manot?

– Taip, jūs vedęs labai malonią ponią, vardu Paola, ji nesitraukė nuo jūsų dienąnakt, tik vakar priverčiau ją eiti namo,

nes būtų visai išsekusi. Dabar, kai jau atsibudote, pakviesiu ją, bet turiu paruošti šiam susitikimui. O prieš tai reikės atlikti dar keletą tyrimų.

– O jei supainiosiu ją su skrybėle?

– Atsiprašau?

– Buvo toks vyras, kuris supainiojo savo žmoną su skrybėle.

– A, Sakso knyga. Žinomas atvejis. Matau, jūs daug skaitote. Ne, jums tai negresia, jau būtumėt supainiojęs mane su krosnim. Nesirūpinkit, galbūt jos ir neatpažinsit, bet tikrai nesupainiosit su skrybėle. Dabar apie jus. Taigi jūsų vardas – Džambatistas Bodonis. Ar jums tai nieko nesako?

Manoji atmintis lyg paukštis pakyla virš kalnų ir slėnių ir sklendžia į beribį horizontą.

– Džambatistas Bodonis buvo garsus spaustuvininkas, bet neabejoju, kad jis – tai ne aš. Ar Napoleonas, ar Bodonis – man tas pats.

– Kodėl Napoleonas?

– Nes Bodonis gyveno Napoleono laikais. Napoleonas Bonapartas gimė Korsikoje, buvo pirmasis konsulas, vedė Žozefiną, tapo imperatorium, užkariavo pusę Europos, pralaimėjo mūšį prie Vaterlo, 1821 metų gegužės penktąją mirė Šv. Elenos saloje *ir tarytum suakmenėjo.*

– Teks grįžti su enciklopedija, bet, atrodo, jūsų atmintis nemeluoja. Tik neatsimenat, kas esąs.

– Tai blogai?

– Tiesą sakant, nelabai gerai. Bet jūs ne pirmas, kuriam taip yra nutikę, padėsime jums išsikapstyti.

Jis prašo pakelti dešinę ranką ir paliesti nosį. Gerai žinau, kas yra dešinė ranka ir kas yra nosis. Pataikau tiesiai į vidurį. Tačiau patirtas jausmas man yra naujas. Liesdamas nosį jautiesi lyg ant smiliaus turėtum akį ir žvelgtum sau į veidą. Aš turiu nosį. Kažkuo panašiu į plaktuką Gratarolas trinkteli man

per kelį, blauzdą ir pėdą. Daktarai tikrina refleksus. Atrodo, mano refleksai geri. Paskui pajuntu nuovargį ir, matyt, užmiegu.

Atsibundu kažkokioje vietoje. Sumurmu, kad man ji primena kosminio laivo kabiną, kaip filmuose (kokiuose filmuose, klausia Gratarolas, visuose, atsakau, šiaip filmuose, paskui paminiu „Star Trek"). Man daro kažką nesuprantama, su nematyta aparatūra. Tikriausiai tyrinėja mano galvos vidų, leidžiu jiems tai daryti, nieko negalvoju, užliūliuotas silpno zyzimo. Retkarčiais užsnūstu.

Vėliau (o gal jau kitą dieną?) Gratarolas randa mane tyrinėjantį lovą. Čiupinėju paklodes, jos lengvos, švelnios, jas malonu liesti, kiek atsargiau paliečiu apklotą, jis bado pirštų pagalvėles. Plaštakos briauna kapoju pagalvę ir džiaugiuosi matydamas, kaip plaštaka prasmenga joje. Kartoju *čiak čiak* ir man labai smagu. Gratarolas klausia, ar pajėgsiu atsikelti iš lovos. Seselės padedamas pakylu ir atsistoju, bet svaigsta galva. Jaučiu, kaip kojos remiasi į grindis, o galva iškilusi. Taip stovima ant kojų. Ant įtempto siūlo. Tarytum undinėlė.

– Drąsiau, pabandykite nueiti į vonios kambarį ir išsivalyti dantis. Ten turėtų būti jūsų žmonos dantų šepetėlis.

Sakau: negalima valytis dantų svetimais dantų šepetėliais, jis atsako – žmona ne svetima. Vonios kambaryje pamatau save veidrodyje. Neabejoju, kad tai esu aš, nes veidrodžiai, *kaip žinoma*, atspindi tai, kas yra prieš juos. Baltas veidas įdubusiais skruostais, ilga barzda, pajuodę paakiai. Nuostabu, nežinau, kas aš, bet matau esąs pabaisa. Nenorėčiau savęs sutikti vakare kokioje tuščioje gatvėje. *Mister Hyde*. Matau du daiktus, vienas iš jų turbūt vadinamas dantų pasta, kitas – dantų šepetėliu. Reikia paimti dantų pastos tūbelę ir paspausti. Malonus jausmas, turėčiau dažniau tai daryti, bet

privalau liautis, balta košė iš pradžių padaro *bliurbt* it koks burbulas, paskui išvinguriuoja tarsi *serpent qui danse**. Gana spausti, nes atsitiks kaip Broljui su strakinais**. Kas tas Broljas?

Dantų pastos skonis puikus. *Puiku, pasakė kunigaikštis.* Tai – velerizmas***. Taigi skonis yra tai, kas tau glosto ne tik liežuvį, bet ir gomurį, tačiau skonis, atrodo, juntamas liežuviu. Mėtos skonis – *y la hierbabuena, a las cinco de la tarde*****... Apsisprendžiu ir pasielgiu taip, kaip tokiu atveju pasielgtų kiekvienas, greit, veik nesusimąstydamas: pirmiausia valausi dantis vertikaliais judesiais, paskui – horizontaliais, pagaliau – iš vidinės pusės. Gera justi, kaip šereliai lenda tarp dantų, turbūt dabar valysiuos dantis kasdien, tai – nuostabu. Šepetėliu perbraukiu liežuvį. Nupurto šiurpas, bet jei per daug nespaudi – galima kentėti, kaip tik to man ir trūko – visa burna lyg kažko prisivėlusi. Dabar tariu: reikia išskalauti. Į stiklinę prileidžiu vandens iš čiaupo ir įsiurbiu į burną. Maloniai stebina jo keliamas garsas, dar smagiau, kai užverčiu galvą ir... gargaliuoju? Gargaliuoti gera. Išpučiu žandus, viskas išsilieja lauk. Išspjoviau. *Fiuut*... krioklys. Lūpomis galiu daryti, ką panorėjęs, jos labai judrios. Atsigręžiu, Gratarolas stovi tarpdury ir stebi mane *lyg būčiau kokia keistenybė iš klajojančio cirko*, klausiu, ar viskas gerai.

Puiku, atsako. Jūsų automatiniai įpročiai nesutrikę, priduria.

* Šokantis žaltys (*pranc.*).

** *Stracchino* (*it.*) – itališkas minkštas riebus varškės sūris, brandinamas apie dvi savaites.

*** Terminas, sukurtas pagal mėgusio cituoti įvairius posakius Charleso Dickenso romano „Pikviko klubo užrašai“ veikėjo Semo Velerio pavardę.

**** Ir pipirmėčių arbatėlė penktą popietės valandą (*isp.*).

– Atrodo, šis vyras beveik normalus, išskyrus, kad jis gal ne aš, – tariu.

– Labai šmaikštu, geras ženklas. Atsigulkit, padėsiu jums, štai taip. Sakykit, ką jūs ką tik padarėt?

– Išsivaliau dantis, liepėt man tai padaryti.

– Teisingai. O prieš dantų valymą?

– Gulėjau šitoje lovoje, jūs man kalbėjot. Ir sakėt, kad dabar – 1991-ųjų balandis.

– Tikrai. Trumpalaikė atmintis nesutrikusi. Sakykit, ar atsimenat dantų pastos pavadinimą?

– Ne, o turėčiau?

– Jokiu būdu. Aišku, imdamas tūbelę į rankas perskaitėt pavadinimą, bet jei tektų įsiminti visus gaunamus stimulus – mūsų atmintis virstų tikru pragaru. Todėl renkamės, sijojam. Pasielgėt taip, kaip pasielgtų kiekvienas. Dabar pabandykit atsiminti svarbiausią dalyką, nutikusį valant dantis.

– Kai šepetėliu perbraukiau liežuvį.

– Kodėl?

– Nes burna atrodė prisivėlusi, paskui pasijutau geriau.

– Matot? Atskyrėte savo jausmams, troškimams, tikslams artimiausią dalyką. Jums grįžo juslės.

– Gera justi šepetėliu valomą liežuvį. Bet neatsimenu, kad kada nors anksčiau būčiau tai daręs.

– Atsiminsit. Pone Bodoni, bandysiu jums paaiškinti kuo paprasčiau. Smūgis neabejotinai pažeidė kai kurias jūsų smegenų sritis. Ir nors kasdien pasirodo vis nauja studija, apie tam tikras smegenų vietas mes dar žinome kur kas mažiau, nei norėtųsi. Ypač apie įvairias atminties formas. Drįsčiau teigti, kad jeigu tai, kas jums nutiko, būtų atsitikę po dešimties metų, mokėtume geriau valdyti situaciją. Nepertraukit, supratau, jei tai būtų atsitikę prieš šimtą metų, jūs jau būtumėt beprotnamyje, ir tiek. Šiandien žinome daugiau, bet ne-

pakankamai. Tarkim, jei negalėtumėt kalbėti, iškart žinočiau, su kuria sritim tai susiję...

– Brokà.

– Šaunuolis. Tačiau Brokà sritis nustatyta jau daugiau nei prieš šimtą metų. Ir vis dar ginčijamasi dėl vietos – kurgi smegenys saugo atsiminimus. Aišku, tų vietų yra ne viena. Nenoriu jums įkyrėti moksliniais terminais, jie tik padidintų sumaištį jūsų galvoje. Kai dantų gydytojas ką nors padaro jūsų dančiui, keletą dienų vis liečiate jį liežuviu, bet jei pasakyčiau, kad man daugiau nerimo kelia ne jūsų hipokampas, o frontalinės skiltys, gal net dešinėje esanti orbito-frontalinė žievė, jūs bandytumėte ją liesti, o tai ne tas pats, kas liežuviu tyrinėti burną. Begalinis nusivylimas. Todėl užmirškite viską, ką jums dabar pasakiau. Be to, kiekvieno žmogaus smegenys skirtingos, mūsų smegenys yra nepaprastai lanksčios ir gali atsitikti, kad praėjus tam tikram laikui jos lieps kitai sričiai daryti tai, ko nebepajėgia atlikti pažeistoji sritis. Ar aiškiai kalbu, supratot, ką noriu pasakyti?

– Labai aiškiai, tęskite. Bet ar nebus greičiau, jei pasakysit, jog praradau atmintį kaip tas vyras iš Kolenjo?

– Matot, atsimenate klasikinį atvejį apie praradusį atmintį vyrą iš Kolenjo, bet negalite atsiminti savo atvejo – neklasikinio.

– Verčiau užmirščiau tą vyrą iš Kolenjo ir atsiminčiau, kur gimiau.

– Tai būtų retesnis atvejis. Iškart atpažinote dantų pastos tūbelę, bet neatsimenat, kad esate vedęs. Išties vestuvių dienos atsiminimą ir dantų pastos tūbelės atpažinimą valdo du skirtingi smegenų tinklai. Mūsų atmintis yra skirtingų tipų. Viena iš jų vadinama implicitine, ir ji mums padeda be vargo atlikti išmoktus darbus, tarkim, valytis dantis, įjungti radiją ar užsirišti kaklaryšį. Po bandymo su dantimis, galiu kirsti

lažybų, kad jūs mokate rašyti, o gal net ir vairuoti automobilį. Implicitinės atminties padedami nesuvokiame, kad atsimename, veikiame automatiškai. Dar yra eksplicitinė atmintis, ta, kurios dėka atsimename ir žinome, kad atsimename. Tačiau ši – eksplicitinė – atmintis yra dvejopa. Viena yra ta, kurią šiandien linkstama vadinti semantine atmintim. Tai – bendroji atmintis, jos dėka žinome, kad kregždė – paukštis, paukščiai skraido ir turi plunksnas, taip pat, kad Napoleonas mirė... na, kaip sakėte. Manau, ši jūsų atmintis veikia puikiai, gal net per daug gerai, nes, kaip matau, tereikia jai duoti *input**, ir ji pradeda sieti atsiminimus, kuriuos aš pavadinčiau scholastiniais, arba pateikia jai pažįstamus sakinius. Ši atmintis susiformuoja dar vaikystėje, vaikas greit išmoksta atpažinti automobilį, šunį, sukurti bendrąsias schemas, todėl, jei kartą pamatė vilkšunį ir kas nors jam pasakė, jog tai – šuo, šuniu jis vadins ir labradorą. Tačiau vaikui sunkiau išsiugdyti antrąjį eksplicitinės atminties tipą, kurį vadiname epizodine, arba autobiografine, atmintimi. Tarkim, pamatęs šunį, jis ne iškart atsimins, kad prieš mėnesį lankėsi pas senelę ir jos sode matė šunį, ir kad jis yra tas pats asmuo, kuris išgyveno šias dvi patirtis. Būtent epizodinė atmintis susieja tai, kas esame šiandien, su tuo, kuo buvome vakar, priešingu atveju sakydami *aš* galvotume tik apie tai, ką jaučiame dabar, o ne apie tai, ką jautėme anksčiau, ir ką jau užklojo migla. Jūs praradote ne semantinę, o epizodinę atmintį, kitaip tariant, savo gyvenimo epizodus. Žodžiu, žinote viską, ką žino visi, turbūt, jei paklausčiau, kas yra Japonijos sostinė...

– Tokijas. Atominė bomba ant Hirošimos. Generolas Makartūras...

* Įvesti duomenis (*angl.*).

– Gana, pakaks. Jūs atsimenate viską, ką kažkada skaitėt ar girdėjot, bet ne tai, kas siejasi su jūsų tiesiogine patirtimi. Žinote, kad Napoleonas pralaimėjo Vaterlo mūšį, bet sakykit, ar atsimenat savo motiną.

– *Mama yra tik viena, mama visada liks mama...* Savo mamos neatsimenu. Turbūt ją turėjau, juk žinau rūšių dauginimosi dėsnius, bet... štai... toliau – rūkas. Daktare, man bloga. Tai – siaubinga. Duokit ką nors, kad vėl užmigčiau.

– Tuoj gausite vaistų, ir taip per daug iš jūsų reikalauju. Atsigulkit patogiai, taip, gerai... Kartoju, kartais taip atsitinka, bet nuo to pagyjama. Tik reikia kantrybės. Paprašysiu, kad atneštų jums ko nors atsigerti, tarkim, arbatos. Mėgstate arbatą?

– *Gal taip, o gal ir ne.*

Atneša arbatos. Sesutė pasodina mane, atrėmusi į pagalves, ir greta pastato vežimėlį. Į puodelį su ten įdėtu maišeliu įpila garuojančio vandens. Neskubėkit, ji karšta, taria. Kaip neskubėti? Uostinėju puodelį ir jaučiu sakytum dūmų kvapą. Noriu pajusti arbatos skonį, sugriebiu puodelį ir gurkšteliu. Siaubinga. Ugnis, liepsna, smūgis į burną. Taigi čia – karšta arbata. Matyt, tas pat su kava ar ramunėlių nuoviru, kurį visi mini. Dabar žinau, ką reiškia nusiplikinti. Visi žino, kad nereikia liesti ugnies, bet nežinojau, kada galima liesti karštą vandenį. Turiu išmokti pajusti ribą, akimirką, prieš kurią negalėjai, o po kurios jau gali. Negalvodamas papučiu skystį ir pamaišau šaukšteliu, kol pagaliau nusprendžiu, jog ir vėl galiu bandyti. Dabar arbata šilta ir skani. Nesu tikras, koks yra arbatos, o koks – cukraus skonis. Vienas iš jų turėtų būti *kartus*, kitas – *saldus*, tačiau kuris yra saldus, o kuris – kartus? Bet jų mišinys man patinka. Visada gersiu arbatą su cukrum. Tik ne plikinančią.

Arbata mane nuramina ir atpalaiduoja. Užmiegu.

Vėl nubundu. Gal todėl, kad miegodamas kasiausi kirkšnį ir kapšelį. Po apklotu suprakaitavau. *Pragulos?* Kirkšnis drėgna, kai per stipriai perbrauki ranka, po pirmosios malonumo bangos pajunti nemalonią trintį. Su kapšeliu geriau: leidi jį tarp pirštų, švelniai, kad nesuspaustum sėklidžių, jauti kažką grūdėta ir truputį plaukuota. Gera kasytis kapšelį, niežulys praeina ne iš karto, priešingai, dar labiau sustiprėja, bet dėl to tik dar maloniau kasytis. *Malonumas nugali skausmą.* Bet niežulys – ne skausmas, o kvietimas prasimanyti malonumą. *Kūno šauksmas.* Jam pasidavus daroma nuodėmė. Apdairus jaunuolis užmiega aukštielninkas, sukryžiavęs rankas ant krūtinės, kad miegodamas neatliktų nepadorių veiksmų. Niežulys – keistas dalykas. Ir mano kiaušiai. *Skystaklynis. Tas vyras kietakiaušis.*

Atsimerkiu. Prieš mane stovi moteris, nebejauna, gal jau perkopusi penktą dešimtį, su raukšlelių tinklu apie akis, bet švytinčio, dar nesuvytusio veido. Keletas žilų sruogų, vos matomų, lyg tyčia, koketuodama būtų jas išbalinusi, tarsi sakydama „nenoriu atrodyti kaip mergaitė, bet nejaučiu metų naštos“. Ji graži, o jaunystėje, matyt, jos būta labai gražios. Glosto man kaktą.

– Jambai, – taria.

– Kas yra Jambas, ponia?

– Tu esi Jambas, visi tave taip vadina. O aš esu Paola. Tavo žmona. Atpažįsti?

– Ne, ponia, atleisk, Paola, apgailestauju, daktaras turėjo tau paaiškinti.

– Daktaras man paaiškino. Nebežinai to, kas atsitiko tau, bet puikiausiai žinai, kas atsitiko kitiems. Kadangi esu tavo asmeninės istorijos dalis, nebežinai, mielasis Jambai, kad mes susituokę jau trisdešimt metų. Turime dvi dukteris – Karlą ir Nikoletą ir tris nuostabius vaikaičius. Karla ištekėjo labai jauna

ir susilaukė dviejų vaikų. Aleksandrui penkeri, Lukui – treji. Nikoletos sūnui Džandžakomui, kurį vadinam Džandžiu, taip pat treji. Vadindavai juos pusbroliais dvyniais. Ir buvai... esi... būsi nuostabus senelis. Buvai geras tėvas.

– O ar... buvau geras vyras?

Paola pakelia akis į dangų:

– Juk mes dar gyvi?! Na, per trisdešimt bendro gyvenimo metų visko pasitaikė. Visi tave laikė gražiu vyriškiu...

– Šįryt, vakar, prieš dešimt metų veidrodyje mačiau siaubingą veidą.

– Po to, ką patyrei, tai – menkiausias dalykas, palyginti su tuo, kas galėjo tave ištikti. Bet buvai ir vis dar esi gražus vyras, tavo šypsenai neįmanoma atsispirti ir buvo tokių, kurios neatsispyrė. Tu irgi neatsispyrei, sakydavai, kad galima pasipriešinti viskam, tik ne pagundai.

– Atleisk.

– Šneki kaip tie, kurie apšaudė Bagdadą valdomomis raketomis, o paskui atsiprašinėjo už civilių gyventojų žūtį.

– Raketos į Bagdadą? „Tūkstantyje ir vienoje naktyje“ to nebuvo.

– Buvo karas, Persų įlankos karas, jis jau baigėsi, o gal dar ne. Irakas okupavo Kuveitą, įsikišo Vakarų valstybės. Nieko neatsimeni?

– Daktaras sakė, kad epizodinė atmintis, ta, kuri manyje, atrodo, užsikirto, siejasi su jausmais. Gal į Bagdadą paleistos raketos mane jaudino.

– Labai. Visada buvai prisiekęs pacifistas, tas karas tau buvo didelis smūgis. Prieš beveik du šimtus metų Menas de Biranas* išskyrė tris atminties, minčių, jausmų ir įpročių ti-

* Marie François Pierre Gontier de Biran (vadintas Maine de Biran); 1766–1824 – prancūzų filosofas.

pus. Tu atsimeni mintis ir įpročius, bet neatsimeni tų jausmų, kurie anksčiau buvo tau artimiausi.

– Iš kur žinai tokius dalykus?

– Psichologija – mano profesija. Pala, ką tik sakei, kad tavo epizodinė atmintis užsikirto. Kodėl pavartojai būtent šį žodį?

– Taip sakoma.

– Tikrai, bet taip atsitinka žaidžiant fliperiu*, o tu tiesiog beprotiškai mėgsti žaisti fliperiu, kaip vaikas.

– Žinau, kas yra fliperis, bet nežinau, kas esu aš, supranti? Upės Po slėnyje rūkas. Beje, kur mes?

– Upės Po slėnyje. Gyvename Milane. Žiemą pro mūsų buto langus matyti rūko sklidinas parkas. Tu gyveni Milane ir esi senųjų knygų antikvaras, turi savo studiją.

– Faraonų prakeiksmas. Jei mano pavardė Bodonis, o mane pakrikštijo Džambatistu, kitaip nė negalėjo baigtis.

– Ir baigėsi gerai. Savo darbą išmanai puikiai, mes ne milijardieriai, bet gyvename pasiturimai. Padėsiu tau, po truputį viską atsiminsi. Viešpatie, kai pagalvoju, kad galėjai nebeatsigauti... gydytojai padarė stebuklą, laiku susigriebė. Mielasis, ar galiu tau tarti „sveikas sugrįžęs“? Atrodai, lyg pirmą kartą mane matytum. Žinai, jei dabar tave sutikčiau pirmą kartą, vis tiek už tavęs tekėčiau. Sutarta?

– Tu – nuostabi. Man tavęs reikia. Esi vienintelė, kuri gali mane supažindinti su paskutiniais trisdešimt mano gyvenimo metų.

– Trisdešimt penkeriais. Susipažinome Turino universitete, tu rašei diplominį, aš, pirmakursė, sutrikusi klaidžiojau *Palazzo Campana*** koridoriais. Paklausiau tavęs, kur rasti

* Elektrinis biliardas su spyruokliniais kamuoliuko atmušėjais, dažniausiai jis žaidžiamas baruose.

** Vienas iš Turino universiteto pastatų, jame įsikūręs Matematikos, fizikos ir gamtos mokslų fakultetas.

kažkokią auditoriją, o tu mane, patiklią studenčiukę, pakabinai ir suviliojai. Kas paskui? Buvau jauna, tu išvažiavai dirbti į užsienį, trejiems metams. Kai grįžai, pradėjom gyventi kartu, sakėm, jog tai tik bandymas, galų gale tapau nėščia ir mes susituokėm, nes buvai džentelmenas. Atleisk, ne, dar ir todėl, kad mylėjom vienas kitą, džiaugeisi tapsiąs tėvu. Laikykis, tėti, pamatysi, padėsiu tau viską atsiminti.

– Nebent tai sąmokslas, tikrasis mano vardas Feličinas Grimaldelis*, esu plėšikas, o tu ir Gratarolas man meluojate, nežinau, gal dirbate slaptosioms tarnyboms ir gavote užduotį sukurti mano tapatybę, kad pasiųstumėt šnipinėti kitapus Berlyno sienos, „Ipkreso byla"**, ir...

– Berlyno siena jau nugriauta, o sovietų imperija byra nelyginant kortų namelis...

– Viešpatie, akimirką nusisuk – ir še tau, kokios košės privirta. Juokauju, tikiu. Kas yra Broljo strakinai?

– Kas? Strakinas – tai minkštas varškės sūris, bet taip jis vadinamas Pjemonte, čia, Milane, jį vadina krešenca. Kodėl klausi?

– Iš tūbelės spaudžiau dantų pastą. Pala, juk buvo toks dailininkas, vardu Broljas, jis sunkiai vertėsi iš savo meno, bet nenorėjo ieškotis kito darbo, sakė, kad jam neurozė. Atrodo, tai buvo tik priedanga gyventi išlaikomam sesers. Galų gale draugai įdarbino jį sūrinėje. Jis eidavo pro į matinį popierių suvyniotų strakinų stirtą ir negalėdavo susivaldyti, vis per tą neurozę (taip sakydavo): imdavo sūrius po vieną ir – *čiak* – suspausdavo, o sūris išlįsdavo iš popieriaus. Kai taip suniokojo gerą šimtinę, jį išmetė iš darbo. Jis nesiliovė karto-

* Laimingasis Visraktis (*it.*).

**1965 metų filmas apie anglų žvalgybos agentą, kur pagrindinį vaidmenį atlieka Michaelas Caine'as.

jęs, kad dėl visko kalta neurozė, mygti strakinus yra mano aistra, – sakydavo. Viešpatie, Paola, juk tai – vaikystės atsiminimai! Neturėčiau atsiminti, ką kažkada patyriau!

Paola prapliumpa juoktis.

– Atleisk, dabar supratau. Tą istoriją žinai nuo vaikystės, bet taip dažnai ją pasakodavai, kad ji tapo neatskiriama tavo pasakojimų dalimi, juokindavai mūsų svečius istorija apie dailininko sūrius, o šie vėliau pasakodavo ją kitiems. Deja, atsimeni ne savo patirtį, tiesiog žinai istoriją, kurią daug kartų pasakojai, ji tau tapo, kaip čia pasakius, visuotiniu turtu, tokiu, kaip pasaka apie Raudonkepurę.

– Nebegalėčiau be tavęs gyventi. Džiaugiuosi, kad tu mano žmona. Ačiū, Paola, už tai, kad esi.

– Viešpatie, dar prieš mėnesį būtum tai pavadinęs kičine klišė iš televizijos serialo...

– Atleisk. Nebemoku kalbėti nuoširdžiai. Neturiu jausmų, tik girdėtus posakius.

– Vargšas brangutis.

– Ar tai – ne klišė?

– Šmikis.

Paola tikrai mane myli.

Naktį praleidau ramiai, kažin ko Gratarolas man sušvirkštė į veną. Bundu pamažu ir, matyt, guliu užsimerkęs, nes girdžiu Paolą šnabždant, kad manęs nepažadintų:

– O gal tai – psichogeninė amnezija?

– Negalima to atmesti, – atsakė Gratarolas. – Net mažiausia įtampa gali sukelti smūgį. Matėte tyrimų rezultatus, yra pažeidimų.

Atsimerkiu ir pasisveikinu. Kambaryje dar dvi moterys ir trys vaikai, niekada nematyti, bet numanau, kas jie. Siaubas, žmona – dar pusė bėdos, bet dukterys, Viešpatie, juk jos –

tavo kūnas ir kraujas, juo labiau vaikaičiai... Jaunųjų moterų akys spindi, vaikai bando užsiropšti ant lovos, graibsto mano rankas ir kartoja: sveikas, seneli, o man – nieko. Net ne migla, sakyčiau, apatija. O gal ataraksija*? Jaučiuosi lyg žiūrėčiau į gyvūnus zoologijos sode – beždžionėles ar žirafas. Aišku, šypsausi, sakau malonius žodžius, bet viduje – tuštuma. Kažkodėl atsimenu žodį *išgremžas*, bet nežinau, ką jis reiškia. Klausiu Paolos. Ji atsako, jog tai pjemontietiškas žodis, jis reiškia taip švariai išplautą ir metaliniu šepetėliu iššveistą puodą, kad šis spindi nelyginant naujas. Taigi jaučiuosi lyg išgremžas. Gratarolas, Paola, mergaitės kemša man į galvą tūkstančius smulkmenų iš mano gyvenimo, bet jos lyg sausos pupelės slidinėja puode ir neišverda, nesisieja su jokiu sultiniu ir jokiu padažu, niekuo, kas mane paakintų valgyti, niekuo, ko norėčiau *vėl* paragauti. Mokausi savo patirties lyg ji būtų kitų.

Glostau vaikus ir uodžiu jų kvapą, bet negaliu jo apsakyti, gal tik kaip labai švelnų. Galvoje sukasi žodžiai: ***yra tokių gaivių kvapų kaip vaiko kūno kvapas***. Taigi mano galva ne tuščia, ten sūkuriuoja kitų atsiminimai, markizė išėjo penktą mūsų gyvenimo vidurio kelio valandą, Ernestas Sabatas** ir merguželė iš kaimo, Abraomas turėjo sūnų Izaoką, Izaokas turėjo sūnų Jokūbą, Jokūbas turėjo sūnų Judą ir dar Roką su jo broliais, varpai išmušė vidurnaktį ir tada pamačiau švytuoklę, ant Komo ežero kranto medžiuose miega ilgasparniai paukščiai, *monsieurs les anglais je me suis couché de bonne heure****, čia kuriama Italija ar žudomas negyvėlis, *tu quoque alea*****,

* Graikiškai *ataraxis* – jaudulio stoka, šaltumas.

** Rašytojas argentinietis, gimęs 1911 metais Buenos Airių provincijoje.

*** Ponai anglai, aš guliau anksti (*pranc.*).

**** Ir tu, likime (*lot.*).

pabėgęs karys, sustok, akimirka žavinga, Italijos broliai, dar kartą susitelkim, arklas, vagojantis dirvą, tiks ir vėl, Italija nugalėta, bet nepasiduoda, kausimės iš pasalų, ir ateina vakaras, trys moterys man prie širdies, be vėjo, negyva barbaro ietis, į kurią tiesei savo liauną mergaitišką ranką, neklausk nuo šviesos pamišusio žodžio, nuo Alpių iki piramidžių pakilo į kovą ir užsidėjo šalmą, mano gaivūs žodžiai vakare už tuos kelis pigius juokelius, visada laisva skrisk aukso sparnais, sudie, šaltiniais trykštantys kalnai, bet aš vardu Liučija, Valentinai, obuolmuši Valentinai, Gvidai, norėčiau, kad dangus užtemtų, pažinau virpulį meilės ginklų, *de la musique où marchent des colombes**, gaivi ir šviesi naktis, kapitonas, mane apšvietė godotinas jautis, nors bergždžia kalbėti, mačiau juos Pontidėje, rugsėjį važiuosim, kur žydi citrinmedžiai, taip prasideda Achilo Pelėjo nuotykiai, mėnul mėnulėli, sakyk, ką veiki, iš pradžių žemė buvo lyg sustingusi, *Licht mehr Licht über alles***, grafiene, kas yra gyvenimas?, trys pelėdos ant komodos. Vardai, vardai, vardai, Baltaplunksnis Angelas, lordas Brumelis, Pindaras, Floberas, Dizraelis, Remigijus Dzenas, Juros periodas, Fatoris, Straparolas ir maloniosios naktys, Madam Pompadūr, *Smith & Wesson*, Roza Liuksemburg, Dzenas Kozinis, Palma Senasis, archeopteriksas, Čičeruakjas, Matas, Morkus, Lukas, Jonas, Pinokis, Žiustina, Marija Goreti, Taidė kekšė šlykščiais nagais, osteoporozė, Sent Onorė, Bachta Ektabatana Persepolis Suza Arbela, Aleksandras ir Gordijaus mazgas***.

Mane užgriūva pasklidę enciklopedijos lapai, norisi mosi-

* Muzika, kur žingsniuoja balandžiai (*pranc.*).

** Šviesos, daugiau šviesos virš visų (*vok.*).

*** Padrikos citatos iš įvairių kūrinių, autorių ir veikėjų vardai, vietovardžiai.

kuoti rankom lyg apspistam bičių. Vaikai vadina seneliu, žinau, kad turėčiau mylėti juos labiau negu save patį, bet nežinau, kurį iš jų vadinti Džandžiu, kurį Aleksandru, o kurį Luku. Žinau viską apie Aleksandrą Didįjį, bet nieko apie savo mažąjį Aleksandrą.

Sakau, kad jaučiuosi nusilpęs ir norėčiau pamiegoti. Jie išeina, o aš apsiverkiu. Ašaros sūrios. Atrodo, dar turiu jausmus. Tačiau naujus, šiandieninius. Ankstesnieji man jau nebepriklauso. Nežinau, ar tikiu Dievą, kad ir kaip būtų, praradau sielą.

Kitą rytą Gratarolas pasodina mane prie staliuko ir parodo krūvą spalvotų kvadratų. Paola sėdi greta. Jis ištraukia vieną ir klausia, kokia spalva. *Tuk tuk tuk, bateli raudonas, tuk tuk tuk, sakyk, kokia spalva? Salotinė, avietinė, išlįsk, garibaldininke!* Neklysdamas įvardiju pirmas penkias, o gal šešias spalvas: raudoną, geltoną, žalią ir kitas. Aišku, pasakau: *A noir, E blanc, I rouge, U vert, O bleu, voyelles, je dirais quelque jour vos naissances latentes**, bet suvokiu, kad poetas ar kažkas už jį melavo. Kodėl A juoda? Jaučiuosi lyg pirmąkart gyvenime atrasčiau spalvas: raudona – labai gyva, ugnies raudonis, bet gal per ryški, ne, geltona dar ryškesnė, sakytum staiga į akis nukreipta šviesa. Žalia užlieja ramybe. Blogiau sekasi su kitais kvadratais. Kokia spalva? Žalia, atsakau, bet Gratarolas nepaleidžia: kokia žalia, kuo ji skiriasi nuo šios? Iš kur galiu žinoti. Paola paaiškina, kad viena žalia yra dedešvos, kita – žirnelių. Dedešva – žolė, sakau, o žirneliai valgomi, jie apvalūs, guli ilgoje gumbuotoje ankštyje, nors niekada nemačiau nei dedešvos, nei žirnelių. Nesijaudinkit, sako Gratarolas, an-

* A juoda, E balta, I raudona, O mėlyna, balsiai, kada nors įminsiu jūsų slaptąsias prigimtis (*pranc.*), A. Rimbaud eil.

glų kalboje yra trys tūkstančiai žodžių spalvoms žymėti, bet žmonės paprastai gali įvardyti daugiausia aštuonias, pažįstame vaivorykštės spalvas – raudoną, oranžinę, geltoną, žalią, žydrą, mėlyną, violetinę, tačiau ir šiųjų daugelis nepajėgia atskirti. Norint atskirti ir įvardyti spalvas, reikia turėti didelę patirtį, dailininkui tai pavyksta geriau nei, tarkim, taksi vairuotojui, kuriam gana šviesoforo spalvų.

Gratarolas paduoda rašiklį ir popieriaus lapą. Rašykit, sako. Parašau: „Kokį velnią turėčiau rašyti?“, ir man atrodo, kad niekada nieko kita nė nedariau – taip lengvai minkštas rašiklio galas slysta popieriaus paviršiumi.

– Rašykit, kas šaus į galvą, – sako Gratarolas.

Galvą? Parašau: meilė, kur galvą man susuko, iš meilės sukasi saulė ir žvaigždės, geriau vienam nei su prasta draugija, daug vargo teko man patirti, oj, gyvenime, mano gyvenime, oj, manoji širdie širdie, širdžiai neįsakysi, De Amičis, nuo draugų mane saugok, Viešpatie Dieve, jei būčiau aš kregždutė danguje, ugnim pavirtęs – sudeginčiau pasaulį, gyvent liepsnojant ir nejusti skausmo, skaudu nebijoti neturėti, baimė lekia devyniasdešimt, aštuoniasdešimt, septyniasdešimt, tūkstantis aštuoni šimtai šešiasdešimt, Tūkstančio žygis, tūkstantis ir jau ne tūkstantis, dutūkstantųjų metų stebuklai, poeto galas yra nuostabus.

– Parašyk ką nors iš savo gyvenimo, – taria Paola. – Ką veikei būdamas dvidešimties?

Parašau: *Man buvo dvidešimt. Niekam neleisiu sakyti, jog tai – gražiausi gyvenimo metai.* Daktaras paklausė, apie ką atsibudęs pagalvojau pirmiausia. Parašiau: *Pabudęs vieną rytą Gregoras Zamza pajuto, kad guli lovoje, pavirtęs milžinišku vabzdžiu.*

– Daktare, gal jau gana, – taria Paola. – Pažabokite jo asociacijų grandines, nes išprotės.

– Dabar aš tau atrodau sveikas?

Gratarolas staiga paliepia:

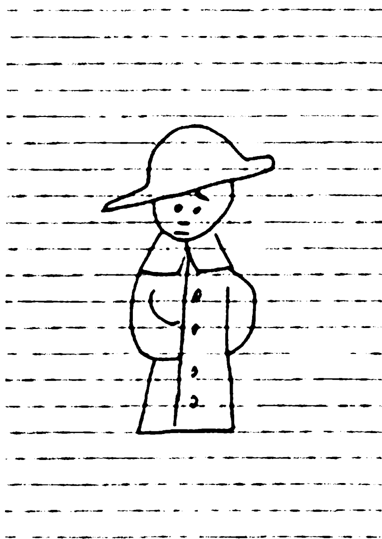
– Pasirašykit negalvodamas, lyg pasirašytumėte čekį.

Negalvodamas išraitau „GBBodoni“, su uodegėle pabaigoje ir apvaliu tašku ant „i“.

– Matot? Jo galva nežino, kas jis, užtat ranka – žino. Tai buvo nuspėjama. Atlikime dar vieną bandymą. Pasakojot man apie Napoleoną. Kaip jis atrodė?

– Neatsimenu atvaizdo. Tik vardą.

Gratarolas klausia Paolos, ar moku piešti. Atrodo, nesu dailininkas, bet ką nors pakeverzoti moku. Jis paprašo nupiešti Napoleoną. Nupiešiu.

– Neblogai, – taria Gratarolas. – Nupiešėt savo susikurtą Napoleono schemą: trikampė skrybėlė, už liemenės užkišta plaštaka. Dabar parodysiu jums kelis paveikslus. Pirmasis pluoštas – meno kūriniai.

Reaguoju teisingai: „Džokonda", Manė „Olimpija", šito autorius – Pikasas arba koks nors vykęs jo plagiatorius.

– Matot, jis juos atpažįsta. Dabar eikim prie šiuolaikinių veikėjų.

Pluoštas nuotraukų, čia irgi, išskyrus keletą man visai nepažįstamų veidų, atsakau teisingai: Greta Garbo, Einšteinas, Totò, Kenedis, Moravija, pasakau jų profesijas. Gratarolas klausia, kas juos sieja. Tai, kad jie yra garsenybės? Ne, daugiau, dar vienas dalykas. Dvejoju.

– Tai, kad visi jie jau mirę, – taria Gratarolas.

– Tikrai? Ir Kenedis su Moravija?

– Moravija mirė praėjusių metų pabaigoje, Kenedis nužudytas šešiasdešimt trečiaisiais.

– Vargšeliai, gaila.

– Tai, kad neatsimenate Moravijos, beveik normalu, jis mirė visai neseniai, akivaizdu, jog neturėjote laiko užfiksuoti šio įvykio savo semantinėje atmintyje. Stebina Kenedis, juk tai – sena istorija, enciklopedinė.

– Kenedžio nužudymas jį labai paveikė, – įsiterpia Paola. – Gal Kenedis siejasi su jo asmeniniais atsiminimais.

Gratarolas ištraukia trečią nuotraukų pluoštą. Vienoje matyti du žmonės, ir vienas jų neabejotinai esu aš, susišukavęs ir išsipustęs, su Paolos minėta neatsispiriama šypsena. Antrasis irgi atrodo labai patrauklus, bet nežinau, kas jis.

– Džanis Laivelis, tavo geriausias draugas, – taria Paola. – Sėdėjote viename suole nuo pradžios mokyklos iki licėjaus baigimo.

– Kas čia? – klausia Gratarolas, atkišęs kitą nuotrauką.

Nuotrauka sena, moteris susišukavusi pagal ketvirtojo dešimtmečio madą, suknelė su kuklia iškirpte, riesta mažučiukė nosis, vyras – tiesiu sklastymu, plaukai ištepti briliantinu, nosis atsikišusi, plati šypsena. Jų nepažįstu (aktoriai? ne, per

daug paprasti, per mažai žavesio, gal kokie jaunavedžiai), bet pajuntu lyg kas būtų suspaudęs širdį ir kone malonų alpulį.

Paola tai pastebi.

– Jambai, čia tavo tėtis ir mama sutuoktuvių dieną.

– Jie dar gyvi? – klausiu.

– Ne, seniai mirę. Žuvo automobilio katastrofoje.

– Ši nuotrauka jus sujaudino, – sako Gratarolas. – Kai kurie vaizdai jumyse kažką sužadina. Tai – kelias.

– Koks kelias, jei net savo tėvo ir motinos negaliu ištraukti iš tos prakeiktos juodosios skylės, – rėkiu. – Sakot, kad čia mano tėvas ir motina, dabar tai žinau, tačiau tą atsiminimą gavau iš jūsų. Nuo šios akimirkos atsiminsiu ne juos, o šitą nuotrauką.

– Kas žino, kiek kartų per šiuos trisdešimt metų atsimindavote juos kaip tik todėl, kad žiūrėjot į šią nuotrauką. Nemanykit, jog atmintis – tai sandėlis, kur atsiminimai sukraunami, o paskui ištraukiami tokie pat, kokie buvo ten padėti, – sako Gratarolas. – Nenoriu kalbėti per daug techniškai, bet atsiminimas yra naujos neuroninės jaudulio formos kūrimas. Tarkim, kokioje nors vietoje jums nutiko kas nors nemalonaus. Vėliau, atsimenant, toji vieta sužadina pirmąjį neuroninio jaudulio vaizdą, panašų, bet netapatų pirminiam. Todėl atsimindamas pasijuntate nejaukiai. Žodžiu, atsimindami rekonstruojame, remdamiesi ir tuo, ką vėliau sužinome ar pasakome. Toks yra atsiminimo mechanizmas. Sakau tai norėdamas paakinti jus sužadinti jaudulio formas, o ne kaskart lyg apsėstam ieškoti to, kas turėtų jau būti atmintyje nepakitęs nuo tos akimirkos, kai jį ten padėjote. Jūsų tėvų atvaizdas šioje nuotraukoje yra toks, kokį jums parodėme mes ir kokį mes matome. Pasiremdamas juo privalote sukurti kažką kita, ir tik tai bus jūsų atsiminimas. Atsiminti – darbas, ne prabanga.

— *Skaudūs, neišdildomi atsiminimai*, — tariu, — *tas mirties šleifas, kurį gyvendami paliekam...*

— Atsiminti gera, — sako Gratarolas. — Kažkas yra pasakęs, kad atsiminimas veikia nelyginant fotoaparato glaudžiamasis lęšis: jis viską sukoncentruoja, o gautas vaizdas — gražesnis už originalą.

— Noriu rūkyti, — tariu.

— Ženklas, kad jūsų organizmas grįžta į įprastas vėžes. Bet bus geriau, jei nerūkysit. Grįžęs namo vyną gerkit saikingai, ne daugiau kaip vieną taurę pietaudamas ar vakarieniaudamas. Turite kraujospūdžio bėdų. Priešingu atveju rytoj jūsų neišleisiu.

— Rytoj jį išleidžiate? — klausia kiek išsigandusi Paola.

— Laikas apsispręsti. Ponia, fiziškai jūsų vyras man atrodo gan savarankiškas. Išėjęs jis tikrai nenusiris nuo laiptų. Čia jį išsekinsime krūva testų, tai — tik dirbtinės patirtys, jau žinome, kokie jų rezultatai. Manau, jam geriau grįžti į savo aplinką. Kartais labai padeda naminio maisto skonis, kvapas, dar kas nors... Apie tuos dalykus iš literatūros galima sužinoti daugiau nei iš neurologijos vadovėlių...

Nenoriu pasirodyti visažinis, bet jei jau man liko tik ta nelemta semantinė atmintis, kodėl ja nepasinaudojus:

— Prusto *madeleine**, — tariu. — Liepžiedžių arbatos ir paplotėlių kvapas sužadina jausmus; jį užlieja nevaldomas džiaugsmas ir jis atsimena sekmadienius Kombrė su teta Leonija... *Atrodo, kad galūnės irgi nevalingai atsimena, kojos ir rankos pilnos sustingusių atsiminimų...* Kas šitai pasakė? *Niekas neverčia atsiminimų atsiskleisti kvapais ar jausmais.*

— Supratote, ką norėjau pasakyti. Ir mokslininkai kartais labiau pasitiki rašytojais nei savo aparatūra. Ponia, jūs beveik

* Tam tikra minkštų sausainių rūšis.

kolegė, tiesa, ne neurologė, o psichologė. Duosiu jums paskaityti keletą knygų, garsių klinikinių atvejų ataskaitų ir iškart suprasite savo vyro bėdas. Manau, gyvenimas greta jūsų, greta dukterų, darbas padės jam labiau nei ligoninė. Bus gana, jei mane aplankysite kartą per savaitę, stebėsime jūsų pažangą. Pone Bodoni, grįžkite namo, dairykitės, lieskite, uoskite, skaitykite laikraščius, žiūrėkite televiziją, medžiokite vaizdus.

– Pabandysiu, bet neatsimenu vaizdų, kvapų, skonių. Atsimenu tik žodžius.

– Dar nežinia. Rašykite savo reakcijų dienoraštį. Panagrinėsime jį.

Pradėjau rašyti dienoraštį.

Kitą dieną susikroviau daiktus. Išėjau kartu su Paola. Matyt, ligoninėje veikė oro kondicionieriai, nes tą akimirką netikėtai supratau, kas yra saulės kaitra. Dar nebrandžios pavasario saulės šiluma. Ir šviesa: buvau priverstas prisimerkti. Negalima žiūrėti į saulę: *Soleil, soleil, faute éclatante**...

Kai priėjome prie automobilio (niekada anksčiau nematyto), Paola man pasiūlė pabandyti vairuoti.

– Sėsk ir iškart įjunk laisvą pavarą, paskui užvesk. Palik laisvą pavarą ir paspausk greičio pedalą.

Nedvejodamas žinojau, kur dėti rankas ir kojas, lyg visą gyvenimą tik tai ir būčiau daręs. Paola atsisėdo greta, liepė įjungti pirmąją pavarą, nukelti koją nuo sankabos, paskui truputį spustelėti greičio pedalą, pavažiuoti kelis metrus, sustoti ir išjungti variklį. Jei suklysčiau – blogiausiu atveju įvažiuotume į krūmus. Viskas pasisekė gerai. Jaučiausi labai išdidus.

* Saulė, saulė, akinama kaltė... (*Pranc.*)

Tyčia pavažiavau metrą atbuliniu bėgiu. Paskui išlipau, perdaviau vairą Paolai ir mes išvažiavom.

– Kaip tau atrodo pasaulis? – paklausė Paola.

– Nežinau. Sako, jei iškritęs pro langą katinas susimuša nosį, jis nebejaučia kvapų, o kadangi gyvena vadovaudamasis uosle – nebeatpažįsta daiktų. Aš – kaip katinas, susigurinęs nosį. Matau daiktus, suprantu, kad ten – parduotuvės, čia važiuoja dviratis, anava medžiai, bet... viso to nejaučiu, lyg bandyčiau vilktis svetimą švarką.

– Katinas, bandantis nosim apsivilkti švarką. Atrodo, turi bėdų ir dėl metaforų. Reikės pasakyti Gratarolui, bet, tikiuosi, praeis.

Automobilis važiavo, aš dairiausi aplink, atrasdamas nepažįstamo miesto spalvas ir formas.

2. ŠLAMANTYS LAPAI

– Paola, kur mes važiuojam?

– Namo, į savo namus.

– O paskui?

– Įeisime, tu nusirengsi.

– O paskui?

– Nusiprausi, nusiskusi, tinkamai apsirengsi, paskui pavalgysim, paskui... ką norėtum veikti?

– To kaip tik ir nežinau. Atsimenu viską, kas atsitiko nubudus, žinau viską apie Julijų Cezarį, bet negaliu sugalvoti, kas bus paskui. Iki šio ryto nesijaudinau dėl „paskui", gal tik dėl „prieš tai", nes negalėjau atsiminti. Bet dabar, kai jau važiuojame į ...kažkur, matau rūką taip pat ir prieš save, ne tik už savęs. Ne. Prieš mane ne rūkas, jaučiuosi tarsi mano kojos būtų vatinės ir negalėčiau paeiti. Lyg šuolis į tolį.

– Šuolis į tolį?

– Taip, šokdamas į tolį šoki pirmyn, bet turi įsibėgėti, taigi grįžti atgal. Jei negrįžti, negali šokti pirmyn. Štai, man atrodo, norėdamas pasakyti, ką darysiu paskui, turėčiau žinoti, ką darydavau anksčiau. Pasiruošti daryti ką nors, kas pakeistų tai, kas buvo anksčiau. Kai sakai, jog man reikia nusiskusti, žinau kodėl: perbraukiu delnu smakrą, jaučiu, koks jis dygus, turiu tuos dyglius pašalinti. Tas pats, kai sakai, kad turiu pavalgyti, atsimenu, jog paskutinį kartą valgiau vakar vakare – sriubą,

gabalėlį kumpio ir vyne virtą kriaušę. Tačiau viena yra pasakyti, kad nusiskusiu ar pavalgysiu, visai kas kita pasakyti, ką veiksiu paskui, turiu galvoje, ateityje. Nežinau, ką reiškia „ateityje“, nes man trūksta praeities. Supranti, ką sakau?

– Nori pasakyti, kad nebegyveni laike. Mes esame laikas, kuriame gyvenam. Labai mėgai švento Augustino mintis apie laiką. Sakydavai, kad jis – pats išmintingiausias žmogus iš visų kada nors gyvenusių. Jis daug pamoko ir mus, dabartinius psichologus. Gyvename tris akimirkas: laukimo, įsiminimo ir atsiminimo, nė viena iš jų negali egzistuoti be kitos. Nepajėgi siekti ateities, nes praradai praeitį, o Julijaus Cezario žygių išmanymas tau nepadeda sužinoti, ką turėsi daryti ateityje.

Paola pastebėjo, kaip sukandau dantis. Pakeitė pokalbio temą.

– Atpažįsti Milaną?

– Pirmą kartą matau.

Bet kai privažiavome vietą, kur gatvė platėja, tariau:

– Ten – Sforcų pilis*. Toliau – Katedra. Ir „Paskutinė vakarienė“, ir Breros pinakoteka.

– O kas yra Venecijoje?

– Venecijoje yra Didysis kanalas, Rialto tiltas, Šv. Morkaus bazilika ir gondolos. Žinau viską, kas parašyta kelionių vadovuose. Turbūt Venecijoje niekada nesu buvęs, o Milane gyvenu jau trisdešimt metų, bet Milanas man toks pat kaip Venecija. Arba Viena: Meno istorijos muziejus, trečias vyras**, Haris Laimas, kuris ant Vienos Praterio apžvalgos rato pasakė, kad laikrodį su gegute sukūrė šveicarai. Jis melavo: laikrodį su gegute sugalvojo bavarai.

* Sforcų giminės pilis – dabar bibliotekų ir muziejų kompleksas.

** „The Third Man“ („Trečias vyras“) – 1949 metų kino filmas.

Grįžome namo. Butas gražus, balkonai į parką. Tikrai regėjau *medžių platybę*. Gamta išties tokia graži, kaip pasakoja. Senoviniai baldai, matyt, esu turtingas. Nežinau, kur eiti, kur svetainė, o kur – virtuvė. Paola pristato Anitą, ji iš Peru, padeda tvarkyti namus. Vargšelė nesusigaudo, ar pulti man ant kaklo, ar pasisveikinti kaip su svečiu, zuja aplink, parodo vonios kambario duris, tarška be paliovos: *Pobrecito el señor Yambo, ay Jesusmaria*, štai, pone Jambai, prašau, švarūs rankšluosčiai.

Dėl jaudulio išvažiuojant iš ligoninės, pirmųjų saulės spindulių, kelionės jaučiausi prakaituotas. Pasiuosčiau pažastis: mano prakaito kvapas manęs neerzino, turbūt buvo nestiprus, bet jo dėka jaučiausi gyvas padaras. Trys dienos prieš sugrįždamas į Paryžių Napoleonas siųsdavo Žozefinai žinutę su paliepimu nesiprausti. Ar aš prausdavaus prieš mylėdamasis? Nedrįsčiau to klausti Paolos, be to, kas žino, gal su ja prausdavaus, o su kitomis – ne, arba atvirkščiai. Smagiai nusiprausiau po dušu, išsimuilinau veidą ir lėtai nusiskutau, pasišlaksčiau gaivaus, lengvo kvapo skutimosi skysčiu, susišukavau. Dabar atrodžiau kur kas padoriau. Paola nuvedė mane prie drabužių spintos: akivaizdu, kad man patinka velveto kelnės, šiurkštaus audinio švarkai, vilnoniai blyškių spalvų kaklaryšiai (dedešvos, žirnelių, smaragdo? – žinau pavadinimus, tik dar nemoku jų pritaikyti), languoti marškiniai. Rodos, turiu net tamsų kostiumą, vestuvėms arba laidotuvėms.

– Gražus kaip visada, – pasakė Paola, kai pasirodžiau patogiai apsirengęs.

Ji palydėjo mane ilgu koridoriumi, su pasieniais išrikiuotomis pilnomis knygų spintomis. Žiūrėjau į knygų nugarėles, ir didžiąją jų dalį atpažinau. Noriu pasakyti, kad atpažinau jų pavadinimus: „Sužieduotiniai“, „Pašėlęs Orlandas“,

„Jaunasis Holdenas“*. Pirmą kartą pasijutau atsidūręs ten, kur jaučiausi patogiai. Ištraukiau vieną knygą, dar prieš pažvelgdamas į viršelį dešine ranka suėmiau ją už nugarėlės, o kairės rankos nykščiu greit perverčiau lapus nuo galo iki pradžios. Man patiko jų skleidžiamas garsas, pakartojau keletą kartų ir paklausiau Paolos, ar pamatysiu futbolininką, spiriantį kamuolį. Ji nusijuokė. Atrodo, mūsų vaikystės laikais būta tokių knygelių, sakytum vargšų kinas: futbolininkas kiekviename lape keisdavo padėtį, o greit versdamas lapus matydavai jį judant. Bet apie tokias knygas daugelis yra girdėję, taigi tai – ne atsiminimas, tik žinojimas.

Balzako „Tėvas Gorijo“. Tariau nė neatvertęs:

– Tėvas Gorijo aukojasi dėl dukterų, viena iš jų, atrodo, vardu Delfina, tada atsiranda Votrenas, arba kitaip Kolenas, ir garbėtroška Rastinjakas, Paryžius dviem. Daug skaitydavau?

– Esi nepailstantis skaitytojas. Turi geležinę atmintį. Atmintinai moki krūvas eilėraščių.

– Rašydavau?

– Pats – nieko. Sakydavai esąs sterilus genijus, šiame pasaulyje arba skaitoma, arba rašoma, rašytojai rašo iš paniekos savo kolegoms, kad kartais turėtų ką paskaityti.

– Turiu daug knygų. Atleisk, turime.

– Čia jų penki tūkstančiai. Ir visada atsiranda koks kvėša, kuris įėjęs pareiškia: kiek daug knygų, visas jas perskaitėt?

– Ką tokiam atsakau?

– Dažniausiai atsakai: nė vienos, nes kam gi jas čia laikyčiau, juk jūs nekaupiate konservų skardinių suvalgęs jų turinį? Tuos penkis tūkstančius, kuriuos jau perskaičiau, padovanojau kalėjimams ir ligoninėms. Kvėša nugalėtas.

* J. D. Salingerio knygos „The catcher in the rye“ itališkas vertimas, lietuviškai „Rugiuose prie bedugnės“.

– Matau daug knygų kitomis kalbomis. Ko gero, jas moku.

Nė nesusimąstęs prabilau eilėmis:

– *Le brouillard indolent de l'automne est épars... Unreal City, – under the brown fog of a winter dawn, – a crowd flowed over London Bridge, so many, – I had not thought death had undone so many... Spätherbstnebel, kalte Träume, – überfloren Berg und Tal, – Sturm entblättert schon die Bäume, – und sie schaun gespenstig kahl... Pero el doctor no sabia, que hoy es siempre todavia**, – baigiau.

– Įdomu, iš keturių eilėraščių trys – apie rūką.

– Žinai, jaučiuosi lyg rūke. Tik negaliu jo pamatyti. Žinau, kaip jį matė kiti: *Pažirus saulės spinduliams nušvito / mimozos krūmas baltame rūke.*

– Žavėjaisi rūku. Sakydavai, kad jame esi gimęs. O kai tik knygoje rasdavai aprašytą rūką – tą vietą pažymėdavai paraštėje. Paskui biure ją nukopijuodavai. Manau, ten rasi savąją rūko bylą. Kantrybės, rūkas sugrįš. Nors dabar jis jau ne toks kaip kadaise, Milane per daug šviesų, net vakarais švyti vitrinos, rūkas traukiasi.

– *Geltonas rūkas nugara trinasi į langus, geltona rūkana nosim brauko langus, liežuviu laižo vakaro kampus, tvyro virš sustingusių balų, jis leido suodžiams iš kaminų kristi jam ant nugaros, susirangė apie namus ir užmigo.*

– Šitą aš irgi mokėjau. Skųsdavais, kad jau nebėra tokio rūko kaip vaikystėj.

– Vaikystė. Kur mano vaikystės knygos?

* Tingus rudens rūkas išsklidęs (*pranc.*); Miestas vaiduoklis, po rusvu žiemos apyaušrio rūku, minia tekėjo Londono tiltu, nemaniau, kad mirtis tiek pakirs (*angl.*); Vėlyvas rudens rūkas, šaltas sapnas apgaubė kalnus ir slėnius, audra jau nuplėšė medžių lapus, ir stovi jie vaiduokliškai nuogi (*vok.*)... Tačiau daktaras nežino, kad vis dar yra šiandiena (*isp.*).

– Ne čia. Jos Solaroje, tavo namuose kaime.

Taip sužinojau namų Solaroje ir savo šeimos istoriją. Ten gimiau atsitiktinai, per 1931 metų Kalėdas. Kaip Kūdikėlis Jėzus. Mamos tėvai mirė dar prieš man gimstant, tėvo mama mirė, kai buvau penkerių. Liko tik mano tėvo tėvas, o mes buvome vieninteliai jo giminės. Mano senelis buvo keistas žmogus. Miestelyje, kur gimiau, turėjo senų knygų krautuvę, tikriau, sandėlį. Ne senovinių ar antikvarinių knygų, kaip aš, o perskaitytų knygų ir įvairių devyniolikto amžiaus spaudinių. Be to, jis mėgo keliauti, dažnai važiuodavo į užsienį. Anuomet važiuoti į užsienį reiškė vykti į Luganą, daugių daugiausia – į Paryžių ar Miuncheną. Ten iš sendaikčių pardavėjų jis įsigydavo ne tik knygų, bet ir filmų plakatų, paveiksliukų, atvirukų, senų žurnalų. Anuomet dar nebuvo tiek nostalgiją keliančių daiktų kolekcininkų kaip dabar, pasakojo Paola, bet jis turėjo kelis klientus, o gal kaupė viską savo malonumui. Trečiajame dešimtmetyje jis paveldėjo protėvių namą Solaroje. Pamatysi, namas didžiulis, vien tik rūsiai atrodo nelyginant Postojnos urvai*. Prie namo buvo ir gabalas žemės, ją dirbo pusininkai ir senelis gaudavo užtektinai pajamų, kad gyventų nesivargindamas parduoti kuo daugiau knygų.

Tame name, atrodo, leidau visas savo vaikystės vasaras, Kalėdų ir Velykų šventes ir dar daug kitų oficialių švenčių, be to, ten gyvenau dvejus metus – nuo keturiasdešimt trečiųjų iki keturiasdešimt penktųjų, kai bombardavo miestą. Jame turėtų būti likę senelio daiktai, mano mokykliniai vadovėliai ir žaislai.

– Tik nežinau kur, nes tu nebenorėjai jų matyti. Tavo santykiai su tuo namu visada buvo keisti. Senelis mirė iš širdgė-

* Slovėnijoje, prie Postojnos (itališkai *Pastumia*) miestelio, yra kone didžiausi Europoje urvai.

los tavo tėvams žuvus automobilio katastrofoje, kai buvai paskutinėse licėjaus klasėse...

– Ką veikė mano tėtis ir mama?

– Tavo tėvas dirbo importo įmonėje, net tapo jos direktorium. Mama buvo namų šeimininkė, kaip ir visos pasiturinčių šeimų ponios. Tavo tėvui galų gale pavyko nusipirkti „Lancia", ir atsitiko tai, kas atsitiko. Niekada daug apie tai nepasakojai. Ruošeisi stoti į universitetą, kai staiga tu ir tavo sesuo Ada praradote visą šeimą.

– Turiu seserį?

– Jaunesnę. Ją priglaudė tavo motinos brolio šeima, tapusi teisėtais jūsų globėjais. Bet Ada ištekėjo labai jauna, sulaukusi vos aštuoniolikos, ir su vyru išvažiavo į Australiją. Susitinkate retai, ji atvažiuoja į Italiją per tėvų mirties metines. Dėdė pardavė jūsų namus mieste ir beveik visą Solaros žemę. Gautų pinigų pakako tavo mokslams, bet netrukus tapai nepriklausomas nuo dėdės, nes gavai universiteto stipendiją ir išvažiavai gyventi į Turiną. Tuomet tarsi užmiršai Solarą. Tai aš, gimus Karlai ir Nikoletai, priverčiau tave vėl ten važiuoti, vasarom, vaikams reikėjo tyro oro. Daug vargau, kol sutvarkiau tą namų sparną, kuriame apsigyvenom. Bet tu atvažiuodavai labai nenoriai. Mergaitėms ten patinka, viskas primena vaikystę, jos ir dabar ten leidžia visą laisvą laiką su mažyliais. Atvažiuodavai dėl jų, likdavai dvi tris dienas, bet nė kojos nekeldavai į tas patalpas, kurias vadinai šventove: savo miegamąjį, senelių ir tėvų miegamuosius, palėpę... Kita vertus, kai tiek kambarių, tame name galėtų gyventi trys šeimos ir niekada nesusitikti. Pasivaikščiodavai po kalvas ir visada atsirasdavo koks svarbus reikalas, verčiantis tave sugrįžti į Milaną. Suprantama, tėvų mirtis tarytum padalijo tavo gyvenimą į dvi dalis – prieš ir po – ir gal namas Solaroje tau priminė amžiams išnykusį pasaulį, todėl nuo jo atsiribojai. Stengiausi

gerbti šį tavo nerimą, nors kartais pavydas versdavo mane manyti, jog tai – tik priedanga, o į Milaną skubi grįžti vienas visai dėl kitų priežasčių. Bet *glissons**.

– Neatsispiriama šypsena. Kodėl tekėjai už vyro, kuris juokiasi?

– Nes juokeisi gražiai ir juokinai mane. Kai buvau maža, vis sakydavau apie vieną mokyklos draugą: Luidžinas šį, Luidžinas tą, kasdien namie pasakodavau kokią nors istoriją apie Luidžiną. Mama ėmė įtarti, kad gal tai meilė, ir vieną dieną paklausė, kodėl man taip patinka Luidžinas. Atsakiau: jis mane juokina.

Skubu susigrąžinti potyrius. Išbandžiau kai kurių valgių skonį – ligoninėje visi patiekalai buvo to paties skonio. Ant virtos mėsos užteptos garstyčios degina, o pati mėsa iš skaidulų ir stringa tarp dantų. Pažinti (atpažinti?), kaip veikia dantų krapštukai. Galiu krapštinėti tarpdančius, traukti iš jų liekanas... Paola man įpylė paragauti dviejų rūšių vyno, apie antrąjį pasakiau, kad yra nepalyginti geresnis. Suprantama, tarė, pirmasis – stalo vynas, geriausiu atveju tinka troškiniui, antrasis – „Brunello“. Puiku, pasakiau, mano galva jau kokia yra, tokia, bet manieji skonio receptoriai veikia puikiai.

Popietę praleidau čiuopdamas daiktus, jusdamas, kaip ranka spaudžia konjako taurę, žiūrėdamas, kaip į kavinuką bėga kava, lyžčiodamas dviejų rūšių medų ir trijų rūšių uogienę (labiausiai patiko abrikosų), glostydamas svetainės užuolaidas, spausdamas citriną, panerdamas rankas į maišelį su manų kruopomis. Paskui Paola išvedė mane į parką pasivaikščioti, gloščiau medžių žievę, klausiausi *ryto vėjuje šlamančių rankoje suspaustų (šilkmedžio?) lapų*. Kai ėjome pro gėlių par-

* Nesigilinkim (*pranc.*).

duotuvę Kairolio aikštėje, Paola užsakė margaspalvę puokštę. Gėlių pardavėjas murmėjo, kad tokių puokščių niekas nedaro. Namie pabandžiau atskirti įvairiausių gėlių ir žolių kvapus. *Ir pamatė, kad viskas gerai*, tariau su palengvėjimu. Paola manęs paklausė, ar jaučiuosi kaip Dievas, atsakiau, kad citavau šiaip sau, bet tikrai esu Adomas, tiriantis savąjį Rojaus sodą. Tikriausiai buvau Adomas, kuris skubėjo mokytis: ant lentynėlės pamačiau indelius ir dėžutes su valikliais ir netrukau suprasti, jog pažinimo medžio nevalia liesti.

Po vakarienės atsisėdau svetainėje. Ten stovėjo supamoji kėdė ir instinktyviai pasirinkau ją.

– Visada taip darydavai, – tarė Paola. – Joje gerdavai savo vakarinę viskio taurę. Turbūt Gratarolas neprieštarautų.

Ji atnešė butelį, „Laphroaig", ir įpylė gerokai, be ledo. Prieš nurydamas palaikiau skystį burnoje.

– Rinktinis, tik truputį dvelkia nafta.

Paola nudžiugo.

– Žinai, viskis čia pradėtas gerti tik po karo, šeštojo dešimtmečio pradžioje. Nežinau, gal prieš karą fašistų vadai ir gerdavo jį Ričionėje*, bet tik ne paprasti žmonės. Mes pradėjome gerti viskį gal dvidešimties, tiesa, retai, nes buvo brangus, ir tai būdavo nelyginant pereinamojo laikotarpio ritualas. O tėvai žiūrėdavo į mus ir sakydavo: kaip galima gerti – jis dvelkia nafta.

– Žinai, skoniai negrąžina manęs į Kombrė.

– Nelygu, kokie. Gyvenk ir atrasi tą tikrąjį.

Ant stalelio gulėjo pakelis „Gitanes", *papier maïs***. Prisidegiau vieną, godžiai įtraukiau, užsikosėjau. Dar keliskart įtraukiau ir užgesinau.

* Kurortas Adrijos jūros pakrantėje.

** Kukurūzų popierius (*pranc.*).

Palengva sūpavausi, kol pradėjau snausti. Mane pažadino laikrodžio su švytuokle dūžiai, vos neišverčiau viskio. Laikrodis stovėjo už manęs, dūžiai nutilo dar nespėjus į jį pažvelgti, pasakiau:

– Devynios.

Paskui tariau Paolai:

– Žinai, kas man atsitiko? Užsnūdau, o laikrodis mane pažadino. Pirmųjų dūžių beveik negirdėjau, kitaip tariant, jų neskaičiavau, bet, vos tik nusprendžiau skaičiuoti, supratau, kad jų buvo trys, ir tada suskaičiavau ketvirtą, penktą ir taip toliau. Supratau, kad galiu sakyti keturi ir laukti penkto, nes prieš juos buvo vienas, du, trys ir aš kažkodėl tai žinojau. Jei ketvirtasis dūžis būtų buvęs pirmas, kurį išgirdau, manyčiau, kad jų buvo tik šeši. Matyt, taip ir su mūsų gyvenimu: tik atsimindamas praeitį gali nuspėti tai, kas bus ateityje. Negaliu skaičiuoti savo gyvenimo dūžių, nes nežinau, kiek jų jau buvo. Kita vertus, užsnūdau, nes kėdė sūpavo. Užsnūdau kažkurią iš akimirkų, nes buvo ir ankstesnių akimirkų, ir aš atsipalaidavau, laukdamas vėlesnės akimirkos. Bet jei nebūtų buvę tinkamai mane nuteikusių ankstesnių akimirkų, jei būčiau pradėjęs sūpuotis bet kurią kitą akimirką, nebūčiau laukęs to, kas turėjo įvykti. Būčiau likęs būdrauti. Ir norėdamas užmigti turi atsiminti. O gal aš klystu?

– Sniego gniūžtės efektas. Griūtis vis greičiau slenka į slėnį, nes palengva didėja ir tempia paskui save visą svorį to, kas buvo prieš tai. Priešingu atveju – tai ne sniego griūtis, o tik menka sniego gniūžtė, kuri niekada nepasieks slėnio.

– Vakar vakare ligoninėje nuobodžiaudamas pradėjau niūniuoti kažkokią dainelę. Ji grįžo savaime, kaip ir dantų valymas... Bandžiau suprasti, iš kur ją moku. Vėl ėmiau ją dainuoti, bet galvojant daina jau nesiliejo savaime ir įstrigau ties viena nata. Tęsiau ją ilgai, gal penkias sekundes, nelyginant

sireną ar raudą. Nebežinojau, kas toliau, nes pamečiau tai, kas buvo anksčiau. Toks esu. Sustojau prie vienos natos tarytum užsikirtusi plokštelė, o negalėdamas atsiminti ankstesnių natų nepajėgiau baigti dainos. Svarsčiau, ką turėčiau užbaigti ir kodėl. Kai dainavau negalvodamas, aš buvau aš, kiek rėpė mano atmintis, kuri šiuo atveju buvo... kaip čia pasakius, mano gerklės atmintis, su susisiejančiais „prieš“ ir „po“, aš buvau visa daina, o kaskart pradedant dainuoti mano balso stygos pasiruošdavo vibruoti garsus, kurie turėjo pasigirsti. Panašiai kaip pianistai: skambina vieną natą ir jau ruošia pirštą kitai. Be pirmųjų natų nepasieksi paskutiniųjų, nusivažiuosi, o viską nuo pradžios iki galo paskambinsi tik tada, kai savyje kažkokiu būdu girdėsi visą dainą. Aš nebemoku visos dainos. Esu... kaip deganti malka. Malka dega, bet neatsimena, kada buvo kamienas, nė nežino, kad juo buvo, nežino, kada užsidegė. Ji dega, ir tiek. Gyvenu nykdamas.

– Nereikia per daug filosofuoti, – sušnabždėjo Paola.

– Ne, reikia. Kur laikau švento Augustino „Išpažinimus“?

– Toje lentynoje stovi enciklopedijos, Biblija, Koranas, Lao Dzė ir filosofijos knygos.

Susirandu „Išpažinimus“ ir rodyklėje susiieškau puslapius apie atmintį. Matyt, dažnai juos skaitydavau, nes jie subraukyti. Tada leidžiuos į plačiuosius atminties laukus ir kvartalus, kai ten esu, išsišaukiu visus vaizdus, kokius tik noriu, kai kurie iš jų iškyla tuojau pat, kiti – vėliau, juos reikia kone traukti iš slapčiausių podėlių... Visus tuos dalykus atmintis priima į savo erdvią grotą, į savo slaptuosius ir neapsakomus klodus, milžiniškuose savo atminties rūmuose turiu jūrą, žemę ir dangų, ten sutinku ir patį save... Viešpatie, atminties geba yra didinga, jos neaprėpiama gelmė kelia kone baimę, tai yra dvasia, tai esu aš pats... Einu per atminties laukus ir olas, jos neaprėpiamas grotas, be galo be krašto apgyvendin-

tus nesuskaičiuojamomis daiktų rūšimis, skraidau šen ir ten ir niekur nerandu ribų...

– Paola, – tariu, – papasakojai man apie senelį, apie namą kaime, visi jūs bandot man sugrąžinti žinias, bet kad jas surinkčiau, kad tikrai apgyvendinčiau šitas ertmes, turėčiau užtrukti visus iki šiol pragyventus šešiasdešimt metų. Ne, tai nepadės. Noriu ištirti grotą vienas pats. Kaip Tomas Sojeris.

Negirdėjau, ką man atsakė Paola: sūpavausi kėdėje ir vėl užsnūdau.

Tikriausiai trumpai, nes išgirdau skambinant į duris ir įžengė Džanis Laivelis – mano suolo draugas, buvome neišskiriami. Apkabino mane kaip brolį, susijaudinęs, jau žinojo, kaip reikia su manim elgtis. Nesirūpink, tarė, apie tavo gyvenimą žinau daugiau už tave patį. Viską tau papasakosiu iki menkiausių smulkmenų. Pasakiau „nereikia, ačiū", Paola man jau buvo papasakojus mūsų istoriją. Draugavom nuo pradinės mokyklos, kartu baigėm licėjų, paskui aš išvažiavau studijuoti į Turiną, jis liko Milane studijuoti ekonomikos ir prekybos, bet, atrodo, nenutolom vienas nuo kito: aš parduodu antikvarines knygas, o jis padeda žmonėms susimokėti mokesčius arba jų nemokėti, atrodytų, būtume turėję eiti kiekvienas savo keliu, tačiau esame lyg viena šeima, du jo vaikaičiai žaidžia su manaisiais, o Kalėdas ir Naujuosius metus visada švenčiame kartu.

Pasakiau jam „ačiū, nereikia", bet Džanis nemokėjo tylėti. O kadangi atsiminė, negalėjo suprasti, kad aš neatsimenu. Atsimeni, kalbėjo, tą dieną, kai atsinešėme į mokyklą pelę, kad išgąsdintume matematikos mokytoją, o išvyką į Astį, kad pamatytume Alfjerio pjeses, kai grįždami sužinojom, kad nukrito iš Turino skridęs lėktuvas, o tą kartą, kai...

– Džani, aš nieko neatsimenu, bet pasakoji taip įtaigiai, jog jaučiuosi lyg atsiminčiau. Kuris iš mudviejų geriau mokėsi?

– Tu – italų kalbą ir filosofiją, aš – matematiką, juk matai, kuo tapom.

– Paola, sakyk, kokias studijas baigiau?

– Literatūros, apgynei diplominį darbą apie „Hypnerotomachia Poliphili"*. Nieko ten nesupratau. Paskui išvykai į Vokietiją gilintis į antikvarinių knygų istoriją. Sakei, kad su tokiu vardu, kokį paveldėjai, kitaip ir negali būti, be to, tau pavyzdys buvo senelis, praleidęs tarp popierių visą gyvenimą. Grįžęs įkūrei bibliografijos studiją iš to trupučio tau likusių pinigų, ji visa tilpo viename kambaryje. Paskui tau pradėjo sektis.

– Ar supranti, kad parduodi knygas, kurių viena kainuoja daugiau nei „Porsche"? – tarė Džanis. – Jos nuostabios, paimi tokią į rankas, žinai, kad jai – penki šimtai metų, o lapai gurgžda tarp pirštų lyg būtų ką tik ištraukti iš spaustuvų...

– Ramiau, ramiau, – tarė Paola, – apie darbą pasikalbėsime vėliau. Dabar leisk jam apsiprasti su namais. Gal nafta dvelkiančio viskio?

– Kokia nafta?

– Tai – mano ir Jambo juokas. Mes jau turime paslapčių.

Kai palydėjau Džanį iki durų, jis mane apkabino ir sušnabždėjo it koks sąmokslininkas:

– Kaip suprantu, dar nematei gražiosios Sibilės...

Kas toji Sibilė?

Vakar buvo atėjusios Karla ir Nikoleta su vyrais ir vaikais. Vyrai malonūs. Popietę praleidau su vaikais. Meilučiai, jaučiu, kaip mane užlieja meilė jiems. Ir sutrikimas: bučiuodamas juos, glamonėdamas, jausdamas nuo jų sklindantį šva-

* Francesco Colonna'os kūrinys „Meilės mūšis Polifilo sapne", išleistas 1499 metais Venecijos tipografo Aldo Manuzio.

ros, pieno ir talko kvapą netikėtai pagalvojau, ką veikiu su tais nepažįstamais vaikais. Gal esu pedofilas? Stengiausi jų neprisileisti, žaidėme, jie paprašė pabūti lokiu, velniava, kaip atrodo senelis lokys, paskui atsistojau keturpėsčias ir užriaumojau *rrrrrr... rrrrr...*, o jie šokinėjo man ant kupros. Ramiau, aš jau senas, man skauda nugarą. Lukas šovė į mane iš vandens pistoleto, pasidingojo, kad protingiausia bus numirti, ir kritau aukštielninkas. Galėjo surakinti nugarą, bet viskas baigėsi gerai. Esu dar silpnas ir stojantis man svaigo galva. Tau negalima taip elgtis, pareiškė Nikoleta, juk žinai, kad tavo kraujospūdis ortostatinis. Paskui pasitaisė:

– Atsiprašau, nebežinojai. Ką gi, dabar vėl žinai.

Jo parašytas naujas mano gyvenimo skyrius. Ne, jų parašytas.

Vis dar gyvenu pagal enciklopediją. Kalbu lyg būčiau priremtas prie sienos ir negalėčiau atsigręžti. Mano atmintis siekia tik keletą savaičių. Kitų atmintys trunka šimtmečius. Prieš kelias dienas paragavau riešuto. Pasakiau: *Būdingas karčiųjų migdolų kvapas*. Parke pamačiau du raitus policininkus, tariau: *Oj žirgeli juodbėrėli*. Įsidūriau pirštą, čiulpdamas žaizdelę ir bandydamas pajusti savo kraujo skonį, tariau: *Dažnai nelengva buvo man gyventi*. Pliūptelėjo lietus, o jam pasibaigus pasidžiaugiau: *Jau baigėsi audra...* Įprastai guluosi anksti, tardamas: *Longtemps je me suis couché de bonne heure**.

Reguliuojamose sankryžose susitvarkau be vargo, tačiau anądien bandžiau pereiti gatvę vietoje, kuri man pasirodė nepavojinga, Paola vos spėjo mane sulaikyti, nes artėjo automobilis.

– Apskaičiavau nuotolį, būčiau spėjęs, – tariau.

* Jau seniai taip anksti guliau. (*Pranc.*)

– Žinau, bet jis lėkė labai greit.

– Liaukis, juk aš ne višta, – įsižeidžiau. – Puikiai žinau, kad automobilis gali pervažiuoti ir žmogų, ir vištą, bet norint to išvengti būtina stabdyti, tuomet išvirsta juodi dūmai ir reikia išlipus užvesti automobilį sukant rankenėlę. Du vyrai su ilgais apsiaustais nuo dulkių ir dideliais tamsiais akiniais, o mano ausys siekia dangų.

Iš kur tas vaizdas?

Paola nužvelgė mane.

– Ar žinai, kokiu didžiausiu greičiu gali važiuoti automobilis?

– Juk sakiau, net aštuoniasdešimt kilometrų per valandą...

Atrodo, dabar jie važinėja daug greičiau. Matyt, mano žinios iš tų laikų, kai gavau teises.

Nustembu Kairolio aikštėje kas du žingsnius sutikdamas po negrą, siūlantį pirkti žiebtuvėlį. Su Paola važiavom į parką pasivažinėti dviračiais (dviračiu važiuoju be jokio vargo) ir nustebau prie tvenkinio pamatęs būrį negrų, mušančių būgnus.

– Kur mes – Niujorke? – paklausiau. – Nuo kada Milane tiek negrų?

– Senokai, – atsakė Paola, – bet reikia sakyti ne „negrai“, o „juodžiai“.

– Koks skirtumas? Jie pardavinėja žiebtuvėlius, ateina čia mušti būgnų, nes neturi nė liros, kad eitų į barą, o gal jų ten neįleidžia, tie juodžiai man atrodo tokie pat liūdni kaip negrai.

– Bet dabar taip sakoma. Ir tu taip sakydavai.

Paola pasakė, kad kalbėdamas angliškai darau klaidų, bet vokiškai ar prancūziškai kalbu taisyklingai.

– Viskas labai paprasta, – tarė, – prancūzų kalbą išmokai būdamas mažas ir ji liko tavo liežuvyje, kaip važiavimas dviračiu tavo kojose. Vokiečių kalbą mokeisi iš vadovėlių studi-

juodamas universitete ir žinai viską, kas parašyta vadovėliuose, užtat anglų išmokai keliaudamas, jau vėliau, ji yra tavo asmeninės pastarųjų trisdešimties metų patirties dalis, todėl prilipo tau prie liežuvio tik dalinai.

Jaučiuosi dar silpnas, galiu ką nors veikti pusvalandį, daugiausia – valandą, paskui einu prigulti. Paola kasdien veda mane į vaistinę pamatuoti kraujospūdžio. Turiu laikytis dietos: kuo mažiau druskos.

Pradėjau žiūrėti televizorių, tai mane vargina mažiausiai. Matau nepažįstamus ponus, jie – Ministrų tarybos pirmininkas, užsienio reikalų ministras, Ispanijos karalius (kodėl ne Frankas?), atgailaujantys teroristai (teroristai?), pusiau tesuprantu ką jie kalba, bet sužinau daugybę dalykų. Morą prisimenu, susieinančios lygiagretės, bet kas jį nužudė? O gal jis nukrito su lėktuvu ant Ustikos žemės ūkio banko? Kai kurie dainininkai įsiveria į ausis auskarus. Bet juk jie vyrai. Man patinka serijiniai filmai apie Teksaso šeimų tragedijas, senieji filmai su Džonu Veinu. Veiksmo filmai kelia nerimą, juose viena lengvojo kulkosvaidžio papliūpa išsprogdina visą kambarį, verčiasi ir sprogsta automobiliai, vyras sportiniais marškinėliais smogia kumščiu, o kitas išlekia pro langą ir krinta stačia galva į jūrą, ir viskas kartu, per kelias sekundes: kambarys, automobilis, langas. Kodėl tiek triukšmo?

Vieną vakarą Paola nusivedė mane į restoraną. „Nesijaudink, ten tave pažįsta, užsisakysi kaip visada“. Sveiki, pone Bodoni, kaip laikotės, senokai jūsų nesimatė, ką šį vakarą valgysit? Kaip visada. „Pono geras skonis“, – meilikaujamai taria šeimininkas. Spagečiai su moliuskais pomidorų padaže, žuvis, kepta ant grotelių, „Sauvignon“ vynas, trapus obuolių pyragas.

Paolai teko įsikišti, kad sustabdytų mane nuo antro žuvies kepsnio. „Kodėl, jei man patinka? – paklausiau. – Juk galime sau leisti, jis nekainuoja milijono.“ Paola mąsliai pažvelgė į mane, paskui tarė laikydama mano ranką: „Jambai, supranti, tu išsaugojai visus savo automatinius judesius, puikiai moki laikyti peilį ir šakutę ar įsipilti gerti. Bet yra ir tokių dalykų, kurių įgyjame su asmenine patirtim, pamažėle, augdami. Vaikas nori kimšti viską, kas jam patinka, nesvarbu, kad paskui skaudės pilvą. Mama po truputį aiškina jam, kad reikia valdyti savo impulsus, lygiai kaip ir norą šlapintis. Kitaip vaikas, jei tik jam kas leistų, nesiliautų šlapintis į vystyklus ir prisivalgytų tiek „Nutella“, kad atsidurtų ligoninėje; jis išmoksta atpažinti tą akimirką, kurią privalo liautis valgęs, net jei nesijaučia sotus. Augant išmokstama sustoti, tarkim, po antros ar trečios taurės vyno, nes atsimenama, kad tą kartą, kai buvo išgertas visas butelis, sunkiai sekėsi miegoti. Taigi turi ir vėl išmokti tinkamai elgtis su maistu. Pabandyk, ir per keletą dienų tau pavyks. Žodžiu, jokių pakartojimų“.

– Ir, aišku, kalvadosas, – pasakė šeimininkas, atnešęs trapų obuolių pyragą.

Palaukęs pritariamo Paolos ženklo, atsakiau: *Calva sans dire**.

Akivaizdu, kad jis jau žinojo mano žodžių žaismą, nes pakartojo: *Calva sans dire*. Paola paklausė, ką man primena kalvadosas, atsakiau, geras, bet tik tiek.

– Keliaudamas po Normandiją, buvai kaip reikiant juo apsinuodijęs... Nesvarbu, išmesk iš galvos. Šiaip ar taip, „kaip visada“ – geras pasakymas, čia aplink daug vietų, kur gali užeiti, užsisakyti „kaip visada“ ir jaustis patogiai.

– Dabar jau aišku, kad su šviesoforais susitvarkai ir žinai,

* Savaime suprantama, kalvadosas. (*Pranc.*)

kokiu greičiu važiuoja automobiliai, – tarė Paola. – Tau reikia pasivaikščioti vienam, aplink pilį, o paskui po Kairolio aikštę. Ten prie kampo yra ledainė, tu dievini ledus, o šeimininkai tave pažįsta. Pabandyk – „kaip visada“.

Nespėjau nė ištarti „kaip visada“, ledų pardavėjas iškart pridėjo tūtelę *stracciatella**, štai, prašom, pone, kaip visada. Jei man patikdavo *stracciatella* – neklydau, buvo labai skanu. Malonu sulaukus šešiasdešimties atrasti *stracciatella* skonį, kaip tame Džanio anekdote apie Alcheimerį. Smagiausia kasdien sutikti krūvą naujų žmonių...

Nauji žmonės. Vos baigiau ledus – tūtelę suvalgiau ne iki galo, galiuką išmečiau, kodėl? Vėliau Paola man paaiškino, jog tai buvo mano sena manija, nuo mažens mama mane mokė, kad negalima valgyti vaflinės tūtelės galiuko, nes ledų pardavėjas ją laikė savo nelabai švariomis rankomis, taip būdavo tuomet, kai ledus pardavinėjo iš vežimėlio, – kai pamačiau prie manęs einančią moterį. Elegantiška keturiasdešimtmetė, valiūkiško veido, kažkodėl prisiminiau „Damą su šermuonėliu“. Ji jau iš tolo man šypsojosi, aš irgi plačiai nusišypsojau, nes Paola sakė, kad mano šypsenai negalima atsispirti.

Priėjo prie manęs ir suėmė už abiejų rankų.

– Jambai, tai bent staigmena!

Matyt, mano žvilgsnyje pamatė dvejonės šešėlį, vien šypsenos negana.

– Jambai, nepažįsti? Taip pasenau? Aš – Vana.

– Vana! Gražuole! Aš ką tik iš akių daktaro, kažko įlašino į akis, kad išplėstų vyzdžius, kelias valandas matysiu lyg pro miglą. Kaip gyveni, dama su šermuonėliu?

Matyt, jau anksčiau buvau jai tai sakęs, nes man pasirodė, kad jos akys sudrėko.

* Ledų su šokolado gabaliukais rūšis.

– Jambai, Jambai, – sušnibždėjo glostydama man veidą. Jutau jos kvapą. – Išsiskyrėme. Taip norėjau vėl tave susitikti, kad pasakyčiau, jog nors buvom kartu trumpai – gal dėl to kalta aš, – bet tu man esi švelniausias atsiminimas. Buvo... gražu.

– Labai gražu, – pasakiau jausmingai, veido išraiška žmogaus, atsimenančio malonumų sodą. Puiki vaidyba. Ji pakštelėjo man į skruostą, sušnibždėjo, kad jos telefono numeris liko tas pats, ir nuėjo. Vana. Matyt, viena iš pagundų, kuriai negalėjau atsispirti. *Vyrai – tokie niekšai!* Sutinku su De Sika. Prakeikimas, koks malonumas turėti meilės istoriją, jei paskui ne tik negali papasakoti apie ją draugams, bet nė atsiminti audringomis naktimis, kai po apklotu degi aistra?

Nuo pat pirmojo vakaro, kai atsiguldavom į lovą, Paola užmigdydavo mane glostydama galvą. Man patiko jausti ją greta. Geidžiau jos? Pagaliau nugalėjau drovumą ir paklausiau, ar mes vis dar mylėdavomės.

– Saikingai, gal daugiau iš įpročio, – atsakė. – Norėtum?

– Nežinau, pati matai: mano norai labai menki. Tik svarsčiau, ar...

– Nesvarstyk, o pasistenk užmigti. Esi dar silpnas. Be to, nieku gyvu nenorėčiau, kad mylėtumeis su moterim, su kuria ką tik susipažinai.

– Nuotykis Rytų eksprese.

– Siaubas, mes juk ne Dekobra* romane.

* Maurice Dekobra (1885–1973) – vienas garsiausių tarpukario prancūzų rašytojų, jo kūrybos stilius yra reportažo, fikcijos ir kelionių aprašymo derinys, kritikų pakrikštytas „dekobrizmu“.

3. IR GAL KAS NORS TAVE PALIES

Jau moku judėti mieste, taip pat išmokau elgtis su tais, kurie su manim sveikinasi: šypseną, nuostabos mostus, džiaugsmą ar pagarbą pritaikau prie sutiktųjų šypsenų, mostų ar pagarbos. Išbandžiau su kaimynais, lifte. Tai patvirtina, kad visuomeninis gyvenimas yra tik fikcija, taip ir pasakiau Karlai, kai ši mane gyrė. Ji atsakė, jog toji istorija mane pavertė ciniku. Nėra kitos išeities: jei negalvotum, jog visa tai tik komedija – nusišautum.

Žodžiu, Paola pasakė, kad jau pats laikas man pasirodyti darbe. Turi ten eiti vienas, susitikti su Sibile, pajusti, ką tau įkvepia darbovietė. Prisiminiau Džanio šnabždesį apie gražiąją Sibilę.

– Kas toji Sibilė?

– Tavo padėjėja, tavo *factotum**, šaunuolė, visą šį laiką viena tvarkė visus darbus, šiandien jai paskambinau ir ji labai didžiavosi kažkokiu pavykusiu sandoriu. Jos vardas Sibilė, nė neklausk pavardės, niekas negali jos ištarti. Ji lenkaitė. Varšuvoje specializavosi bibliotekininkystėje, o kai ten režimas pradėjo aižėti, dar prieš sugriūvant Berlyno sienai, jai pavyko gauti leidimą išvykti į Romą mokslo reikalais. Ji graži, net per daug, galbūt rado būdą suminkštinti kokio didelio virši-

*Asmuo, atliekantis visas kito asmens jam skiriamas užduotis.

ninko širdį. Atvykusi čia pasiliko ir pradėjo ieškoti darbo. Rado tave, o gal tu ją radai, greit bus ketveri metai, kai tau padeda. Šiandien ji tavęs laukia, žino, kas tau atsitiko ir kaip reikia su tavim elgtis.

Paola padavė man adresą ir darbo telefono numerį. Perėjus Kairolio aikštę reikia eiti Dantės gatve, o prieš Pirklių ložę – plika akim matyti, kad tai ložė – pasukti kairėn ir jau esi vietoje.

– Jei pasiklystum, užeik į barą ir paskambink jai, arba paskambink man, pasiųsim gelbėtojų kuopą, bet nemanau, kad to prireiks. A, tiesa, kai Sibilė dar nemokėjo itališkai, šnekėdavaisi su ja prancūziškai, taip ir liko. Toks judviejų žaidimas.

Dantės gatvėje daug žmonių, gera eiti tarp nepažįstamųjų ir nesistengti jų atpažinti, tai suteikia tvirtybės, rodo, kad ir kiti septyniasdešimčia procentų yra tokioje pat padėtyje kaip tu. Tikriausiai esu kaip bet kuris, naujai atvykęs į šį miestą, gal truputį vienišas, bet jau su juo apsiprantantis. Tik aš ką tik atvykau į šią planetą. Kažkoks baro tarpdury stovėjęs žmogus pasisveikino su manimi, nereikalaudamas jį atpažinti, atsakiau rankos mostu, ir niekas nieko nesuprato.

Kelią ir studiją radau nelyginant lobių medžioklėje pergalės siekiantis skautas: prie durų santūri lentelė su užrašu *Studio Biblio**, matyt, mano vaizduotė ribota, bet skamba rimtai, juk negalėjau jos pavadinti *Alla Bella Napoli***? Paskambinau, užlipau laiptais, antrame aukšte durys buvo jau pravirос, o ant slenksčio laukė Sibilė.

* Knygų studija (*lot.*).

** Gražusis Neapolis (*it.*).

– *Bonjour Monsieur Yambo... pardon, Monsieur Bodoni...** Lyg atmintį būtų praradus ji. Tikrai labai graži. Ilgi šviesūs tiesūs plaukai *rėmino dailų veido ovalą*. Nė kruopelės dažų, gal tik šešėlis apie akis. Vienintelis man į galvą atėjęs būdvardis buvo „švelnioji" (žinau, kalbu stereotipais, tačiau jų dėka galiu bendrauti su kitais). Ji mūvėjo džinsus ir vilkėjo marškinėlius su kažkokiu užrašu, „Smile" ar panašiai, išryškinančius dvi paaugliškas krūtis.

Abu stovėjome sutrikę.

– *Mademoiselle Sibilla***? – paklausiau.

– *Oui*, – atsakė, paskui skubiai pridūrė: – *Ohui*, *ohui*. *Entrez****.

Ji tarytum švelniai sukūkčiojo. Pirmąjį *oui* ištarė paprastai, paskui antrąjį lyg įkvėpdama, tarsi su gniužulu gerklėje, ir pagaliau trečiąjį – iškvėpdama, vos juntamu klausiamuoju tonu. Tai vertė galvoti apie jos vaikišką sutrikimą ir drauge juslų drovumą. Pasitraukė, praleisdama mane vidun. Pajutau jos elegantišką aromatą.

Jei man reikėtų apsakyti bibliografijos studiją, nupasakočiau ją tokią, kokią išvydau. Tamsaus medžio lentynos, pilnos senų knygų, kvadratinis stalas su antikvarinių knygų rietuvėmis. Kampe – staliukas, ant jo kompiuteris. Du spalvoti žemėlapiai abiejose matinio stiklo lango pusėse. Prislopinta šviesa, dideli žali šviestuvai. Už vienų durų – ilgas suolas, matyt, ten kambarys, kur knygos pakuojamos ir paruošiamos siųsti pirkėjams.

– Taigi jūs ir esate Sibilė? O gal turėčiau jus vadinti *Mademoiselle* tokia ir tokia, girdėjau, jūsų pavardę sunku ištarti...

* Laba diena, pone Jambai... atsiprašau, pone Bodoni... (*Pranc.*)

** Panelė Sibilė (*pranc.*).

*** Taip, taip. Užeikite. (*Pranc.*)

– Sibilė Jasnoževska, taip, čia, Italijoje, tokia pavardė kelia keblumų. Bet jūs mane visada vadindavot tik Sibile.

Pirmą kartą pamačiau ją šypsančią. Pasakiau, kad norėčiau susipažinti su aplinka, paklausiau, kur galiu rasti vertingiausias knygas. Siena kambario gilumoje, atsakė ir pasuko prie reikiamos knygų spintos. Jos teniso bateliai tyliai lietė grindis. O gal žingsnius slopino kiliminė danga. *Virš tavęs, nekaltoji mergaite, sklando šventas šešėlis*, jau buvau beištariantis balsu. Bet pasakiau tik:

– Kas tai – Kardarelis?

– Atsiprašau? – paklausė ji, pasukdama galvą ir subanguodama plaukais.

– Nieko, – atsakiau. – Parodykit.

Gražios, senove dvelkiančios knygos. Ne visų nugarėlės su užrašais. Ištraukiau vieną. Instinktyviai atverčiau, ieškodamas titulinio lapo su pavadinimu, bet neradau.

– Inkunabulas*. Šešiolikto amžiaus kiaulės odos įrišimas, įspaudai daryti šaltuoju būdu.

Glosčiau delnais viršelius, jusdamas lytėjimo malonumą.

– Kampai kiek nusitrynę.

Pavarčiau braukdamas per lapus pirštu, kad įsitikinčiau, ar jie tikrai gurgžda, kaip sakė Džanis. Gurgždėjo.

– Lapai ploni, paraštės plačios. Nedidelės dėmės pabaigos lapų paraštėse, paskutinis lapas suvarpytas kandžių, bet tekstas nepažeistas. Gražus egzempliorius.

Atsiverčiau kolofoną** – žinojau, kad jis taip vadinasi – ir išskiemenavau:

– *Venetiis mense Septembri*... tūkstantis keturi šimtai devyniasdešimt septinti. Ar gali būti...

* Pirmuoju spaudos laikotarpiu, t. y. iki 1501 metų, išleista knyga.

** Knygos metrika senųjų knygų pabaigoje.

Atsiverčiau pirmąjį lapą:

– „Iamblichus de mysteriis Aegyptiorum“... Pirmasis Fičino padaryto Jambliko kūrinio vertimo leidimas, tiesa?

– Pirmasis... *Monsieur* Bodoni. Atpažįstate?

– Ne, Sibile, įsidėmėkit, nieko neatpažįstu. Tiesiog žinau, kad tai pirmasis Jambliko kūrinio vertimas, padarytas Fičino, išleistas tūkstantis keturi šimtai devyniasdešimt septintaisiais.

– Atsiprašau, turiu su tuo apsiprasti. Tiesiog jūs labai didžiavotės šiuo nuostabiu knygos egzemplioriumi. Ir sakydavot, kad mes kol kas jos neparduosim, pasaulyje jų yra vos kelios, palauksim, kol kuri nors pasirodys kokiame nors aukcione ar amerikietiškame kataloge, nes jie moka kelti kainas, o paskui įrašysime į katalogą savąją.

– Atrodo, esu apdairus pirklys.

– Aš sakydavau, jog tai tik priedanga, o iš tiesų norite knygą pasilaikyti, kad galėtumėt retkarčiais pavartyti. Bet nusprendėte paaukoti Ortelijų ir galiu jums pranešti gerą naujieną.

– Ortelijų... kurią knygą?

– 1606 metų, atspaustą Plantino spaustuvėje, 166 spalvotos iliustracijos ir parergonas*. To meto įrišimas. Labai džiaugėtės, kai pavyko ją pigiai įsigyti kartu su visa godotino Gambio biblioteka. Ilgai svarstęs, pagaliau nutarėt įrašyti į katalogą. Ir kol jūs... negalavote, man pavyko parduoti ją vienam naujam klientui, jis neatrodė tikras bibliofilas, veikiau iš tų, kurie perka norėdami investuoti pinigus, nes yra girdėjęs, kad antikvarinių knygų kainos dabar kyla kaip ant mielių.

– Gaila, prarastas egzempliorius. Už kiek?

Lyg bijodama ištarti skaičių ji paėmė kortelę ir parodė.

– Kataloge užrašėme „Teiraukitės kainos“, buvot pasiruo-

* Papildomas veikalas.

šęs nusileisti. Aš pasakiau maksimalią kainą, o jis nė nepaprašė nuolaidos, pasirašė čekį ir sudie. Išsyk ir nesiderėdamas.

– Tai dabar tokios kainos... – Visai nežinojau dabartinių kainų. – Sveikinu, Sibile, o kiek mes už ją sumokėjom?

– Sakyčiau, nieko. Kitaip tariant, pardavę likusias Gambio bibliotekos knygas, pamažu atgausim už jas išleistus pinigus. Nunešiau čekį į banką. Kadangi kataloge kainos nebuvo, manau, padedami pono Laivelio, galėsim puikiai išsisukti dėl mokesčių.

– Ar esu iš tų, kurie vengia mokėti mokesčius?

– Ne, *Monsieur* Bodoni, jūs elgiatės kaip ir jūsų kolegos, turėtumėt mokėti viską, bet kai kuriuos sėkmingus sandorius kartais sėkmingai nuslepiat. Esate devyniasdešimt penkiais procentais sąžiningas mokesčių mokėtojas.

– Po šio sandorio būsiu tik penkiasdešimčia. Kažkur skaičiau, kad pilietis privalo sumokėti mokesčius iki paskutinio cento.

Man pasirodė, kad ji suglumo.

– Nesirūpinkit, – pridūriau tėviškai, – pasikalbėsiu su Laiveliu.

Tėviškai? Užbaigiau kone šiurkščiai:

– Dabar prašau palikti mane vieną, noriu peržiūrėti kitas knygas.

Ji tylėdama pasišalino ir atsisėdo prie kompiuterio.

Žiūrinėjau, varčiau knygas: Bernardino Benalio „Commedia“, 1491, Skoto „Liber Phisionomiae“, 1477, Ptolemajo „Quadripartito“, 1484, Redžiomontano „Calendarium“, 1482 metų leidimas... Kiti amžiai irgi nebuvo bergždi, štai puikus pirmas Dzonkos „Nuovo teatro“ leidimas ir nuostabus Ramelio knygos egzempliorius... Kaip kiekvienas antikvaras, atmintinai mokantis didžiuosius knygų katalogus, žinojau kiekvieną iš tų knygų, bet neatsiminiau, kad jas turiu.

Tėviškai? Traukiau iš lentynos knygas ir vėl stačiau jas į vietą, o mintys sukosi apie Sibilę. Klastinga Džanio užuomina, Paola irgi iki paskutinės akimirkos tylėjo apie ją, o paskui beveik sarkastiškai, nors ir abejingu balsu, tarė: graži, gal net per daug, toks judviejų žaidimas, – nieko ypač apmaudaus, bet man pasirodė, kad ji tik per plauką susitvardė nepavadinusi jos sukta tylene.

Ar mane ir Sibilę siejo meilės istorija? Mergina atvyksta iš Rytų bloko, ji sutrikusi, viskuo domisi, sutinka brandų poną – anuomet buvau ketveriais metais jaunesnis, – jaučia jo įtaką, juk jis yra bosas, išmano apie knygas daugiau už ją, ji mokosi, gaudo kiekvieną jo žodį, žavisi juo. Jis sutiko tobulą mokinę: gražią, protingą, kuri baugščiai pasikūkčiodama taria *oui oui oui*, jie pradeda dirbti kartu, kasdien ir visą dieną, vieni šioje studijoje, mažų ir didelių *trouvailles** bendrininkai, vieną dieną jie susiduria tarpduryje, akimirka – ir prasideda meilės istorija. Pala, aš jau senas, juk tu dar beveik mergaitė, Viešpatie, susirask savo amžiaus vaikiną, nežiūrėk į mane rimtai, o ji – ne, Jambai, aš pirmąkart patiriu tokį jausmą. Pateikiau visiems žinomo filmo santrauką? Tuomet telieka tęsti kaip filmuose ar romanuose: Jambai, myliu tave, bet negaliu žiūrėti tavo žmonai į akis, ji tokia miela ir maloni, tu turi du vaikus, esi senelis – ačiū, kad priminei, jog jau dvelkiu lavonu – ne, nekalbėk taip, esi pats... pats... geriausias vyras, kokį kada nors sutikau, mano metų vaikinai man kelia juoką, bet gal mums tikrai reikia skirtis... palauk, galėtume likti geri draugai, kasdien matytis... ar nesupranti, kad būtent kasdien matydamiesi niekada negalėsime likti geri draugai... Sibile, nekalbėk taip, pasvarstykim. Vieną dieną ji neateina į studiją, skambinu

* Radiniai (*pranc.*).

jai grasindamas nusižudyti, ji sako, kad nebūčiau vaikas, *tout passe**, paskui neišlaikiusi grįžta. Tai trunka ketverius metus. O gal jau nebe?

Atrodo, žinau visas klišes, bet nemoku įtikinamai jų susieti. O gal tos istorijos baisios ir didingos būtent dėl to, kad visos klišės neįtikimai susipina ir negalima jų išnarplioti. Tačiau kai pats išgyveni kokią nors klišę, jautiesi lyg pirmą kartą ir tau visai ne gėda.

Ar tai – įtikima istorija? Tomis dienomis nejaučiau geismų, o vos ją pamatęs supratau, kas yra geismas. Bet juk sutikau ją pirmą kartą. Jei būčiau su ja susitikinėjęs, lakstęs paskui, jei būčiau kasdien regėjęs ją sukiojantis greta? Tai tik svarstymai, dabar, būdamas toks, koks esu, niekada neduočiau dingsties tokiai istorijai – Paolos atžvilgiu pasielgčiau kaip paskutinis šunsnukis. Sibilė man lyg Nekalčiausioji Mergelė, net mintyse jos nepaliesiu. Puiku. O ji?

Gal jai ši istorija dar nesibaigė, gal norėtų mane tujinti ar vadinti vardu, laimė, kad prancūzai net mylėdamiesi vienas kitam sako *vous*, gal ji norėjo pulti man ant kaklo, kas žino, kiek pastarosiom dienom jai teko kentėti, ir štai pasirodau aš, gražus kaip saulė, *Mademoiselle* Sibile, kaip sekasi, prašau, palikit mane, noriu peržiūrėti knygas, ačiū, labai malonu. Ir ji supranta niekada negalėsianti atskleisti man tiesos. Gal taip ir geriau, jai laikas susirasti vaikiną. O aš?

Kad man prastai su galva, liudija mano ligos istorija. Ką čia paistau? Akivaizdu, kai studijoje dirba tokia gražuolė, Paola turi vaidinti pavydžią žmoną, toks senų sutuoktinių žaidimas. O Džanis? Džanis pirmas prakalbo apie gražiąją Sibilę, gal būtent jis dėl jos pametęs galvą, užeina į studiją tarsi mokesčių klausimais ir pasilieka, apsimesdamas, kad jį pakerėjo

* Viskas praeina (*pranc.*).

gurgždantys lapai. Tai jis įsimylėjęs iki ausų, aš čia niekuo dėtas. Džanis, irgi dvelkiantis lavonu, bando iš manęs paveržti, jau paveržė mano gyvenimo moterį. Gal juokaujat: mano gyvenimo moterį?

Džiaugiausi, kad man pavyko susigyventi su nepažįstamais žmonėmis, bet ši kliūtis sunkesnė, bent nuo tos akimirkos, kai pradėjau tuos senatvinius kliedesius. Mane skaudina tai, kad galiu ją įskaudinti. Tai reiškia... Ne, juk nenorime skaudinti savo įdukros. Įdukros? Anądien jaučiausi nelyginant pedofilas, dabar sužinau susitepęs kraujomaiša?

Viešpatie, iš kur ištraukiau, kad mes mylėjomės? Gal tai buvo tik bučinys, vieną vienintelį kartą, gal platoniška trauka, supratau jos jausmus, o ji manuosius, bet nė vienas iš mūsų niekada apie juos nekalbėjom. Apvaliojo stalo meilužiai, ketverius metus miegojom atskirti kardo.

O, turiu ir „Stultifera navis“*, nepanašu į pirmąjį leidimą, ir egzempliorius ne pats dailiausias. Ar čia Baltramiejaus Anglo „De proprietatibus rerum“**? Su rubrikomis, gaila, kad įrišimas modernus, nors ir pagal senovinį. Pakalbėkim apie reikalus.

– Sibile, mūsų „Stultifera navis“ – ne pirmasis leidimas, tiesa?

– Deja, ne, *Monsieur* Bodoni, mūsiškė knyga išleista tūkstantis keturi šimtai devyniasdešimt septintaisiais. Pirmasis leidimas pasirodė Bazelyje 1494-aisiais, vokiškai: „Das Narren Shyff“. Pirmas lotyniškas leidimas, analogiškas mūsiškiui, pasirodė devyniasdešimt septintųjų kovą, o mūsų knyga, kaip parašyta kolofone, išleista rugpjūtį, tarp jų yra dar balandžio ir birželio leidimai. Tačiau čia svarbu ne tiek data, kiek pats

*„Kvailių laivas“.

**„Apie daiktų savybes“.

egzempliorius, kaip matot, jis ne pats patraukliausias. Nesakau, kad jo niekam negalima rodyti, bet ir nėra kuo girtis.

– Sibile, kiek jūs daug žinot, ką be jūsų daryčiau?

– Jūs mane to išmokėt. Kad išvažiuočiau iš Varšuvos, apsimečiau *grande savante**, bet jei nebūčiau jūsų sutikusi, būčiau likusi tokia pat kvaiša kaip ir tada, kai čia atvažiavau.

Susižavėjimas, pagarba. Ar ji bando man kažką pasakyti? Sumurmu: „Les amoureux fervents et les savants austères...“** Užbėgu jai už akių:

– Nieko, nesvarbu, atsiminiau eilėraštį. Sibile, verčiau tučtuojau viską išsiaiškinkime. Gal jums atrodau visiškai sveikas, bet toks nesu. Viskas, ką anksčiau esu patyręs, suprantate, viskas, visiškai viskas dabar atrodo tarsi kempine švariai nuvalyta lenta. Esu tyro juodumo, jei galiu pavartoti tokią priešpriešą. Prašau mane suprasti, neprarasti vilties ir... būti greta.

Gerai pasakiau? Manau, tobulai, galima suprasti dvejopai.

– Nesijaudinkit, *Monsieur* Bodoni, aš viską suprantu. Esu čia ir niekur neišeisiu. Lauksiu...

Ar ji tikrai sukta tylenė? Lauks, kol pasveiksiu, ar lauks, kol viską atsiminsiu? Jei taip – ką darys, kad padėtų atsiminti? O gal visa širdim trokš, kad atsiminčiau, bet nieko nedarys, nes yra ne sukta tylenė, o tik mylinti moteris, kuri tyli todėl, kad nenori manęs trikdyti? Tu kenti ir to neparodai, nes esi nuostabi būtybė, bet kartoji sau, kad pagaliau pasitaikė gera proga sutvarkyti jaukalą galvose – ir savo, ir mano? Pasiaukoji, nesiimsi nieko, kad man primintum, nebandysi tarsi atsitiktinai kurį nors vakarą paliesti mano rankos, kad galėčiau pasigardžiuoti savuoju *madeleine* – tu, kuri su meilužiams būdingu išdidumu žinai, kad kiti nesukelia man jausmų iš tūks-

* Didelė mokslininkė (*pranc.*).

** Aistringi įsimylėjėliai ir griežti mokslininkai. (*Pranc.*)

tančio ir vienos nakties, o tu vien panorėjusi galėtum tai padaryti, tau tereikėtų paliesti mano skruostą savo plaukais, kai pasilenki paduoti knygos kortelę. Arba lyg atsitiktinai pakartoti tą paprastą sakinį, kurį ištarei pirmąjį kartą, kurį kartojome ketverius metus nelyginant užkeikimą, o jo reikšmę ir galią žinome tik tu ir aš, susaistyti savosios paslapties? Tokį, kaip: *Et mon bureau?* Bet tai – Rembo*.

Bet vieną dalyką bandysiu išsiaiškinti.

– Sibile, vadinate mane *Monsieur* Bodoni, lyg tik vakar būtume pirmąkart susitikę, tačiau juk dirbdami kartu vienas kitą tujindavom, kaip tokiais atvejais įprasta. Kaip mane vadinot?

Ji paraudo ir vėl švelniai sukūkčiojo:

– *Oui, oui, oui,* tikrai, vadinau tave Jambu. Tu iškart pasistengei, kad pasijusčiau patogiai.

Jos akys nušvito laime, lyg jai nuo širdies būtų nukritęs akmuo. Bet tujintis dar nieko nereiškia, Džanis irgi – prieš kelias dienas su Paola lankėmės jo biure – tujinasi su savo sekretore.

– Puiku! – džiugiai šūktelėjau, – tebūnie viskas taip kaip anksčiau. Juk žinai, kad gali man padėti, jei elgsimės, kaip buvome įpratę.

Įdomu, ką ji pamanė? Ką jai reiškia elgtis, kaip buvome įpratę?

Namie praleidau bemiegę naktį, Paola glostė man galvą. Jaučiausi lyg svetimautojas, nors nieko neiškrėčiau. Kita vertus, jaudinausi ne dėl Paolos, o dėl savęs. Meilės grožis – atsiminti, kad mylėjai. Yra žmonių, gyvenančių vien atsiminimais. Tarkim, Eugenija Grandė. Bet manyti, kad mylėjai,

* Arthur Rimbaud (1854–1891) – prancūzų poetas.

ir nepajėgti to atsiminti? Ar, dar blogiau, mylėti, to neatsiminti ir įtarti, kad nemylėjai. O gal aš, pritvinkęs tuštybės, nepagalvoju apie kitokią istoriją: aš, beprotiškai įsimylėjęs, pasiūlau jai draugauti, o ji man parodo mano vietą, švelniai, maloniai, tvirtai. Lieka čia dirbti, nes esu džentelmenas, ir nuo tos dienos elgiuosi lyg nieko nebūtų atsitikę, ji studijoje jaučiasi gerai, gal negali sau leisti prarasti gerą darbą, gal mano pasiūlymas ją vilioja, gal ji to nesuvokia, bet jos moteriška tuštybė paglostyta, gal net pati sau to neprisipažįsta, bet žino galinti mane valdyti. *Allumeuse**. Dar blogiau, toji tylenė man kainavo krūvą pinigų, privertė mane daryti tai, ko reikėjo jai, o aš jai leidau viską tvarkyti: sandorius, pinigų įplaukas į sąskaitą, gal net jų išėmimą iš sąskaitos, sugiedojau ***kakariekū*** kaip profesorius Unratas**, buvau baigtas žmogus, nebeturėjau išeities – gal ši laiminga negalia man padės ją rasti, nėra to bloga, kas neišeitų į gera. Koks aš niekšas, kodėl noriu viską apdergti, gal ji dar nekalta mergaitė, o aš jau prilipdžiau jai kekšės etiketę. Šiaip ar taip, net ir paneigtas įtarimas neguodžia: jei neatsimeni mylėjęs, nežinai, ar tas, kurį mylėjai, buvo vertas tavo meilės. Su prieš kelias dienas sutikta Vana viskas buvo aišku: flirtas, viena ar dvi naktys, paskui – keletas nevilties dienų ir baigta. Bet čia – ketveri mano gyvenimo metai. Jambai, gal tik dabar pradedi įsimylėti, gal prieš tai nieko nebuvo, o dabar pradėjai ristis į savo pražūtį? Tik todėl, kad įsivaizduoji tuomet buvęs prakeiktas ir nori atrasti savąjį rojų? Yra kvailių, geriančių, kad užsimirštų, ar vartojančių narkotikus, jie sako: jei tik galėčiau, norėčiau viską užmiršti. Aš vienas žinau tiesą: užmiršti yra siaubinga. Ar yra kvaišalų, kurie padėtų atsiminti?

* Vyrų gundytoja, viliokle (*pranc.*).

** Aliuzija į Heinricho Manno kūrinį „Žydrasis angelas“.

Gal Sibilė...

Vėl pradedu... *Jei tave pamatyčiau praeinant iš tolo, plaukais palaidais ir tiesią nelyginant nendrė, apsvaigęs krisčiau be dvasios.*

Kitą rytą sėdau į taksi ir nuvažiavau pas Džanį į darbą. Be užuolankų paklausiau, ką jis žino apie mane ir Sibilę. Atrodė lyg nukritęs iš dangaus.

– Jambai, visi mes truputį mylim Sibilę: aš, tavo kolegos, daugelis tavo klientų. Yra tokių, kurie lankosi tavo studijoje tik norėdami ją pamatyti. Tačiau tai – juokais, draugiškai. Erziname vienas kitą, dažnai erzindavom ir tave: sakyk, kas sieja tave ir Sibilę, kalbėdavom. Tu juokdavaisi, kartais iškeldavai sceną lyg darydamas užuominą apie kažką ypatinga, kartais liepdavai liautis: juk ji galėtų tikti man į dukras, sakydavai. Žaidimas. Tą vakarą paklausiau apie Sibilę, nes maniau, kad jau buvote susitikę, ir norėjau sužinoti, kokį įspūdį ji tau padarė.

– Ar niekada nieko tau nepasakojau apie save ir Sibilę?

– Kodėl klausi, ar tarp judviejų kas nors buvo?

– Negudrauk, juk žinai, kad nieko neatsimenu. Atėjau, kad man pasakytum, ar nesu tau ko nors pasakojęs.

– Nieko. Nors papasakodavai visus savo nuotykius, gal norėdamas sukelti pavydą. Apie Kavasi, Vaną, amerikietę knygų mugėje Londone, gražiąją olandę, dėl kurios triskart skridai į Amsterdamą, apie Silvaną...

– Liaukis, kiek meilės istorijų esu turėjęs?

– Daug. Manyčiau, net per daug. Aš visada buvau ištikimas vienai vienintelei. Tačiau apie Sibilę niekada nieko nepasakojai. Ką čia susigalvojai? Vakar pamatei ją, ji tau nusišypsojo, pamanei, kad negalima būti greta ir jos negeisti. Natūralu, nustebčiau, jei paklaustum, kas toji pabaisa... Bet nė vienam iš mūsų niekada nepavyko nieko sužinoti apie Sibilės

asmeninį gyvenimą. Ji visada atrodė tokia rami, pasiruošusi kiekvienam padėti taip, tarsi jis būtų vienintelis, galima atrodyti laisvo elgesio moterim būtent todėl, kad nedarai nieko blogo. Ledo sfinksas.

Gal Džanis sakė tiesą, bet tai dar nieko nereiškė. Jei su Sibile užsimezgė ryšys, svarbesnis už visus kitus, Ryšys iš didžiosios raidės, akivaizdu, jog apie jį nepasakojau net Džaniui. Jis turėjo likti nuostabiu mudviejų su Sibile sąmokslu.

O gal ir ne. Po darbo valandų ledo sfinksas turi savo asmeninį gyvenimą, gal susitikinėja su vaikinu, tai – jos reikalas, ji tobula, nepainioja darbo su asmeniniu gyvenimu. Nudiegė pavydas nepažįstamam varžovui. *Tačiau kas nors tave palies, priglus prie tavo versmės žiočių, kas nors, kuris to neįvertins, ir dumblių žvejys pagaus šį retą perlą.*

– Jambai, turiu tau našlę, – tarė Sibilė, pamerkdama man akį. Kaip miela, ji manim pasitiki.

– Našlę? – perklausiau.

Sibilė paaiškino, kad mano lygio knygų antikvarai turi savų būdų gauti knygų. Kartais žmonės ateina į studiją paklausti, ko verta ta ar kita knyga, ir tik nuo tavo sąžinės priklauso, kiek ji verta, bet, aišku, stengiesi uždirbti. Arba koks nors kolekcininkas turi piniginių sunkumų, tačiau jis žino tau siūlomos knygos kainą, daugių daugiausia gali ją kiek numušti. Dar vienas būdas – pirkti tarptautiniuose aukcionuose, bet ir ten gali ko nors pasipelnyti tik tuo atveju, jei esi vienintelis, supratęs, ko verta siūloma knyga, nors sunku tikėtis, kad tavo varžovai – kvėšos. Taigi pelnas minimalus, nebent pavyktų ją brangiai parduoti. Galima pirkti iš kolegų: kuris nors iš jų turi knygą, nedominančią jo klientų, todėl jis nekelia kainos, o tu žinai tokį, kuriam jos mirtinai reikia. Ir pagaliau – plėšiko būdas. Susiieškai nusigyvenusių aristokra-

tų šeimą, su senoviniais rūmais ir sena biblioteka, palauki, kol miršta tėvas, vyras, dėdė, o palikuonys gana privargsta, kad parduotų baldus ir papuošalus, ir nebeišmano, kaip įvertinti tas krūvas knygų, kurių niekada nebuvo nė atvertę. Našlė – sutartinis žodis, gali būti ir sūnėnas, kuris nori viską parduoti greit ir be skausmo, dar geriau, jei jis susipainiojęs su moterimis ar įklimpęs į kvaišalus. Tada eini apžiūrėti knygų, dvi tris dienas praleidi tuose prieblandoje skendinčiuose erdviuose kambariuose ir nusibrėži savo strategiją.

Šįkart tai buvo tikra našlė, Sibilei kažkas apie ją pašnibždėjo (mano mažytės paslaptys, pasakė ji džiugiai ir klastingai), o su našlėmis aš, atrodo, mokėjau apsieiti. Paprašiau Sibilę mane palydėti, nes vienas galiu ir neatpažinti *tos* knygos. Ponia, kokie gražūs namai, taip, ačiū, gal konjako. Paskui – naršyti, *bouquiner, browsing*... Sibilė patarinėjo, kaip elgtis. Paprastai randi du tris šimtus nieko vertų tomų, iškart atskiri įvairius pandektus ir teologijos traktatus, kuriuos galėtum parduoti per švento Ambraziejaus mugę, aštuoniolikto amžiaus knygas – „Telemacho nuotykiai“ ir utopinės kelionės, – jos vienodais viršeliais, tinka interjerų dizaineriams, jie knygas perka metrais. Daug šešiolikto amžiaus knygų, mažo formato, Cicerono raštai ir retorikos – menkavertės, tinkamos Romos Fontanela Borgėzės aikštės bukinistams, kurie jas už dvigubai didesnę kainą, nei yra vertos, nupirks tik todėl, kad vėliau galėtų pasigirti turintys šešiolikto amžiaus knygų. Taip beieškant, štai ir Ciceronas, bet aldino kursyvu*, ir dar puikiai išsilaikiusi „Niurnbergo kronika“, Rolenvinkas, Kircherio „Ars magna lucis et umbrae“** su nuo-

* Venecijos tipografas Aldo Manuzio apie 1500 metus sukūrė pasvirusį šriftą, vėliau pavadintą jo vardu.

** „Didysis šviesos ir šešėlių menas“.

stabiomis iliustracijomis ir vos keliais pageltusiais lapais, – to meto popieriui retas dalykas, – ir net puikus 1741 metų Rablė leidimas, „Chez Jean Frederic Bernard“ spaustuvė, Amsterdamas, trys tomai *in quarto*, Pikaro vinjetės, puikūs raudonos odos viršeliai, įspaustos aukso raidės, nugarėlė su aukso raštais, žalio šilko priešlapiai su auksuotais karpiniais: saugodamas velionis buvo apvilkęs knygas žydro popieriaus aplankais, ir iš pirmo žvilgsnio jos nekrito į akis. Aišku, tai ne „Niurnbergo kronika“, šnabždėjo Sibilė, įrišimas šiuolaikinis, bet dailus, pasirašyta „Riviere & Son“. Fosatis iškart juos nupirktų, vėliau apie jį papasakosiu, kolekcionuoja viršelius.

Pagaliau atrinkome dešimt knygų, už kurias, jei pasisektų sėkmingai parduoti, galėtume gauti mažiausia šimtą milijonų lirų, vien „Kronika“ verta bent penkiasdešimties milijonų. Neaišku, kaip tos knygos ten atsirado, velionis dirbo notaru, biblioteka buvo jo *status symbol**, bet jis neatrodė panašus į švaistūną ir pirkdavo tik tada, jei gaudavo pigiai. Gerąsias knygas, matyt, įsigijo atsitiktinai prieš keturiasdešimt metų, kai niekam jų nereikėjo. Sibilė mane pamokė, kaip tokiais atvejais dera elgtis, pasikviečiau garbiąją ponią ir viskas įvyko taip, lyg visą gyvenimą būčiau dirbęs tą darbą. Pasakiau, kad knygų daug, bet jos menkavertės, sukroviau ant stalo labiausiai nušiurusias: lapai pageltę, su pelėsių dėmėmis, įrišimas palaikis, viršelių oda tokia lyg kas būtų juos brūžavęs švitriniu popierium, kandžių išvarpyti lapai lyg nėriniai, pažiūrėkit, kalbėjo Sibilė, šita knyga tokia išsikėtusi, kad jos nė spaustuvais nebesuspausi, aš užsiminiau apie švento Ambraziejaus mugę.

– Ponia, nežinau, ar man pavyks joje parduoti visas knygas, supraskit, jei nepavyktų – milžiniškos išlaidos už sandėliavimą. Siūlau penkiasdešimt milijonų už visą partiją.

* Visuomeninės padėties simbolis (*angl.*).

– Jūs tai vadinate partija?!

Nieku gyvu, penkiasdešimt milijonų už šią nuostabią biblioteką, vyras kaupė ją visą gyvenimą, paniekinčiau jo atminimą.

Pereinu į antrąjį strateginį etapą:

– Ponia, štai, labiausiai mus domina šitas knygų dešimtukas. Noriu jums padėti ir siūlau už jas trisdešimt milijonų.

Ponia skaičiuoja, penkiasdešimt milijonų už didžiulę biblioteką – tai velionio švento atminimo įžeidimas, trisdešimt milijonų tik už dešimtį knygų – geras sandoris, kitoms ji ras mažiau išrankų ir dosnesnį pirkėją. Sandoris įvyksta...

Grįžome į studiją laimingi kaip vaikai, ką tik iškrėtę pokštą.

– Ar tai nesąžininga? – paklausiau.

– Ne, Jambai, visi jie tokie. – Ji kalba citatomis, kaip ir aš. – Jei būtų pakliuvusi kuriam nors iš tavo kolegų, būtų dar mažiau gavusi. Pats matei, kokie baldai, paveikslai, sidabras, šeima aptekusi pinigais, knygos jai nerūpi. Mes dirbame tiems, kurie iš tikro vertina knygas.

Ką daryčiau be Sibilės. Tvirta ir švelni, gudri nelyginant balandė. Ir vėl svaičioju, grįžau į nelemtus vakardienos minčių vingius.

Laimė, apsilankymas pas našlę mane visai išsekino. Išskubėjau namo, Paola pareiškė, kad jau kelios dienos atrodau blyškesnis nei paprastai, per daug save varginu. Vertėtų eiti į studiją kas antrą dieną.

Bandžiau nukreipti mintis kita linkme.

– Sibile, žmona sakė, kad rinkau tekstus apie rūką. Kur jie?

– Kopijos buvo siaubingos, po truputį viską perkėliau į kompiuterį. Nedėkok, buvo labai smagu. Tuoj ištrauksiu bylą.

Žinojau, kad egzistuoja kompiuteriai (kaip žinojau ir apie lėktuvų egzistavimą), tačiau liečiau jį pirmą kartą. Atsitiko

kaip su dviračiu, priglaudžiau rankas, o mano pirštai viską atsiminė patys.

Apie rūką buvau surinkęs mažiausia pusantro šimto citatų. Jis man išties patiko. Štai Eboto „Flatland“: dviejų matavimų šalis, kur tėra tik plokščios trikampės, kvadratinės ir daugiakampės figūros. Kaip tarp jų orientuotis, jei negali pažvelgti iš viršaus, o matai tik linijas? Tam padeda rūkas. „Ten, kur rūkas pakankamai tirštas, objektai esantys, tarkim, už metro, blankesni už tuos, kurie yra už devyniasdešimt penkių centimetrų, taigi, įdėmiai ir nepaliaujamai stebėdami, daugiau ar mažiau jie skendi migloje, galime labai tiksliai nuspėti stebimo objekto apybraižas“. Palaiminti trikampiai, kurie vaikšto rūke ir kažką mato: čia – aštuonkampis, ten – trapecija. Dvimačiai, bet laimingesni už mane.

Jaučiau, kad didžiąją citatų dalį moku atmintinai.

– Kodėl, jei pamiršau viską, kas siejasi su manim? – paklausiau Paolos. – Juk pats jas surinkau.

– Atsimeni jas ne todėl, kad surinkai, – atsakė ji, – o surinkai jas todėl, kad atsiminei. Jos yra enciklopedijos dalis, kaip ir eilėraščiai, kuriuos man deklamavai pirmą dieną sugrįžęs namo.

Šiaip ar taip, iš pirmo žvilgsnio atpažindavau citatas. Pradedant Dante:

Kaip tuomet, kai rūkas išsisklaido,
ir žvilgsnis pamažu pažinti ima,
kiaurai pro tirštą tamsią miglą prasiskverbęs,
ką slepia rūkanos nepermatomas šydas...

Gražiai apie rūką kalba D'Anuncijus knygoje „Noktiurnas“: „Kažkas be garso žingsniuoja greta manęs, lyg basomis... Rūkas lenda į burną, pripildo plaučius. Jis slenka link

Didžiojo kanalo ir ten susikaupia. Nepažįstamasis virsta pilkesniu, lengvesniu, pagaliau šešėliu... Ties namu, kuriame įsikūręs antikvariatas, jis netikėtai pradingsta". Antikvariatas tarytum juodoji skylė: įkritęs į ją jau niekad nebeiškilsi.

Dikensas, klasikinė „Niūrūs namai" pradžia: „Visur rūkas. Rūkas aukštupyje, kur upė teka pro salas ir žaliuojančias pievas. Rūkas žemupyje, kur ji dumblota teka pro laivų virtines ir atmatas, besiplakančias prie didelio (ir purvino) miesto krantų..." Randu ir citatą iš Emilės Dikinson: „Eime vidun. Kyla rūkas".

– Nebuvau skaičiusi Paskolio, – tarė Sibilė, – paklausyk, kaip gražu.

Ji prisiartino, kad matytų kompiuterio ekraną, būtų galėjusi plaukais paliesti man skruostą, bet to nepadarė. Prabilo itališkai su minkštu slavišku akcentu:

Medžiai stovi nejudrūs
lengvoje migloje: pratisai
ūkia garlaivis.

Neapčiuopiamas, balzganas rūke,
mígla, ir vėl užgimus aušroje...
Tu slepi tolimus daiktus.

Ties trečiuoju posmu ji stabtelėjo.

– Rūkas... sunkiàsi?

– Suñkiasi.

– A. – Atrodė laiminga išmokusi naują žodį:

Rūkas sunkiasi, vėjo gūsis
pripučia griovį cypiančių lapų,
lengva sniegena slepias
gyvatvorėj sausašakėj.

Rūke vibruoja balsas,
nendrynas virpa lyg krečiamas karštinės,
aukštai virš rūko iškilus varpinė...

Gražiai apie rūką rašė Pirandelas, o juk jis buvo sicilietis: „Tvyrojo rūkas nors peiliu pjauk... Žiovaudamas stovėjo apsiautęs kiekvieną gatvės žibintą“. Dar geriau Savijus aprašė Milaną: „Rūkas labai patogu. Jis paverčia miestą milžiniška saldainių dėže, o jo gyventojus – saldainiais... Eina moterys ir merginos, užsimetusios gobtuvus. Lengvas garas supasi ties šnervėm ir pravira burna... Atsiduriame veidrodžių pailgintoje svetainėje... apsikabiname dar dvelkdami migla, o rūkas lauke spaudžiasi prie langų ir dengia juos, santūrus, tylus, globėjiškas...“

Vitorijaus Serenio milanietiškas rūkas:

Langinės bergždžiai atvertos į rūkuotą vakarą,
nieks neateis ir neišeis, nebent smogo gūsis,
laikraščių pardavėjo balsas – netikėtas – „Milano laikas“,
rūko alibi ir malonė, slapti dalykai eina atvirai, juda link manęs,
atsiskiria nuo manęs praeitis kaip istorija, praeitis kaip atmintis:
dvidešimt trylika trisdešimt treji metai tarytum tramvajaus maršrutai...

Surinkau visko po truputį. Štai „Karalius Lyras“ („tebus rūku aptraukta tai, ką saulė pakelia iš pelkių!“). O Kampana? „Už nušiurusių raudonų baslių properšos rūke tyliai driekėsi ilgos gatvės. Piktadariški rūko garai siautė tarp namų, gaubdami bokštų viršūnes, ilgas, tylias, tuščias nelyginant plėšikų nusiaubtas gatves“.

Sibilė žavėjosi Floberu: „Balzgana diena skverbėsi pro langą be užuolaidų, pro jį matėsi medžių viršūnės, tolėliau – pieva,

pusiau panirusi mėnulio šviesoje garuojančiame rūke". Ir Bodleru: „Rūko jūra prausė namus ir merdinčiuosius prieglaudų užkaboriuose".

Ji tarė kitų parašytus žodžius, bet man jie skambėjo nelyginant tyras šaltinis. *Ir gal kas nors tave palies, priglus prie tavo versmės žiočių...*

Ji buvo čia, rūko nebuvo. Jį matė kiti ir paskleidė garsais. Gal kurią dieną pavyks panirti į rūką, jei tik Sibilė ves mane už rankos.

Keletą kartų lankiausi pas Gratarolą, jis pritarė Paolos taktikai. Pasidžiaugė, kad dabar esu beveik savarankiškas, bent jau atsikračiau kankinusios nevilties.

Daug vakarų praleidau su Džaniu, Paola ir dukromis žaisdamas „Skarabėją", sako, tai buvo mano mėgstamiausias žaidimas. Lengvai randu žodžius, ypač sunkiausius, tokius kaip „akrostichas" (atsparos tašku pasirenku *akro*) ar „zeugma". Panaudodamas *i* ir *u* iš dviejų vertikalių žodžių, pradėdamas pirmuoju raudonu langeliu pirmoje horizontalioje eilutėje, pasiekiu antrąją ir sudedu žodį „emfiteuzė". Dvidešimt vienas taškas iš devynių, dar dvidešimt papildomų taškų už visų septynių turimų raidžių panaudojimą – du šimtai trisdešimt devyni taškai vienu smūgiu. Džanis supyko, tavo laimė, kad netekai atminties, šaukė. Jis taip elgiasi norėdamas įkvėpti man pasitikėjimą savimi.

Ne tik praradau atmintį, gal išgyvenu ir netikrus atsiminimus. Gratarolas minėjo, kad tokiais atvejais kaip manasis, buvo ir tokių, kurie susikurdavo savo niekada neišgyventos praeities trupinius, norėdami manyti, jog atsimena. Gal Sibilė man yra tik pretekstas?

Reikėjo kaip nors tai baigti. Studijoje kankinausi. Pasakiau Paolai:

– Darbas vargina. Visą laiką matau tą pačią Milano dalį. Gal man būtų pravartu kur nors išvykti, studija puikiai gyvuoja, o Sibilė jau rengia naują katalogą. Galėtume kur nors nuvažiuoti, gal į Paryžių.

– Kelionė į Paryžių tave išvargintų. Leisk pagalvoti.

– Tikrai, nereikia Paryžiaus, į Maskvą, į Maskvą.

– Į Maskvą?

– Tai – Čechovas. Juk žinai, man citatos yra žibintai rūke.

4. VIENAS ŽINGSNIUOJU PER MIESTĄ

Peržiūrėjau daugybę šeimos nuotraukų, jos, aišku, man nieko nereiškė. Kita vertus, nuotraukos buvo tik nuo to laiko, kai susipažinau su Paola. Vaikystės nuotraukos, jei tokių būta, matyt, liko Solaroje.

Telefonu kalbėjausi su seseria, ji gyvena Sidnėjuje. Sužinojusi, kad susirgau, norėjo nedelsdama atvažiuoti, bet buvo ką tik patyrusi sunkią operaciją ir daktarai jai uždraudė leistis į tokią varginamą kelionę.

Ada pabandė šį bei tą man priminti, paskui liovėsi ir prapliupo verkti. Pasakiau jai, kad atvažiuodama atvežtų dovanų ančiasnapį, laikyčiau jį svetainėje. Nežinau, kodėl to paprašiau. Galėjau paprašyti ir kengūros, matyt, žinau, kad jos teršia namus.

Į darbą eidavau tik keletui valandų per dieną. Sibilė rengia katalogą, bibliografijoje nardo kaip žuvis vandenyje. Žvilgteliu, sakau: „Nuostabu“, paskui priduriu turįs paskirtą susitikimą su daktaru. Mane išeinantį ji užjaučiamai nulydi žvilgsniu. Suprantama, juk žino, kad sergu. O gal mano, kad nuo jos bėgu? Juk negaliu jai pasakyti: „Nenoriu, kad taptum mano pramanytos atminties kūrimo pretekstu, vargšele mano meile“.

Paklausiau Paolos, kokie buvo mano politiniai įsitikinimai.

– Nenorėčiau sužinoti, kad esu, tarkim, nacistas.

– Esi vadinamasis doras demokratas, bet labiau instinktyviai nei ideologiškai, – atsakė Paola. – Sakydavau, kad politika tau kelia nuobodulį, o tu polemizuodamas vadinai mane *La Pasionaria**. Atrodė, lyg į senąsias knygas būtum įsikniaubęs iš baimės ar paniekos pasauliui. Ne, meluoju, tai buvo ne panieka, nes dėl didžiųjų moralės problemų degte degdavai. Pasirašinėdavai atsišaukimus prieš karą ir smurtą, piktinaisi rasizmu. Net buvai įstojęs į lygą prieš vivisekciją.

– Tikiuosi, gyvūnų.

– Aišku. Žmonių vivisekcija vadinama karu.

– Ar toks buvau... ir prieš mudviem susitinkant?

– Apie savo vaikystę ir paauglystę beveik nieko nepasakodavai. Kita vertus, sunkiai tave supratau. Visada buvai gailesčio ir cinizmo mišinys. Jei kur nors paskelbdavo mirties nuosprendį – pasirašydavai protestą, šelpei pinigais besigydančių nuo narkotikų bendruomenes, bet išgirdęs, kad per kokį nors genčių karą Centrinėje Afrikoje žuvo dešimt tūkstančių vaikų – tik gūžteldavai pečiais, lyg tardamas, jog pasaulis yra supuvęs ir nieko čia nepakeisi. Visada buvai linksmas vyras, tau patiko gražios moterys, geras vynas, gera muzika, tačiau man atrodė, jog tai tik išorinis kiautas, tavo slėptuvė. Kai atsiverdavai, sakydavai, kad istorija – tai kruvina mįslė, o pasaulis – klaida.

– *Niekada nesiliausiu mānęs, kad šį pasaulį sukūrė tamsybių dievas, kurio tąsa esu aš.*

– Kas tai pasakė?

– Nebežinau.

– Matyt, buvai su tuo kažkaip susijęs. Bet visada lėkdavai padėti, jei kam nors ko nors prireikdavo. Per potvynį Flo-

* Ispanų revoliucionierė Dolores Ibarruri (1895–1989).

rencijoje važiavai traukti iš purvo Nacionalinės bibliotekos knygų. Sakyčiau, gailėdavaisi menkų dalykų ir ciniškai žiūrėdavai į didelius.

– Manau, elgiausi teisingai. Darome tik tai, ką pajėgiame padaryti. Kaip sakydavo Granjola, dėl visa kita kaltas Dievas.

– Kas tas Granjola?

– To irgi nebežinau. Matyt, kažkada žinojau.

Ką dar kažkada žinojau?

Vieną rytą atsibudau, nuėjau išsivirti kavos (be kofeino) ir pradėjau niūniuoti „Roma, šį vakarą būk protinga".

Geras ženklas, tarė Paola, pradedi atsigauti. Atrodo, kiekvieną rytą virdamas kavą dainuodavau kokią nors dainelę. Ir nebūdavo jokios priežasties, kodėl man šaudavo į galvą ta, o ne kita. Visi tyrimai (ką šiąnakt sapnavai, apie ką kalbėjomės vakar vakare, ką skaitei prieš užmigdamas?) niekada nedavė jokio doro paaiškinimo. Gal tai, kaip aviausi kojines, kokios spalvos marškinius vilkausi, ar akies kraštu pamatyta dėžutė, pažadindavo mano garsinę atmintį.

– Bet visada dainuodavai dainas, sukurtas penktajame dešimtmetyje ir vėliau, daugių daugiausia prisimindavai kai kurias iš pirmųjų San Remo festivalių, tarkim, „Skrenda balta balandė" ar „Aguonos ir žąselės". Jokių ankstesnių dainų, iš ketvirtojo, trečiojo ar antrojo dešimtmečių, – tarė Paola.

Paola paminėjo dainą „Viena žingsniuoju per miestą", labai populiarią pokario metais; nors tuomet ji buvo dar vaikas, ta daina jai skambėjo ausyse, nes nuolat girdėdavo ją per radiją. Taip, žinojau ją, bet ji manęs nesudomino, tarsi man būtų sudainavę „Casta diva"*, o operos, atrodo, nemėgau. Neprilygsta tokioms dainoms, kaip „Eleanor Rigby", „Que

* Arija iš operos „Norma".

serà serà, whatever will be will be“* ar „Aš tik moteris, o ne šventoji“. Mano abejingumą senosioms dainoms Paola laikė vaikystės slopinimo apraiška.

Metams bėgant ji pastebėjo, kad puikiai išmaniau klasikinę muziką ir džiazą, mielai eidavau į koncertus, klausiausi plokštelių, bet vengdavau jungti radiją. Galėdavau klausytis jo kaip fono, jei kas kitas jį įjungdavo. Matyt, radijas buvo kaip namai kaime, priklausė kitiems laikams.

Bet jau kitą rytą virdamas kavą dainavau:

Viena žingsniuoju per miestą,
einu per minią, kuri nežino,
nemato manojo skausmo,
ieškodama tavęs, svajodama apie tave, kurį praradau...

Bergždžiai bandau užmiršti,
pirmoji meilė neužsimiršta,
širdyje parašytas tik vienas vardas,
pažinau tave ir dabar žinau, kad esi meilė,
tikroji meilė, didžioji meilė.

Melodija liejosi savaime. O man sudrėko akys.

– Kodėl būtent šita? – paklausė Paola.

– Nežinau. Gal todėl, kad ji vadinasi „Ieškau tavęs“. Tik nežinau ko.

– Peržengei ketvirtojo dešimtmečio slenkstį, – susimąstė Paola susidomėjusi.

– Svarbu kas kita, – atsakiau, – svarbu, kad viduje kažką pajutau. Lyg virpulį. Ne, ne virpulį. Lyg... Žinai apysaką „Flatland“**, tu irgi ją skaitei. Taigi tie trikampiai ir kvadratai

* „Kas bus, tas bus“. (*Angl.*)

**Autorius E. A. Abbott, išleista 1884 m.

tėra dviejų matavimų, jie nežino, kas yra storis. Dabar įsivaizduok, kad kuris nors iš mūsų, gyvenančių trimatėje erdvėje, paliečia juos iš viršaus. Jie patirtų anksčiau niekada nepatirtą jausmą ir negalėtų pasakyti, kas tai. Tarsi kas nors atvyktų pas mus iš ketvirtojo matavimo ir švelniai iš vidaus paliestų, tarkim, mūsų prievartį. Ką jauti, jei kas nors tau kutena prievartį? Sakyčiau... paslaptingą liepsną.

– Ką reiškia ta paslaptinga liepsna?

– Nežinau, taip man išsprūdo.

– Ar tai tas pat, ką pajutai pamatęs savo tėvų nuotrauką?

– Beveik. Ne. Ne? Beveik tas pat.

– Jambai, tai – įdomus ženklas, reikia jį įsidėmėti.

Ji vis dar tikisi mane išganyti. O mane gal degina paslaptinga liepsna galvojant apie Sibilę.

Sekmadienis.

– Eik pasivaikščioti, – tarė Paola, – tau bus naudinga. Nesitrauk iš pažįstamų gatvių. Kairolio aikštėje yra gėlių kioskas, paprastai jis dirba ir šventadieniais. Nupirk gražią pavasario gėlių puokštę, o gal rožių, šie namai atrodo lyg per gedulą.

Nuėjau į Kairolio aikštę, kioskas nedirbo. Nusibasčiau Dantės gatve iki Korduzijaus gatvės, pasukau dešinėn iki Biržos ir pamačiau, kad sekmadieniais čia renkasi viso Milano kolekcininkai: Korduzijaus gatvėje – pašto ženklų, Armorario gatvėje – senųjų atvirukų ir statulėlių, Centrinio pasažo sankryžoje – monetų, kareivėlių, šventųjų paveikslėlių, rankinių laikrodžių ir net telefono kortelių. Kolekcionavimas yra analinis*, turėčiau tai žinoti, žmonės pasiruošę kolekcionuo-

* Psichoterapijos požiūriu, asmenys, turintys stiprią analinę erogeninę zoną, linkę kolekcionuoti.

ti viską, net „Coca-cola“ dangtelius, šiaip ar taip, telefono kortelės pigesnės už manuosius inkunabulus. Edisono aikštės kairėje – prekystaliai su knygomis, laikraščiais, plakatais, priešais – stalai su įvairiais niekniekiais, *Liberty* stiliaus šviestuvais, aišku, kopijomis, juodais gėlėtais padėklais, marcipaninėmis balerinomis.

Ant vieno prekystalio stovėjo keturi cilindro formos užantspauduoti indai, kur skaidriame skystyje (formaline?) plaukiojo dramblio kaulo spalvos glotnūs, pupelės pavidalo kūnai, surišti baltais siūlais. Atrodė lyg jūrų gyvūnai: aštuonkojai, blyškieji koralai, bet galėjo būti ir liguistos dailininko teratologinės vaizduotės vaisius. Ivas Tangi*?

Pardavėjas paaiškino, jog tai – sėklidės: šuns, katės, gaidžio ir dar kažkokio padaro, inkstai ir panašūs dalykai.

– Viskas iš devyniolikto amžiaus mokslo laboratorijos. Keturiasdešimt tūkstančių lirų už indą. Vien indas kainuoja dvigubai, tiems daiktams mažiausia šimtas penkiasdešimt metų. Keturiskart keturi – šešiolika, aš jums parduosiu visus keturis už šimtą dvidešimt tūkstančių. Pigiau nerasit.

Sėklidės mane sužavėjo. Bent kartą radau tai, ko, pasak Gratarolo, nežinojau savo semantinės atminties dėka ir kas nepriklausė mano ankstesnei asmeninei patirčiai. Kitaip tariant, ar kada nors kam nors teko matyti šuns sėklides be paties šuns, grynu pavidalu? Panaršiau kišenėse, grynais turėjau tik keturiasdešimt tūkstančių, o juk gatvės prekiautojui nemokėsi čekiu.

– Imu šuns sėklides.

– Gailėsitės nenupirkęs kitų, tokia proga daugiau nepasitaikys.

* Dailininkas siurrealistas (1900–1955).

Negali visko turėti. Grįžau namo nešinas šuns sėklidėm, Paola išblyško:

– Labai įdomu, atrodo tikras meno kūrinys, bet kur jį laikysim? Svetainėje, kad svečias kaskart, kai jam pasiūlysi anakardžio riešutų ar Askolio alyvuogių, apvemtų kilimą? Miegamajame? Tai jau ne. Gali laikyti jas studijoje, greta septyniolikto amžiaus knygos apie gamtos mokslus.

– Maniau padaręs gerą sandorį.

– Paklausyk, ar supranti esąs vienintelis vyras pasaulyje, vienintelis visame Žemės rutulyje nuo pat Adomo iki šios dienos, kuris žmonos pasiųstas nupirkti rožių grįžta namo su šuns pautais?

– Tiktų į Gineso rekordų knygą. Be to, juk žinai, aš sergu.

– Atsiprašau. Ir anksčiau buvai pamišęs. Neatsitiktinai paprašei sesers atvežti tau ančiasnapį. Kažkada norėjai namuose pastatyti fliperį, kainavusį tiek kiek Matiso paveikslas ir kėlusį pragarišką triukšmą.

Tą turgelį Paola žinojo, pasakė, kad aš irgi turiu jį žinoti, kartą ten pirkau pirmąjį Papinio knygos „Gog“ leidimą, originaliais viršeliais, nesupjaustytais lapais, ir tik už dešimt tūkstančių lirų. Pasakė kitą sekmadienį eisianti kartu, niekada nežinia, tarė, dar grįšiu namo su dinozauro sėklidėm ir teks kviesti mūrininką, kad paplatintų duris.

Pašto ženklams ir telefono kortelėms buvau abejingas, bet susidomėjau senais laikraščiais. „Iš mūsų vaikystės“, – tarė Paola. „Nesvarbu“, – atsakiau. Staiga pamačiau „Peliuko Mikio“ laikraštuką. Instinktyviai paėmiau jį į rankas. Tai buvo ne senasis leidimas, o, kaip bylojo užrašas paskutiniame viršelyje ir kaina, naujas aštuntojo dešimtmečio atspaudas. Atsiverčiau vidurį:

– Ne originalas, jie spausdinti dviem spalvom, su degto molio ir rusvu atspalviais, o čia panaudotos balta ir mėlyna.

– Iš kur žinai?

– Pats nesuprantu, žinau, ir tiek.

– Bet viršelis kaip originalo, tik pažvelk į datą ir kainą – 1937, viena lira penkiasdešimt.

„Klarabelos lobis“, – skelbė spalvotas užrašas ant viršelio.

– Jie supainiojo medį, – pasakiau.

– Ką?

Pasklaidžiau žurnaliuką ir neklysdamas atverčiau reikiamą lapą. Nenorėjau skaityti užrašų debesėliuose, lyg ten būtų parašyta svetima kalba ar susiliejusios raidės. Kalbėjau iš atminties.

– Matai, Peliukas Mikis ir Horacijus, pasiėmę seną žemėlapį, išsiruošė ieškoti Klarabelos senelio ar prosenelio užkasto lobio, norėjo aplenkti suktąjį poną Nagą ir klastingąjį Blogąjį Pitą. Atvykę į vietą, jie pažvelgė į žemėlapį: reikėjo nuo didelio medžio nubrėžti tiesę link mažesnio medžio ir atlikti trianguliaciją. Nustatę tašką, puolė kasti, kasa, kasa ir nieko neranda. Tik staiga Peliukui Mikiui nušvito protas, juk žemėlapis 1863 metų, praėjo daugiau nei septyniasdešimt me-

tų, mažasis medis užaugo, taigi tas medis, kuris dabar yra didelis, anuomet buvo mažas, o didysis medis nuvirto, gal kur nors dar yra jo liekanų. Iš tiesų beieškodami jie randa kelmą, pakartoja trianguliaciją, vėl kasa ir štai, kaip tik toje vietoje – lobis.

– O iš kur tai žinai?

– Juk tai žino visi?

– Aišku, kad tai žino visi, – susijaudinusi tarė Paola, – tačiau ši atmintis ne semantinė, o autobiografinė. Tu atsimeni tai, kas vaikystėje tau paliko įspūdį! Ir tau tai priminė šitas viršelis.

– Ne, ne viršelis. Gal vardas – Klarabela.

– *Rosebud**.

Žurnaliuką, aišku, nusipirkom. Visą vakarą skaičiau jame aprašytą istoriją, bet nieko daugiau neatsiminiau. Žinojau ją, ir tai buvo viskas – jokios paslaptingos liepsnos.

– Paola, man niekada nepavyks. Niekada neatrasiu slėptuvės.

* Aliuzija į 1941 metų filmą „Citizen Kane“.

– Juk atsiminei istoriją apie du medžius.

– Prustas atsiminė apie tris. Vien popierius, – knygos bute ir studijoje. Mano atmintis popierinė.

– Jei *madeleines* nieko tavyje nepažadina – pasinaudok popierium. Sutinku, tu – ne Prustas. Zasetskis irgi juo nebuvo.

– Po paraliais, kas tas toks?

– Jau buvau jį užmiršusi, Gratarolas man priminė. Dirbu tokį darbą, kad negalėjau neperskaityti knygos „Prarastas ir atrastas pasaulis“, klasikinis atvejis. Tik tai buvo seniai, universitete. Šiandien ją perskaičiau įdėmiai – puiki knygelė, lengvai įveikiama per porą valandų. Taigi žymusis rusų neuropsichologas Lurija domėjosi atveju tokio Zasetskio, kuris per paskutinį pasaulinį karą buvo skeveldros sužeistas į užpakalinę kairiojo smegenų pusrutulio dalį. Vyras atsipeikėja, bet visiškai sutrikęs, nesuvokia net savo kūno padėties erdvėje. Kartais jam atrodo, kad kai kurios jo kūno dalys pakito: galva tapo neproporcingai didelė, kūnas susitraukė, ir kojos auga tiesiai iš galvos.

– Nepanašu į mano atvejį. Kojos ant galvos? O kur penis – vietoj nosies?

– Palauk. Kojos ant galvos dar niekai, jam taip nutikdavo tik kartais. Blogiau buvo dėl atminties. Ji subyrėjo į šipulius, susitrynė į dulkes, nepalyginsi su tavąja. Jis ne tik neatsiminė, nei kur gimė, nei kuo vardu jo motina, bet ir nebemokėjo nei skaityti, nei rašyti. Lurija ima Zasetskį globoti, jo valia geležinė, jis vėl išmoksta skaityti ir rašyti, ir rašo, rašo, rašo. Dvidešimt penkerius metus užrašinėja ne tik tai, ką ištraukia iš nusiaubtų savo atminties gelmių, bet ir tai, kas jam kasdien nutinka. Tarsi jo ranka automatiškai gebėtų atlikti tai, ko nepajėgia protas. Lyg tai, ką jis rašo, ateitų iš aukščiau. Taip žingsnis po žingsnio jis vėl atranda save – popieriuje. Tu – ne jis, bet mane stulbina būdas, kuriuo jis atkūrė savo popie-

rinę atmintį. Per dvidešimt penkerius metus. Tu jau turi popierius, bet, matyt, ne tuos, kurių tau reikia. Tavoji slėptuvė yra tavo namuose kaime. Žinai, pastarosiom dienom daug apie tai galvojau. Tu per daug ryžtingai atsiribojai nuo savo vaikystės ir paauglystės raštų. Gal juose slypi kas nors, kas sujudins tavo gelmes. Todėl dabar malonėk važiuoti į Solarą. Vienas, nes aš, pirma, negaliu mesti darbo, antra, turi susitvarkyti pats. Tik tu ir tavo tolima praeitis. Liksi ten tiek, kiek reikės, ir pažiūrėsim, kas atsitiks. Blogiausiu atveju prarasi savaitę ar dvi ir pakvėpuosi grynu oru, o jis tikrai tau nepakenks. Jau paskambinau Amalijai.

– Kas ta Amalija, Zasetskio žmona?

– Taip, senelė. Dar ne viską papasakojau tau apie Solarą. Tavo senelio laikais ten gyveno pusininkai – Marija ir Tomazas, vadinamas Masulu, nes anuomet namui priklausė daug žemės, ypač vynuogynų, ir laikyta daug gyvulių. Su jais gyveno ir Amalija, jų duktė, gal dešimt metų už tave vyresnė, tau ji buvo nelyginant vyresnioji sesuo, auklė, žodžiu, viskas. Tu jai buvai lyg dievaitis. Kai tavo dėdės šeima pardavė žemę ir ant kalvos stovinčią karvidę su sūrine, dar liko nedidelis vynuogynas, sodelis, daržas, kiaulidė, triušidė ir vištidė. Pusininkystė tapo beprasmė ir tu viską palikai Masulu, sutaręs, kad jo šeima rūpintųsi namu. Paskui vienas po kito mirė Masulu, Marija, o Amalija taip ir neištekėjo – ji niekada nebuvo gražuolė, tad pasiliko ten gyventi. Neša į miestelį parduoti kiaušinių ir vištų, kasmet nuduria po kiaulę, giminės padeda jai tvarkyti vynuogyną, nuskinti vynuoges ir išspausti vyną, žodžiu, ji laiminga, tik jaučiasi vieniša ir džiaugiasi, kai atvažiuoja mergaitės su vaikais. Jos sumoka už kiaušinius, vištas ar dešras, bet už vaisius ir daržoves Amalija nieku gyvu neima pinigų, sako, kad tai yra mūsų. Auksinė moteris ir puiki virėja, pats įsitikinsi. Išgirdusi, kad atvažiuo-

ji, negalėjo atsidžiaugti: ponaitis Jambas šį, ponaitis Jambas tą, kaip nuostabu, pamatysit, tuoj išvarysiu jo ligą salotom, kurias jis taip mėgsta...

– Ponaitis Jambas. Kokia prabanga. Beje, kodėl mane vadinate Jambu?

– Amalijai liksi ponaitis ir sulaukęs aštuoniasdešimties. O apie Jambą man papasakojo Marija. Dar būdamas mažas pasirinkai šį vardą. Sakydavai: aš esu Jambas, tas, kur su styrančiu plaukų kuokštu. Ir visiems tapai Jambu.

– Su styrančiu kuokštu?

– Matyt, anuomet turėjai daugiau plaukų. O vardas Džambatistas tau nepatiko, nesistebiu. Bet tiek tos bėdos dėl vardų. Tau teks važiuoti. Ne traukiniu, nes tektų keturis kartus persėsti, tave nuveš Nikoleta, vis tiek jai reikia pasiimti per Kalėdas ten pamirštus daiktus. Ji iškart išvažiuos ir paliks tave su Amalija, ši tave lepins, bus greta, kai tau to reikės, ir išnyks, kai norėsi pabūti vienas. Prieš penkerius metus į namus buvo įvestas telefonas, galėsim bet kada pasikalbėti. Prašau, pabandyk.

Paprašiau leisti kelias dienas pagalvoti. Aš pirmas užsiminiau apie kelionę, norėdamas išvengti popietinių apsilankymų studijoje. Bet ar tikrai norėjau jų išvengti?

Jaučiausi nelyginant labirinte. Visos kryptys buvo klaidingos. Iš kur noriu išeiti? Kas pasakė: „Sezamai, atsiverk, noriu išeiti“? Aš norėjau įeiti, kaip Ali Baba. Į savo atminties slėptuvę.

Man padėjo Sibilė. Vieną popietę ji nuostabiai kuktelėjo, jos skruostus užliejo švelnus raudonis (***kraujuje, kuris ugnim nudegina tau veidus, siaučia kosmosas***), keletą akimirkų šiūravo delnais prieš ją gulėjusias korteles ir pagaliau tarė:

– Jambai, noriu, kad pirmas tai sužinotum... Aš išteku.

– Kaip – išteki? – paklausiau lyg sakydamas „kaip drįsti?“.

– Išteku. Žinai, kai vyras ir moteris apsimaino žiedais ir visi juos apmėto ryžiais?

– Norėjau pasakyti... palieki mane?

– Kodėl? Jis dirba architektūros studijoje, bet kol kas uždirba nedaug, turėsim dirbti abu. Be to, argi galėčiau tave palikti?

Ji įsmeigė peilį jam tiesiai į širdį ir dukart pasuko. „Proceso“ pabaiga, ne, proceso pabaiga.

– Tai trunka jau... seniai?

– Neseniai. Susitikom prieš kelias savaites, žinai, kaip būna. Jis šaunus vaikinas, susipažinsi.

Kaip būna. Gal prieš tai buvo kitų šaunių vaikinų, gal ji pasinaudojo mano liga, kad baigtųsi ta nepakeliama padėtis. Gal puolė į glėbį pirmam pasitaikiusiam, šuolis į nežinią. Tuomet nuskriaudžiau ją du kartus. Kvėša, kas gi ją nuskriaudė? Viskas vyksta įprastai, ji jauna, sutinka savo amžiaus jaunuolį, pirmąkart įsimyli... Pirmąkart, aišku? *Ir gal kas nors tave palies, priglus prie tavo versmės žiočių, jo pagaila ir laimė bus, kad tavęs neieškojo...*

– Reikės tau padovanoti ką nors gražaus.

– Dar yra laiko. Mes tik vakar vakare nutarėm susituokti, ir norėčiau palaukti, kol tu atsigausi, kad be sąžinės graužaties galėčiau paimti savaitę atostogų.

Be sąžinės graužaties. Koks taktas.

Kas buvo parašyta paskutinėje mano perskaitytoje kortelėje apie rūką? *Kai Didžiojo penktadienio vakarą atvykome į Romos stotį ir jos vežimaitis nutolo rūke, pamaniau, kad praradau ją amžiams, negrįžtamai.*

Istorija baigėsi savaime. Kad ir kas būtų prieš tai įvykę – viskas baigta. Juoda švari lenta. Nuo šiol tik kaip dukra.

Dabar galėjau išvažiuoti. Dar daugiau, privalėjau. Pasakiau Paolai, kad važiuosiu į Solarą. Ji buvo laiminga.

– Pamatysi, ten tau bus gera.

– *Varliau, varliuk, karalaiti šokliuk, ne man tavęs reikia, tik raganėlei mano žmonelei, graibštūs riesti josios nageliai.*

– Klastūnas. Į kaimą, į kaimą.

Tą vakarą, klausydamas paskutinių Paolos patarimų prieš išvažiuojant, glamonėjau jai krūtinę. Ji švelniai suinkštė ir pajutau kažką panašaus į geismą, sumišusį su švelnumu ir gal dėkingumu. Pradėjom mylėtis.

Kaip ir su dantų valymusi, mano kūnas, matyt, atsiminė, kaip reikia tai daryti. Viskas vyko ramiai, lėtu ritmu. Ji pirma patyrė orgazmą (visada taip būdavo, pasakė), aš netrukus po jos. Juk man tai buvo pirmas kartas. Iš tiesų gera taip, kaip pasakoja. Nenustebau, tarsi jau būčiau žinojęs, galva, o kūnu tik dabar atradęs, jog tai tiesa.

– Neblogai, – tariau atsigulęs ant nugaros, – dabar suprantu, kodėl žmonėms to reikia.

– Vajėzau, – pratarė Paola, – man teko nuplėšti savo šešiasdešimtmečio vyro skaistybę.

– Geriau vėliau negu niekada.

Tačiau užmigdamas su Paolos ranka savojoje, negalėjau susilaikyti nepasvarstęs, ar su Sibile būtų buvę taip pat. Kvaily, murmėjau pamažu grimzdamas į nežinią, niekada to nesužinosi.

Išvažiavau. Nikoleta vairavo, aš stebėjau jos profilį. Kiek sprendžiau iš savo sutuoktuvių nuotraukų, nosis buvo mano, taip pat ir lūpos. Ji tikrai mano duktė, o ne pakištas nuodėmės vaisius.

(Jos palaidinė kiek prasivėrė ir netikėtai ant krūtinės pamačiau aukso medalioną su gražiai išraižyta Y raide. Viešpa-

tie, kas jums jį padovanojo? O, pone, visada jį turėjau, jis kabojo man ant kaklo, kai dar kūdikis atsiradau ant Sent Obano seserų klarisių vienuolyno laiptų, tarė ji. Tavo motinos kunigaikštienės medalionas! – sušukau. Gal ant kairiojo peties turi keturis mažus kryžium išsidėsčiusius apgamus? Taip, pone, bet iš kur jūs tai žinot? Tai tu esi mano duktė, o aš – tavo tėvas! Tėve, mano tėve! O, ne, nekaltoji mergele, tik nenualpk! Mes nuvažiuosime nuo kelio!)

Nesikalbėjom, jau spėjau suprasti, kad Nikoleta iš prigimties nekalbi, o tą akimirką ji buvo sutrikusi, bijojo užsiminti man apie ką nors, ką galėjau būti pamiršęs, ir nenorėjo manęs jaudinti. Tik paklausiau, kokia kryptim važiuojam.

– Solara yra ties Langės ir Monferato rajonų riba, labai graži vieta, tėte.

Man patiko, kai mane vadino tėte.

Iš pradžių, kai važiavome greitkeliu, mačiau ženklus su žinomų miestų vardais: Turinas, Astis, Aleksandrija, Kazalė. Paskui pasukome šalutiniais keliais, kur ženkluose mirgėjo niekada negirdėti miestelių pavadinimai. Nuvažiavus keletą kilometrų lyguma ir pervažiavus griovą, tolumoje pamačiau mėlynuojant kalvas. Paskui jos netikėtai dingo, nes prieš mus stojo medžių siena, ir mašina pasuko žaliuojančiu koridorium, kuris man priminė tropikų miškus. *Que me font maintenant tes ombrages et tes lacs*?*

Pervažiavę tuo koridorium – atrodė, lyg vis dar važiuotume lyguma – atsidūrėme slėnyje, iš trijų pusių apsuptame kalvų. Matyt, į Monferatą įvažiavom nejučia, nepaliaujamai kildami į kalną, aukštumos apsupo mus nepastebimai, ir atsidūriau kitame pasaulyje, dar jaunų vynuogynų šventėje. Žiūrint iš tolo, jos atrodė kaip įvairaus aukščio gumbai, vieni vos

* Kas man dabar tavieji paunksniai ir ežerai? (*Pranc.*)

prasikalę pro žemesnes keteras, kiti – statesni, ant daugumos stūksojo po pastatą – bažnyčia ar didesnis namas, tarsi pilis, jie atrodė ten užsikorę jėga ir ne švelniai užbaigė tas aukštumas, o nelyginant tempė jas aukščiau į dangų.

Pavažiavus gal valandą tarp tų kalvų, kur su kiekvienu vingiu atsiverdavo vis kitoks kraštovaizdis, lyg būtume važinėję iš vieno regiono į kitą, netikėtai pamačiau ženklą su užrašu „Mongardelas". Pasakiau:

– Mongardelas, paskui bus Korseljas, Montevaskas, Kasteleto Vekjas, Lovecolas ir jau būsime vietoje?

– Iš kur tai žinai?

– Visi tai žino, – atsakiau.

Tai, matyt, buvo netiesa, nes kokioje enciklopedijoje parašyta apie Lovecolą? Gal jau pradėjau skverbtis į slėptuvę?

Antra dalis

POPIERINĖ ATMINTIS

5. KLARABELOS LOBIS

Artėdamas prie savo vaikystės vietų, negalėjau suprasti, kodėl suaugęs nemėgau atvažiuoti į Solarą. Tiesą sakant, tai nebuvo pati Solara, nedidelis miestelis – jis liko nuošaly, dauboje, apsuptoje vynuogynais aplipusių žemų kalvų, namas stovėjo toliau, jau įkalnėje. Apsukusi keletą įvijų, Nikoleta įriedėjo į šalutinį kelią ir mažiausia du kilometrus važiavome kalvos atbraila, tokio pločio, kad vos galėtų prasilenkti dvi mašinos, su šlaitais abipus ir į dvi šalis atsiveriančiais skirtingais kraštovaizdžiais. Dešinėje – Monferato apylinkės, su apvalainomis viršūnėmis, pasipuošusiomis vis didesnius plotus apglėbusiomis vynuogių eilėmis, žaliuojančiomis giedro ankstyvos vasaros dangaus fone, tą valandą, kai (žinojau) siaučia vidudienio demonas. Kairėje buvo matyti pirmosios Langės apylinkių atšakos, atšiauresnis, mažiau nugludintas reljefas, kalnų virtinės ėjo viena paskui kitą, o kiekviena iš jų buvo skirtingo atspalvio, iki pat mėlynuojančių tolimiausių viršukalnių.

Tą kraštovaizdį mačiau pirmą kartą, bet jaučiau jį esant savą ir įsivaizdavau, kad jei bėgte leisčiausi žemyn į slėnius, žinočiau, kur statyti koją ir kur eiti. Panašiai, kaip išėjęs iš ligoninės sėdau vairuoti niekada nematyto automobilio. Jaučiausi sugrįžęs namo. Mane užliejo neapsakomas džiaugsmas, beprotiška laimė.

Atbraila driekėsi netikėtai priešais išdygusios kalvos šlaitu, ir štai, už kaštonais apsodintos alėjos – namas. Sustojome gėlių lysvėmis marguojančiame kieme. Už pastato stūksojo vos aukštėlesnė kalva, matyt, su mažuoju Amalijos vynuogynu. Iš pirmo žvilgsnio buvo sunku aprėpti namo su dideliais antrojo aukšto langais formą: masyvi vidurinė dalis, gražios arkinės ąžuolinės durys tiesiai prieš alėją, virš jų – balkonas. Du šoniniai sparnai trumpesni, durys kuklesnės. Negalėjai nuspėti, koks namo plotis kalvos link. Kiemas už mano nugaros vėrėsi į abu kraštovaizdžius, kuriais ką tik žavėjausi, jie matėsi visu šimtu aštuoniasdešimt laipsnių kampu, nes alėja, kuria čia įsukom, buvo aukščiau, o kelias liko apačioje, neužgoždamas vaizdo.

Bet tai buvo tik akimirksnio įspūdis, nes prie mūsų garsiai šūkčiodama artėjo moteris, kuri iš to, ką girdėjau, galėjo būti tik Amalija: trumpakojė, stambi, neaiškaus amžiaus (kaip sakė Nikoleta, nuo dvidešimties iki devyniasdešimties metų), nevaldomo džiaugsmo nušviestu sudžiūvusio kaštono veidu. Pasisveikinimo ceremonija, bučiniai ir glėbesčiavimaisi, apsirikimai ir šūksniai, nuslopinami skubiai prie lūpų pakelto delno (ar ponaitis Jambas atsimena, juk tikrai atpažįsta ir panašiai, matyt, Nikoleta man už nugaros rodė jai ženklus).

Paskui – sūkurys, nebuvo kada galvoti ar klausti, iškrovėme lagaminus ir sunešėme juos į kairįjį namo sparną, kur apsistodavo Paola su mergaitėmis, aš irgi galėsiąs ten miegoti, nebent norėčiau įsikurti vidurinėje dalyje, kur gyvendavo seneliai ir kur prabėgo mano vaikystė, ji taip ir liko uždaryta nelyginant šventovė („dažnai nueinu ten nuvalyti dulkių ir retkarčiais pravėdinu, bet tik retkarčiais, kad neįsimestų blogas kvapas, netrikdau ramybės tų kambarių, kuriuose jaučiuosi lyg bažnyčioje“). Bet pirmame aukšte didžiuliai tušti kam-

bariai neuždaryti, ten ji laikanti obuolius, pomidorus ir kitas gėrybes, kad vėsoje sunoktų ir nesuvystų. Išties, vos įėjus į koridorių, padvelkė aitriu prieskonių, vaisių ir daržovių kvapu, o ant stalų jau gulėjo pirmosios figos, pačios ankstyviausios, ir negalėjau atsispirti pagundai vieną iš jų paragauti, pareiškęs, kad tas medis tikrai stebuklingas, „koks *tas* medis, *tie* medžiai, jų yra penki, juk žinot, vienas gražesnis už kitą!" – sušuko Amalija. Atleisk, Amalija, užsimiršau, suprantu, ponaiti Jambai, jūsų galvoje tiek svarbių minčių, ačiū, Amalija, išties mano galvoje turėtų būti daug minčių, tik visa bėda, kad jos išgaravo, *pššš*, vieną balandžio pabaigos rytą, ir dabar man jokio skirtumo, vienas figmedis ar keli.

– O vynuogyne jau yra vynuogių? – paklausiau, norėdamas pasirodyti vis dar esąs guvaus proto ir jausmų.

– Vynuogės dabar dar tik mažulytės kekelės, tarytum kūdikėlis motinos pilve, nors šiemet dėl karščių viskas bręsta anksčiau nei įprasta, tikėkimės, palis. Spėsit pamatyti ir vynuoges, juk liksite čia iki rugsėjo. Buvot kiek pasiligojęs ir ponia Paola manęs paprašė jumis pasirūpinti, maitinti sveikai ir sočiai. Šiandien paruošiu salotų, kurias taip mėgot vaikystėje, su aliejaus ir pomidorų padažu, su smulkiai supjaustytais salierais, svogūnėliais ir visokiais prieskoniais, turiu jūsų mėgstamos duonos, tų skanių paplotėlių, kurie taip tinka mirkyti padaže. Paskui dar savo vištą, ne kokią iš parduotuvės, nežinia kokiu jovalu lesintą, arba, jei norėtumėt, triušienos su rozmarinu. Triušienos? Einu, kaukštelėsiu per galvą pačiam gražiausiam, vargšas padarėlis, bet toks gyvenimas. Vaje, ar tikrai Nikoleta tuoj išvažiuoja? Kaip gaila. Na, bet tiek to, liksim mes vienu du, jūs darysit ką tinkamas, o aš nekišiu nosies. Matysit mane tik rytais, kai atnešiu balintos kavos, ir atėjus valgymo metui, kitu laiku galite veikti ką panorėjęs.

– Tėte, žinai, – tarė Nikoleta, kraudama į mašiną daiktus, kuriuos turėjo paimti, – Solara atrodo toli, bet už namo yra takelis, jis veda tiesiai į miestelį, nukertant visus kelio vingius. Gal kiek statokas, tačiau lyg su pakopom, iškart atsidursi slėnyje. Ketvirtis valandos nusileisti ir dvidešimt minučių pakilti, sakydavai, kad tai gelbsti nuo cholesterolio pertekliaus. Miestelyje gali nusipirkti laikraščių ir cigarečių, bet jei paprašysi Amalijos, ji iš pat ryto tau viską nupirks, nes vis tiek eina ten su reikalais ir į pamaldas. Tik turi jai užrašyti laikraščio pavadinimą, ir taip kasdien, nes ji gali pamiršti ir visą savaitę gausi tą patį „Gente" arba „Stop" numerį. Tikrai tau nieko daugiau nereikia? Norėčiau likti kartu, bet mama sako, kad tau bus sveikiau pabūti vienam su savo senaisiais daiktais.

Nikoleta išvažiavo. Amalija man parodė mano ir Paolos kambarį (levandos kvapas). Susitvarkiau daiktus, persirengiau patogiais čia rastais drabužiais, nelyginant koks dvarininkas apsiaviau nukleiptus gal dvidešimties metų senumo batus ir gerą pusvalandį žiūrėjau pro langą į kalnus Langės pusėje.

Virtuvėje ant stalo gulėjo nuo praėjusių Kalėdų likęs laikraštis (paskutinį kartą buvome čia per šventes). Įsipyliau taurę muskatinio vyno, kurio butelis jau laukė kibire su lediniu šulinio vandeniu, ir pradėjau skaitinėti. Lapkričio pabaigoje Jungtinės Tautos leido jėga išlaisvinti Kuveitą iš irakiečių, pirmieji amerikiečių būriai jau išvyko į Saudo Arabiją, aprašytas paskutinis Jungtinių Valstijų bandymas Ženevoje derėtis su Sadamo ministrais, kad šie įtikintų jį pasitraukti. Laikraštis man padėjo atkurti kai kuriuos įvykius, skaičiau jį tarsi paskutines naujienas.

Staiga susivokiau, kad rytą, susijaudinęs dėl kelionės, neišsituštinau. Nuėjau į tualetą – puiki proga baigti skaityti laik-

raštį – ir pro jo langą pamačiau vynuogyną. Man šovė mintis, sakyčiau, senas įprotis: atlikti savo reikalą tarp vynuogių. Įsikišau laikraštį į kišenę ir pravėriau dureles į užpakalinį kiemą, nežinau, atsitiktinai ar genamas kažkokio vidinio radaro. Perėjau puikiai prižiūrimą daržą. Prie ūkinio namo sparno pamačiau medinius aptvarus, o iš jų sklindantis kudakavimas ir kriuksėjimas skelbė, kad ten gyvena vištos, triušiai ir kiaulės. Daržo gale buvęs takelis vedė į vynuogyną.

Amalija sakė tiesą, vynuogių lapai dar buvo mažyčiai, o kekės lyg viena uoga, bet jaučiausi esąs vynuogyne, su grumstais žemių po kojom ir tarp eilių styrančiais žolės kuokštais. Instinktyviai apsižvalgiau persikų medžių, bet nepamačiau. Keista, kažkokiame romane skaičiau, kad tarp vynuogių eilių – tik ten reikia vaikščioti basam, nuo mažumės sudiržusiais padais – auga tokie geltonieji persikai, kokių gali rasti tik vynuogynuose, jie sprogsta paspaudus nykščiu ir kauliukas išlenda pats, švarus lyg nuvalytas, gal tik su vienu kitu baltu, per plauką prilipusiu minkštimo kirminu. Juos valgai beveik nejusdamas odos pūkelių, kurie kūną krečia šiurpu nuo liežuvio iki kirkšnių. Akimirką pajutau virpulį kirkšnyse.

Pritūpiau apsuptas gilios vidudienio tylos, trikdomos tik menko paukštelių čirškimo, žiogų griežimo, ir išsituštinau.

*Silly season. He read on, seated calm above his own rising smell.** Žmonės mėgsta savo išmatų kvapą, bet ne kitų išmatų smarvę. Juk jos – mūsų kūno dalis.

Patyriau kadaise pažintą malonumą. Ramus išeinamosios angos raumens judesys toje žalumoje miglotai priminė ankstesnius potyrius. O gal tai tik rūšies instinktas. Manyje tiek

* Kvailas metas. Jis skaitė toliau, ramiai sėdėdamas virš savo paties kylančio kvapo. (*Angl.*)

mažai to, kas individualu, ir tiek daug to, kas bendra (turiu omeny žmonijos, o ne asmens atmintį), kad gal tiesiog mėgavausi malonumu, pažįstamu ir neandertaliečiui. Jo atmintis buvo dar menkesnė už manąją, jis nė nežinojo, kas toks Napoleonas.

Baigęs pagalvojau, kad reikėtų nusivalyti vynuogių lapais, matyt, taip buvau įpratęs. Tačiau turėjau laikraštį, todėl išplėšiau lapą su televizijos programa (jau pusės metų senumo, be to, Solaroje nebuvo televizoriaus).

Atsistojau ir pažvelgiau į savo ekskrementus. Gražus, dar garuojantis įvijas statinys. Borominis*. Atrodo, virškinimas nesutrikęs, juk žinoma, kad jaudintis reikia tik tuomet, kai išmatos per minkštos arba visai skystos.

Pirmą kartą mačiau savo išmatas (mieste atsisėdi ant unitazo ir iškart nuleidi vandenį, nežiūrėdamas). Vadinau jas išmatomis, taip įprastai vadina žmonės. Mūsų išmatos – pats asmeniškiausias ir slapčiausias dalykas, kokį turime. Kitką visi gali matyti: veido išraišką, žvilgsnį, mostus. Taip pat ir tavo nuogą kūną: pajūryje, pas daktarą, mylintis. Netgi mintis, nes jas išsakai arba kiti jas atspėja iš tavo akių ar sutrikimo. Aišku, yra ir slaptų minčių (tarkim, Sibilė, bet juk išsidaviau Džaniui, gal ir ji ką nujautė, todėl ir išteka), tačiau dažniausiai ir mintys atsiskleidžia.

Išmatos – ne. Nebent tą trumpą gyvenimo tarpą, kai mama tau keičia vystyklus, vėliau jos priklauso tik tau vienam. O kadangi šios mano išmatos negalėjo labai skirtis nuo tų, kurias palikdavau anksčiau, tą akimirką susijungiau su pačiu savim iš užmirštų laikų ir išgyvenau pirmą potyrį, susiejantį su nesuskaičiuojamais ankstesniais potyriais, taip pat ir tais, kai dar būdamas vaikas tuštindavausi vynuogyne.

* Francesco Borromini (1599–1667) – architektas.

Atidžiau pasidairęs gal dar rasčiau savo anuometinių išmatų likučių, o teisingai atlikęs trianguliaciją – ir Klarabelos lobį.

Bet reikėjo sustoti. Išmatos – dar ne liepžiedžių arbata, be to, kaip pro išeinamąją angą galėčiau atlikti savo *recherche**? Atrasti prarastą laiką padeda ne paleisti viduriai, o astma. Astma – pneumatinė, ji yra dvasios kvėpavimas (nors ir varginantis): ji skirta turtingiesiems, išgalintiems gyventi kambariuose kamštiniu ąžuolu išklijuotomis sienomis. Vargšai laukuose ne iškvepia dvasią, o ištuština kūną.

Tačiau nesijaučiau vargeta. Jaučiausi laimingas, tikrai laimingas, kaip dar nė karto nuo atsibudimo. Viešpaties keliai nežinomi, pamaniau, jie eina ir pro užpakalio skylę.

Taip baigėsi diena. Kiek paklaidžiojau po kairiojo namų sparno kambarius, apžiūrėjau, matyt, savo vaikaičių miegamąjį (didžiulis kambarys su trim lovom, triračiais ir žaislais kampuose), mūsų miegamajame ant staliuko gulėjo naujos knygos, nieko ypač svarbaus. Į senąją namo dalį nedrįsau eiti. Ramiai, turiu apsiprasti.

Pietavau Amalijos virtuvėje, su dar jos tėvų naudotais puodais, stalais, kėdėmis ir aitriu nuo sijų nukarusių česnako pynių kvapu. Triušiena buvo puiki, o čia atvažiuoti buvo verta vien dėl salotų. Skanavau rausvame padaže su aliejaus dėmėmis pamirkytos duonos, tačiau tai buvo atradimo, o ne atsiminimo malonumas. Jau žinojau, kad mano receptoriai niekuo negali man padėti. Gėriau nesivaržydamas: tų kraštų vynas vertas visų prancūziškų vynų, kartu sudėjus.

Susipažinau su namų augintiniais: senu apšiurusiu šunim Pipu, pasak Amalijos, jis puikus sargas, nors ir nekelia dide-

* Tyrimą (*pranc.*).

lio pasitikėjimo – senas, viena akim aklas, atrodo lyg apdujęs, – ir trim katinais. Du – nutriušę, atšiaurūs, trečiasis – juodas, pūkuotas lyg būtų Angoros veislės, puikuojasi tankiu švelniu kailiu ir moka grakščiai prašyti ėsti, drėksdamas kelnes ir gundomai murkdamas. Aš myliu visus gyvūnus (argi nebuvau įstojęs į lygą prieš vivisekciją?), bet širdžiai neįsakysi. Mano prielankumas nukrypo į trečiąjį katiną ir jam atkišdavau gardžiausius kąsnelius. Paklausiau Amalijos, kuo jie vardu, ji atsakė, kad katinai neturi vardų, juk jie – ne šunys. Paklausiau, ar galiu juodąjį katiną pavadinti Matù, ji atsakė, kad galiu, jei jau man negana paprasto ***kac kac kac***, bet tokiu veidu, lyg manytų, kad miestiečiams, net ir ponaičiui Jambui, galvoje svirpliai siaučia.

Lauke svirpliai (tikrieji) išties triukšmavo ir išėjau į kiemą jų paklausyti. Pažvelgiau į dangų, tikėdamasis pamatyti žinomas figūras. Žvaigždynai, vien žvaigždynai, kaip astronomijos atlase. Atpažinau Didžiuosius Grįžulo Ratus, bet tik kaip vieną iš tų dalykų, apie kuriuos buvau girdėjęs. Važiavau taip toli, kad sužinočiau, jog enciklopedijose parašyta tiesa. *Rede in interiorem hominem** ir atrasi „Larousse".

Tariau sau: Jambai, tavo atmintis popierinė. Sudaryta ne iš neuronų, o iš lapų. Gal kada nors bus išrasta kokia nors elektroninė velniava, kurios padedamas kompiuteris galės keliauti per visus nuo pasaulio pradžios iki šiandien parašytus lapus, eisi nuo vieno prie kito paprastu piršto spustelėjimu, nesuprasdamas, kur esi ir kas esi, ir tada visi bus tokie, koks dabar esi tu.

Laukdamas savo nelaimės draugų, atsiguliau miegoti.

Buvau tik užsnūdęs, kai išgirdau, kaip kažkas mane šaukia. Už lango kažkas šnypštė primygtiniu pratisu *psss, psss*. Kas

* Žvelk į žmogaus vidų (*lot.*).

galėjo ten būti, pakibęs ant langinių? Vienu mostu jas atlapojau ir pamačiau nakties tamsoje tolstantį baltą šešėlį. Kitą rytą Amalija man pasakė, jog tai buvo baltoji pelėda: jos mėgsta įsikurti tuščių namų pastogėse ar latakuose, bet vos pamačiusios žmones keičia būstą. Gaila, nes ta naktį pabėgusi baltoji pelėda vėl įpūtė manyje tai, ką vadinau paslaptingąja liepsna. Toji pelėda, arba kuri nors kita iš jų būrio, tikrai buvo mano ir žadindavo mane kitomis naktimis, ir kitomis naktimis bėgdavo į naktį: kerėpliškas, netikšis vaiduoklis. Netikšis? Šito žodžio tikrai neperskaičiau enciklopedijose. Jis radosi man iš vidaus arba iš praeities.

Miegojau neramiai, staiga pabudau jausdamas stiprų skausmą krūtinėje. Pirmą akimirką pagalvojau apie infarktą – juk tokie pirmieji jo požymiai, paskui atsikėliau, nesvarstydamas susiradau Paolos įdėtą vaistinėlę ir paėmiau „Maalox“. „Maalox“, taigi gastritas. Gastrito priepuolis ištinka suvalgius draudžiamo maisto. O aš tiesiog persivalgiau. Paola mane įspėjo, kad turiu valdytis, kol ji buvo greta, prižiūrėjo it sarginis šuo, dabar turiu išmokti pats save prižiūrėti. Amalija man nepadės, pagal kaimiškas tradicijas daug valgyti visada gerai, blogai – kai nėra ko valgyti.

Kiek daug dar turiu išmokti.

6. „NUOVISSIMO MELZI“

Nusileidau į miestelį. Buvo sunkoka parkopti į kalną, bet pasivaikščiojau gerai ir naudingai. Laimė, atsivežiau kelis blokus „Gitanes“, nes miestelyje radau tik „Marlboro Light“. Kaimiečiai.

Papasakojau Amalijai apie baltąją pelėdą. Kai pasakiau palaikęs ją vaiduokliu, ji nenusijuokė, tik labai rimtai tarė:

– Baltosios pelėdos – geri padarai, niekam nieko bloga nepadarys. Bet ten, – ji mostelėjo galva Langės šlaito link, – ten vis dar yra kūtvėlų. Kas tos kūtvėlos? Bijau ir sakyti, turėtumėt žinoti, mano amžiną atilsį tėtis jums nuolat pasakodavo tas istorijas. Nebijokit, čia jos neateis, jos gąsdina tik nemokytus kaimiečius, o ne ponus, kurie tikriausiai moka tinkamų žodžių, nuo kurių joms tektų bėgti piestu pasistojusiais plaukais. Kūtvėlos – tai tokios blogos moterys, kurios vaikšto naktimis. O jei tvyro rūkas ar siaučia audra – jaučiasi kaip namie.

Ji nieko daugiau nenorėjo pasakoti, bet kadangi užsiminė apie rūką, paklausiau, ar jo čia būna.

– Ar būna? Jėzau Marija, net per akis. Kartais nuo savo durų nematau tako pradžios, ką ten, iš čia nematyti namo, o jei vakare kas jame ir būtų, vos galėtum įžiūrėti šviesą lange, atrodytų, kad ten dega tik žvakė. Jei rūkas iki čia ir nepakyla, tereikia matyti, kaip atrodo kalvos. Viskas užklota, tik kur ne

kur kyšo skardis, bažnytėlė ir vėl baltuma. Lyg kas būtų pienu užliejęs. Jei čia sulauksit rugsėjo – tikrai jį pamatysit, nes šiuose kraštuose visada rūkuota, gal išskyrus liepą ir rugpjūtį. Miestelyje gyvena toks Salvatorė, iš Neapolio, atvažiavo čia dirbti prieš dvidešimt metų, ten didelis vargas, tai jis dar nepriprato, sako, ten giedra net per Tris karalius. Kiek kartų buvo pasiklydęs, tik per plauką neįkrito į upę, naktį su žiburiais jo ieškojo. Nesakau, jie geri žmonės, bet visai kitokie nei mes.

Mintyse ištariau:

Pažvelgiau į slėnį: prapuolė
viskas! paskendo! Liko plati plokščia jūra,
pilka, be bangų, be krantų, ištisa.
Tik šen ir ten vos girdėti keistas
laukinis balsų klegesys:
paukščių, pabirusių po ištuštėjusį pasaulį.
Aukštai danguje – bukų skeletai
lyg pakaruokliai, griuvėsių ir tylių atsiskyrėlių būstų sapnai.

Kol kas mano ieškomi griuvėsiai ir atsiskyrėlių buveinės, jei tokių būta, stūksojo saulės atokaitoje tokie pat nematomi, nes rūkas tvyrojo manyje. O gal jų reikėtų ieškoti šešėlyje? Atėjo lemtingoji valanda. Laikas aplankyti vidurinę namo dalį.

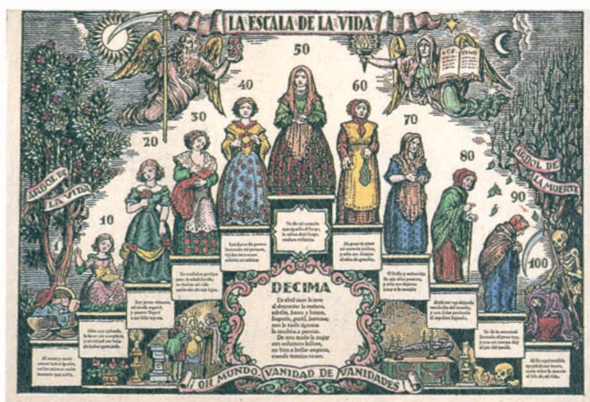
Amalijai pasakiau, kad noriu ten eiti vienas, ji nepritariamai papurtė galvą ir padavė raktus. Kambarių, matyt, buvo daug, Amalija juos laikė užrakintus, niekada nežinai, ar neužklys kas nors su piktais kėslais. Taigi padavė man ryšulį raktų – didelių ir mažų, kai kurie buvo surūdiję, – tardama, kad ji žino visus kaip penkis pirštus, bet jei jau aš noriu eiti vienas, man teks pasimiklinti ir kaskart išbandyti kiekvieną iš jų. Lyg sakytų: „Imk, kad jau aikštijiesi lyg mažas vaikas“.

Matyt, Amalija buvo ten užėjusi anksti rytą. Vakar langines mačiau uždarytas, dabar jos buvo praviros, tiek, kad leistų šviesai prasiskverbti į koridorius ir kambarius ir matyčiau, kur eiti. Net jei Amalija retkarčiais vėdindavo kambarius, juose tvyrojo uždarų patalpų kvapas. Bet ne blogas, o senovinių baldų, medinių sijų, ant minkštasuolių užtiestų baltų maršką (ar ne čia sėdėjo Leninas?).

Bandydamas raktus iš ryšulio, jaučiausi nelyginant Alkatrazo prižiūrėtojas. Laiptai vedė į holą, savotišką prieškambarį su Lenino laikų minkštasuoliais ir keletu siaubingų devyniolikto amžiaus stiliaus aliejinių peizažų gražiais rėmais. Dar nežinojau, koks buvo senelio skonis, tačiau Paola man senelį apibūdino kaip savitą kolekcininką, – šitos teplionės negalėjo jam patikti. Matyt, tai buvo šeimos palikimas, gal kokio prosenelio ar prosenelės tapybos bandymai. Kita vertus, prieblandoje jie buvo vos įžiūrimi, lyg dėmės ant sienų, gal čia ir buvo jiems skirtoji vieta.

Vienoje holo pusėje buvo vienintelis namų balkonas, kitoje matėsi du koridoriai į namo gilumą: platūs, tamsūs, su senomis spalvotomis graviūromis ant sienų. Dešiniajame koridoriuje kabėjo paveikslai iš „Imagérie d'Epinal"*, vaizduojantys istorinius įvykius: „Aleksandrijos bombardavimas", „Paryžius, apgultas ir bombarduojamas prūsų", „Didžiosios Prancūzijos revoliucijos dienos", „Sąjungininkai užima Pekiną", ispaniškos graviūros su mažomis baisiomis būtybėmis: „Los Orrelis", „Coleccion de monos filarmonicos", „Mundo al revés", ir dvi įvairių gyvenimo tarpsnių alegorijos, vyrams ir moterims: lopšys ir vaikai ant pirmojo laiptelio ir taip iki brandos metų viršūnėje, kur ant olimpinės pakylos stovi

* XVII amžiaus pabaigoje rytinėje Prancūzijos dalyje įkurta graviūrų spaustuvė.

gražūs švytintys žmonės, paskui – lėtai leidžiasi vis senesnės figūros, o ant žemiausio laiptelio jos virsta trikojėm būtybėm: du virpantys sulinkę žabai ir lazda, greta – pati mirtis.

Pirmos durys vedė į erdvią senovinę virtuvę, su didele virykle ir milžinišku židiniu, kuriame tebekabojo varinis katilas. Senoviniai indai, gal paveldėti iš senelio prosenelio. Dabar šie daiktai jau antikvariniai. Pro skaidrius indaujos stiklus mačiau gėlėtas lėkštes, arbatinius, puodelius balintai kavai. Instinktyviai apsidairiau laikraščių dėklo, taigi žinojau, kad jis turėtų čia būti. Išties pamačiau jį kampe prie lango: medinis, išdegintais raštais, su liepsningais aguonų žiedais geltoname fone. Kai karo metais stokota malkų ir anglių, virtuvė turėjo būti vienintelė šildoma patalpa ir čia, matyt, praleidau nemaža laiko...

Toliau buvo vonios kambarys, įrengtas irgi senoviškai, su didžiule metaline vonia ir lenktais vandens čiaupais kaip vandens šaltinėliuose. Praustuvas priminė švęsto vandens indą. Atsukau čiaupą, po eilės atodūsių pasirodė geltonas skystis, praskaidrėjo tik po poros minučių. Unitazas ir vandens bakas priminė devyniolikto amžiaus pabaigos karališkąsias maudyklas.

Durys už vonios, paskutinės, vedė į kambarį su keletu žalsvo medžio, drugeliais dekoruotų baldų ir siaura lova, kurioje ant pagalvės sėdėjo *Lenci** lėlė, koketiška tiek, kiek galėjo būti koketiška skudurinė dvidešimto amžiaus lėlė. Tikriausiai čia buvo mano sesers kambarys, tai liudijo ir medinėje spintoje sukabintos suknelės, bet jis atrodė tuščias ir amžiams užvertas. Jame dvelkė tik drėgme.

Koridorius baigėsi prie galinės sienos stovinčia spinta: atidariau ją, tvokstelėjo stiprus kamparo kvapas, ten tvarkingai sudėtos gulėjo siuvinėtos paklodės, lovatiesės ir daigstyta antklodė.

Grįžau į prieškambarį ir pasukau kairiuoju koridorium. Ant jo sienų kabojo labai detalūs vokiški „Kostiumų istorijos" estampai: nuostabios Borneo moterys ir gražuolės iš Javos salos, kinų mandarinai, Sebeniko slavai su ilgais ūsais ir tokiom pat ilgom pypkėm, Neapolio žvejai ir Romos kariai su muškietom, Segovijos ir Alikantės ispanai, taip pat istoriniai kostiumai – Bizantijos imperatoriai, feodalizmo epochos popiežiai ir riteriai, tamplieriai, keturiolikto amžiaus damos, pirkliai žydai, karaliaus muškietininkai, ulonai, Napoleono grenadieriai. Vokietis graveris kiekvieną veikėją pavaizdavo šventiniais rūbais, tad ne vien galingieji atrodė apsunkę nuo vėrinių, buvo apsiginklavę pistoletais inkrustuotomis rankenomis, paradiniais šarvais, vilkėjo puošniomis kamžomis, bet ir vargingiausias afrikietis ar skurdžiausias prastuolis juosėsi margaspalvėm juostom, buvo su apsiaustais, plunksnuotomis skrybėlėmis, raštuotais turbanais.

Gal su žemės gyventojų rasių ir tautų polichromine įvairove dar iki daugybės perskaitytų nuotykių knygų susipažinau būtent per šias graviūras plonais rėmeliais, per ilgus metus

* 1919 metais Turine įkurta vilnos veltinio lėlių dirbtuvė.

išblukintas ant jų krintančios saulės šviesos, mano akims atskleidusias egzotikos stebuklus.

– Žemės rasės ir tautos, – garsiai ištariau ir pagalvojau apie plaukuotą vulvą. Kodėl?

Pirmosios durys vedė į valgomąjį, kurio gilumoje buvo dar vienerios durys, į prieškambarį. Dvi penkiolikto amžiaus stiliaus indaujos su spalvoto stiklo skrituliais ir rombais inkrustuotom durelėm, keletas aukštų kėdžių nelyginant iš operos „Juokdarių puota“*, tiesiai virš didelio stalo – kaltos geležies šviestuvas. Kažkodėl pagalvojau: „Keptas gaidys su *pasta reale***“. Vėliau Amalijos paklausiau, kodėl ant valgomojo stalo turėjo būti keptas gaidys su *pasta reale* ir kas ta *pasta reale*. Ji atsakė, kad per kiekvienus Viešpaties į žemę atsiųstų

* Itališkai „Cena delle beffe“, kompozitorius – Umberto Giordano, libreto autoriai – Sem Benelli ir Giovacchino Forzano, pirmą kartą pastatyta *La Scala* teatre 1924 metais.

** Karališkoji tešla arba marcipanas (*it.*).

Kalėdų šventinius pietus valgydavom keptą gaidį su saldžiai aitriu garstyčių padažu, o prieš jį – *pasta reale*, tokius geltonus gumuliukus, kuriuos mirkydavom gaidžio sultinyje ir jie stačiai tirpdavo burnoje.

– *Pasta reale* buvo tikras skanėstas, nusikaltimas, kad jos nebedaro, gal dėl to, jog išvarė karalių, vargšelis, pasakyčiau Dučei porą žodelių!

– Amalija, Dučės nebėra, tą žino net praradusieji atmintį...

– Aš politikos nesuprantu, tik žinau, kad vieną kartą jį jau buvo išvarę, bet paskui jis grįžo. Pamatysit, jis tyko kur pasislėpęs ir nežinia, ar kurią dieną... Šiaip ar taip, jūsų amžiną atilsį ponui seneliui be kepto gaidžio ir *pasta reale* Kalėdos būdavo ne Kalėdos.

Keptas gaidys ir *pasta reale*. Juos man priminė stalo forma, šviestuvas, gruodžio pabaigoje, matyt, apšviesdavęs tuos patiekalus. Neatsiminiau *pasta reale* skonio, tik vardą. Kaip šaradose, kur stalas turi sietis su kėde, valgymu ar sriuba. Dėl tų sąsajų jis priminė *pasta reale*.

Atidariau duris į kitą patalpą. Tai buvo miegamasis ir prieš įeidamas akimirką dvejojau lyg toji vieta man būtų buvusi uždrausta. Baldų kontūrai prieblandoje atrodė milžiniški, o lova su baldakimu nelyginant altorius. Gal čia gyveno senelis, ir man buvo uždrausta ten eiti? Gal čia jis mirė, pakirstas širdgėlos? O aš įėjau, kad su juo atsisveikinčiau?

Tolesnis kambarys irgi buvo miegamasis, apstatytas nenusakomo stiliaus, pseudobarokiniais baldais, be kampų, vien apvalumai: lenkta didžiulė spinta su veidrodžiu, lenkti komodos kraštai. Man suspaudė skrandį, kaip ligoninėje, kai pamačiau vestuvinę tėvų nuotrauką. Paslaptingoji liepsna. Kai tą reiškinį pabandžiau apsakyti daktarui Gratarolui, jis paklausė, ar tai panašu į širdies aritmiją. Galbūt, atsakiau, bet

krūtinę užlieja maloni šiluma, tada ne, tarė Gratarolas, širdies aritmijos simptomai kitokie.

Ant marmurinio dešiniosios spintelės viršaus gulėjo nedidelė knyga. Žengiau tiesiai prie jos, dar neatvertęs ištariau: „Riva la Filotea“. *Riva la filotea*, tarmiškai tai reiškia... kad kažkas atvažiuoja? Jaučiausi, lyg toji paslaptis būtų mane lydėjusi ilgus metus, perteikta tarmiškai tariamu klausimu (ar mokėjau kalbėti tarmiškai?). *La riva? Sa ca l'è c'la riva?* Kas atvažiuoja: troleibusas, naktinis tramvajus, paslaptingasis ant lynų kabantis kalnų keltuvas?

Atverčiau knygą, jausdamasis darąs šventvagystę: tai buvo Milano dvasininko Džuzepės Rivos „La Filotea“ – 1888 metais išleista maldų ir šventų meditacijų antologija su sekmadienių sąrašu ir šventųjų kalendorium. Knygos įrišimas jau buvo išskidęs, lapai vos palietus trupėjo tarp pirštų. Pagarbiai ją užverčiau (šiaip ar taip, profesija įpareigojo senąsias knygas saugoti) ir pamačiau ant nugarėlės raudonom, jau išblukusiom raidėm užrašyta „Riva la Filotea“. Matyt, tai buvo kažkieno maldaknygė, kurios niekada nedrįsau at-

versti, o ji tuo savo dviprasmiu užrašu, kuriame neatskirtas autorius ir pavadinimas, skelbė, kad tuoj turėtų pasirodyti kažkoks keliantis nerimą kartim prie elektros laido pritvirtintas diližanas.

Pasisukęs lenktuose komodos šonuose pamačiau dureles. Plakančia širdimi skubiai atvėriau dešiniąsias, dairydamasis, lyg būgštaudamas, jog mane seka. Už jų pamačiau tris lenktas lentynas, tuščias. Sunerimau tarsi būčiau ką pavogęs. Gal tikrai buvau kažkada ką nors nuo jų paėmęs: naršiau po komodą, gal ten gulėjo kažkas, ko negalėjau liesti ar matyti, dariau tai slapta. Dabar jau neabejojau, nelyginant seklys padariau neginčijamą išvadą: čia mano tėvų miegamasis, „Filotea“ – mano mamos maldaknygė, komodoje rasdavau kažką labai asmeniška, nežinau, gal senus laiškus, piniginę, vokus su nuotraukomis, nederančiomis dėti į šeimos albumą...

Bet jei čia buvo mano tėvų kambarys, o, kaip sakė Paola, aš gimiau kaime – būtent jame turėjau išvysti pasaulį. Natūralu, kad žmogus neatmena vietos, kurioje gimė, tačiau vieta, kurią tau ilgus metus rodydavo sakydami, kad gimei čia, šitoje lovoje, kurioje kartais norėdavai miegoti tarp tėtės ir mamos, kur nežinia kiek kartų, jau nujunkytas, vis dar trokšdavai justi tave maitinusios krūties kvapą – bent ji turėjo palikti pėdsaką mano nelemtose smegenų skiltyse. Tačiau ir šįkart mano kūnas išsaugojo tik kai kurių daug kartų pakartotų veiksmų atmintį, nieko daugiau. Panorėjęs galėčiau instinktyviai suspausti lūpas apie spenelį ir žįsti, bet tai būtų viskas, nežinočiau, kieno ta krūtis, nei koks pieno skonis.

Ar verta gimti, jei paskui to neatsimeni? Ir ar kada buvau gimęs? Tai man pasakė kiti, kaip visa kita. Aš žinojau, kad gimiau balandžio pabaigoje, šešiasdešimties metų, ligoninės palatoje.

Ponas Pipinas, kuris gimė senas, o mirė kūdikis. Kokia tai istorija? Ponas Pipinas gimsta kopūstuose šešiasdešimties metų, su gražia balta barzda, ir prasideda jo nuotykiai: kasdien jis po truputį jaunėja, kol pagaliau tampa vaiku, paskui kūdikiu ir galiausiai miršta išleidęs savo pirmą (ar paskutinį) klyksmą. Matyt, skaičiau tą istoriją kažkurioje savo vaikystės knygoje. Ne, negali būti, esu pamiršęs ją kaip ir viską, gal perskaičiau ją jau keturiasdešimtmetis vaikų literatūros istorijos knygoje – juk žinau viską apie Vitoriją Alfjerį*, jo vaikystę, ir nieko – apie savąją.

Tačiau privalėjau ieškoti savo tapatybės čia, koridorių prieblandoje, bent todėl, kad galėčiau numirti vystykluose, pagaliau regėdamas savo motinos veidą. Viešpatie, o jei mirsiu žvelgdamas į storos žindyvės veidą, ūsuotą kaip direktoriaus pavaduotojos mokymo reikalams?

Koridoriaus gale, už po paskutiniuoju langu stovinčios skrynios, buvo dvejos durys: vienos – tiesiai, kitos – kairėje. Atidariau duris kairėje ir patekau į erdvią studiją – drėgną, šaltą. Ant raudonmedžio stalo su žalsvo stiklo staline lempa lyg iš Nacionalinės bibliotekos šviesa krito pro du langus spalvotais stiklais, atsuktus į kairiojo namų sparno vidinę pusę, pačią tyliausią ir nuošaliausią visam name, su nuostabiu vaizdu. Ant sienos tarp langų – seno vyro portretas: balti ūsai, poza tarsi pozuotų Nadarui. Nemanau, kad nuotrauka ten būtų kabojusi dar seneliui esant gyvam, normalus žmogus nekabina savo portreto sau prieš akis. Mano tėvai irgi negalėjo jos ten pakabinti, senelis mirė vėliau už juos, palaužtas širdgėlos dėl jų netekties. Gal dėdė, pardavęs senelio namus

* Italų poetas ir dramaturgas (1749–1803), vienas svarbiausių jo kūrinių yra autobiografija „Gyvenimas“, kurią rašė nuo 1790 metų iki mirties.

mieste ir žemę, įrengė šį kambarį tarytum kapų rūsį. Išties niekas neliudijo, kad čia kažkada dirbta ar gyventa. Kapų santūrumas.

Ant sienų – dar viena „Images d'Epinal" eilė. Kareivėliai mėlynomis ir raudonomis uniformomis: pėstininkai, šarvuoti raitininkai, dragūnai, zuavai.

Apstulbau pamatęs knygų spintą, irgi raudonmedžio: ji dengė tris sienas, tačiau buvo beveik tuščia. Kiekvienoje lentynoje stovėjo po dvi tris knygas, kaip dekoracija: taip projektuoja netikę architektai, pateikiantys užsakovams su-

klastotos kultūros genealogiją ir palikdami vietos *Lalique* vazoms, afrikiečių fetišams, sidabro padėklams, krištoliniams rutuliams. Bet čia nesimatė nė tų brangių niekniekių, o stovėjo seni atlasai, prancūziški žurnalai matinio popieriaus lapais, 1905 metų „Nuovissimo Melzi“, prancūzų, anglų, vokiečių kalbų žodynai. Nepatikėsiu, kad senelis, turėjęs knygyną ir kaupęs knygas, būtų gyvenęs namuose su tuščia knygų spinta. Tikrai, štai ant vienos iš lentynų stovi nuotrauka sidabruotais rėmeliais. Fotografuota, matyt, iš kambario kampo, kai pro langą įspindusi saulė apšvietė rašomąjį stalą: senelis sėdi prie jo kiek nustebusiu veidu, be švarko (bet su liemene), kone užstotas dviejų popieriaus stirtų. Lentynos už jo nugaros lūžta nuo knygų, tarp knygų stūkso netvarkingai sumestų laikraščių šūsnys. Kampe ant žemės matosi sukrautų žurnalų rietuvės ir dėžės su popieriais, regis, sumestais ten, kad nebūtų išmesti. Taip atrodė senelio kambarys, kai dar buvo gyvenamas: kiekvieno spausdinto žodžio, kuriuos kiti būtų išmetę į šiukšlyną, sergėtojo sandėlis, dokumentų prikimštas laivas vaiduoklis, plukdantis juos per jūras vandenynus, klaidi vieta, kurioje gali naršyti tarp tvarkos ir netvarkos. Kur dingo visi tie stebuklai? Akivaizdu, kad pagarbūs vandalai pašalino viską, kas kėlė netvarką, viskas lauk. Pardavė varganam sendaikčių pardavėjui? Gal būtent po tokio valymo nebenorėjau matyti tų kambarių, troškau užmiršti Solarą? Bet juk šitame kambaryje ilgus metus su seneliu leisdavau valandų valandas, kartu ieškojome kažin kokių stebuklų. Ar praradau ir šį paskutinį saitą su praeitim?

Išėjau iš studijos ir įsukau į kambarį koridoriaus gale, daug mažesnį ir ne tokį atšiaurų: jame stovintys baldai buvo šviesesnės medienos, gal padaryti vietinio staliaus, tvirti, turėję tikti berniukui. Siaura lova kampe, daug lentynų, beveik tuščių, tik viena eilė knygų gražiais raudonais viršeliais. Ant

tvarkingo mokyklinio stalo su viduryje padėtu juodu aplanku ir lempa žaliu gaubtu – nušiuręs Kampaninio Karbonio lotynų kalbos žodynas. Ant sienos – dviem vinutėmis prikaltas paveikslas, įžiebęs manyje dar vieną paslaptingą liepsną. Tai buvo muzikinės partitūros viršelis, gal plokštelės reklama, *It's in the air*, bet žinojau, jog tas vaizdas siejasi su filmu. Atpažinau Džordžą Formbį, jo arklišką šypseną, žinojau, kad jis dainuoja akompanuodamas sau ukulele*, regėjau jį nevaldomu motociklu įlekiant į daržinę ir išlekiant iš jos kitoje pusėje, palydimą vištų kudakavimo, o motociklo lopšyje sėdintis pulkininkas laiko į ranką įkritusį kiaušinį, paskui pamačiau, kaip Formbis senoviniu lėktuvu, kuriame atsidūrė per klaidą, suktuku krinta žemyn, lėktuvas persiverčia per nosį, pakyla, paskui vėl sminga stačiai į žemę – kaip juokinga, juokinga iki ašarų, „mačiau jį tris kartus, mačiau jį tris kartus", kone šaukiau. „Juokingiausia *filma*, kokią kada nors esu matęs", kartojau, ir sakiau *filma*, kaip, matyt, sakydavo anuomet, bent kaime.

* Havajuose paplitęs styginis muzikos instrumentas, panašus į mažą gitarą.

Taip. Tai buvo mano kambarys, mano lova ir stalas, bet nieko daugiau, tarsi didžio poeto kambarys jo gimtajame name, sutvarkytas taip, kad jame tvyrotų amžinybės kvapas. Čia buvo sukurta „Rugpjūčio giesmė“, „Odė pilėnams“, „Merdinčio valtininko elegija“... O jis, Didysis? Jo nebėra, jis mirė dvidešimt trejų, palaužtas džiovos, pažvelkit į fortepijoną, klaviatūra atvira, taip ją paliko Jis paskutinę savo dieną šioje žemėje, matote? Ant pagrindinės oktavos *la* klavišo – kraujo lašas, nukritęs nuo jo išblyškusių lūpų, kai skambino „Lašo preliudą“. Šis kambarys atsimena jo trumpą žemišką kelią, mena jį, palinkusį prie prakaitu permerktų raštų. Bet kurgi jie? Užrakinti Romos kolegijos bibliotekoje ir juos galima pamatyti tik gavus Senelio leidimą. O Senelis? Miręs.

Supykęs grįžau į koridorių ir, persisvėręs per langą į kiemą, pašaukiau Amaliją. Kodėl kambariuose nėra knygų ir kitų daiktų, kodėl savo kambaryje nerandu savo žaislų?

– Ponaiti Jambai, gyvenote tame kambaryje ir jau mokydamasis licėjuje, šešiolikos ar septyniolikos metų. Nejau būtumėt ten laikęs savo žaislus? Ir kodėl dabar, po penkiasdešimties metų, juos atsiminėt?

– Tiek to. Bet senelio studija buvo užversta daiktais. Kur jie prapuolė?

– Palėpėje, viskas palėpėje. Atsimenat palėpę? Atrodo lyg kapinės, širdį suspaudžia ten užlipus, einu tik padėti dubenėlio su pienu. Kam? Ogi tam, kad suviliočiau tris šių namų katinus ten užsiropšti, o jie, kai jau atsiduria palėpėje, smaginasi medžiodami peles. Taip sumanė jūsų senelis: palėpėje daug popierių ir reikia juos saugoti nuo pelių, kurių kaime netrūksta... Jums augant, jūsų senieji daiktai keliaudavo į palėpę, kaip ir sesers lėlės. O paskui, kai čia pradėjo šeimininkauti jūsų dėdė su dėdiene, nenoriu smerkti, bet juk galėjo

palikti daiktus savo vietose. Tačiau jie viską sunešė į palėpę, lyg per didįjį prieššventinį tvarkymąsi. Todėl aukštas, kur dabar esate, virto šarvojimo sale, o sugrįžęs čia su ponia Paola nenorėjot nieko liesti ir įsikūrėt kitame sparne. Jis ankštesnis, bet lengviau sutvarkomas, ir ponia Paola jį įrengė kuo puikiausiai...

Jei vidurinėje namo dalyje tikėjausi rasti Ali Babos olą su sklidinomis amforomis aukso monetų ir riešuto dydžio deimantų ir pasiruošusiais kilti skraidančiais kilimais – klydau, klydome abu, aš ir Paola. Lobyno kambariai buvo tušti. Reikėjo kopti į palėpę ir visus radinius sunešti į pirmykštes vietas? Taigi, bet pirma turėčiau atsiminti, kur buvo tos jų pirmykštės vietos, o juk visą tą ratą įsukau, kad atsiminčiau.

Sugrįžau į senelio studiją ir ant stalelio kampe pamačiau plokštelių grotuvą. Ne senovinį gramofoną, o plokštelių grotuvą su įmontuotu garsiakalbiu. Modelis priminė šeštojo dešimtmečio madą, septyniasdešimt aštuonios apsukos. Senelis klausydavosi plokštelių? Kaupė jas kaip ir visus kitus daiktus? Tuomet kur jos? Irgi palėpėje?

Pradėjau vartyti prancūziškus žurnalus. Jie buvo prabangūs, puošnūs, puslapiai atrodė nelyginant miniatiūros: ornamentuoti pakraščiai, prerafaelitinio stiliaus spalvotos iliustracijos – blyškios damos kalbasi su šventojo Gralio riteriais. Apsakymai, straipsniai, įvijais lelijų rėmais, jau *Art Deco* stiliaus mados puslapiai, su liaunomis trumpaplaukėmis poniomis šifono ar siuvinėto šilko sukniom žemu liemeniu, nuogi kaklai, gilios iškirptės nugaroje, lyg žaizda kraujuojančios lūpos, ilgi kandikliai, pro juos išpučiamas tingus melsvas dūmelis su užraitais, skrybėlaitės su šydais. Tie nežinomi dailininkai mokėjo nupiešti net pudros kvapą.

Žurnaluose kaitaliojosi ilgesingas grįžimas prie ką tik pasibaigusio *Liberty* stiliaus ir naujosios mados dvelksmas, o

nuorodos į kiek neįprastą grožį teikė taurumo būsimosios Ievos vilionėms. Tačiau mano žvilgsnis užkliuvo už Ievos, matyt, ką tik išėjusios iš mados, ir širdis pradėjo daužytis. Tai nebuvo paslaptingoji liepsna, o tikrų tikriausia tachikardija, sukelta ilgesio priepuolio.

Žvelgiau į profilį moters ilgais auksiniais plaukais – prislopintas puolusio angelo dvelksmas. Mintyse ištariau:

Ilgos, vienuoliškos, mirtinai blyškios lelijos
miršta tavo rankose tarsi užgesusios žvakės.
Jų nykstantis kvapas palieka tavo pirštus
alpiu didžiausio ilgesio alsavimu.
Nuo tavo šviesių drabužių sklinda
kančia ir meilė.

Viešpatie, juk dar būdamas vaikas, berniukas, paauglys, gal ties pilnametystės slenksčiu turėjau matyti tą profilį ir jis įsirėžė man širdyje. Tas profilis buvo Sibilės. Taigi pažinojau Sibilę nuo neatmenamų laikų, o prieš mėnesį, studijoje, ją tiesiog atpažinau. Tačiau tas atradimas nesukėlė man malonumo, nesužadino švelnumo, priešingai, sujaukė sielą. Nes tą akimirką supratau, kad žvelgdamas į Sibilę tik atgaivinau savo vaikystės kamėją*. Gal tai atsitiko jau per pirmąjį mudviejų susitikimą: galvojau apie ją kaip meilės objektą todėl, kad tas atvaizdas buvo mano meilės objektas. Paskui, kai atsigavęs vėl ją sutikau, mums priskyriau meilę, kurios geidžiau dar lakstydamas trumpomis kelnėmis. Ar tarp manęs ir Sibilės nebuvo nieko daugiau, tik šis profilis?

O jei nieko daugiau, tik šis profilis buvo tarp manęs ir visų kitų moterų, kurias pažinau? Jei visą gyvenimą ieškojau to

* Tobulų bruožų profilis.

APRÈS LA DANSE

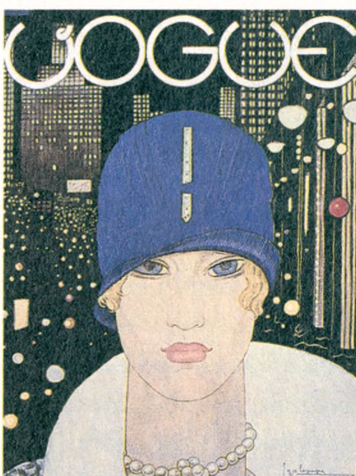

CANDEE
GALOCHES-SNOW BOOTS

MODE-
BALL
1 9
2 8

VOGUE

veido, pamatyto senelio studijoje? Netikėtai paieškos, kurias ruošiausi pradėti šiuose kambariuose, įgavo kitą vertę. Jos buvo ne tik bandymas atsiminti tai, kas įvyko prieš man paliekant Solarą, bet ir bandymas suprasti, kodėl jau palikęs Solarą pasielgiau taip, kaip pasielgiau. Ar tikrai taip viskas vyko? Nereikia perdėti, tariau sau, pamatei atvaizdą, kuris tau priminė tik vakar sutiktą moterį. Tas veidas tau primena Sibilę, nes yra švelnus, apsuptas šviesių plaukų, gal kitam jis primintų Getą Garbo ar kokią kaimynę. Tu apsėstas ir kaip tame anekdote (kurį man pasakė Džanis, kai papasakojau jam apie testus ligoninėje) kiekvienoje daktaro tau rodomoje rašalo dėmėje visada matai tik tą vieną daiktą.

Klausyk, atvažiavai čia, kad vėl susitiktum su seneliu, o galvoji apie Sibilę?

Šalin žurnalus, juos galėsiu peržiūrėti vėliau. Mano žvilgsnį patraukė „Nuovissimo Melzi“*, 1905 metų leidimas, 4 260 graviūrų, 78 lapai iliustruotų terminų, 1 050 paveikslų, 12 chromolitografijų, Antonijus Valardis, Milanas. Vos ją atvertęs, pamatęs pageltusius lapus su aštuonių punktų raidėmis ir mažytėmis figūrėlėmis ties svarbesniais terminais, iškart ėmiau ieškoti to, ką žinojau ten esant. Kankinimai, kankinimai. Tikrai, štai lapas su įvairiais kankinimų būdais: virimas, nukryžiavimas, badymas, kai auką pakeldavo ir paleisdavo kristi nuogais sėdmenimis ant lentos su styrančiais aštriais geležiniais dygliais, pėdų deginimas ugnimi, kepimas ant grotelių, įkasimas, aukuras, laužas, ratas, odos dyrimas, iešmas, pjūklas – šiurpi iliuzionisto spektaklio parodija, kur pasmerktasis uždarytas dėžėje, o du budeliai laiko didelius dantytus ašmenis, tik čia žmogų iš tiesų perpjauna į dvi dalis, ketvirčiavimas,

* Enciklopedija.

SUPPLIZI

Anello	Berlina	Bollimento	Ceppi	Crocifissione
Decapitazione	Eculeo	Elettricità	Flagellazione	Fucilazione
Fune	Fuoco	Gabbia	Ghigliottina	Gogna
Graticola	Impiccagione	Interramento	Lapidazione	Maschera del disonore
Palo	Pira	Rogo	Ruota	Scorticamento
Sega	Spiedo	Squartamento	Trascinamento	Vite ai piedi

Panetti.

panašus į ankstesnįjį būdą, bet čia krintantys ašmenys turėjo nelaimingąjį padalyti perpus išilgai, nusidėjėlio vilkimas surakintomis kojomis pririšus prie arklio uodegos ir, visų įspūdingiausias, movimas ant kuolo – anuomet, matyt, dar nieko nežinojau apie liepsnojančius pamautųjų miškus, kurių šviesoje vakarieniaudavo Drakula, ir taip toliau, trisdešimt kankinimo būdų, vienas žiauresnis už kitą.

Kankinimai... Vos žvilgtelėjęs į tą lapą, užsimerkęs būčiau galėjęs išvardyti juos vieną po kito, o tas mane užliejęs saldus siaubas, romus džiugesys buvo mano – dabartinio, o ne to kito, jau nebepažįstamo.

Matyt, ne vieną valandą praleidau rymodamas prie šio lapo. Ir prie kitų, kai kurios iliustracijos buvo spalvotos (atversdavau juos nė nežiūrėdamas abėcėlinės rodyklės, tarsi sekčiau savo pirštų atmintim): mėsingi grybai, o visų gražiausi – nuodingieji, raudonkepurė musmirė baltais taškais, žalsvoji musmirė, patujaro plaušabudė, šunbaravykis, žvynabudėlė, nuodingoji raudonoji ūmėdė lyg mėsingos prasišiepusios lūpos. Fosilijos: megaterijus, mastodontas ir moa. Senoviniai muzikos instrumentai: ramsinga, olifantas, ragas, liutnia, ribeka, graikų arfa, Saliamono arfa. Viso pasaulio vėliavos: šalys vadinosi Kinija ir Kočinčina, Malabaras, Kongas, Taboras, Maratė, Naujoji Grenada, Sachara, Samoa, Sandvikenas, Valakija, Moldavija. Transporto priemonės: omnibusas, fajetonas, fiakras, landau, *coupé*, *cab*, *sulky*, diližanas, etruskų vežimas, biga, karo vežimas, berlina, palankinas, neštuvai, rogės, karučiai, brikelės. Burlaiviai: iš kažin kokių pasakojimų apie nuotykius jūrose sugėriau tokius vardus, kaip brigantina, bizanis, kliveris, topselis, marselis, stakselis, bramselis, spenkeris, grotas, fokas, stenga, bomas, bušpritas, bortas, velnio išpera, suk beidevindu, laivas su tūkstančiu bombardų, Hamburgo griausmai, nuleist forbombramselį, broliai jūrei-

viai, visi prie kairiojo borto! Senoviniai ginklai: dygliuotoji kuoka, botagas, budelio kalavijas, jataganas, triašmenis durklas, dviašmenis kardas, alebarda, ratinė arkebuza, bombarda, taranas, katapulta. Ir žodžių „heraldika“, „laukas“, „skydas“, „kuolas“, „kaištis“, „suplėšytas“, „suskaldytas“, „sukapotas“, „ketvirčiuotas“, „sudraskytas“ gramatika... Tai buvo pirmoji mano enciklopedija ir, matyt, skaitydavau ją valandų valandas. Lapų kraštai nutrinti, daug terminų pabraukta, prie kai kurių paraštėse mirgėjo pastabos vaikiška rašysena, dažniausiai tai buvo perrašyti sunkiausi žodžiai. Knyga nušiurinta iki skausmo, skaityta, suskaityta, sutrinta, daugelis lapų išplyšę.

Ar ji suteikė man pirmąsias žinias? Tikiuosi, ne, ironiškai vyptelėjau skaitydamas kai kuriuos terminus, ypač pabrauktuosius:

Platonas. *Graikų filosofas, didžiausias iš senovės filosofų. Buvo Sokrato, kurio doktriną pristato veikale „Dialogai“, mokinys. Surinko turtingą senųjų namų apyvokos reikmenų kolekciją. 429–347 m. pr. Kr.*

Bodleras. *Poetas paryžietis, jo menas ekstravagantiškas, dirbtinis.*

Matyt, galima atsikratyti ir blogo mokymo. Paskui subrendau kūnu ir protu ir studijuodamas universitete perskaičiau visą Platoną. Ir niekur neradau parašyta, kad jis buvo surinkęs turtingą namų apyvokos reikmenų kolekciją. O jei tai tiesa? Jei jam tai buvo pats svarbiausias dalykas, o visa kita – tik būdas užsidirbti duonai ir leisti sau tą prabangą? Juk tie kankinimai irgi buvo, nemanau, kad dabartiniuose vadovėliuose juos aprašo ir tai blogai, nes turime pažinti save, Kaino giminę. Taigi augau manydamas, kad žmogus yra nepataisomai klastingas, o gyvenimas kupinas skausmo ir rūstybės. Gal

todėl, kaip sakė Paola, nusisukdavau nuo milijonų Afrikoje mirštančių vaikų? Ar ne „Nuovissimo Melzi" privertė mane suabejoti žmogaus prigimtim? Verčiau toliau:

Šumanas (Rob.). *Garsus vokiečių kompozitorius. Sukūrė „Rojų ir Peri", daug simfonijų, kantatų ir t. t. 1810–1856*; (Klara). *Žymi pianistė, kompozitoriaus našlė. 1819–1896.*

Kodėl „našlė"? 1905 metais jie abu jau seniai buvo mirę, nejaugi Kalpurnija vadinama Julijaus Cezario našle? Ne, ji buvo jo žmona, nors jį ir pergyveno. Bet kodėl Klara našlė? Todėl, kad „Nuovissimo Melzi" jautriai reaguodavo net į gandus, juk mirus vyrui, o gal net anksčiau, Klara turėjo ryšių su Bramsu. Tereikia perskaityti datas („Melzi", kaip Delfų orakulas, nei pasako, nei nutyli, o pabrėžia): Robertas miršta, palikdamas ją vos trisdešimt septynerių, o ji gyvena dar keturiasdešimt metų. Ką reikėjo daryti gražiai ir žymiai tokio amžiaus pianistei? Klara įėjo į istoriją kaip našlė, ir „Melzi" tai užrašė. Kodėl paskui domėjausi Klaros istorija? Gal todėl, kad „Melzi" sužadino mano smalsumą, kas ta „našlė". Kiek žodžių mane išmokė ši knyga? Kodėl net dabar, nors mano smegenis nusiaubė audra, nepalaužiamai tvirtai žinau, kad Madagaskaro sostinė yra Antananaryvas? Joje pirmąkart perskaičiau žodžius su burtažodžio prieskoniu: ardakilas, baidokas, citvaras, cyrulis, caplys, doklas, gaugardas, gembė, lendrūnas, makas, negelys, pumpotaukšlis, syveida, vekas, Adrastas, alobrogai, Kafiristanas, Dongola, Ašurbanipalas, Filopatris...

Pavarčiau atlasus: kai kurie iš jų buvo labai seni, sudaryti iki Pirmojo pasaulinio karo, ir pilkšvai melsvoje Afrikoje dar buvo Vokietijos kolonijų. Per savo gyvenimą, matyt, regėjau nemažai atlasų – juk ką tik pardaviau Ortelijų, tačiau šituose kai

kurie egzotiški pavadinimai skambėjo labai pažįstamai, tarsi nuorodos į kitus raštus. Kas siejo mano vaikystę su *Deutsch-Ostafrika*, su *Nederlandsch-Indie*, o ypač su Zanzibaru? Buvo akivaizdu, kad čia, Solaroje, vienas žodis traukia kitą. Ar toji grandinė atves mane prie paskutiniojo žodžio? Kokio? „Aš“?

Grįžau į savo kambarį. Vienas dalykas man buvo neabejotinai aiškus. Kampaninio Karbonio žodyne nėra žodžio „mėšlas“. Kaip tai sakoma lotyniškai? Ką sakydavo Neronas, kai kaldamas vinį plaktuku nusimušdavo pirštą? *Qualis artifex pereo?** Vaikystėje šie klausimai atrodė labai rimti, o oficialioji kultūra neatsakė į juos. Tuomet, manau, būdavo griebiamasi nemokslinių žodynų. Iš tiesų ‚Melzi“ pateikti žodžiai „mėšlas“, „mėšlynas“, „mėšlininkas“, *merdocco* – „prievilgas, skirtas šalinti plaukams, ypač vartotas žydų“. Pagalvojau, kiekgi plaukų turėjo žydai. Galvoje staiga tarytum nušvito, ir išgirdau balsą: „Mano namuose esančiame žodyne parašyta, kad *kekšė* yra moteris, kuri pati savo parduoda“. Kažkas, gal mokyklos draugas, kitame žodyne pabandė surasti tai, ko nebuvo net „Melzi“, ir, matyt, ilgam sudomino mane tuo „pati savo parduoda“. Kuo smerktina buvo prekyba be samdomo pardavėjo ar sąskaitininko? Akivaizdu, kad tame žodyne aprašyta kekšė parduodavo *save*, tačiau mano informatorius mintyse išvertė perskaitytus žodžius į tuos, kurie vieninteliai jam turėjo piktos aliuzijos prasmę ir kuriuos girdėdavo namie: „Ta tai gudri, pati savo parduoda...“

Ar pamačiau ką nors – vietą, berniuką? Ne, mačiau tik žodžius, žodžių sekas iš kažkokio kadaise skaityto apsakymo. *Flatus vocis.***

* Koks meistras nenukenčia? (*Lot.*)

** Balsų dvelksmas. (*Lot.*)

Įrištosios knygos negalėjo būti mano, matyt, paėmiau jas iš senelio, o gal dėdė perkėlė jas čia iš senelio studijos, dėl interjero. Didžioji dalis buvo *cartonnés** iš „Collection Hetzel“, taip pat visi Verno kūriniai: raudonos nugarėlės auksiniais apvadais, spalvoti viršeliai auksiniais raštais... Gal iš šitų knygų išmokau prancūzų kalbą, nes ir jose nedvejodamas radau žinomas iliustracijas: kapitonas Nemas pro didžiulį „Nautilus“ iliuminatorių mato milžinišką aštuonkojį, antenomis dygliuotas Robūro Užkariautojo orlaivis, į Paslaptingąją salą krintantis oro balionas (*Kylame? – Ne, priešingai, leidžiamės! – Dar blogiau, pone Sirai, krintame!*), milžiniška į Mėnulį nukreipta raketa, olos žemės viduryje, Kerabanas užsispyrėlis ir Michailas Strogovas... Kas žino, kokį nerimą man kėlė tos figūros tamsiame fone, apibrėžtos plonyčiais juodais brūkšneliais su baltomis properšomis, pasaulis be atspalvių, vaizdas iš brūkšnių, ruožų, apgaulingų atspindžių, pasaulis, matomas savitos gyvūno akies, gal taip jį mato jaučiai ir šunys arba driežai. Pasaulis, slapta stebimas naktį pro siaurus langinių plyšelius. Per šias

* Komiksai (*pranc.*).

graviūras patekdavau į šviesos ir šešėlių žaismės pasaulį: pakeldavau akis nuo knygos, išeidavau iš jo, mane perverdavo saulės šviesa, paskui – atgal, gilyn, nelyginant povandeninis laivas, panyrantis į gelmes, kuriose išnyksta spalvos. Gal Vernas pakišo mintį apie spalvotus filmus? Kuo būtų tapęs Vernas be tų rėžių, abrazijų, šviečiančių tik ten, kur raižytojo įnagis išgremžė paviršių arba paliko jį iškilų?

Senelis pasirūpino įrišti ir kitas to paties laikotarpio knygas, išsaugodamas senuosius viršelius su piešiniais: „Paryžiaus padaužą“, „Grafą Montekristą“, „Tris muškietininkus“, o ir dar daugel kitų populiariųjų romantizmo šedevrų.

Štai du Žakoljo kūrinio leidimai: verstinis, itališkas, „Sonzogno“ leidyklos, „Kapitonas Velnias“, arba prancūziškai – „Jūrų plėšikai“. Vienodos iliustracijos, nė nežinau, kokia kalba skaičiau. Žinojau, kad ten pavaizduotos dvi siaubingos scenos: pirma piktadarys Nadodas vienu kirvio kirčiu nukerta gerajam Haroldui galvą ir nužudo jo sūnų Olausą, o gale budelis Gutoras suima Nadodo galvą savo galingomis rankomis ir spaudžia ją tol, kol to niekšo smegenys ištrykšta iki lubų. Toje iliustracijoje aukos ir budelio akys kone iššokusios iš akiduobių.

Didžioji dalis nuotykių vyksta ledinuotose jūrose, virš kurių tvyro žiemiškos ūkanos. Rėžtukas perlamutrinį dangų padengia debesimis, supriešindamas jį su baltais ledynais. Pilkų garų uždanga, dar tirštesnis pieniškas atspalvis... Baltos smulkios dulkės, panašios į pelenus, nukloja kanoją... Iš vandenyno gelmių pakyla švytintis atspindys, nereali šviesa... Baltų pelenų griūtis, su properšomis, pro kurias matyti neaiškių formų chaosas... Ir žmogaus figūra, daug aukštesnė už bet kurį kitą žemės gyventoją, susisupusi į drobulę, sniego tyrumo veidu... Bet ką čia paistau, juk tai atsiminimai iš kitos

istorijos. Sveikinu, Jambai, turi puikią trumpalaikę atmintį. Ar tai ne tie pirmieji vaizdai ir pirmieji žodžiai, kuriuos atsiminei pabudimo ligoninėje akimirką? Matyt, tai Po. Bet gal šie Po kūrybos puslapiai taip įsirėžė tavo bendrojoje atmintyje būtent todėl, kad vaikystėje tyrinėjai blyškiąsias kapitono Velnio jūras?

Skaičiau (skaičiau?) knygą iki pat vakaro, pradėjau skaityti stovėdamas, paskui atsisėdau nugara į sieną, pasidėjęs knygą ant kelių, užmiršęs laiką, kol Amalija nepriverte manęs atsipeikėti, šaukdama:

– Susigadinsite akis, jūsų vargšelė mama visada taip sakydavo! Vajėzau, eitumėt į lauką, šiandien buvo tokia graži diena, gražesnės nė nesumanysi. Ir vidurdienį nepasirodėt pietų. Nagi, greičiau, jau vakarienės metas!

Taigi pakartojau senąjį ritualą. Jaučiausi išsekęs. Valgiau kaip vaikas, kuriam dar reikia augti ir stiprėti, paskui mane pakirto miegas. Paola sakydavo, kad prieš užmigdamas dar ilgai skaitydavau, bet šį vakarą – jokių knygų, lyg būčiau paklusęs mamos valiai.

Užmigau iš karto, sapnavau pietų šalis ir jūras nelyginant ilgi grietinėlės dryžiai ant lėkštėje pasklidusios gervuogių uogienės.

7. AŠTUONIOS DIENOS PALĖPĖJE

Ką veikiau pastarąsias aštuonias dienas? Skaičiau, daugiausia palėpėje, tačiau vienos dienos atsiminimai susipina su kitų dienų atsiminimais. Tik žinau, kad skaičiau be tvarkos, su įniršiu.

Skaičiau ne viską. Kai kurias knygas, brošiūras nužvelgdavau nelyginant kraštovaizdį iš paukščio skrydžio ir jau žinojau, kas jose parašyta. Tarytum vienas žodis būtų pabiręs tūkstančiu kitų kaip vandeny pražystančios japoniškos gėlės. Tarsi kažkas savaime būtų nusėdę mano atmintyje, kad palaikytų draugiją Edipui ar Hansui Kastorpui. Kartais trumpąjį jungimą sukeldavo koks nors paveikslas, trys tūkstančiai žodžių viename vaizde. Kitais kartais skaitydavau lėtai, skanaudamas sakinį, pastraipą, skyrių, galbūt patirdamas tuos pačius jausmus kaip ir per pirmąjį – užmirštą – skaitymą.

O ką ir kalbėti apie paslaptingąsias liepsnas, lengvas tachikardijas, netikėtai užliejantį raudonį, kuriuos trumpai sukeldavo daugelis tų raštų ir kurie išsisklaidydavo taip pat, kaip atsivėrę, užleisdami vietą naujoms karščio bangoms.

Kad galėčiau naudotis dienos šviesa, aštuonias dienas keldavausi labai anksti, lipdavau į palėpę ir pasilikdavau ten iki saulėlydžio. Vidudienį Amalija, pirmąją dieną išsigandusi, kad niekur negali manęs rasti, atnešdavo lėkštę su duona, dešra arba sūriu, du obuolius ir butelį vyno („Viešpatie Dieve ma-

no, jis ir vėl susirgs, ką aš tada pasakysiu poniai Paolai, bent manęs pagailėkit, liaukitės, kol dar neapakot!“). Paskui virkaudama išeidavo, aš ištuštindavau beveik visą butelį ir vėl sukiodavausi apsvaigęs, nenuostabu, kad nepajėgdavau susieti to, kas buvo prieš, su tuo, kas atsitiko vėliau. Kartais nusileisdavau nešinas glėbiu knygų ir eidavau kur nors kitur, bijodamas tapti palėpės kaliniu.

Prieš ten užkopdamas, paskambinau namo pranešti naujienų. Paola norėjo išgirsti mano įspūdžius, buvau atsargus:

– Apsiprantu su vieta, orai puikūs, vaikštinėju po apylinkes, Amalija nuostabi.

Paola paklausė, ar jau buvau miestelio vaistinėje pamatuoti kraujospūdžio. Privalėjau tai daryti kas dvi tris dienas. Su tuo, kas man atsitiko, negalima juokauti. Ir turiu neužmiršti vaistų – rytais ir vakarais.

Jausdamas sąžinės graužatį, bet pasitelkęs tvirtą profesinį alibi, iškart po to paskambinau į studiją. Sibilė toliau sudarinėjo katalogą. Po dviejų ar trijų savaičių turėčiau gauti maketą. Tėviškai padrąsinęs, padėjau ragelį.

Svarsčiau, ką dar jaučiu Sibilei. Keista, bet pirmosios dienos Solaroje viską pakreipė kita linkme. Sibilė pamažu virto tolimu vaikystės atsiminimu, o tai, ką po kruopelę traukiau iš praeities miglų, tapo mano dabartim.

Amalija pasakė, kad į palėpę galima užlipti iš kairiojo namo sparno. Įsivaizdavau medinius įvijus laiptus, o radau patogius, lengvai įveikiamus akmeninius: kaip kitaip būtų buvę įmanoma ten sunešti visus tuos daiktus, kurie buvo joje sukrauti – apie tai pagalvojau vėliau.

Kiek žinojau, palėpėje man dar niekada nebuvo tekę lankytis. Tiesą sakant, ir rūsyje, bet apie rūsius yra paplitusi nuomonė: tamsūs, drėgni, vėsūs požemiai, į kuriuos leidžiantis reikia

neštis degančią žvakę. Arba deglą. Gotikiniai romanai pilni požemių, po kuriuos niūriai sukiojasi vienuolis Ambraziejus. Yra gamtos išraustų, kaip Tomo Sojerio olos. Tamsos paslaptis. Visi namai turi rūsius, tik ne visuose yra palėpės, ypač miestuose, ten yra mansardos. Ar tikrai niekas neparašė knygos apie palėpes? Tuomet iš kur „Aštuonios dienos palėpėje"? Atsiminiau šį pavadinimą, bet vien tik jį, nieko daugiau.

Net jei vienu kartu mano žvilgsnis neaprėpė visos palėpės, buvo akivaizdu, kad namo Solaroje palėpė driekėsi virš visų trijų jo dalių: pirmiausia patekdavai į erdvę nuo namo priekinio iki galinio fasado, iš jos į šonus vedė siauresnės angos, matėsi erdves dalijančios pertvaros, sienelės, metalinės etažerės ar senos komodos – begaliniai labirinto vingiai. Įsukęs į kairįjį koridorių, po keleto posūkių vėl atsidūriau prie įėjimo.

Pojūčiai. Pirmiausia – palėpei įprasta šiluma. Paskui – šviesa: ji krito pro virtinę palėpės langelių, matomų ir žiūrint į fasadą, bet dauguma jų buvo užgriozdinta daiktais, todėl šviesa skverbėsi vidun tarytum geltoni ašmenys, kuriuose judėjo begalės dalelių, liudijančių, jog ir aplinkinėje prietemoje šoko milijardai monadų, sėklų, pirminių atomų brauniškųjų susidūrimų verpetuose, tuštumoje knibždančių pirmapradžių kūnelių – ar tik ne Lukrecijus yra juos aprašęs? Tie ašmenys retkarčiais blykstelėdavo susidūrę su kokios nors suklypusios indaujos stiklais ar veidrodžiu, kuris žiūrint iš kito kampo atrodė lyg į sieną atremtas daiktas matiniu paviršium. Ji krito ir pro stoglangius, padengtus dešimtmečiais ant jų kritusio lietaus sąnašomis, bet vis dar pajėgiančius grindyse palikti šviesesnį lopą.

Ir pagaliau – spalva. Palėpės spalva, kuriama sijų, medinių dėžių stirtų, kartono dėžių, dėžių nuolaužų krūvų. Staliaus dirbtuvių spalva, sudėta iš daugybės rudų atspalvių: gelsvo nelakuoto medžio, šviesios klevo medienos, tamsesnių ko-

modų, padengtų supleišėjusiu laku, ir iš dėžių virstančių popierių dramblio kaulo baltumo.

Rūsys pranašauja pragarą, palėpė žada pablyškusį rojų, Eliziejaus laukus, kur stokodamas žalumos jautiesi tarytum sausame tropikų miške, dirbtiniame nendryne, kur įeini tarsi į maloniai šiltą pirtį.

Maniau, kad vaisiaus vandenų kupinų motinos įsčių jaukumą simbolizuoja rūsys – dabar jos virto orinėmis įsčiomis, gaubiančiomis kone gydomąja savo šiluma. Tame šviesiame labirinte, kur pakėlus keletą čerpių virš galvos atsivertų dangus, tvyrojo tylos ir ramybės kvapas – uždarų patalpų palydovas.

Netrukus, įaudrintas geidulio viską atskleisti, nebejutau nė karščio. Manasis Klarabelos lobis tikrai buvo čia, tik reikės ilgai kasti ir nežinau, nuo ko atsispirti.

Pirmiausia teko traukyti voratinklius: Amalija sakė, kad katės dorojo peles, bet niekam – juolab Amalijai – nerūpėjo vorai. Jiems nepavyko užkariauti visos palėpės tik dėl natūraliosios atrankos: išmirus vienai kartai, tinklai sutrūkinėdavo. Taip metų metais.

Pradėjęs raustis vienoje iš lentynų, vos nenuverčiau ten sukrautų dėžučių. Matyt, senelis kolekcionavo ir jas, ypač metalines, spalvingas. Dekoruotos skardinės dėžutės: „Wamar" sausainiai su amūriukais sūpuoklėse, „Arnaldi" tablečių dėklas, „Coldinava" briliantino dėklas su auksiniu apvadėliu ir augaliniais motyvais, „Perry" plunksnelių dėžutė, puošni, blizganti „Presbitero" pieštukų skrynelė, lyg mokslo šovininė pilna išrikiuotų nepadrožtų pieštukų, dar – „Talone" kakavos skardinė su dviem senukais: senolė švelniu ir lengvai virškinamu gėrimu vaišina besišypsantį senolį *ancien regime** veidu, mū-

* Senoji tvarka, taip Prancūzijoje vadintas XVIII amžius (*pranc.*).

vintį *culottes**. Spontaniškai tuodu senukus sutapatinau su savo seneliu ir senele, kurios beveik nepažinojau.

Paėmiau devyniolikto amžiaus pabaigos stiliaus dėžutę nuo „Brioschi" šnypštuko miltelių: paveikslėlyje ant jos keli ponai iš taurių gėrė grakščios padavėjos jiems patiektą vandenį. Pirmos atsiminė rankos. Reikia paimti vieną pakelį su baltais smulkiais milteliais, lėtai suberti juos į butelį, pripildytą vandens iš čiaupo, ir pakratyti, kad milteliai ištirptų ir neliktų prilipę prie butelio kakliuko. Paskui paimti kitą pakelį, su granulėmis, kristaliukais, juos irgi suberti į butelį – labai greit, nes vanduo tuoj pradeda šnypšti, skubiai užsukti spyruoklinį kamštelį ir laukti, kad tame pirmykščiame chaose skysčiui gargaliuojant ir burbuliukais veržiantis pro nesandarią kamštelio gumą įvyktų cheminis stebuklas. Pagaliau audra nurimsta ir šnypščiantį vandenį galima gerti: stalo vanduo, vaikų vynas, naminis mineralinis vanduo. Pagalvojau: *acqua viscì*.

Paskui mano rankos atsiminė dar kažką, beveik kaip tą vakarą su „Klarabelos lobiu". Ieškojau kitos dėžutės, vėlesnių laikų, kurią daug kartų atverdavau prieš sėsdamas prie pietų

* Plačios kelnės iki pusės blauzdų (*pranc.*).

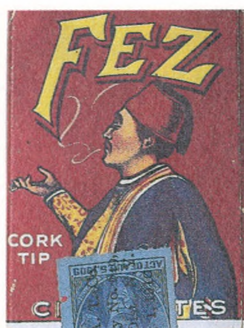
stalo. Jos paveiksliukas buvo kiek kitoks: tie patys ponai iš aukštų šampano taurių gėrė stebuklingąjį vandenį, o ant stalo stovėjo lygiai tokia pat dėžutė, kokią turėjau rankose, su tais pačiais ponais, geriančiais prie stalo, ant kurio stovėjo lygiai tokia pati dėžutė su stalo vandens milteliais, ant jos irgi buvo tokie pat ponai, kurie... Ir taip be galo, žinojau, kad jei turėčiau lupą ar galingą mikroskopą, galėčiau įžiūrėti kitas ant dėžučių nupieštas dėžutes, *en abîme*, nelyginant tai būtų kiniškos dėžutės ar matrioškos. Begalybė, pamatyta apie Zenono paradoksą dar negirdėjusio vaiko akimis. Bėgimas į nepasiekiamą tikslą: nei vėžlys, nei Achilas niekada nebūtų pasiekę paskutiniosios dėžutės, paskutiniųjų ponų ir paskutiniosios padavėjos. Begalybės metafizikos ir integralinio skaičiavimo išmokstame dar būdami maži, tik nesuprantame, ką jaučiame, gal tai ir yra Begalinio Atsitraukimo vaizdas, arba, priešingai, siaubingas Amžinojo sugrįžimo pažadas, ar amžių sūkurys, nes pasiekę paskutiniąją dėžutę, jei tokia būtų, to sūkurio dugne gal pamatytume save su pirmąja dėžute rankose. Antikvarinių knygų ekspertu nutariau tapti būtent todėl, kad galėčiau pasiekti fiksuotą tašką – dieną, kai Guten-

bergas Maince išspausdino pirmąją Bibliją. Bent žinai, kad prieš tai nieko nebuvo ar buvo kažkas kita, ir žinai galintis sustoti, priešingu atveju jau būtum ne antikvarinių knygų žinovas, o rankraščių šifruotojas. Pasirenkame penkis šimtmečius su puse rėpiantį amatą tik todėl, kad vaikystėje svajojome apie begalinę dėžučių su *acqua viscì* seką.

Tie palėpėje sukrauti daiktai negalėjo būti nei senelio studijoje, nei kokioje nors kitoje namų vietoje, taigi ir tada, kai studija dar buvo užgriozta popieriais, daugelis jų turėjo jau būti čia. Matyt, palėpėje vyko mano pirmieji vaikiški tyrinėjimai, čia buvo mano Pompėja, kur iškasdavau dar iki mano gimimo buvusių laikų liudijimus. Čia kvėpuodavau praeitim, kaip ir dabar. Vėl švenčiau Pasikartojimą.

Greta skardinių stovėjo dvi kartoninės dėžės su cigarečių pakeliais ir dėklais. Senelis rinko ir juos, tikrai turėjo būti nelengva prašinėti jų iš keliavusių nežinia kur ir iš kur, nes anuomet kasdienių daiktų kolekcionavimas nebuvo toks kaip šiandien. Cigarečių rūšys man nebuvo girdėtos: „Mjin Cigarettes“, „Makedonia“, „Turkish Atika“, „Tiedemann's Bird's Eye“, „Calypso“, „Cirene“, „Kef Orientalske Cigaretter“, „Aladdin“, „Armiro Jakobstad“, „Golden West Virginia“, „El Kalif Alexandrie“, „Stambul“, „Sasja Mild Russian Blend“, prašmatnūs dėklai su pašų, chedivų ir odaliskų atvaizdais, kaip ant „Cigarillos Excelsior De la Abundancia“, ar pasitempusiais anglų jūrininkais baltais ir mėlynais drabužiais, su išpuoselėtomis barzdomis, panašiomis į kažkurio – gal penktojo – karaliaus Jurgio barzdą, dėžutės, kurias atpažinau lyg matytas ponių rankose – dramblio kaulo „Eva“ pakelio baltumas, „Serraglio“ pakelis ir galiausia – suglamžyti, sulankstyti prasto popieriaus liaudies cigarečių pakeliai – „Africa“ ar „Milit“, kurių niekas nė nemanė saugoti, visa laimė, kad kažkas suskubo ištraukti juos iš šiukšlių dėžių, taigi iš užmaršties.

"GOLD FLAKE"
CIGARETTES
W.D.&H.O.WILLS'
GOLD FLAKE
HONEY DEW.
W.D.&H.O.WILLS.
BRISTOL & LONDON.

FEZ
CORK TIP

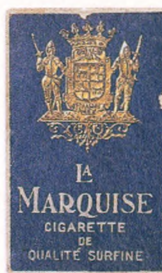

FAROS
PAPEL ARROZ
Cía INDUSTRIAL DEL CENTRO
S.A.
IRAPUATO, GTO.

MURAD
THE
TURKISH
CIGARETTE
S. ANARGYROS.
P. LORILLARD CO., SUCCESSOR.

BELLE OF TURKEY
CIGARETTES
PLAIN END

PLAYER'S
CLIPPER
CIGARETTES

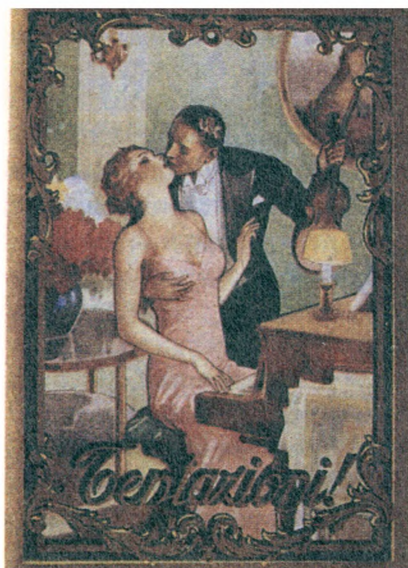

SUBLIMES
EL BUEN TONO S.A
FABRICA Y DEPOSITO
PLAZA SAN JUAN
MEXICO

LA
MARQUISE
CIGARETTE
DE
QUALITÉ SURFINE

N.10
SIGARETTE
MACEDONIA
Lire 3.00

Gal dešimt minučių žiūrėjau į suspaustą, sudriskusį „No.10 Sigarette Makedonia“ pakelį murmėdamas: „Duiljau, nuo „Makedonia“ tau gelsta pirštai...“ Dar nieko nežinojau apie savo tėvą, bet neabejojau, kad jis rūkydavo „Makedonia“, gal net iš šito pakelio, o mano motina piktindavosi jo nuo nikotino pageltusiais pirštais, „geltonais it chinino tabletė“. Įžvelgti tėvo atvaizdą per šviesų tanino atspalvį buvo nedaug, bet užteko, kad pateisintų mano kelionę į Solarą.

Atpažinau ir kitoje dėžėje, – ji patraukė mane pigių kvepalų dvoku, – aptiktus stebuklus. Jų dar galima rasti, tik labai brangiai: prieš keletą savaičių mačiau juos ant prekystalių Korduzijaus aikštėje. Tai buvo kirpėjų kalendoriukai, taip sodriai iškvėpinti, kad ir po penkiasdešimties metų išlaikė aromato likutį: kokočių, apsinuoginusių damų su krinolinais, gražuolių sūpuoklėse, romantiškų meilužių, egzotiškų šokėjų, Egipto karalienių simfonija... „Moteriškų šukuosenų istorija“, „Panelės, lemiančios laimę“, „Itališkas dangus“ su Marija Deni ir Vitorijum de Sika, „Jos didenybė moteris“, „Salomė“, ampyro stiliaus kvepiantis almanachas su Madam San Žene

Tentazioni!

DANZE MODERNE

Ricorditi di me, che son la Pia,
Siena mi fe, disfecemi Maremma,
Salsi colui che innanellata pria,
Disposando, m'avea con la sua
gemma.
DANTE - PURG. - CANTO V
PIA DE TOLOMEI

VITA
PRIMITIVA
ALMANACCO
PROFVMATO
1904
VALSECCHI & MOROSETTI
MILANO

atvaizdu, „Tout Paris“, „Grand Savon Quinquine“ – universalus tualetinis muilas, antiseptinis, nepamainomas ten, kur karštas klimatas, saugo nuo skorbuto, maliarinio drugio, egzemos (*sic*) – su Napoleono monograma, vienas Dievas težino kodėl, bet paveikslėlyje pavaizduotas Napoleonas, besiklausantis turko pasakojimo apie didįjį išradimą ir jį įvertinantis. Ten buvo ir kalendoriukas su D'Anuncijaus atvaizdu – kirpėjai nesikuklindavo.

Uostinėjau atsargiai, tarsi įsibrovęs į uždraustas valdas. Kirpėjų kalendoriukai galėjo žadinti liguistą vaiko vaizduotę, gal man drausdavo į juos žiūrėti. Gal palėpėje pirmąkart susimąsčiau apie savo lytinės sąmonės ugdymą.

Saulės spinduliai jau krito stačiai į stoglangius, bet nesijaučiau pasisotinęs. Mačiau tiek daug dalykų ir nė vieno, kuris tikrai būtų priklausęs tik man vienam. Slankiojau po palėpę, ir mano žvilgsnis netikėtai užkliuvo už komodos. Atidariau. Ji buvo prikimšta žaislų.

Buvau matęs savo vaikaičių žaislus – spalvoto plastiko, daugiausia elektroninius. Kai Sandrui padovanojau laivą, jis iškart paliepė neišmesti dėžutės, joje turėjusi būti baterija. Mano žaislai buvo iš skardos ir medžio. Kardai, kamštiniai šautuvėliai, vaikiškas kolonijinis šalmas iš Etiopijos užkariavimo laikų, švininių kareivėlių kariauna, dar didesnių, trapesnių kareivių būrys: be galvų, be rankų ar su kyšančiu vielos gabalu, kadaise laikiusiu dažytą molį. Matyt, su šautuvėliais ir luošais didvyriais, užvaldytas kovų aistros, leidau dienų dienas. Anuomet berniukus reikėjo ugdyti karo kulto dvasia.

Po jais gulėjo mano sesers lėlės, kurias jai tikriausiai padovanojo mano motina, pati gavusi jas iš mano senelės (tais laikais žaislus paveldėdavo): porcelianiniai veidai, raudonos lūpytės ir skaistūs skruostukai, ploniausio audinio suknelės, vos judančios akys. Viena iš jų papurtyta ištarė „mama“.

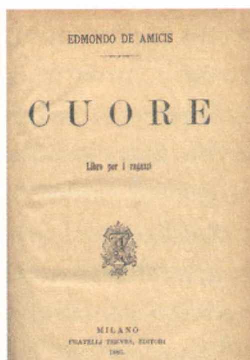
Benaršydamas tarp šautuvėlių, aptikau krūvą keistų kareivių: plokšti, išpjauti iš faneros, su raudonomis kepurėmis, mėlynais švarkais ir ilgomis raudonomis kelnėmis su geltona juosta, ant ratukų. Jų veidai buvo ne karingi, o juokingi, didžianosiai – lyg su prilipdytom bulvėm. Vienas iš jų yra kapitonas Bulvė iš Gausybės šalies kariuomenės pulko, tariau. Neabejojau, kad būtent toks jo vardas.

Galiausia ištraukiau skardinę varlę, paspaudžiau pilvą, ji išleido vos girdimą „kvar“. Jei sesė nenori pieninių daktaro Ozimo karamelių, gal norėtų pamatyti varlę? Kaip daktaras Ozimas susijęs su varle? Kam norėjau ją parodyti? Juodžiausia tamsa. Reikia atsiminti.

Žiūrėdamas į varlę ir liesdamas ją staiga pagalvojau, kad lokys Angelas turi mirti. Kas tas lokys Angelas? Koks jo ryšys su skardine varle? Jaučiau kažkokį virpulį, neabejojau, kad ir varlė, ir lokys Angelas mane su kažkuo sieja, tačiau savo grynai žodinės atminties sausroje neturėjau jokių atsparų. Kažkodėl sumurmėjau: „Paradui vadovaus kapitonas Bulvė“. Nieko daugiau: vėl atsidūriau dabartyje, gelsvoje palėpės tyloje.

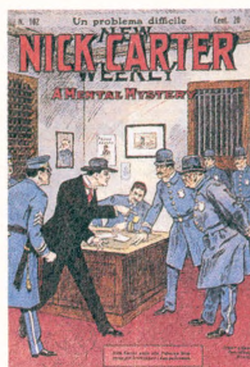
Antrąją dieną mane aplankė Matù. Valgiau, jis užsiropštė man ant kelių ir pelnė sūrio žieveles. Išgėręs dabar jau įprastą butelį vyno, be tikslo basčiausi po palėpę, kol po stoglangiu pamačiau dvi dideles pakrypusias spintas, stovinčias vertikaliai tik dėl po jomis pakištų medinių pleištų. Sunkiai pravėriau pirmąją, besitaikančią ant manęs užvirsti, ir, vos atplėšus dureles, man po kojom prapliupo knygų lietus. Negalėjau tos griūties sulaikyti, atrodė, lyg visi tie šimtmečius kalėję apuokai, šikšnosparniai, baltosios pelėdos, tie džinai iš butelio tik ir laukė, kad koks kvėša paleistų juos į keršto pritvinkusią laisvę.

NICK CARTER
IL GRAN POLIZIOTTO AMERICANO
Carruthers il Re dei Delinquenti.
Fascicolo 1°
Prezzo: 25 Centesimi.
THE MASTER CRIMINAL
WITH THE DEVIL IN HIS EYE

EDMONDO DE AMICIS
CUORE
Libro per i ragazzi
MILANO
FRATELLI TREVES, EDITORI

CURTI BÒ
E LA
PICCOLA TIGRE BIONDA
Romanzo di AUGUSTO DE ANGELIS

I PROMESSI SPOSI
di ALESSANDRO MANZONI
40 QUADRI di TANCREDI SCARPELLI
CASA EDITRICE - G. NERBINI - FIRENZE

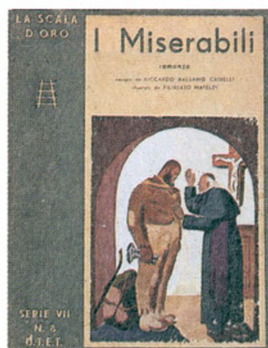

Un problema difficile
NEW NICK CARTER WEEKLY
A MENTAL MYSTERY

MAURICE LEBLANC
LES AVENTURES EXTRAORDINAIRES
d'Arsène Lupin
L'AIGUILLE CREUSE

Carolina Invernizio
Il Treno della Morte.

GIALLI ECONOMICI MONDADORI
IL CONSIGLIO DEI QUATTRO
di
EDGAR WALLACE

VIDOCQ
L'UOMO DALLE CENTO FACCE
di MARC MARIO et LOUIS LAUNAY
Società Editrice "LA MILANO,,
MILANO - Via S. Pietro all'Orto N. 12 - MILANO

LA SCALA D'ORO
I Miserabili
romanzo
SERIE VII
N. 8
U.T.E.T.

EMILIO SALGARI
I COR-
SARI
DELLE
BER-
MUDE
ILLUSTRAZIONI DI
G. AMATO
CASA EDITRICE SONZOGNO - MILANO

SATURNINO FARANDOLA
NELLE 5 O 6 PARTI DEL MONDO
ed in tutti i paesi visitati e non visitati da GIULIO VERNE
PER
G. ROBIDA
CASA EDITRICE SONZOGNO MILANO

GIVLIO VERNE
I FIGLI
DEL CAPITANO
GRANT
ROMANZO

E. SUE
I Misteri
del Popolo
STORIA

LA
STRANA MORTE
DEL
Ogni pagina un'emozione!
A·M
SIGNOR BENSON
S.S. VAN DINE

Il più bel libro per la gioventù !
SENZA FAMIGLIA
ROMANZO DI ETTORE MALOT

IL ROMANZO MENSILE
LIRE 2
IL BARONE
ALLE STRETTE
A. MORTON

IL DELITTO DI
ROULETABILLE
G. LEROUX
L 6

Prie mano kojų sukritusios knygos ir tos, kurias skubinai traukiau iš lentynų, kad nekristų, būtų galėjusios pripildyti nemažos bibliotekos lentynas: matyt, tai buvo mano senelio knygyno atsargos, kurias dėdės šeima atgabeno iš miesto.

Nebūčiau pajėgęs peržiūrėti jų visų, bet mane nusmelkdavo atpažinimo akimirkos. Knygos buvo įvairiomis kalbomis, įvairių laikotarpių, kai kurie pavadinimai neįžiebdavo jokios liepsnos, nes priklausė jau pažįstamam repertuarui, tarkim, daugybė senų rusų romanų vertimų, kuriuos pavarčius nustebino keista italų kalba, kuria, matyt, kalbėjo tituliniame lape užrašytas ponas dviguba pavarde, rusų romanus vertęs turbūt iš prancūzų kalbos, nes veikėjų vardai baigdavosi kirčiuota *in* – *Myškìn*, *Rogožìn*.

Daugelis knygų subyrėdavo vos palietus, tarsi popierius po kapų tamsoje praleistų dešimtmečių nebepakeltų saulės šviesos, bet iš tiesų jos nepakentė pirštų prisilietimo ir ilgus metus gulėjo laukdamos, kad galėtų pabirti draiskanomis, sudriksti ploniausiomis skiautelėmis.

Mano žvilgsnį patraukė Džeko Londono „Martinas Idenas", ir automatiškai atsiverčiau paskutinį sakinį, lyg mano pirštai būtų žinoję, kad jis turėjo ten būti. Martinas Idenas, pasiekęs šlovės viršūnę, nusižudo krisdamas į jūrą pro transatlantinio laivo iliuminatorių, jaučia, kaip vanduo lėtai užlieja plaučius, paskutinę sąmonės nušvitimo akimirką kažką supranta – gal gyvenimo prasmę, – bet „vos tik sužino, liaujasi žinojęs".

Ar verta patirti paskutinį apreiškimą, jei patyręs jį smengi į tamsą? Šis atradimas šešėliu apsiautė mano ieškojimus. Gal privalau liautis, džiaugtis likimo dovanota užmarštim? Bet jau buvau pradėjęs ir privalėjau tęsti.

Dieną praleidau skaitinėdamas, retkarčiais jusdavau, kad prie didžiųjų kūrinių, kuriuos maniau sugėręs savo bendrąja brandžia atmintimi, pirmą kartą prisiliečiau dar vaikystėje,

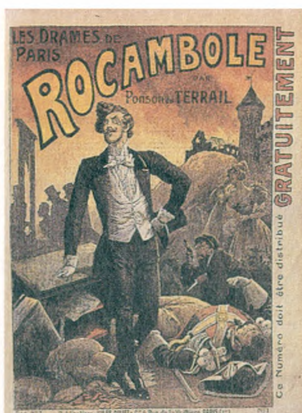

FANTOMAS

sutrumpintais leidimais vaikams iš serijos „Aukso laiptai“. Eilės iš Andžiolo Silvijaus Novaro eilėraščių vaikams rinkinio „Kraitelė“ skambėjo labai pažįstamai: *Ką sako kovo mėnesio lietaus lašelis, sidabru krisdamas ant senų stogo čerpių, ant sausų sodo šapelių?* Arba: *Atšokuoja pavasaris, atšokuoja prie tavo durų, ar žinai, ką jis tau neša? Peteliškių girliandas, vijoklių varpelius*. Ar žinojau, kas yra tie vijokliai ir šapeliai? Bet netrukus žvilgsnis užkliuvo už knygų apie Fantomasą viršelių, bylojančių apie „Londono pakaruoklį“, „Raudonąją širšę“ ir „Kanapinį kaklaryšį“, pasakojančių miglotas istorijas apie gaudynes Paryžiaus kanaluose, iš kapų išnyrančias merginas, ketvirčiuotus kūnus, nukirstas galvas ir frakuotą nusikaltimų karalių, kuris buvo visada pasiruošęs prisikelti iš mirusiųjų ir pašaipiai juokdamasis valdyti naktinį ir požeminį Paryžių.

Greta Fantomaso – knygos apie Rokambolį, kitą nusikaltimų karalių. Atvertęs kažkurį „Londono vargų“ puslapį, perskaičiau:

Pietvakariniame Velklouz skvero kampe atsišakojo gal trijų metrų pločio gatvelė. Jos pusiaukelėje stovėjo teatras, kur geriausios vietos būdavo parduodamos po šilingą, o į parterį galėdavai patekti už vieną penį. Geriausias aktorius – juodukas. Žiūrėdamas spektaklį galėjai rūkyti ir gerti. Ložėse lankydavosi basakojės prostitutės. Parteryje sėdėdavo vagys.

Neatsispyriau blogio žavesiui ir likusią dienos dalį paskyriau Fantomasui su Rokamboliu, skaitydamas padrikai, žaibiškai, supindamas jų istorijas su istorijomis apie kitą nusikaltėlį, bet džentelmeną, Arsenijų Lupeną, ir dar vieną, dar didesnį džentelmeną, elegantiškąjį Baroną, daugiaveidį aristokratišką papuošalų vagį, pavaizduotą labai anglosaksiškai – tikriausiai jo atvaizdą piešė italas anglofilas.

Sudrebėjau pamatęs puikų „Pinokio“ leidimą su 1911 metų Musino iliustracijomis – išdriskusiais lapais su kavos dėmėmis. Visi žino „Pinokio“ istoriją, apie Pinokį man buvo likęs smagus pasakiškas atsiminimas, matyt, ne kartą apie jį pasakojau savo vaikaičiams, linksmindamas juos, bet dabar, pažvelgus į bauginančias tik dviejų spalvų – geltonos ir juodos arba žalios ir juodos – iliustracijas, kurios iš savo *Liberty* stiliaus rėmų puldavo mane banguota Ugnies Rijiko barzda, nerimą keliančius žydrus Fėjos plaukus, Žudikų atvaizdą nakties šešėliuose ar Žaliojo Žvejo grimasą mane nupurtė šiurpas. Gal paskaitęs šį „Pinokio“ leidimą audringomis naktimis baimingai susirangydavau po antklode? Prieš kelias savaites paklausiau Paolos, ar tie televiziją užplūdę smurto filmai ir gyvi lavonai nekenkia vaikams, ji atsakė, jog vienas psichologas prisipažinęs per visą savo darbo klinikoje karjerą sutikęs tik vieną vaiką, susirgusį neuroze dėl filmo, o to vaiko sielą iki pat gelmių nepagydomai sužalojo Volto Disnėjaus „Snieguolė“.

Supratau, kad ir mano vardas kilęs iš tokių pat klaikių vizijų. Štai kažkokio Jambo parašyti „Kuokštelio nuotykiai“ ir dar kitos to paties autoriaus knygos, su *art nouveau* iliustracijomis ir

.... il serpente si rizzò all'improvviso
come una molla....

YAMBO

LE AVVENTURE DI CIUFFETTINO

Libro per i ragazzi

niūriais vaizdais: ant kalnų viršūnių tamsioje naktyje stūkso juodos pilys, klaidūs miškai, pilni vilkų degančiomis akimis, povandeniniai pasauliai, vietinio autoriaus sukurti pomirtinėms Verno knygoms, ir Kuokštelis – nedidukas grakštus berniukas su pasakų padaužos ir pagyrūno kuokšteliu: „Didžiulis styrantis plaukų kuokštas darė jį keistai juokingą, panašų į šluotelę dulkėms valyti. O, jis savąjį kuokštą labai brangino!“ Taip gimė Jambas, kuriuo esu ir kuriuo siekiau tapti. Ką gi, geriau nei susitapatinti su Pinokiu.

Tokia buvo mano vaikystė? O gal dar blogesnė? Pasirausęs ištraukiau įvairių metų „Iliustruoto kelionių ir nuotykių sausumoje ir vandenyje dienoraščio“ rinkinius (suvyniotus į žydrą celofaną ir sujuostus guma). Tai buvo savaitraštis, senelis surinko pirmųjų amžiaus dešimtmečių numerius ir dar kelis prancūziško „Kelionių dienoraščio“ egzempliorius.

Ant daugumos viršelių puikavosi žiaurūs prūsai, šaudantys narsiuosius zuavus, o juose aprašytos žiauriausios tolimų šalių istorijos apie ant kuolų pamautus kinų *coolies*, nekaltas mergeles sudraskytais drabužiais, klūpančias prieš niūrią Dešimties tarybą, lenktais kardais apsiginklavusius *tuareg* genties žvalgus, skerdžiančius vaikus, milžiniškų tigrų draskomus vergų kūnus – lyg „Nuovissimo Melzi“ kankinimų vaizdai būtų įkvėpę piktavalius dailininkus, pagautus iškreiptos pirmavimo aistros. Tai buvo Blogio visais jo pavidalais šlovinimas.

Matydamas tokią jų gausą – nuo sėdėjimo palėpėje sustingo sąnariai – pernešiau žurnalus į kambarį su obuoliais pirmame aukšte, nes tomis dienomis karštis tapo nepakeliamas. Pamaniau, kad ant lentų sudėti obuoliai supeliję. Tik paskui supratau, jog pelėsių kvapas sklinda nuo atsineštų lapų. Kaip galėjo jie dvelkti drėgme, penkiasdešimt metų išgulėję sausoje palėpėje? Gal lietingais ir šaltais mėnesiais ten nebūdavo

Anno XXXVI. — N. 20.

Cent. 35 il numero

Giornale Illustrato dei Viaggi

e delle Avventure di Terra e di Mare

SI PUBBLICA LA DOMENICA

IL PROFETA TI GUIDI! - Sulla Porta Bruciata, ...

Anno XXXIII. — N. 9

Milano, 4 Marzo 1917.

Cent. 15 il numero

Giornale Illustrato dei Viaggi

e delle Avventure di Terra e di Mare

CASA EDITRICE SONZOGNO - MILANO

SI PUBBLICA LA DOMENICA

LA VERGINE DELLA LAGUNA. — Il capo del Consiglio dei dieci ... la fanciulla.

Anno XXXV. — N. 8.

Milano, 23 Febbraio 1919.

Cent. 20 il numero

Giornale Illustrato dei Viaggi

e delle Avventure di Terra e di Mare

CASA EDITRICE SONZOGNO - MILANO

SI PUBBLICA LA DOMENICA

IL SEGRETO DEL LAGO. - ...

Anno XXXVI. — N. 15.

Cent. 25 il numero

Giornale Illustrato dei Viaggi

e delle Avventure di Terra e di Mare

SI PUBBLICA LA DOMENICA

L'AMULETO INSANGUINATO. - ...

sausa ir jie sugėrė pastogės drėgmę, gal prieš patekdami į palėpę tie žurnalai dešimtmečius gulėjo kokiame nors rūsyje su vandeniu pasruvusiomis sienomis (gal ir senelis ieškodavo našlių) ir taip sudrėko, kad to kvapo nepajėgė išguiti nė lapus it pergamentą išdžiovinęs karštis. Bet skaitant apie baisiuosius žygius ir negailestingą kerštą tie pelėsiai nežadino manyje žiaurumo, o priminė Tris karalius ir Kūdikėlį Jėzų. Kodėl, kas mane siejo su Trim karaliais ir kaip Trys karaliai siejosi su skerdynėmis Sargasų jūroje?

Kol kas reikėjo rasti atsakymą į kitą klausimą. Jei tikrai perskaičiau tas istorijas, jei tikrai mačiau tuos viršelius – kaip galėjau manyti, kad pavasaris atšokuoja dainuodamas? Gal mokėjau instinktyviai atskirti gerų jausmų pasaulį nuo nuotykių, bylojančių apie žiaurų pasaulį pagal „Grand Guignol"* modelį, kur knibždėjo ketvirčiuojamų kūnų, diriamų odų, laužų ir kartuvių?

Ištuštinau pirmąją spintą, nors ir ne viską pajėgiau peržiūrėti. Trečiąją dieną kibau į antrąją spintą, mažiau prigrūstą. Joje knygos stovėjo tvarkingai išrikiuotos, tarsi tai būtų padaręs ne dėdė, karštligiškai bandęs sugrūsti nereikalingus daiktus, kurių norėjo atsikratyti, o pats senelis, anksčiau. Arba aš. Ten buvo knygos vaikams, matyt, iš mano asmeninės bibliotekėlės.

Ištraukiau visą „Salani" leidyklos knygų vaikams seriją „Mano vaikų biblioteka", jų viršeliai buvo pažįstami, pasakydavau knygos pavadinimą dar prieš paimdamas ją į rankas taip pat tvirtai, kaip savo kolegų kataloguose ar kokios nors našlės bibliotekoje atpažindavau garsiausias knygas – Miunsterio „Cosmograp-

* 1897 metais įkurtas Paryžiaus teatras, kuriame buvo statomos vieno veiksmo siaubo pjesės.

hia“ ar Kampanelos „De sensu rerum et magia“... „Berniukas iš jūros“, „Čigono palikimas“, „Saulėgrąžos nuotykiai“, „Laukinių triušių gentis“, „Klastingieji vaiduokliai“, „Kazabelos kalinės“, „Spalvotas vežimaitis“, „Šiaurinis bokštas“, „Indėniška apyrankė“, „Geležinio vyro paslaptis“, „Barletos cirkas“...

Knygų daug, pasilikęs palėpėje būčiau sukumpęs kaip Paryžiaus katedros kuprius. Paėmiau glėbį ir nulipau žemyn. Galėjau eiti į studiją ar sodą, tačiau pasąmoningai troškau kažko kita.

Apėjęs namą, pasukau dešinėn, kur pirmąją dieną girdėjau kriuksint kiaules ir kudakuojant vištas. Už Amalijos namų sparno buvo senas grendymas, ten kapstėsi vištos, toliau stovėjo triušidė ir kiaulių aptvaras.

Pirmame aukšte buvo erdvi patalpa su ūkio padargais: kauptukais, šakėmis, kastuvais, kalkių kibirais, senais kubilais.

Už grendymo išmintas takelis vedė į sodą, vešlų ir vėsų, pirma mintis buvo užsilipti ant medžio šakos, apžergti ją ir skaityti. Gal taip darydavau vaikystėje, bet sulaukus šešiasdešimties verčiau būti atsargesniam, be to, kojos jau nešė mane tolyn. Krūmuose aptikau akmeninius laiptelius ir jais nulipau į apvalią laukymę, supamą vijokliais apželusios sienelės. Iš tiesiai prieš laiptus sienoje įrengto šaltinėlio gurgėdamas sruvo vanduo. Pūtė lengvas vėjelis, spengė tyla, susirangiau ant akmens, kyšojusio tarp šaltinėlio ir sienelės, ir pasiruošiau skaityti. Kažkas mane čia atvedė, gal kaip tik čia ateidavau skaityti būtent tų knygų. Paklusau savo juslės pasirinkimui ir panirau į knygas. Dažniausia pakakdavo vienos iliustracijos, kad atgaivinčiau visą istoriją.

Kai kurios knygos, kiek sprendžiau iš penktojo dešimtmečio iliustracijų ir autorių vardų, buvo itališkos, tarkim, „Pa-

slaptingas keltuvas“ ar „Saetinas – grynakraujis milanietis“, daugelį įkvėpė patriotiniai ir tautiniai jausmai. Tačiau didžioji dalis buvo vertimai iš prancūzų kalbos, tokių autorių, kaip B. Bernažo, M. Gudro, E. de Sys, Ž. Rosmer, Valoro, P. Besbrė, C. Peronjė, A. Briujero, M. Katalanì – gausus nežinomųjų būrys, leidėjas italas gal nežinojo net jų vardų. Senelis buvo sukaupęs ir jų originalus, leidžiamus „Bibliothèque de Suzette“ serija. Itališkieji vertimai pasirodė dešimtmečiu ar dviem vėliau, o iliustracijos buvo vėliausiai trečiojo dešimtmečio. Puiku, vaikystėje skaitydamas alsavau miela sena dvasi: viskas dvelkė vakarykščiu pasauliu, apie kurį pasakojo ponai, atrodantys kaip tikri ponai, rašantys mergaitėms iš gerų šeimų.

Paskui supratau, kad visos tos knygos pasakoja vieną ir tą pačią istoriją: trys ar keturi berniukai iš kilmingos šeimos (kurių tėvai kažkodėl visada būdavo išvykę) atvažiuoja pas dėdę į senovinę pilį ar keistą dvarą ir patiria įdomių, paslaptingų nuotykių: išnaršo kriptas ir bokštus, atranda lobį, pavogtą ir paslėptą nesąžiningo valdytojo, ar dokumentą, grąžinantį nuskurdusiai šeimai turtus, kuriuos buvo užgrobęs koks nors nedorėlis giminaitis. Laiminga pabaiga, šlovinama vaikų drąsa, atlaidūs dėdžių ar senelių pamokymai apie tykančius pavojus, kad ir kokie kilnūs būtų narsuolių tikslai.

Iš kaimiečių marškinių ir klumpių galėjau spėti, kad veiksmas vyksta Prancūzijoje, bet vertėjai nėrėsi iš kailio siekdami viską vadinti itališkais vardais, vaizduodami, kad viskas vyksta kurioje nors mūsų šalies dalyje, nepaisant kraštovaizdžio ir architektūros, vienur – bretaniškos, kitur – overniškos.

Turėjau du, matyt, tos pačios knygos leidimus (autorius M. Bursė), bet 1932 metų leidimas vadinosi „Ferlako įpėdinis“ (ir veikėjų vardai buvo prancūziški), o 1941 metų leidi-

LA TELEFERICA
MISTERIOSA
A.F. PESSINA
BIBLIOTECA DEI MIEI RAGAZZI

I FANTASMI
MALIZIOSI
M. GOUDAREAU
BIBLIOTECA DEI MIEI RAGAZZI

GUARDIANI
DEL FARO
BIBLIOTECA DEI MIEI RAGAZZI

OTTO GIORNI
IN UNA SOFFITTA
H.GIRAUD
BIBLIOTECA DEI MIEI RAGAZZI

La Torre
del Nord
M. GOUDAREAU
Biblioteca dei miei ragazzi

LA TRIBÙ DEI
CONIGLI SELVATICI
A. BRUYÈRE
BIBLIOTECA DEI MIEI RAGAZZI

IL CIRCO
BARLETTA
M. CATALANY
BIBLIOTECA DEI MIEI RAGAZZI

L'erede
di Ferralba
M. BOURCET
BIBLIOTECA DEI MIEI RAGAZZI

LA PICCOLA
PANTOFOLA D'ARGENTO
M. DE CARNAC
BIBLIOTECA DEI MIEI RAGAZZI

mas jau vadinosi „Feralbos įpėdinis“, su vietiniais veikėjais. Akivaizdu, kad per tą laiką koks nors potvarkis iš aukščiau ar stichiška cenzūra liepė istorijoms suteikti itališką atspalvį.

Štai pagaliau ir sakinio, šmėstelėjusio man galvoje įeinant į palėpę, paaiškinimas: serijoje buvo ir knyga „Aštuonios dienos palėpėje“ (turėjau ir jos originalą – „Huit jours dans un grenier“), žavi istorija apie vaikus, visą savaitę savo namų palėpėje slėpusius Nikoletą – pabėgusią iš namų mergaitę. Nežinau, ar mano meilė palėpei kilo perskaičius šią knygą ir ar kažkada buvau ją radęs naršydamas palėpėje. Kodėl savo dukrą pavadinau Nikoleta?

Kartu su Nikoleta palėpėje gyveno ir katinas Matù – pūkuotas, juodas, didingas, štai kodėl užsigeidžiau turėti savąjį Matù. Vaikai iliustracijose buvo smulkučiai, gražiais nėriniuotais drabužiais, šviesiaplaukiai, švelnių bruožų, jiems nenusileido ir motinos: tvarkingos trumpų plaukų šukuosenos, kelius siekiančios suknelės pažemintu liemeniu, su trigubu volanu, aristokratiška maža krūtinė.

Po dviejų prie šaltinėlio praleistų dienų, kai šviesa išblėsdavo ir galėdavau įžiūrėti tik iliustracijas, pagalvojau, kad serijos „Mano vaikų biblioteka“ knygų puslapiai išugdė mano pomėgį fantastikai, bet gyvenau šalyje, kurioje net jei autoriaus pavardė buvo Katalanì, veikėjai neišvengiamai turėjo vadintis Liliana ar Mauricijum.

Ar tai buvo tautinis auklėjimas? Ar supratau, kad vaikai, pristatyti kaip mažieji narsūs mano tėvynainiai ir bendraamžiai, iš tiesų gyveno visai kitoje šalyje, dešimtmečius prieš man gimstant?

Kai po šių poilsio dienų prie šaltinėlio grįžau į palėpę, iš jos pasiėmiau gal tris dešimtis virvele sujuostų žurnaliukų

(po šešiasdešimt centų už vieną) su Bafalo Bilo nuotykiais. Jie buvo sudėti ne pagal metus ir, vos pamačiau pirmąjį viršelį, per mane praūžė paslaptingų liepsnų viesulas. „Deimantinis medalionas“: Bafalas Bilas, įtūžęs, sugniaužęs kumščius atsivėdėjęs ruošiasi pulti kažkokį raudonmarškinį plėšiką, grasinantį jam pistoletu.

Žiūrėdamas į tą vienuoliktąjį serijos žurnaliuką, galėjau išvardyti ir kitų pavadinimus: „Pasiuntinukas“, „Didieji nuotykiai miške“, „Laukinis Bobas“, „Vergų pirklys don Ramiras“, „Prakeikta ranča“... Nustebau pamatęs, kad ant viršelio parašyta „Bafalas Bilas – prerijų didvyris“, nors užrašas tituliniame lape skelbė „Bafalas Bilas – prerijų didvyris italas“. Manęs, profesionalaus antikvaro, tai nenustebino: pakako pažvelgti į pirmąjį naujosios serijos numerį, išleistą 1942 metais, kur paryškintas užrašas skelbė, kad tikroji Viljamo Kodžio pavardė buvo Domenikas Tombinis, o gimė jis Romanijos rajone (kaip ir Dučė, nors šis nuostabus sutapimas nutylėtas). Jei neklystu, 1942 metais jau buvom įstoję į karą su Jungtinėmis Valstijomis, ir tai viską paaiškino. Leidėjas („Nerbini“, Florencija) atspausdino viršelius dar tais laikais, kai Viljamas Kodis galėjo ramiai gyventi kaip amerikietis, o tik

paskui buvo nuspręsta, kad visur ir visada didvyriais gali būti tik italai. Neliko nieko kita, kaip taupumo sumetimais palikti senuosius spalvotus viršelius ir pakeisti titulinį lapą.

Įdomu, pamaniau, jau snūduriuodamas ties paskutiniuoju Bafalo Bilo nuotykiu, mano žinių šaltinis buvo natūralizuotos prancūziškos ir amerikietiškos nuotykių knygos. Jei diktatūros metais taip siekta ugdyti vaikų nacionalizmą, toks ugdymas buvo gana švelnus.

Ne, jis nebuvo švelnus. Pirmoji knyga, kurią paėmiau į rankas kitą dieną, buvo Pinos Balarijaus „Italijos vaikai pasaulyje", su nervingomis šiuolaikiškomis iliustracijomis raudoname ir juodame fone.

Prieš keletą dienų, savo kambaryje pamatęs Verno ir Diuma knygas, pasijutau lyg kitados būčiau jas skaitęs balkone, kur sėdėdavau parietęs kojas. Tada neatkreipiau dėmesio, tai buvo tik blyksnis, paprastas *déjà vu* įspūdis. Dabar pagalvojau, kad namų sparno, kuriame gyveno senelis, centre tikrai yra balkonas ir jame, matyt, išgyvendavau tuos nuotykius.

Norėdamas vėl išgyventi balkono patirtį, nusprendžiau būtent jame skaityti „Italijos vaikus pasaulyje“. Išėjau į jį ir pabandžiau atsisėsti nukoręs kojas pro turėklo virbus, bet mano kojos jau nebepralindo pro siaurus tarpus. Ilgas valandas kepiau saulėje, kol ji pasisuko už namo ir pasidarė vėsiau, tačiau taip galėjau justi Andalūzijos saulę – taip anuomet maniau, nors knygos veiksmas vyko Barselonoje. Būrelį jaunųjų italų, emigravusių su tėvais į Ispaniją, užklupo *generalissimo* Franko sukilimas prieš respubliką, tik šiame pasakojime uzurpatoriai buvo raudonieji kariai – girti ir žiaurūs. Jaunieji italai suliepsnoja fašistine narsa, apsirengę juodus marškinius drąsiai pereina visą sukilusią Barseloną, atgauna respublikonų uždarytų Fašistų namų vėliavą, o narsiajam pagrindiniam veikėjui pavyksta atversti savo tėvą – socialistą ir girtuoklį – į Dučės mokymą. Knyga, turėjusi man įkvėpti fašistinį pasididžiavimą. Su kuo anuomet tapatinau save: Italijos vaikais pasaulyje, mažaisiais kažkokio Bernažo paryžiečiais ar tuo ponu, kuris dar vadinosi Kodis, o ne Tombinis? Kas gyveno mano vaikystės svajonėse? Italijos vaikai ar mergaitė iš palėpės?

Sugrįžęs į palėpę, dar dukart suvirpėjau iš jaudulio. Pirmąjį – pamatęs knygą „Lobių sala“. Be abejo, žinojau jos pavadinimą, juk tai klasika, bet buvau užmiršęs istoriją: ženklas, kad ji tapo mano gyvenimo dalim. Skaičiau ją dvi valandas vienu atsikvėpimu, ir skyrius po skyriaus jau galėjau pasakyti, kas bus toliau. Grįžau į sodą, kurio gilumoje buvau pastebėjęs lazdyną, ir ten, atsisėdęs ant žemės, skaičiau krimsdamas riešutus. Akmeniu perskeldavau tris keturis vienu kartu, nupūsdavau kevalų atskalas ir susikimšdavau visus į burną. Neturėjau statinių su obuoliais, kuriose pasislėpė Džimas, kad pasiklausytų slaptųjų Ilgojo Džono Silverio sueigų, bet neabejojau, jog būtent taip kadaise skaičiau tą knygą – valgydamas laivuose įprastą sausą maistą.

Tai buvo mano istorija. Nuo migloto rankraščio iki kapitono Flinto lobio. Pabaigoje atsinešiau butelį vynuogių degtinės, matytą Amalijos bufete, ir kaitaliojau piratų istoriją su dideliais gurkšniais iš butelio. Penkiolika vyrų ant karsto raiti, jo-ho-ho, ir butelis romo.

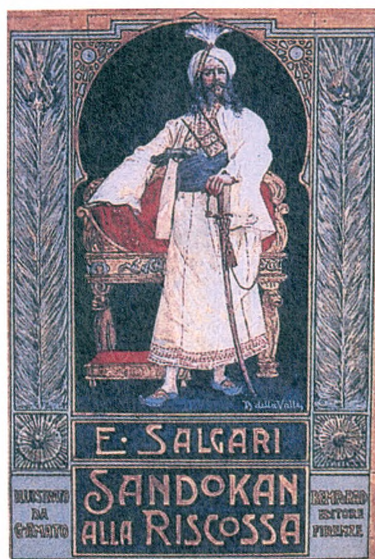
Po „Lobių salos“ atradau Džulijaus Granelio „Istoriją apie Pipiną, kuris gimė senas, o mirė kūdikis“. Ji buvo panaši į atsimintąją prieš keletą dienų, tik knygoje aprašyta dar šilta pypkė, palikta ant stalo greta molinės senuko statulėlės, kuri sušildė tą negyvą daiktą ir jį atgaivino: taip gimė mažas senukas. *Puer senex*, seniausia visiems žinoma tiesa. Galiausiai Pipinas miršta kaip kūdikis, gulėdamas lopšyje, ir fėjos nuskraidina jį į dangų. Geriau nei mano atsimintoje istorijoje, kur Pipinas gimė viename kopūste, o mirė žįsdamas kaip kūdikis kitame. Šiaip ar taip, Pipino kelionė į vaikystę buvo ir mano kelionė. Gal, pasiekęs gimimo akimirką, kaip ir jis ištirpsiu nieke (arba Visete).

Tą vakarą paskambino Paola, susirūpinusi, kodėl nerodau gyvybės ženklų. Dirbu, pasakiau, dirbu, dėl kraujospūdžio nesirūpink, normalus.

Kitą dieną, naršydamas po spintą, radau visus Salgario romanus, su puošniais viršeliais, kur tarp dailių užraitų puikavosi žiaurusis Juodasis Korsaras, varno juodumo plaukais ir raudonomis lūpomis, kruopščiai nupieštomis jo ilgesingame veide, Sandokanas iš „Dviejų tigrų“ – atšiauraus veido ir lankstaus kūno Malaizijos kunigaikštis, goslioji Surama ir „Malaizijos piratų“ *prahos**. Senelis buvo sukaupęs ir jų prancūziškus, ispaniškus bei vokiškus vertimus.

Negalėjau pasakyti, ar ką nors atradau, ar tiesiog atgaivinau savo popierinę atmintį, nes Salgaris minimas ir šiandien, o kritikai skiria jam ilgus, ilgesiu persmelktus straipsnius. Mano vaikaičiai prieš keletą savaičių irgi skandavo „Sando-

* Tam tikri vietos gyventojų laivai.

E. SALGARI
SANDOKAN
ALLA RISCOSSA
ILLUSTRATO
DA
G. D'AMATO
BEMPORAD
EDITORE
FIRENZE

I MISTERI DELLA
JUNGLA NERA

LE TIGRI DI
MOMPRACEM
E. SALGARI

SALGARI
IL
CORSARO
NERO
A. DONATH - EDITORE - GENOVA

kanas, Sandokanas“, atrodo, matė jį per televiziją. Nė neatvažiavęs į Solarą būčiau galėjęs apie jį parašyti pastraipą mažajai enciklopedijai.

Vaikystėje ryte rijau tas knygas, bet asmeninė atmintis, kurią norėjau atgaivinti, buvo sumišusi su bendrąja atmintimi. Knygos, mano vaikystėje palikusios ryškiausią žymę, buvo būtent tos, kurios be jokių sukrėtimų atvėrė mano, jau suaugusio, beasmenes žinias.

Genamas instinkto, didžiąją Salgario dalį perskaičiau vynuogyne (vėliau kitas knygas atsinešiau į miegamąjį ir prie jų leidau naktis). Vynuogyne buvo labai karšta, bet kepinantys saulės spinduliai susiejo mane su dykumomis, liepsnojančiomis prerijomis ir miškais, pietų jūromis, kur prie pakrančių plaukiojo trepangų* žvejai, o tarp vynuogienojų ir kalvos pakraštyje augančių medžių, retkarčiais pakeldamas akis, kad nusibraukčiau prakaitą, regėdavau baobabus, milžiniškus *pombos*, panašius į tuos, kurie supo *Giro-Batol* trobelę, mangrovių miškus, kokosus su jų migdolų skonio tyre, juodųjų džiunglių šventąjį banjaną, girdėjau ramsingos garsus ir laukiau, kada tarp vynuogienojų eilių pasirodys gražuolė babirusa, kurią galima kepti pamautą ant iešmo, paremto dviem į žemę įbestais dvišakais basliais. Norėjau, kad vakarienės Amalija man paruoštų *blaciang*, mėgstamą malajiečių valgį – saulėje supūdytų, pasūdytų ir sutrintų vėžiukų ir žuvų mišinį, kurio kvapas net Salgariui atrodė pasibjaurėtinas.

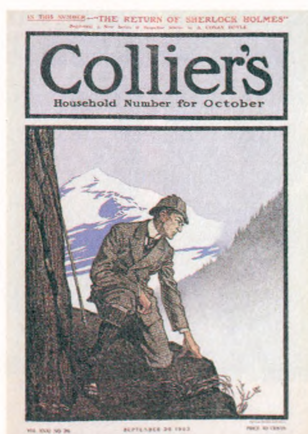
Kaip skanu. Gal todėl taip mėgau kinų valgius – taip sakė Paola, – o ypač ryklio pelekus, kregždžių lizdus (ištrauktus iš *guano***) ir *abalone* moliuskus, kurie tuo skanesni, kuo labiau dvokia puvėsiais.

* Jūros gyvūnai, dar vadinami jūros agurkais.

** Paukščių mėšlas.

Tačiau apie ką, išskyrus *blaciang*, galvodavo Italijos vaikas, skaitydamas Salgarį, kur spalvotieji neretai būdavo didvyriai, o baltieji – piktadariai? Ten nekenčiami buvo ne tik anglai, bet ir ispanai (kaip turėjau bjaurėtis markizu Montelimaru!). Juodasis, Raudonasis ir Žaliasis korsarai buvo italai ir Ventimiljos didikai, tačiau kiti veikėjai vadinosi Karmò, van Štileris ar Janezas de Gomera. Portugalai atrodė geri, nes truputį fašistai, tačiau juk ispanai irgi buvo fašistai? Gal mano širdis plakė dėl narsiojo Sambiljongo, kuris šaudė iš gelžgaliais užtaisytų patrankų, nesvarstydamas, kurioje Sundos salyno saloje gimė. Kamamuris ir Suyodhana buvo vienas blogasis, kitas gerasis, nors abu buvo indai. Matyt, Salgaris gerokai sujaukė mano pirmąsias kultūrinės antropologijos žinias.

Iš spintos gilumos ištraukiau žurnalus ir knygas anglų kalba. Daug „Strand Magazine" numerių, su visais Šerloko Holmso nuotykiais. Tuo metu tikrai nemokėjau angliškai (Paola sakė, kad tą kalbą išmokau jau suaugęs), bet, laimė, turėjau daug vertimų. Tiesa, didžioji itališkųjų leidimų dalis buvo be iliustracijų, todėl, matyt, skaitydavau itališkai, o paskui ieškodavau atitinkamų iliustracijų „Strand" žurnale.

Persinešiau Holmsą į senelio studiją. Pasaulį, kuriame prie židinio Beiker Stryt gatvėje garbūs ponai sėdėdavo romiai šnekučiuodami, derėjo patirti civilizuotoje aplinkoje. Kaip ji skyrėsi nuo drėgnų ir makabriškų kloakų, kuriose slidinėdavo prancūziškų *feuilletons* veikėjai. Tais retais sykiais Šerlokas Holmsas, kai būdavo pavaizduotas nutaikęs pistoletą į kokį nors nusikaltėlį, stovėdavo ištiesęs dešinę ranką ir atstatęs dešinę koją, nelyginant statula, didingai, kaip ir dera džentelmenui.

Apstulbęs žiūrėjau į pasikartojančias iliustracijas, vaizduojančias Šerloką Holmsą, drauge su Vatsonu ar kitais sėdintį: traukinio kupė, *brougham**, prie židinio, ant baltu audiniu užklotos sofos, supamojoje kėdėje, prie staliuko žalsvoje lempos šviesoje, prie atvertos skrynios, stovintį ir skaitantį laišką ar šifruojantį slaptą pranešimą. Tie paveiksliukai man bylojo: *de te fabula naratur***. Šią akimirką Šerlokas Holmsas buvau aš, pasiruošęs atsekti ir susieti senuosius įvykius, apie kuriuos prieš tai nieko nežinojau, nes sėdėdavau užsidaręs namie, o gal net palėpėje (jei būčiau įdėmiai perskaitęs visus lapus!). Jis, kaip ir aš, nejudrus, atskirtas nuo pasaulio, aiškinantis grynus ženklus. Ar man pavyks? Dabar turiu pavyzdį.

Kaip ir jam, man teks kautis rūke ir su rūku. Tereikėjo atversti bet kurį „Raudonojo kambario“ ar „Keturių ženklo“ puslapį:

Buvo rugsėjo vakaras ir dar neišmušė septynių, tačiau diena buvo apniukusi, o tirštas ir drėgnas rūkas užgulė didįjį miestą. Dumblo spalvos debesys liūdnai leidosi ant purvinų gatvių. Išil-

* Tokia karietos rūšis.

** Apie tave kalba (*lot.*).

SMOKING
SP

SP

SP

SP

gai Strando išsirikiavę žibintai buvo tik miglotos pasklidos šviesos dėmės, ant dumblino grindinio metančios blankų šviesesnį ratą. Geltoni vitrinų atspindžiai sklandė garų prisotintame ore, blankiomis prošvaistėmis kapodami plačią, žmonių kirbančią gatvę. Manau, toje begalinėje siauruose šviesos ruožuose išnyrančių veidų – liūdnų ir linksmų, sutrikusių ir džiugių – procesijoje buvo kažkas paslaptinga ir vaiduokliška.

Balzganas, miglotas rytas. Pilkšvas šydas karojo nuo namų stogų tarytum purvinos gatvių pilkumos atspindys. Mano draugo nuotaika buvo puiki, jis ėjo plepėdamas apie Kremonos smuikus ir skirtumą tarp Stradivarijaus ir Amačio smuikų. Aš tylėjau, nes tas nykus oras ir liūdnas reikalas, kurį turėjome atlikti, slėgė mano sielą.

Vakare, jau gulėdamas lovoje, atsiverčiau Salgario „Mompracemo tigrus“:

1849 metų gruodžio dvidešimtąją virš Mompracemo – laukinės, blogos šlovės salos Malaizijos jūroje už kelių šimtų mylių nuo vakarinių Borneo krantų, kur glaudėsi narsieji piratai – siautėjo audra. Dangumi nelyginant pasibaidę žirgai, genami pašėlusio vėjo, vienas per kitą lėkė juodi gumulai, o iš jų ant niūrių salos tvirtovių prapliupo liūtys... Kas tokiu metu ir per tokią audrą dar būdravo toje kraugerių piratų saloje?..

Viename tų namų kambaryje degė šviesa, jo sienas dengė sunkus raudonas audeklas – brangus aksomas ir brokatas, vietomis suglamžytas, sudriskęs ir dėmėtas, o po storais auksu žiburiuojančiais persiškais kilimais nesimatė grindų... Kambario viduryje stovėjo perlamutru inkrustuotas juodmedžio stalas su sidabro apvadais, nukrautas gryniausio krištolo taurėmis ir buteliais. Kampuose stūksojo didžiulės aplūžusios spintos, pilnos indų su aukso apyrankėmis, auskarais, žiedais, medalionais, brangių

vingrių ar suplotų bažnytinių indų, perlų, patekusių čia iš garsiųjų Ceilono skiaurių, smaragdų, rubinų ir deimantų, tarytum saulė žaižaruojančių auksinio palubėje kabančio žibinto šviesoje... Taip keistai įrengtame kambaryje stovėjo suklypęs krėslas, o jame sėdėjo vyras: aukštas, lieknas, raumeningas, veržliu, vyrišku, išdidžiu, neįprasto grožio veidu.

Kas buvo mano herojus? Holmsas, prie židinio skaitantis laišką, mandagiai liudijantis savo nuostabą, ar Sandokanas, draskantis sau krūtinę su dievinamosios Marianos vardu lūpose?

Susirinkau ir kitas knygas, plonais viršeliais, atspaustas ant prasto popieriaus, matyt, aš pats jas ir pribaigiau – suskaičiau iki skutų, aprašinėjau paraštes savo vardu. Vienų knygų lapai laikėsi krūvoj tik per stebuklą, kitas, matyt, aš pats šiaip ne taip sutaisiau, staliaus klijais priklijuodamas naują skaidraus popieriaus nugarėlę.

Negalėjau net įskaityti jų pavadinimų. Palėpėje praleidau aštuonias dienas. Žinojau, reikėtų perskaityti viską, bet kiek tuomet būčiau užtrukęs? Jei skaityti išmokau baigdamas penktuosius savo gyvenimo metus, o čia gyvenau bent iki licėjaus, tam būtų prireikę dešimties metų, ką ten aštuonios dienos. O kur daugybė kitų knygų, ypač iliustruotų, kurias man skaitydavo tėvai ar senelis, kai buvau dar beraštis.

Jei tarp tų popierių norėjau atrasti save, turėjau tapti *Funes el Memorioso**, akimirka po akimirkos vėl patirti visus vaikystės metus, kiekvieną naktimis girdėtą lapų šnaresį, kiekvieną rytinės balintos kavos puodelio aromatą. Per daug. O jei liktų tik žodžiai, vien žodžiai, kurie dar labiau su-

* Jorge's Luiso Borgeso knygos herojus.

jauktų mano pasiligojusius neuronus, bet neįjungtų slaptojo iešmo, galinčio atverti kelią mano patiems tikriausiems ir slapčiausiems atsiminimams? *Ką daryti?* Ant balto krėslo prieškambaryje sėdi Leninas. Gal aš klydau ir Paola klydo: negrįžęs į Solarą būčiau likęs tuščias, sugrįžęs – galėjau išvažiuoti išprotėjęs.

Sudėjau knygas atgal į spintas ir nutariau palikti palėpę. Pakeliui pamačiau išrikiuotas dėžes su užrašais gražiu, kone gotišku raštu: „Fašizmas", „Penktasis dešimtmetis", „Karas"... Neabejojau, kad čia jas sustatė senelis. Kitos dėžės buvo naujesnės, dėdė su dėdiene nesirinkdami panaudojo tai, ką rado po ranka: „Azienda Vinicola Fratelli Bersano", „Borsalino", „Cordial Campari", „Telefunken" (Solaroje buvo radijas?).

Bijojau jas atidaryti. Dabar reikėjo bėgti iš čia, pasivaikščioti po kalvas, bandysiu sugrįžti vėliau. Jaučiausi išsekęs. Gal karščiavau.

Artėjo saulėlydis ir Amalija jau garsiai šaukė mane valgyti, sakė pagaminusi tokią *finanziera**, kad liežuvį prarysiu. Pirmieji šešėliai, jau lendantys iš tolimiausių palėpės kampų, žadėjo Fantomaso pinkles, tik ir laukiančio, kad susmukčiau, o jis galėtų mane užgriūti, apraizgyti lynu ir pakabinti bedugniame šulinyje. Norėdamas pats sau įrodyti, kad esu jau ne vaikas, nors vėl norėjau juo būti, drąsiai leidausi į tamsiausią kampą. Ten užuodžiau senų pelėsių kvapą.

Prie lango, pro kurį dar krito paskutinė vėlyvos popietės šviesa, pritraukiau didelę dėžę, kruopščiai uždengtą vyniojamuoju popierium. Pakėlęs dulkėtą dangalą, apčiuopiau du sluoksnius muskuso, tikro muskuso samanų, nors ir sudžiūvusių – tiek penicilino būtų užtekę per savaitę pagydyti visus

* Toks patiekalas iš žarnokų, kepenėlių, mėsos su vyno padažu.

„Užburto kalno“ ligonius, ir sudie nuostabiesiems pokalbiams tarp Naftos ir Setembrinio. Tai buvo tarsi velėnos lopai su visa žeme, neleidusia žolei pasklisti; sudėti vienas prie kito jie būtų galėję it pieva užkloti visą senelio stalą. Nežinau, kokio stebuklo – gal drėgmės, susikaupusios po popieriaus sluoksniu, ar daugelio žiemų ir apniukusių dienų, kai į palėpės stogą barbeno lietus, sniegas ir kruša, – malone muskusas dar buvo išlaikęs savąjį veriamo aromato likutį.

Po muskusu medžio drožlėse – jas reikėjo nubraukti atsargiai, kad nesugadinčiau to, ką jos saugojo – gulėjo pašiūrė iš medžio ar kartono, spalvota kreida dažytomis sienomis, su šiaudiniu stogu, malūnas iš šiaudų ir medžio – jo ratas dar sukosi, – ir daug namukų ir pilaičių iš spalvoto kartono, kurios, pastatytos už jos ant kokios aukštumėlės, turėjo tapti pašiūrės fonu. Paskui iš drožlių išniro statulėlės: piemenys su avinėliais ant pečių, peilių galąstojas, malūnininkas su dviem asilėliais, valstietė su vaisių pintine ant galvos, du muzikantai su dūdmaišiais, arabas su dviem kupranugariais ir Trys karaliai – štai ir jie – labiau dvelkiantys pelėsiais, o ne mira ir smilkalais, ir galiausiai asilas, jautis, Juozapas, Marija, lopšys, Kūdikėlis, du išskleidę rankas angelai, jau mažiausia visą amžių sustingę šlovinamąja poza, auksinė žvaigždė, susukta drobė, kurios vidinė pusė buvo žydra su žvaigždelėmis, metalinis dubuo su cementu, atstojantis šaltinio vagą, su dviem angomis priešingose pusėse vandeniui įtekėti ir ištekėti, ir tai, dėl ko visą pusvalandį pavėlavau vakarienės: keistas stiklinis cilindras su atsišakojusiais ilgais guminiais vamzdeliais.

Visa prakartėlė. Nežinojau, ar senelis ir tėvai buvo tikintys (gal motina, jei ant staliuko prie lovos gulėjo „Filotea“), bet prieš Kalėdas kažkas ištraukdavo šitą dėžę ir kuriame nors kambaryje pastatydavo prakartėlę. Mane užliejo jaudulys, tik

būgštavau, ar tai – ne reakcija į dar vieną visiems žinomą tiesą. Tačiau tos figūrėlės man prikėlė ne žodį, o paveikslą: palėpėje jo nemačiau, bet kažkur jis turėjo būti, toks gyvas, koks tą akimirką stojo man prieš akis.

Ką man reiškė prakartėlė? Kas man buvo artimiau: Jėzus ar Fantomasas, Rokambolis ar „Cestello“, Trijų karalių pelėsių kvapas ar Didžiojo vizirio įsakymu pasmeigtųjų ant kuolų kūnų tvaikas?

Supratau, kad palėpėje bergždžiai leidžiu dienas: skaitau knygas, vienas jų varčiau šešerių ar dvylikos metų, kitas – penkiolikos, bet tik keletas istorijų mane sujaudino. Ne taip grįžta atmintis. Tiesa, atmintis sumaišo, pataiso, pakeičia, bet retai supainioja chronologinius atstumus, žmogus puikiai atsimena, ar koks nors dalykas jam nutiko septynerių ar dešimties metų, ir aš dabar jau galėjau atskirti pabudimo ligoninėje dieną nuo išvykimo į Solarą dienos, puikiai žinojau, kad tarp jų vyko brendimas, nuomonių kaita, patirčių sugretinimas. O per tas tris savaites viską sugėriau taip, tarytum ir vaikystėje būčiau tai prarijęs vienu matu ir vienu atsikvėpimu – nenuostabu, kad

jaučiausi lyg apgirtęs nuo svaiginamo jovalo. Taigi privalau atsisakyti to senų popierių *grand bouffe*, viską susidėlioti tvarkingai ir gurkšnoti sulig laiko tėkme. Kas galėtų man pasakyti, ką skaičiau ir mačiau būdamas aštuonerių, o ne penkiolikos metų? Pagalvojęs supratau: tose dėžėse turi būti ir mano mokykliniai vadovėliai bei sąsiuvinių. Reikia juos rasti ir teliks sekti jų pamoką, leistis vedamam už rankos.

Per vakarienę paklausiau Amalijos apie prakartėlę. Aišku, seneliui ji labai rūpėjo. Ne, jis neidavo į bažnyčią, bet prakartėlė buvo kaip ir marcipanai, be jos nebuvo Kalėdų, o jei namuose nebūtų buvę vaikų, matyt, būtų ją pasidirbęs sau vienam. Pradėdavo ją statyti gruodžio pradžioje, palėpėje tikrai turėtų būti rėmas, ant kurio užtraukdavo padangtę, už kurios daug mažų lempučių šviesdamos mirguliavo žvaigždės.

– Jūsų senelio prakartėlė buvo labai graži, kiekvienais metais vis apsiverkdavau ją pamačiusi. Upeliu tekėdavo tikras vanduo, kartą net išsiliejo per kraštus, sudrėkino visą muskusą ir tais metais jis sužaliavo, apsipylė daugybe žydrų žiedelių, tikras Kūdikėlio stebuklas, net klebonas atėjo pažiūrėti ir negalėjo patikėti savo akimis.

– Kaip bėgdavo vanduo?

Amalija paraudo ir kažką sumurmėjo, paskui pasiryžo:

– Dėžėje su prakartėle, į kurią kasmet po Trijų karalių padėdavau viską sukrauti, turėjo būti toks daiktas, tarsi didelis butelis be kaklo. Matėt? Na, gal dabar to niekas jau nebenaudoja, bet tai aparatas daryti klizmoms. Žinote, kas yra klizma? Kaip gerai, nereikės aiškinti, nes gėdinuos. Jūsų ponui seneliui šovė puiki mintis pastatyti aparatą po prakartėle, o tinkamai sujungus žarneles vanduo išbėgdavo iš jo ir vėl subėgdavo atgal, į apačią. Kad matytumėt, koks reginys, ką ten kinas...

8. KAI RADIJAS

Palėpėje praleidęs aštuonias dienas, nutariau nusileisti į miestelį ir vaistinėje pasimatuoti kraujospūdį. Per didelis, šimtas septyniasdešimt. Išleisdamas mane iš ligoninės, Grataro-las įpareigojo rūpintis, kad spaudimas neperšoktų šimto trisdešimties, toks jis ir buvo, kai išvažiavau į Solarą. Vaistininkas nuramino sakydamas, kad jei matavau kraujospūdį iškart po žygio nuo kalvos iki miestelio, nenuostabu, kad toks aukštas. Jei būčiau matavęs rytą, tik pakirdęs, būtų žemesnis. Pasakos. Žinau, kas man atsitiko, daug dienų gyvenau lyg apsėstas.

Paskambinau Gratarolui, jis paklausė, ar dariau ką nors, ko nebūčiau turėjęs daryti, teko prisipažinti, kad tampiau dėžes, gėriau mažiausia po butelį vyno per pietus ir vakarienę, rūkiau po dvidešimt „Gitanes“ per dieną ir sukėliau sau daug mažų tachikardijų. Jis papriekaištavo: buvau sveikstantis ligonis, jei kraujospūdis pašoks dar daugiau – gali pasikartoti smūgis ir tuomet taip lengvai neišsisuksiu. Pažadėjau rūpintis, jis padidino tablečių dozę ir pridėjo naujų, kad su šlapimu išvaryčiau druskas.

Paprašiau Amalijos mažiau sūdyti maistą, ji atšovė, jog per karą norėdamas gauti kilogramą druskos turėjai verstis per galvą, atiduoti du ar tris triušius, todėl druska yra Dievo dovana ir kai jos trūksta – maistas be skonio. Pasakiau, kad druską

man uždraudė daktaras, ji atkirto, jog daktarai daug mokosi, paskui visai iškvaišta ir nereikia jų paisyti, ji per visą savo gyvenimą nė sykio nebuvo pas daktarą, dabar jau perkopė septintą dešimtį, visą dieną dirba šimtus darbų, o neturi net išialgijos. Ką gi, teks šalinti jos druską su savo šlapimu.

Turiu eiti lauk iš palėpės, daugiau judėti, prasiblaškyti. Paskambinau Džaniui: norėjau paklausti, ar tai, ką perskaičiau per pastarąsias dienas, jam irgi turi kokią nors prasmę. Atrodo, mudviejų patirtys buvo skirtingos – jis neturėjo senelio, kuris būtų kolekcionavęs senienas, bet skaitydavome tas pačias knygas, dar ir todėl, kad skolindavomės jas vienas iš kito. Salgariui paskyrėme visą klausimų ir atsakymų žaidimo pusvalandį, lyg kokioje televizijos laidoje. Kuo buvo vardu tas graikas, radžos Asamo piktadarysčių vykdytojas? Teotokris. Kokia buvo gražiosios Honoratos, kurios negalėjo mylėti Juodasis Korsaras, nes ji buvo jo priešo duktė, pavardė? Van Guld. Kas veda Dalmą, Tremalio Naiko dukterį? Seras Morelandas, Suyodhanos sūnus.

Tą patį pabandžiau ir su Kuokšteliu, tačiau Džaniui tas vardas nieko nepriminė. Jis mieliau skaitydavo komiksus ir atsigriebė, išpyškindamas visą papliūpą pavadinimų. Matyt, ir aš skaitydavau komiksus, nes kai kuriuos Džanio ištartus vardus žinojau: „Sparnuota gauja", Fantomasas, „Peliukas Mikis ir Juodoji dėmė", „Dikas Žaibas prieš Flatavijoną", o labiausiai – Činas ir Frankas*... Bet palėpėje komiksų nebuvo nė kvapo. Gal senelis, mėgęs Fantomasą ir Rokambolį, komiksus laikė vaikus gadinančiu šlamštu. O kaip Rokambolis?

Užaugau be komiksų? Bergždžiai bandau priversti save ilsėtis ir dykinėti. Jaučiau, kaip mane vėl užvaldo ieškojimo manija.

* Originaliai – *Tim* ir *Spud*.

Išgelbėjo Paola. Ji netikėtai atvažiavo tą pat rytą, kartu su Karla, Nikoleta ir visais vaikaičiais. Mano reti skambučiai jos neįtikino. Atvažiavom prasiblaškyti, pamatyti tave, išvažiuosim prieš vakarienę, tarė. Tačiau žiūrėjo tiriamai, vertino.

– Pastorėjai, – pasakė.

Laimė, nebuvau išblyškęs, balkone ir vynuogyne įdegiau saulėje, bet truputį apsunkau. Pasakiau, kad dėl to kaltos Amalijos vakarienės, Paola pažadėjo su ja pasikalbėti. Neprisipažinau ištisas dienas ilgas valandas kur nors lindėdavęs – sukumpęs, sustingęs.

Reikia pasivaikščioti, tarė ji, ir visa šeima patraukėme į Konventiną*, kur, tiesą sakant, nebuvo jokio vienuolyno, tik koplytėlė ant skardžio. Kelias palengva, beveik nepastebimai kilo į kalną, išskyrus keliasdešimt paskutinių metrų, ir aš, stabtelėdamas atsikvėpti, raginau vaikus priskinti man puokštę kvapiųjų našlaičių ir rožių. Paola burbėdama patarė džiaugtis kvapais, o ne cituoti Poetą, nes Poetas, kaip ir visi poetai, melavo: pirmosios rožės pražysta, kai našlaitės būna seniai nužydėjusios, šiaip ar taip, rožės ir našlaitės vienoje puokštėje nedera, pabandyk ir įsitikinsi.

Norėdamas pasipuikuoti, kad atsimenu ne tik enciklopedijos ištraukas, papasakojau kelias tomis dienomis perskaitytas istorijas, o vaikai laigė aplink išplėtę akis, nes tokių istorijų dar niekada nebuvo girdėję.

Vyriausiajam, Sandrui, papasakojau „Lobių salą“. Apsakiau, kaip iš „Admirolo Benbou“ smuklės patekau į laivą „Hispaniola“, kartu su lordu Treloniu, daktaru Laivsėjum ir kapitonu Smoletu, bet labiausiai jam patiko Ilgasis Džonas Silveris – gal dėl savo medinės kojos, ir nelaimėlis Ben Ganas. Iš susijau-

* Conventino (*it.*) – nedidelis vienuolynas.

dinimo išplėstomis akimis jis už kiekvieno krūmo matė pasaloje tykančius piratus, prašė pasakoti dar, bet toliau nieko nebuvo, istorija baigėsi atradus kapitono Flinto lobį. Todėl užtraukėme: *Penkiolika vyrų ant karsto raiti, jo-ho-ho, ir butelis romo...*

Džandžiui ir Lukui kaip mokėdamas geriau papasakojau Džanino Stopanio išdaigas iš „Džanio Buraskos dienoraščio". Kai pasodinau pagalį į tetos Betinos vazoną su baltuoju diktonu ir sužvejojau pono Venancijaus dantį, jie jau plyšo juokais iš to, ką suprato savo – trimečių – protais, bet mano pasakojimai labiausiai patiko Karlai su Nikoleta, kurioms apie Džanį Buraską niekas niekada nieko nepasakojo – liūdnas epochos ženklas.

Bet, mano galva, joms labiau tiko pasakojimas apie tai, kaip aš Rokambolio kailyje pasiryžau atsikratyti savojo nusikaltimų mokytojo sero Viljamo, jau aklo, bet varžančio manosios praeities liudytojo: parverčiau jį ant žemės ir įsmeigiau į sprandą ilgą smailą smeigtuką, o paskui kruopščiai nuvaliau kraujo dėmę, kad visi pamanytų jį kritus nuo apopleksijos priepuolio.

Paola šaukė, kad vaikams tokių istorijų neturėčiau pasakoti, laimė, šiais laikais namuose jau nebėra ilgųjų skrybėlių smeigtukų, nes jie dar sumanytų išbandyti su katinu. Tačiau labiausiai ji susidomėjo tuo, kad tas istorijas papasakojau lyg jos būtų nutikusios man.

– Jei tai dėl vaikų – dar pusė bėdos, bet jei ne, tuomet per daug susitapatini su tuo, ką skaitai, taigi skolinies kažkieno atmintį. Ar jauti skirtumą tarp savęs ir tų istorijų?

– Liaukis, praradau atmintį, ne protą, darau tai dėl vaikų!

– Tikėkimės. Atvažiavai į Solarą, kad atrastum save, jauteisi prislėgtas enciklopedijos su Homeru, Mandzoniu ir Floberu, o visa galva pasinėrei į paraliteratūros enciklopediją. Kol kas jokios naudos.

– Naudos yra, – atsakiau, – pirma, todėl, kad Styvensonas – ne paraliteratūra, antra, todėl, kad aš nekaltas, jei tas, kurį noriu atrasti, ryte rijo paraliteratūrą, pagaliau juk tu pati atsiuntei mane čia dėl tos istorijos apie Klarabelos lobį.

– Tiesa, atleisk. Jei manai, kad tau tai padeda – tęsk. Tik atsargiai, nesvaik nuo visko, ką skaitai.

Ji pakeitė temą, paklausė apie kraujospūdį. Pamelavau: pasakiau, kad neseniai matavau, buvo šimtas trisdešimt. Nudžiugo, vargšelė.

Grįžus iš žygio, Amalija mums paruošė puikių užkandžių, juos užgėrėme gaiviu limonadu. Paskui svečiai išvažiavo.

Tą vakarą elgiausi protingai ir miegoti guliausi su vištom.

Kitą rytą leidausi per negyvenamo sparno kambarius, kuriuos buvau tik paskubomis apžiūrėjęs. Užėjau į senelio miegamąjį, į kurį anksčiau tik žvilgtelėjau, apimtas pagarbios baimės. Ten stovėjo komoda ir didelė drabužių spinta su veidrodžiu, kaip visuose to meto miegamuosiuose.

Ją atidaręs, šoktelėjau iš nuostabos. Ant dugno, užstoti su-

kabintų drabužių, dar išlaikiusių išsivadėjusio naftalino kvapą, stovėjo du daiktai – prisukamas gramofonas ir radijas. Abu užkloti kažkokio laikraščio lapais: sudėjęs juos į krūvą, pamačiau, kad tai „Radiocorriere", radijo programų laikraštis, penktojo dešimtmečio numeris.

Ant gramofono vis dar gulėjo sena šešiasdešimt aštuonių apsukų plokštelė, padengta dulkių sluoksniu. Valiau ją gerą pusvalandį, paspjaudydamas nosinaitę. Pasirodė pavadinimas: „Amapola". Pastačiau gramofoną ant komodos, prisukau ir iš garsiakalbio kriauklės pasigirdo slopūs garsai. Vos galėjau pažinti melodiją. Nieko nepadarysi, senasis instrumentas sirgo senatvine silpnaprotyste. Kita vertus, jis buvo muziejinis eksponatas jau tada, kai aš buvau vaikas. Jei norėsiu klausytis to meto muzikos – teks pasinaudoti studijoje rastu plokštelių grotuvu. O kur plokštelės? Reikės paklausti Amalijos.

Nors ir buvo užklotas, per penkiasdešimt metų radijas pasidengė dulkėmis, kuriose galėjai rašyti pirštu, ir teko rūpestingai jį nuvalyti. Tai buvo gražus „Telefunken", raudonmedžio spalvos (štai iš kur palėpėje matyta dėžė), storų siūlų audeklu uždengtu garsiakalbiu – gal dėl geresnio garso.

Greta garsiakalbio – langelis su stotimis, tamsus ir neįskaitomas, po juo trys rankenėlės. Radijas, aišku, lempinis, pakračius viduje kažkas barškėjo. Prie jo buvo ir laidas su kištuku.

Nusinešiau jį į studiją, atsargiai pastačiau ant stalo ir įkišau kištuką į lizdą. Įvyko kone stebuklas, ženklas, jog anuomet daiktus gamindavo ilgam: langelį su stotimis apšviečianti lemputė, nors silpnai, bet švietė. Visa kita neveikė, matyt, lempos mirė natūralia mirtimi. Pagalvojau, kad kur nors, gal Milane, būčiau galėjęs rasti meistrą mėgėją, galin-

tį atgaivinti tokius aparatus, turintį visą sandėlį senų detalių, kaip mechanikas, kuris vienam senajam automobiliui sutvarkyti panaudoja geras dalis iš kitų, jau išmestų į sąvartyną. Paskui pagalvojau, ką man pasakytų toks senas blaivaus proto elektrikas: „Nenoriu jūsų apvogti. Net jei tą radiją pataisyčiau, girdėsit ne tai, ką transliuodavo anuomet, o ką transliuoja dabar, todėl verčiau nusipirkit naują radiją ir bus pigiau, nei taisyti šitą“. Velniška tiesa. Žaidžiau iš anksto pralaimėtą partiją. Radijas – ne antikvarinė knyga, kurią atsiverti ir randi tai, ką galvojo, kalbėjo ir spausdino prieš penkis šimtus metų. Iš šito radijo išgirsčiau tą pačią roko ar kitą siaubingą muziką, tik labiau gergždžiančią. Kaip galėjau tikėtis gomuriu pajusti putojantį *acqua viscì* skonį gerdamas ką tik parduotuvėje nusipirktą „San Pellegrino“ mineralinį vandenį? Toji sudužusi dėžė man buvo amžiams prarastų garsų pažadas... O, kad galėčiau juos atgaivinti, kaip sustingusius Pantagriuelio žodžius... Bet jei smegenų atmintis kada nors gali grįžti, tos – hercinių bangų – jau niekada nepavyks sugrąžinti. Solara negalėjo man padėti jokiu garsu, vien kurtinamu savosios tylos triukšmu.

Tačiau dar buvo šviečiantis langelis su stočių pavadinimais: geltonais vidutinėms bangoms, raudonais trumposioms bangoms, žaliais ilgosioms bangoms, vardai, prie kurių, matyt, ilgai svajodavau, stumdamas judamą rodyklę ir bandydamas išgirsti neįprastus žodžius iš tokių stebuklingų miestų, kaip Stokholmas, Hilversumas, Ryga, Talinas. Niekada anksčiau negirdėti vardai, kuriuos gal siejau su Makedonija, Turkijos Atika, Virdžinija, Al Kalifu ir Stambulu. Ilgiau svajodavau ties atlasu ar šiais stočių vardais, klausydamas jų šnabždesių? Ten buvo ir tokių pažįstamų pavadinimų, kaip Milanas ar Bolcanas. Uždainavau:

Kai radijas transliuoja iš Turino,
žinok, šįvakar tavęs lauksiu „Valentino“,
bet jei išgirsi pakeitimus programos,
žinok: atsargiai, saugokis mamos.
Bolonijos radijas – širdis tave sapnuoja,
Milano radijas – esi kažkur toli,
San Remo radijas – šįvakar gal pasimatysim...

Miestų pavadinimai ir vėl buvo tik žodžiai, prišaukiantys kitus žodžius.

Aparatas atrodė lyg būtų iš ketvirtojo dešimtmečio. Anuomet radijas turėjo brangiai kainuoti, akivaizdu, kad namuose jis atsirado kaip visuomeninės padėties simbolis.

Norėjau suprasti, ką anuomet veikdavo su radiju. Paskambinau Džaniui.

Šis pirmiausia pasakė, kad turiu jam mokėti už darbą, jei naudojuosi juo kaip naru, iškeliančiu į paviršių paskendusias amforas. Paskui susijaudinęs ištarė:

– O, radijas... Mūsų namuose jis atsirado tik 1938-aisiais. Radijo aparatai kainavo brangiai, mano tėvas buvo tarnautojas, bet ne toks kaip taviškis, jis dirbo mažoje įmonėje ir uždirbdavo nedaug. Vasaromis jūs išvažiuodavot atostogauti, o mes likdavome mieste, vakarais eidavom atsigaivinti į miesto parką ir kartą per savaitę gaudavau ledų. Mano tėvas buvo tylenis. Tądien jis grįžo namo, atsisėdo prie stalo, tylėdamas pavalgė, o pabaigęs ištraukė dėžutę pyragaičių. Kodėl, juk ne sekmadienis, paklausė mama. O jis: šiaip sau, užsimaniau. Suvalgėme pyragaičius, paskui jis pasikasė galvą ir tarė: „Mara, atrodo, šį mėnesį reikalai gerai sekėsi, ir šeimininkas man padovanojo tūkstantį lirų“. Mamą lyg smūgis ištiko, ji užsi-

dengė delnu burną ir šūktelėjo: „Frančeskai, nusipirkim radiją!“ Taigi. Anuomet buvo populiari daina „Jei turėčiau tūkstantį lirų per mėnesį“. Apie eilinį tarnautoją, svajojantį uždirbti tūkstantį lirų per mėnesį, kad galėtų nupirkti daug malonių dalykėlių savo jaunai ir gražiai žmonelei. Taigi tūkstantis lirų buvo padorus atlyginimas, matyt, didesnis už tą, kurį gaudavo mano tėvas, šiaip ar taip, tai buvo tarsi netikėtas tryliktas atlyginimas. Taip namuose atsirado radijas. Leisk pagalvoti, taip, tai buvo „Phonola“. Kartą per savaitę transliuodavo „Martini ir Rossi“ koncertą – ištraukas iš operų, kažkurią kitą dieną būdavo radijo teatras. O, Talinas, Ryga... kad jie būtų parašyti dabartiniame radijuje, o dabar ten tik skaitmenys... Per karą vienintelė šilta patalpa buvo virtuvė, joje ir stovėjo radijas, vakarais tyliai tyliai – nes už tai grėsė kalėjimas – klausydavomės Londono radijo. Sėdėdavom namuose, užtemdę langus vyniojamuoju popierium. O, kokios dainos! Kai grįši, galėsiu jas visas tau padainuoti, net ir fašistinius himnus. Žinai, nesergu nostalgija, bet kartais užeina noras paklausyti fašistinių himnų, kad vėl pasijusčiau lyg anuomet prie radijo... Kaip ten sako reklama? Kerimas radijo balsas.

Paprašiau liautis. Tiesa, pats jam paskambinau, bet dabar jis teršė manąją *tabula rasa savo* atsiminimais. Privalėjau pats patirti tuos vakarus. Jie turėjo skirtis: jis klausydavosi „Phonola“, o aš – „Telefunken“, gal jis nusistatydavo Rygą, o aš – Taliną. Ar tikrai galėdavai pagauti Taliną ir išgirsti estų kalbą?

Nulipau žemyn pavalgyti ir, nepaisydamas Grataroło patarimų, išgėriau vyno – norėjau užsimiršti. Aš, užsimiršti. Bet reikėjo užmiršti praėjusios savaitės jaudulį ir pasistengti nusnausti popiečio prieblandoje su knyga „Mompracemo tig-

rai“ rankose, kuri gal anuomet neleisdavo užmigti iki paryčių, bet pastaruosius du vakarus buvo lyg nuostabi lopšinė.

Taip bevalgant ir besidalijant likučiais su Matù, man šovė paprasta, bet geniali mintis: radijas transliuoja tai, kas sklinda radijo bangomis dabar, tačiau gramofonas groja, kas įrašyta ano meto plokštelėje. Tai – sustingdyti Pantagriuelio žodžiai. Kad manyčiau klausantis radijo transliacijų prieš penkiasdešimt metų, man reikėjo plokštelių.

– Plokštelės? – sudejavo Amalija. – Verčiau galvotumėt apie valgymą, o ne plokšteles, visi šitie skanėstai atsistos skersai skrandžio, susirgsit ir vėl reikės daktaro! Plokštelės, plokštelės... Mergele Švenčiausioji, palėpėje jų negali būti! Kai jūsų dėdė viską ten kraustė, aš jam padėjau ir... palauk... pagalvojau, kad jei turėsiu tas plokšteles, kurios buvo studijoje, nešti į viršų, jos gali išslysti man iš rankų, nukristi ant laiptų ir sudužti. Tuomet jas sudėjau... sudėjau... atsiprašau, atmintis šlubuoja, nors, kai tiek metų, nenuostabu, betgi praėjo daugiau nei pusė amžiaus, o aš nesėdėjau čia galvodama apie plokšteles. Atsiminiau, kvaila galva! Rodos, sudėjau jas į skrynią, kuri stovi priešais jūsų pono senelio studiją!

Atsisakiau vaisių ir išskubėjau ieškoti skrynios. Vaikštinėdamas pirmąjį kartą nekreipiau į ją dėmesio. Dabar atidariau, ten gulėjo plokštelės apsauginiuose vokuose, šešiasdešimt aštuonių apsukų. Amalija dėjo jas kaip pakliuvo, viskas buvo sumaišyta. Sugaišau pusvalandį, kol pernešiau plokšteles į studiją. Sudėjau ant stalo ir pradėjau dėlioti knygų spintoje šiokia tokia tvarka. Matyt, senelis mėgo gerą muziką: čia buvo Mocartas ir Bethovenas, arijos iš operų (net įdainuotos Karuzo), daug Šopeno, taip pat ir to meto dainų partitūros.

Peržiūrėjau seną „Radiocorriere“ numerį. Džanio tiesa, kartą per savaitę transliuodavo operinę muziką, radijo teatro spektaklį, retkarčiais – simfoninį koncertą, būdavo transliuojamos radijo žinios, o visą kitą laiką – lengvoji muzika arba melodijos, kaip anuomet sakydavo.

Reikėjo perklausyti dainas – kokiame garsiniame fone užaugau. Gal senelis studijoje ir klausydavosi Vagnerio, bet kiti šeimos nariai tikrai klausydavosi radijo transliuojamų dainų.

Iškart atradau „Jei turėčiau tūkstantį lirų per mėnesį“, autoriai – Inočencis ir Sopranis. Ant daugelio vokų senelis buvo užrašęs datą, nežinau, tą, kai pasirodė daina ar kai buvo nupirkta plokštelė, bet galėjau apytikriai gaudytis, kuriais metais daina jau – arba vėl – transliuota per radiją. Šiuo atveju tai buvo 1938-ieji, Džanis prisiminė teisingai, daina pasklido, kai jo namuose atsirado „Phonola“.

Pabandžiau įjungti plokštelių grotuvą. Jis vis dar veikė: garsiakalbis – ne stebuklas, bet gal ir dera, kad viskas gergždtų kaip kadaise. Taip, šviečiant radijui, lyg aparatas dar gyvuotų, ir veikiant plokštelių grotuvui, klausiausi 1938 metų vasaros transliacijos:

Jei turėčiau tūkstantį lirų per mėnesį,
neperdedu, tikrai būčiau laimingas.
Kuklus darbelis, neturiu didelių siekių,
noriu dirbti tiek, kad būčiau ramus.
Namelis priemiestyje,
žmonelė jauna ir daili, kaip tik man.
Jei turėčiau tūkstantį lirų per mėnesį,
daug nusipirkčiau, nupirkčiau tau visus gražiausius daiktus,
kurių tik panorėtum!

Praėjusiomis dienomis svarsčiau, kaip turėjo jaustis berniukas, auklėtas tautinės šlovės dvasia, o tuo pat metu klajojantis Londono rūkuose, kur sutikdavo Fantomasą, kovojantį su Sandokanu, kai gelžgalių kruša varstė mandagiai sutrikusių Šerloko Holmso tautiečių krūtines, draskė jiems rankas ir kojas, o dabar šit sužinojau, kad tais pačiais metais radijo man siūlomas idealas buvo kuklus sąskaitininkas, svajojantis apie ramų gyvenimą priemiestyje. O gal tai tik išimtis.

Reikėjo sutvarkyti visas plokšteles, pagal datas, kai tokios būdavo parašytos. Turėjau chronologiškai patirti savo sąmonės formavimąsi – per garsus, kurių anuomet klausydavausi.

Taip padrikai tvarkydamas, tarp daugybės *mano meile, atnešk man rožių, ne, tu jau ne mano, įsimylėjusi mergaitė, gėlėse paskendęs mūsų meilės namelis, sugrįžk, mano mažyte, tik man skambėk, čigono smuike, tu dieviškoji muzika, norėčiau tavęs bent valandėlę, pievų gėlėle ir tralialia,* tarp plokštelių su Činiko Andželinio, Pipo Bardzicos, Alberto Semprinio ir Gornio Kramerio orkestrų atliekamomis melodijomis, tarp plokštelių, kurios vadinosi „Fonit“, „Carisch“, „La Voce del Pa-

drone“, kai šuniukas nukreipęs snukutį į gramofono ruporą klausėsi iš jo sklindančių garsų, atradau ir plokšteles su fašistiniais himnais, – senelis jas buvo sujuosęs virvele, lyg norėdamas apsaugoti ar atskirti. Kas buvo senelis – fašistas ar antifašistas, o gal nei tas, nei kitas?

Visą vakarą klausiausi dainų, jos skambėjo pažįstamai, net jei vienų atsiminiau tik žodžius, o kitų – tik melodijas. Negalėjau nežinoti „Giovinezza“, atrodo, ji buvo oficialus kiekvieno susirinkimo himnas, bet negalėjau atmesti ir galimybės, kad mano radijo transliacijose tik trumpas laiko tarpas skirdavo ją nuo „Įsimylėjusio pingvino“, kurią dainavo – kaip bylojo užrašas ant plokštelės voko – „Trio Lescano“.

Man atrodė, kad tuos moteriškus balsus pažįstu labai seniai. Jos dainuodavo trise, tercijos ir sekstos intervalais, atrodytų, tikra kakofonija, ir vis dėlto labai miela ausiai. Ir kai Italijos vaikai pasaulyje skelbė, kad didžiausia privilegija – būti italu, seserys Leskano pasakojo apie Olandijos tulpes.

Nutariau kaitalioti dainas ir himnus (taip, matyt, girdėdavau ir per radiją). Nuo tulpių perėjau prie „Balilla“* himno ir vos uždėjęs plokštelę traukiau kartu, lyg būčiau jį mokėjęs atmintinai. Himnas šlovino drąsųjį jaunuolį (priešlaikinį fašistą, nes, kaip parašyta enciklopedijose, Džovanis Batista Perasas gyveno aštuonioliktame amžiuje), paleidusį akmenį į austrų kareivius ir taip pradėjusį Genujos sukilimą.

* Italijos fašistinio režimo paramilitarinė 8–12 metų berniukų organizacija.

Kai apkasuose
pasigirsta signalas į kovą,
visad pirmas grėsmingai
iššoka – juodoji liepsna.
Su granata rankoj,
tikėjimu širdy
jis bėga pirmyn, toli,
šlovingas ir narsus.

Jaunyste, jaunyste, pavasari gražus,
nors gyvenimas sunkus,
sklinda tavo daina.

Iš Orsinio gavau granatą
ir teroro durklą,
kai sugriaudžia haubica,
širdis nevirpteli krūtinėj,
savo vėliavą
gyniau garbingai,
ji – juodoji liepsna,
deganti kiekvieno širdy.

Jaunyste, jaunyste, pavasari gražus,
nors gyvenimas sunkus,
sklinda tavo daina.

Už Benitą Musolinį
eja eja alala.

Gegužės danguj apvalus
lyg olandiškas sūris mėnulis
nušvinta ir savo spindulius
siunčia mums...
Apie meilę byloja
tul-tul-tulpės,
choru dainuoja
tul-tul-tulpės...
Girdi švelnią dainą
ilgesinguose keruos.
Apie meilę byloja
tul-tul-tulpės,
švelnioji širdis
tul-tul-tulpės,
ir apie mane tau pasakys
nuostabiosios tul-tul-
tul-tul-tulpės!

Švilpia akmuo, skamba vardas
berniuko iš Portorijos,
bebaimis Balila
milžinu iškyla istorijoj.
Tas minosvaidis, kur
nuskendo purve,
buvo išlietas iš bronzos,
tačiau berniukas buvo iš plieno
ir išlaisvino Motiną.

Išdidžios akys, greitas žingsnis,
skardus narsus balsas,
akmuo priešui į kaktą,
o draugams širdis.

Esam derliaus liūtis,
esam drąsos ugnis,
mums čiurlena šaltinis,
mums švyti ir juokias gegužis.
Bet jei mūšis
pakvies didvyrius
į kovą, mes būsim
šventosios Laisvės kulkos.

Kai viskas nutyla ir danguje
pasirodo mėnulis,
savo švelniausiu miau
šaukiu Maramao.
Matau, kaip stogais
vaikštinėja katinai,
bet ir jie be tavęs
liūdi kaip aš.

Maramao, kodėl mirei?
Turėjai gana duonos ir vyno,
o darže salotų ir namus
turėjai tu.
Įsimylėjusios katytės
vis dar murkia tavęs,
bet durys vis uždarytos
ir tu joms neatsiliepi.

Maramao... Maramao...
Choru kniaukia katinai:
Maramao... Maramao...
mao... mao... mao... mao...

Matyt, fašizmas nesibodėjo teroro veiksmais, ir mano „Giovinezza“ versijoje buvo tokia eilutė: *Rankoje laikau Orsinio granatą ir teroro durklą*. Kiek pamenu, Orsinis bandė nužudyti Napoleoną III.

Taip beklausant atėjo naktis, iš daržo – o gal nuo kalvos ar iš sodo – padvelkė stiprus levandų ir kitų man nepažįstamų žolių aromatas (raudonėlių? bazilikų? – kažin ar kada nors išmaniau botaniką, be to, juk aš esu tas, kuris, pasiųstas nupirkti rožių, grįžta namo nešinas šuns sėklidėmis. O gal tai kvepėjo Olandijos tulpės?). Arba gėlės, su kuriomis mane supažindino Amalija: jurginai, gvaizdūnės?

Iš kažkur išdygo Matù ir murkdamas ėmė glaustytis man apie kojas. Pamačiau plokštelę su katinu ant voko, uždėjau ją vietoj „Balilla“ himno ir mane užliejo raudos dėl katino garsai. *Maramao, kodėl mirei?*

Ar Balila dainuodavo „Maramao“? Gal reikia grįžti prie režimo himnų. Matù neturėtų supykti, jei pakeisiu dainelę. Patogiai atsisėdau, paėmiau jį ant kelių, prisidegiau cigaretę ir, kasydamas jam dešinį paausį, visiškai pasinėriau į „Balilla“ pasaulį.

Po valandos klausymo mano smegenys tapo herojiškų frazių, raginimų pulti ir mirti, ištikimybės Dučei ir didžiausios aukos pažadų mišiniu. Vestos ugnis iš šventyklos veržiasi į jaunystę, liepsningi jaunuoliai lyg ant sparnų lekia kautis, kupini romietiškos valios, mes nebijome kalėjimo, mes nebijom liūdno likimo, paruošim šiuos tvirtus vyrus, dabar jau niekas nebijo mirti, pasaulis žino, kad juodus marškinius rengiamės kovai ir mirčiai už Dučę ir už Imperiją, *eja eja alala* sveikas, o Karaliau imperatoriau, pasauliui ir Romai Dučė davė naują įstatymą, sveikinu tave, naujoji Imperija, žygiuoju į Abisiniją, brangioji Virginija, bet sugrįšiu, iš Afrikos atsiųsiu tau gražiausią žiedą, kuris išsisklei-

džia po pusiaujo dangum, Nica Savoja kerinti Korsika Malta romėniškumo tvirtovė Tunisas mūsų krantai kalnai ir jūros skamba laisve.

Norėjau, kad Nica priklausytų Italijai, ar tūkstančio lirų per mėnesį, nors nežinojau jų vertės? Berniukas, žaidžiantis su šautuvais ir kareivėliais, nori išvaduoti kerinčią Korsiką, o ne mur... murkti tarp tulpių ir įsimylėjusių pingvinų. Bet gal „Įsimylėjusio pingvino" klausydavausi skaitydamas „Kapitoną Velnią", įsivaizduodavau pingvinus ledinuotose Šiaurės jūrose, o „Balilla" čia niekuo dėtas? Sekdamas „Aplink Žemę per aštuoniasdešimt dienų" istoriją, matydavau Filą Fogą, keliaujantį tulpių laukais? Kaip suderindavau Rokambolio skrybėlės smeigtuką ir Džovanio Batistos Peraso akmenį? Daina „Tulpės" pasirodė keturiasdešimtaisiais, prasidėjus karui, be abejonės, tuomet dainuodavo ir „Giovinezza", bet gali būti, kad apie kapitoną Velnią ir Rokambolį skaičiau keturiasdešimt penktaisiais, karui jau pasibaigus, kai fašistinių himnų nebuvo likę pėdsako?

Reikėjo žūtbūt rasti savo mokyklinius vadovėlius. Tada turėčiau prieš akis tikruosius pirmuosius skaitinius, dainos su datomis man pasakytų, kokiais garsais turėčiau juos palydėti, ir gal suprasčiau ryšį tarp *mes nebijom liūdno likimo* ir tų skerdynių, apie kurias skaitydavau „Iliustruotame kelionių ir nuotykių dienoraštyje".

Neverta bandyti ilsėtis. Kitą rytą teks lipti atgal į palėpę. Jei senelis buvo nuoseklus, mokykliniai vadovėliai turėtų būti greta dėžių su vaikiškomis knygomis. Jei tik dėdė su dėdiene visko nesujaukė.

Šlovės garsai mane išvargino. Pažvelgiau pro langą. Kalvų kontūrai tamsavo dangaus fone, o naktis be mėnulio buvo *nusagstyta žvaigždėmis*. Kodėl atsiminiau tuos nuvalkiotus žo-

džius? Neabejotinai jie iš dainos. Regėjau dangų tokį, kokį kažkada girdėjau apdainuojamą.

Panaršiau tarp plokštelių ir išrinkau tas, kurių pavadinimuose buvo sąsajų su naktim ir žvaigždėta erdve. Senelio plokštelių grotuvas buvo toks, kad galėjai vieną ant kitos krauti kelias plokšteles, pasibaigus vienai nukrisdavo kita. Nereikėjo sukinėti rankenėlių, kaip ir radijas, grotuvas man grojo pats. Įjungiau jį ir atsistojęs prie lango, žvelgdamas į priešais plytintį žvaigždėtą dangų, leidausi liūliuojamas mielos blogosios muzikos garsų, turėjusių kažką manyje pažadinti.

Šiąnakt mirga tūkstančiai žvaigždžių... Naktis su žvaigždėmis ir tavimi... Kalbėk man, kalbėk po žvaigždėtu dangum, sakyk man gražiausius žodžius kerinčios meilės nakty... Ten, po Antilų dangum, kur žiburiuoja žvaigždės, skleidžias tūkstančiai meilės kvapų... Po Singapūro dangum, auksinių žvaigždžių sapnuose užgimė mūs meilė, *mailu**... Po žvaigždėmis, kurios žvelgia į mus, po žvaigždėmis noriu tave pabučiuot... Su tavim, be tavęs mes dainuojam žvaigždėms ir mėnuliui, kas žino, gal ir man nusišypsos laimė... Mėnul jūreivi, graži mūsų meilė, Venecija, mėnuo ir tu, vieni mes nakty dainuojam dainelę... Vengrijos dangus, ilgesys širdyje, su meile begaline galvoju apie tave... Klajoju ten, kur mėlynas dangus, girdžiu aukštai virš medžių čirškiančius žvirblius...

Paskutinę plokštelę, matyt, uždėjau per klaidą, joje nebuvo nieko apie dangų, o juslus rujojantis saksofono balsas dainavo:

Ten, Kapokabanoj, moteris yra karalienė, valdovė yra moteris...

Sutrikau išgirdęs tolimą variklio ūžimą, gal slėniu važiavo automobilis, nudiegė širdį ir ištariau: „Pipetas!“ Kas tas Pipetas? Tariau „Pipetas“, bet vėl atsiminė tik mano lūpos. *Fla-*

* Naujosios Gvinėjos etninės grupės atstovas.

tango
del ritorno
di mendes - rusconi
Edizioni JOLY - Milano
Via Durini, 31 - Telefono 70-552
L. 1,50

Finestra
chiusa
TANGO SERENATA
MUSICA DI G. D'ANZI
PAROLE DI A. BRACCHI
L. 2-
EDIZIONI CURCI MILANO

LA S.A.F.A. FILM PRESENTA IL CELEBRE TENORE GIUSEPPE LUGO IN
Cuore, diglielo
anche tu...
SERENATA dal film La mia canzone al vento
PAROLE DI B. Cherubini
MUSICA DI C. A. Bixio
altri interpreti
DRIA PAOLA UGO CESERI
LAURA NUCCI FRANCO COOP
L. 2
Edizioni s.a.m. Bixio - Milano

Musica di E. Lecuona
Parole di Nisa
tango
Maria la o
EDIZIONI LEONARDI
SEDE NOVARA C.P.E. N. 18075
MILANO GALL. DEL CORSO, 4

tus vocis. Nežinojau, kas buvo Pipetas. Teisingiau, kažkas manyje tai žinojo, tačiau tas kažkas džiaugėsi gyvenimu, gudriai lindėdamas pažeistojoje mano smegenų dalyje.

Puiki tema serijai „Mano vaikų biblioteka“: „Pipeto paslaptis“. Gal tai buvo itališka „Lantenako paslapties“* versija? Laužiau galvą dėl Pipeto paslapties, o gal nėra jokios paslapties, tik ta, kurią vėlyvą vakarą kiekvienam šnabždėdavo radijas?

* V. Hugo romano „Devyniasdešimt tretieji metai“ veikėjas.

9. BET PIPAS TO NEŽINO

Slinko dienos (penkios, šešios, septynios?), jų atsiminimai susilieja, gal taip ir geriau, nes tai, kas man liko, buvo lyg montažo kvintesencija. Sulipdžiau įvairius liudijimus, karpydamas ir klijuodamas, kartais pagal natūralią minčių ir jausmų tėkmę, kartais pagal jų priešybę. Tai, kas liko, buvo jau ne tai, ką pamačiau ir išgirdau tomis dienomis, ir ne tai, ką galbūt mačiau ir girdėjau vaikystėje: tai buvo iliuzija, hipotezė, sukurta šešiasdešimtmečio apie tai, ką jis galėjo galvoti būdamas dešimties. Per mažai, kad pasakyčiau „žinoma, viskas būtent taip ir įvyko“, pakankamai, kad papiruso lapuose glaustai išdėstyčiau tai, ką spėjamai anuomet galėjau patirti.

Grįžau į palėpę, būgštaudamas, kad iš mokyklinių daiktų jau nieko nebus išlikę, tik staiga mano žvilgsnis užkliuvo už lipnia juosta užklijuotos dėžės su užrašu „Jambo mokslai pradinėje ir vidurinėje“. Greta buvo ir kita dėžė, su užrašu „Ados mokslai pradinėje ir vidurinėje“. Bet neturėjau gaivinti savo sesers atminties. Man pakako darbo su savąja.

Nenorėjau dar savaitės su aukštu kraujospūdžiu. Pasikviečiau Amaliją ir, jos padedamas, pernešiau dėžę į senelio studiją. Paskui sumąsčiau, kad pradinę ir vidurinę mokyklas lankiau nuo trisdešimt septintųjų iki keturiasdešimt penktųjų, ir atsigabenau dėžes su užrašais „Karas“, „Penktasis dešimt-

metis“ ir „Fašizmas“. Studijoje dėžių turinį sudėliojau į lentynas. Pradinės mokyklos knygos, vidurinės mokyklos istorijos ir geografijos vadovėliai, daug sąsiuvinių su užrašytu mano vardu, metais ir klase. Ir laikraščiai. Atrodo, senelis išsaugojo svarbiausius numerius nuo karo Etiopijoje metų, taip pat ir istorinę Dučės kalbą apie Imperijos užkariavimus, numerį su karo deklaracija 1940 metų birželio dešimtąją ir taip toliau, iki pat pranešimų apie ant Hirošimos numestą atominę bombą ir apie karo pabaigą. Ten buvo ir atvirukų, plakatų, brošiūrų, keletas žurnalų.

Nutariau veikti kaip istorikas, kuris tikrina liudijimus lyginamuoju būdu. Tai reiškė, kad, skaitydamas ketvirtosios pradinės klasės, taigi 1940–1941 mokslo metų, knygas ir sąsiuvinius, varčiau tų pačių metų laikraščius ir, kiek pavykdavo, klausiausi tų pačių metų dainų.

Maniau, jei knygos priklausė režimui, režimui priklausė ir laikraščiai, nes juk, tarkim, Stalino laikų „Pravda“ doriesiems Sovietų Sąjungos piliečiams neskelbė teisingų žinių. Tačiau teko pakeisti nuomonę. Nors primygtinai propagandiniai, net karo metų itališki laikraščiai leido suprasti, kas vyksta. Žvelgiant iš laiko perspektyvos, senelis man paliko neįkainojamą pamoką, kartu visuomeninę ir istoriografinę: reikia mokėti skaityti tarp eilučių. Ir jis skaitydavo tarp eilučių, pabraukdamas ne pavadinimus didelėmis raidėmis, o išnašas, kursyvus, žinutes, kurios skaitant laikraštį pirmą kartą praslysdavo pro akis. 1941 metų sausio 6–7 dienos „Corriere della Sera“ numeryje išspausdinto straipsnio pavadinimas skelbė: „Bardijos fronte toliau vyksta įnirtinga kova“. Reportažo viduryje karo biuletenis (jų būdavo po vieną per dieną, biurokratiškai pateikiant net numuštų priešo lėktuvų skaičių) atsainiai pranešė, kad „nepaisant atkakliai kovojančios mūsų

kariuomenės prarasta dar daugiau placdarmų, o priešininkas patyrė didelių nuostolių". Dar daugiau placdarmų? Iš konteksto galėjai suprasti, kad Šiaurės Afrikoje esanti Bardija atiteko anglams. Senelis paraštėje raudonu rašalu, kaip ir daugelyje kitų numerių, užrašė: „LR, prarasta B., 40 000 belaisvių". LR reiškė Londono radijas, o senelis lygino per jį išgirstus pranešimus su oficialiaisiais. Ne tik prarasta Bardija, bet ir keturiasdešimt tūkstančių mūsų kareivių turėjo pasiduoti priešui. Taigi „Corriere" nemelavo, tik kaip savaime suprantama pateikė tai, ką norėjo nutylėti. Tas pats „Corriere" vasario 6 dienos numeryje skelbė: „Mūsų kariuomenės kontrataka šiauriniame Rytų Afrikos fronte". Kas tas šiaurinis Rytų Afrikos frontas? Jei daugelyje ankstesnių metų laikraščio numerių reportažuose apie mūsų pirmuosius žygius į Britų Somalį ir Keniją spausdinti tikslūs žemėlapiai, kad suprastume, kur pergalingai žengiame, tame pranešime apie šiaurinį frontą nebuvo jokio žemėlapio ir tik atidžiai patyrinėjęs atlasą galėjai suprasti, kad anglai įžygiavo į Eritrėją.

1944 metų birželio 7 dienos „Corriere" paskelbė pergalingą reportažą, pavadinimu „Vokietijos kariuomenė Normandijos pakrantėje triuškina sąjungininkų dalinius". Ką vokiečiai ir sąjungininkai veikė Normandijos pakrantėje? Birželio šeštąją buvo garsioji *D-Day*, įsiveržimo pradžia, ir laikraštis, tą dieną negalėjęs to skelbti, vėliau pristatė įvykius kaip žinomus, patikslindamas, kad maršalas fon Roindštatas nebuvo užkluptas netikėtai, o paplūdimį nuklojo priešų lavonai. Negalėjai sakyti, jog tai – melas.

Tinkamai skaitydamas fašistinę spaudą – matyt, visi ją taip skaitydavo – galėjau tęsti lyginamąjį darbą ir sužinoti tikrąją įvykių seką. Įjungiau radiją, paleidau plokšteles ir išgyvenau viską iš naujo. Aišku, taip lyg patirčiau kito gyvenimą.

Pirmas mokyklinis sąsiuvinis. Anuomet pirmiausia mokydavo brėžti brūkšnelius, o prie abėcėlės raidžių leisdavo pereiti tik visą lapą pribraižius tvarkingai surikiuotų, tiesių brūkšnelių. Rankos ir riešo lavinimas: rašomąsias mašinėles turėjo tik valdžios įstaigos ir kaligrafija dar šį tą reiškė. Atsiverčiau „Pirmos klasės vadovėlį“, „sudarytoja panelė Marija Dzneti, dailininkas Enrikas Pinokis“, Valstybinė spaustuvė, XVI metai.

Bu... bu... bučiuok mane, mažyte,
į bu... bu... burnytę;
daug daug bučinukų,
kaip mėtinių žirniukų.

Be... be... begėde mergaičiuke,
esi padykus ir graži.
Be... be... be tavęs
man liūdesys širdy!

BI, A: BA, BI, E: BE.
Koks mielas šis skiemuo.
BI, O: BO, BI, U: BU.
Kokie švelnūs šie
meilės skiemenys.

Lape su pirmaisiais dvigarsiais, po *io, ia, aia* buvo *Eja Eja alala* ir fašistų ženklas. Abėcėlės mokyta skambant šūkiui *Eja*

eja alala, kurį, kiek žinau, sugalvojo D'Anuncijus? Prie B raidės buvo žodžiai „Benito“ ir puslapis, skirtas „Balilla“. O mano radijas dainavo kitus skiemenis: *ba, ba, baciami piccina**. Kaip išmokau B, jei mažasis Džandžis vis dar painioja ją su V ir vietoj „vanduo“ sako „banduo“?

„Balilla“ ir Vilkės Sūnus. Lapas, jame – uniformuotas berniukas, juodais marškiniais ir ant krūtinės sukryžiuotomis juostomis lyg šovinine, su M viduryje. „Marijus yra vyras“, – bylojo parašas po iliustracija.

Vilkės Sūnus. Gegužės dvidešimt ketvirtoji. Guljelmas vilki nauja gražia uniforma, Vilkės Sūnaus uniforma. „Tėti, juk ir aš esu Dučės kareivėlis? Tapsiu Balila, nešiu vėliavą, turėsiu muškietą, tapsiu avangardininku. Ir aš noriu treniruotis kaip tikri kareiviai, noriu būti visų šauniausias, noriu pelnyti daug medalių...“

Iškart po to – lapas tarsi iš „Images d'Epinal“ knygos, tik vietoj zuavų ar prancūzų šarvuotų raitininkų čia rikiavosi jaunimo būriai fašistinėm uniformom.

* Bu-bu-bučiuok mane, mažyte (*it.*).

Garsui *gl** mokyti knygoje kaip pavyzdys pateikti žodžiai *gagliardetto, battaglia, mitraglia***. Šešerių metų vaikams. Tiems, kuriems pavasaris atšokuoja dainuodamas. Bet kažkur elementoriaus vidury skaičiau ir apie Angelą Sargą:

Ilgas kelias, žingsniuoja vaikas
vienas vienužis, nežino, kur eiti...
Mažas vaikelis ir ilgas kelias,
bet Angelas jį mato ir palydi.

Kur mane turėjo nuvesti Angelas? Ten, kur tratėjo kulkosvaidis? Kiek žinau, Bažnyčia ir Fašizmas buvo jau pasirašę Susitarimą, todėl dabar reikėjo mokyti, kaip tapti Balila nepamirštant ir Angelų.

Ar aš uniformuotas žygiuodavau miesto gatvėmis? Norėjau vykti į Romą ir tapti didvyriu? Radijas grojo karinį maršą, primenantį jaunųjų juodmarškinių paradą. Bet netrukus vaizdas pasikeitė ir keliu jau žingsniavo Pipas, nuskriaustas motinos gamtos ir savo siuvėjo, nes marškinius jis vilkdavosi ant liemenės. Prisiminiau Amalijos šunį ir įsivaizdavau tą liūdno veido klajūną, ant pavandenijusių akių užkritusiais vokais, paika bedante šypsena, dviem kreivom kojom ir plokščiom pėdom. Bet jei jis turėjo kojas ir pėdas, matyt, buvo ir kitas Pipas***, kaip man atrodė, kažkaip susijęs su Klarabelos lobiu, tik nepajėgiau jo įsivaizduoti. O kas sieja Pipą su Pipetu?

Apdainuojamasis Pipas vilkėjo marškinius ant liemenės. Tačiau balsas iš radijo tarė ne „márškinius“, o „marškiniús“

* lj.

** Vėliava, mūšis, kulkosvaidis (*it.*).

*** Lietuviškai šis Disney'aus personažas vadinamas Kliunkiu.

Vestos ugnis
išsiveržia iš šventyklos,
sparnuota, liepsninga eina jaunystė.
Švyti deglai virš laukų ir kapų,
mes esame naujųjų laikų viltis.

Duče, Duče,
kas dvejotų mirti?
Kas sulaužytų priesaiką?
Ištraukt kardus!
Kai tik pašauksi,
su plevėsuojančiom vėliavom
visi pas tave ateisim.
Senovės didvyrių ginklai ir vėliavos
spindi saulėje
už Italiją ir Dučę.

Eina gyvenimas, eina,
einam kartu su juo,
o jis mums žada ateitį.

Jaunuoliai kausis kupini
romėniško ryžto.

Ateis ta diena, ateis,
kai pakvies mus didžioji
didvyrių Motina
už Dučę ir Tėvynę,
už Karalių, už mus!
Atnešim tau šlovę ir
užjūrio valdas!

Bet Pipas to nežino,
kad jam einant juokias visas miestas,
o siuvėjos
iš vitrinų
šaiposi iš jo.

Labai rimtai jis
sveikina visus, linkčioja ir eina toliau,
galvoja esąs gražus
lyg Apolonas,
o strykčioja it gaidys.
Ant apsiausto jis vilki švarką,
o ant liemenės marškinius.
Kojines užtraukęs ant batų,
kelnes be sagų susijuosęs.

Bet Pipas to nežino
ir rimtas žingsniuoja per miestą,
galvoja esąs gražus
lyg Apolonas,
o strykčioja it gaidys.

(*ant apsiausto jis vilkėjo švarką, o ant liemenės – marškiniús...*). Matyt, todėl, kad žodžiai derėtų su muzika. Jaučiausi lyg būčiau padaręs tą patį, tik kitoje dainoje. Padainavau praeitą vakarą girdėtą „Giovinezza“: *Per Benito* e *Mussolini, Eja eja alala*. Dainuodavome ne „Per Benito Mussolini“, o „Per Benito *ir* Mussolini“. Akivaizdu, jog tas *ir* buvo eufoninis, jo reikėjo, kad labiau pabrėžtume „Mussolini“. *Už Benitą ir Musolinį, ant liemenės marškiniús.*

Katras žingsniavo miesto gatvėmis – Balila ar Pipas? Iš ko juokėsi žmonės? Gal Pipo istorijoje režimas aptiko subtilią aliuziją? Gal tai – liaudies išmintis, tais vaikiškais traliavimais padedanti atsiriboti nuo kas akimirką užgriūvančios herojinės retorikos?

Mintimis klaidžiojau visai kitur, kai staiga atverčiau puslapį apie rūką.

Iliustracija: Albertas su savo tėčiu, du juodi šešėliai, ryškėjantys tarp kitų juodų šešėlių pilko dangaus fone, kuriame kiek tamsesne pilkuma išsiskiria miesto namų kontūrai. Tekstas bylojo, kad rūke žmonės atrodo tarsi šešėliai.Toks yra rūkas?

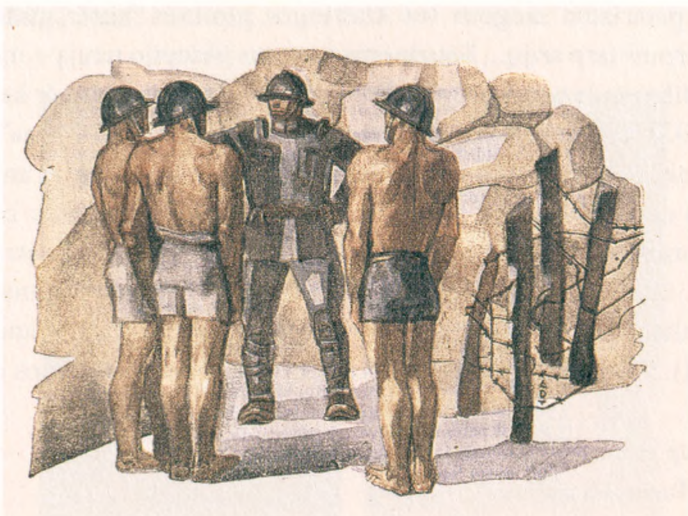
Ar toji dangaus pilkuma neturėtų lyg pienas ar anyžinė gaubti ir žmonių šešėlių? Mano citatų rinkinyje parašyta, kad rūke šešėliai ne ryškėja *tarp*, o kyla *iš*, susilieja *su*..., rūke šešėliai matyti ten, kur nieko nėra, ir atrodo, kad nieko nėra ten, kur staiga atsiranda šešėliai... Pradžios mokyklos pirmos klasės vadovėlis melavo man apie rūką? Išties tekstas baigėsi prašymu grįžti skaisčiąją saulę, kuri išsklaidytų rūkus. Jame buvo parašyta, kad rūkas yra neišvengiamas, bet nepageidaujamas. Jei mane mokė, kad rūkas – blogas, kodėl liko miglotas jo ilgesys?

Miglotas, tamsus, *užtemdymas*. Žodžiai primena kitus žodžius. Džanis sakė, kad per karą miestas paskęsdavo tam-

soje, tapdavo nematomas priešo bombonešiams, o pro langus negalėjo prasiskverbti nė spindulėlis šviesos. Jei taip, rūkas – išganingas, nes laikė išskleidęs virš mūsų savo saugančias rankas. Rūkas – geras.

Aišku, pirmos klasės vadovėlis, parašytas 1937 metais, negalėjo pasakoti apie užtemdymą. Jis rašė tik apie virš dygių kalnų keterų kylančias rūkanas. Pavarčiau aukštesnių klasių knygas, apie karą nutylėta ir penktos klasės vadovėlyje, nors šis išleistas keturiasdešimt pirmaisiais – karas buvo prasidėjęs jau prieš metus. Ankstesnių metų leidime kalbama tik apie Ispanijos karo didvyrius ir Etiopijos užkariavimą. Mokykliniuose vadovėliuose nederėjo kalbėti apie karo negandas, tad, palikus dabartį, būdavo šlovinami praeities žygiai.

Ketvirtos klasės vadovėlyje, 1940–1941 metų laidos, o buvo jau pirmųjų karo metų ruduo, pasakota apie šlovingus Pirmojo pasaulinio karo žygius, gausu iliustracijų, kuriose mūsų pėstininkai Karse pavaizduoti pusnuogiai ir raumeningi it romėnų gladiatoriai.

Tačiau kitur, matyt, kad sutaikytų Balilą su Angelu, įterpti švelnumo ir gerumo kupini apsakymai apie Kalėdų naktį. Kadangi Italijos užimtos Rytų Afrikos dalies netekome tik baigiantis keturiasdešimt pirmiesiems, kai vadovėlis jau pasklido po mokyklas, jame vis dar puikavosi mūsų narsieji kolonijiniai būriai, o aš žvelgiau į Somalio *dubat**, su gražia savita uniforma, panašia į vietos gyventojų, kuriuos norėjome civilizuoti, drabužius: nuogas liemuo su balta juosta ant klubų, prie jos pririšta šovininė. Eiliuotas parašas po iliustracija: *Legiono erelis šauna aukštyn – virš pasaulio, tik Dievas jį sulaikys.* Bet Somalis dar vasarį atiteko anglams, gal tuomet, kai pirmą kartą skaičiau šį lapą. Ar jį skaitydamas tai žinojau?

Tame pačiame vadovėlyje perskaičiau ir eilėraštį „Kraitelė“: *Sudie, įtūžusi audra! – Sudie, perkūno dundesy! – Bėga debesys tolyn – ir lieka tyras dangus... – Tyli pasaulis nurimęs. – Kiekvieną varganą daiktą – tarsi balzamas – užlieja dauginga ramybė.*

O siaučiantis karas? Penktos klasės vadovėlyje buvo tik svarstymas apie rasinius skirtumus ir skyrelis apie žydus, kuriame patariama saugotis tos klastingos giminės, kuri „gudriai įsiterpusi tarp arijų... šiaurinėms tautoms įskiepijo naują – merkantilizmo ir naudos troškulio – dvasią“. Dėžėse radau ir keletą 1938 metais pradėto leisti žurnalo „La difesa della Razza“** numerių: nežinau, ar senelis leido man juos skaityti (bet anksčiau ar vėliau juos vis tiek turėjau aptikti). Ten buvo su beždžionėmis lyginamų aborigenų nuotraukos, taip pat nuotraukos, liudijančios siaubingą kino ir europiečio sukryžminimo rezultatą (tokie išsigimimai, atrodo, buvo būdingi tik Prancūzijai). Palankiai aprašyta japonų rasė ir pabrėžtos įgimtos an-

* Taip vadinti Somalio kariai, kariavę Italijos kariuomenėje.

** „Rasės išsaugojimas“.

glų rasės ydos: pagurklingos moterys, stuomeningi džentelmenai girtuoklių nosimis, vienoje iliustracijoje pavaizduota moteris su anglišku šalmu, lyg baleto sijonėliu begėdiškai prisidengusi keliais „Times“ laikraščio lapais, ji staipėsi prieš veidrodį, o užrašas „Times“ jame atsispindėjo kaip *Semit*. Tikrieji žydai irgi pavaizduoti pasibaisėtinai: kumpų nosių ir susivėlusių barzdų, juslių kiauliškų šnipų su atsikišusiais dantimis ir paplokščių kaukolių, išsišovusių skruostikaulių ir liūdnų nelyginant Jeruzalės Judo akių, frakuotų pilvų su iš liemenių kišenių nukarusiomis auksinių laikrodžių grandinėmis ir į proletarinių tautų turtus ištiestų grobuoniškų rankų paradas.

Manau, kad senelis tarp tų lapų įkišo ir propagandinį atviruką, kuriame atgrasus semitas Laisvės statulos fone tiesė į žiūrintįjį kumščius. Tiesa, kliuvo visiems, nes ten buvo ir kitas atvirukas, kuriame girtas negras su kaubojaus skrybėle ilganagėmis rankomis grabaliojo baltą Milo Veneros liemenį. Piešėjas pamiršo, jog buvome paskelbę karą ir Graikijai, tad ar mums turėjo rūpėti, jei tas nedorėlis grabinėjo berankę graikę, kurios vyras vaikštinėjo sijonuotas ir su bumbuluotais batais?

Palyginimo dėlei žurnale pateikti ryškūs, vyriški italų rasės profiliai, o jei Dantės ir kai kurių karvedžių nosys nebuvo reikiamai mažos ir tiesios, kalbėta apie „erelių rasę“. Jei vis dar abejočiau savo tėvynainių arijišku tyrumu, skaitinių knygoje galėjau perskaityti įtaigų eilėraštį apie Dučę (*Kvadratinė kakta ir dar labiau kvadratinė krūtinė. – Žingsnis tarsi žygiuojančios kolonos. – Balsas smogia lyg ištryškusi vandens srovė.*) ir palyginti vyriškus Julijaus Cezario ir Musolinio bruožus (tai, kad Cezaris gulėdavo su savo legionieriais, sužinojau jau vėliau, iš enciklopedijų).

Visi italai buvo gražūs. Gražus Musolinis, viename iliustruoto žurnalo „Tempo“ viršelyje pavaizduotas raitas, su iškeltu kardu (juk tai tikra nuotrauka, ne kokia alegorinė išmonė, nejaugi jis nešiojo kardą?), skelbiantis karo pradžią, gražus juodmarškinis, skanduojantis „Mirtis priešui!“ arba „Nugalėsim!“, gražūs romėniški kardai, ištiesti Didžiosios Britanijos kontūrų link, graži valstiečio ranka, iškėlusi nykštį virš degančio Londono, gražus išdidusis legionierius ant Amba Aladži* tvirtovės griuvėsių, tvirtai pareiškiantis: „Sugrįšim!“

* Etiopijoje.

Optimizmas. Radijas nesiliovė dainavęs: jis buvo toks aukštas, jis buvo toks storas, jį vadino *Bombolo*, pabandė jis šokti, susvyravo ir nugriuvo, šoko šen, šoko ten kaip kamuolys ir įvirto į kanalą, bet nenuskendo, o liko plūduriuoti.

Žurnaluose ir reklaminiuose plakatuose ypač gražios buvo grynakraujės italės: didelėmis krūtimis, apvalainais klubais – puikūs aparatai vaikams gimdyti, priešingai kaulėtoms, anoreksijos kamuojamoms anglėms ir plutokratinio režimo pragaištingajai moteriai*. Gražios buvo panelės, dalyvaujančios varžybose „Penki tūkstančiai lirų už šypseną", gražios gundančios ponios šelmiško sijono išryškintais užpakaliukais, gracingai žingsniuojančios per reklaminį plakatą, o radijas skelbė, kad gražios akys žydros, gražios akys juodos, bet labiausiai man patinka kojos.

Gražios buvo apdainuojamos merginos, nesvarbu, Italijos kaimo gražuolės, tokios, kaip „raudonskruostė sodietė", ar miesto gražuolės, kaip judriausiu prospektu žingsniuojanti „gražioji mažytė" milanietė pudruotu veideliu, arba gražuolės ant dviračių – drąsaus, padaužiško moteriškumo simbolis tekintom gražiom kojom.

Priešai, aišku, buvo bjaurūs, o kai kuriuose „Balilla" – Italijos fašistinio savaitraščio vaikams – numeriuose spausdintos priešus išjuokiančios istorijos su gyvuliškai sukarikatūrintais veikėjais, kuriuos piešė De Seta: *Pabūgęs karo – Anglijos karalius Jurgelis – šaukias ministro Čiurčilionės – pagalbos ir apsaugos,* paskui išnyra ir dar du kiti piktadariai: Ruzveltpalaikis ir baisusis Stalinas – raudonasis Kremliaus lokys.

* *Donna-crisi* (*it.*) – taip fašizmo laikais Italijoje vadinta intelektuali, vyriška, nepriklausoma moteris, vaizduota liesa, mįslinga, fatališka, moters motinos priešingybė.

Pudruotu veideliu,
su gražiausia nerūpestinga
šypsena veide
eini pilnu prospektu
nešina savąja naujienų dėžute.
O, gražioji mažyte,
tu praeini kas rytą,
linksma žingsniuoji tarp žmonių,
smagiai niūniuodama.
O, gražioji mažyte,
tu tokia padauža,
nurausti, kai
kas nors tau sušnibžda
meilius žodžius,
ar pažiūri išplėtęs akis, paskui
mosteli ir nueina.

Kur važiuoji, gražuole, dviračiu
taip įnirtingai mindama pedalus,
tavo kojos lyg nutekintos, vikrios
ir dailios,
man jau įžiebė aistrą širdy.
Kur važiuoji vėjyje plevėsuojančiais
plaukais,
laiminga širdim ir kerinčiai
šypsodama...
Jei nori, anksčiau ar vėliau
mes susitiksim meilės finiše.

Kai matom praeinant merginą,
ką darom? Sekam
veriamu žvilgsniu ir bandom nuspėti,
kas gi ten, iš kur dygsta kojos.
Gražios akys juodos,
gražios akys mėlynos,
bet labiausiai man
patinka kojos.
Gražios akys žydros
ir riesta nosytė,
bet labiausiai man
patinka kojos.

Kai Abruce auštant pateka
saulė auksinė,
į žydinčius slėnius leidžias
raudonskruostės sodietės.
O, gražioji sodiete,
tu tikra karalaitė,
tavo akyse švyti saulė
ir žibuoklių žiedai
iš gėlėtų pievų!..
Kai dainuoji, tavo balsas
kaip rami dermė,
kuri sklinda ir byloja:
„Jei nori gyventi laimingai,
turi gyventi ten, aukštai!..“

Anglai – blogi, nes vienas į kitą kreipiasi *Lei**, o šaunieji italai visur ir visada privalo vartoti tik iki pašaknių itališką kreipinį *Voi***. Bet nors kiek mokantis užsienio kalbas žino, jog būtent anglai ir prancūzai vartoja kreipinį *Voi* (*you, vous*), o *Lei* yra labai itališkas kreipinys, daugių daugiausia jį galėtume vadinti ispanų palikimu, o juk su Ispanijos frankistais dabar buvome labai artimi. Kita vertus, vokiškas *Sie* yra *Lei* arba *Loro****, o ne *Voi*. Kad ir kaip ten būtų, taip nusprendė didžiosios galvos, gal dėl prasto užsienio kalbų mokėjimo, o senelis išsaugojo šiuo klausimu nedviprasmių ir griežtų straipsnių iškarpas. Jis sumojo išsaugoti ir paskutinį žurnalo moterims numerį „Lei"****, kuriame paskelbta, kad kito žurnalo numeris vadinsis „Annabella". Akivaizdu, jog žurnalo pavadinimas nebuvo kreipinys į kokią nors įsivaizduojamą skaitytoją („scusi Lei signora"*****), o nurodė į moteriškosios giminės skaitytojas (kalbame apie Ją, ne Jį). Šiaip ar taip, *Lei*, nors ir kitos gramatinės reikšmės, virto tabu. Svarsčiau, ar ano meto skaitytojos juokėsi iš tokio pakeitimo, bet sprendimas buvo įgyvendintas ir niekas tam neprieštaravo.

Buvo ir kolonijų gražuolių: nors juodosios rasės vyrai priminė beždžiones, o abisinai buvo visokiausių ligų šaltiniai, kažkodėl padaryta išimtis gražiajai abisinei. Radijas dainavo: ***Juodaveide gražuole abisine, lauk ir tikėkis, jau greit ateis valanda, kai būsim arti tavęs, duosim tau kitą įstatymą ir kitą karalių.***

Kam reikėjo gražiosios abisinės, galėjai suprasti iš spalvotų De Setos iliustracijų – to paties, kuris piešė Čiurčilionę: jose

* Mandagus kreipinys vienaskaitos trečiuoju asmeniu.

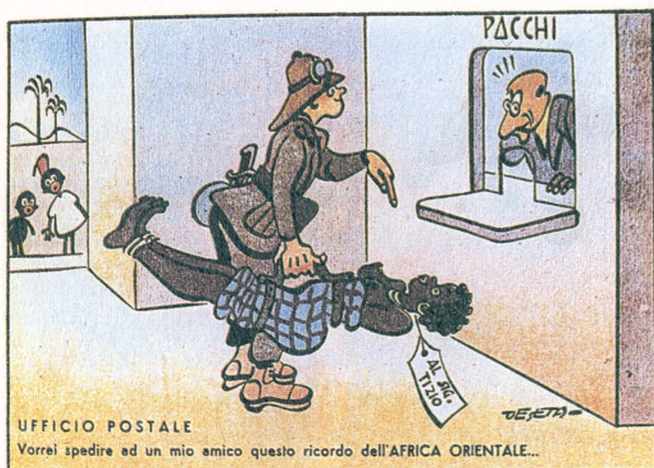
** Kreipinys daugiskaitos trečiuoju asmeniu.

*** Mandagus kreipinys į keletą asmenų.

**** „Ji".

***** „Atleiskite, ponia" (*it.*).

italų legionieriai pirkdavo pusnuoges juočkes vergų turguje ir kaip pašto siuntą siųsdavo jas į tėvynę draugams.

Tačiau apie Etiopijos moterų grožį svajota nuo užkariavimo kampanijos pradžios liūdnoje, ilgesingoje, klajokliškoje dainoje: *Linguoja – Tigrės* vilkstinės – link žvaigždės, kuri jau nušvito ir užliejo meilės šviesa.*

Kokios buvo mano mintys tame optimizmo sūkuryje? Tai sužinojau iš savo pirmų penkerių mokslo metų sąsiuvinių. Tereikėjo pažvelgti į viršelius, bylojančius apie narsą ir pergalę. Išskyrus kelis, balto, kieto popieriaus lapais (jie, matyt, buvo brangiausi), kur viršelio viduryje puikavosi kokio nors Didžio asmens portretas (paslaptingas, šypsantis pono, vardu *Shakespeare*, veidas turėjo jaudrinti mano vaizduotę, o jo vardą tikriausiai tariau taip, kaip jis buvo parašytas, nes plunksna apvedžiojau raides, lyg norėdamas jas ištirti ir įsiminti), kitų

* Etiopijos šiaurinis regionas.

viršelius puošė raito Dučės, metančių į priešą granatą didvyrių kovotojų juodais marškiniais, trapių torpedinių katerių, skandinančių galingus priešo šarvuočius, didžiulio pasiaukojimo dvasios kupinų pasiuntinių, kurie, nors jiems plaštakas sudraskė granatos, bėga pro tratančius priešo kulkosvaidžius nešini dantyse pranešimu, vaizdai.

Mokytojas (kodėl mokytojas, o ne mokytoja? Nežinau, tiesiog išsprūdo *tamsta mokytojau*) mums padiktavo pagrindines istorinės Dučės kalbos tą dieną, kai buvo paskelbtas karas – 1940 metų birželio dešimtąją – ištraukas iš laikraščių reportažų, į jas įterpdamas Venecijos aikštėje jo klausiusios minios reakciją:

Kariai – žemėje, vandenyse ir padangėje! Revoliucijos ir legionų juodmarškiniai! Italijos, Imperijos ir Albanijos karalystės vyrai ir moterys! Klausykite! Mūsų Tėvynei išmušė likimo jai lemta valanda. Apsisprendimo valanda. Karo deklaracija jau įteikta (pritarimo šūksniai „Karas! Karas!“) *Didžiosios Britanijos ir Prancūzijos ambasadoriams. Mes pakilome į mūšį prieš plutokratines ir reakcines Vakarų demokratijas, kurios visada stojo skersai kelio italų tautos pažangai, o dažnai kėsinosi ir į patį jos egzistavimą...*

Kaip sako fašistinės moralės dėsnis, kai turi draugą, eini su juo iki galo (šūksniai „Dučė! Dučė! Dučė!“). *Taip elgėmės ir elgsimės su Vokietija, su jos tauta, jos šlovingosiomis karinėmis pajėgomis. Šio milžiniškos svarbos įvykio išvakarėse kreipiame savo mintis į Jo Imperatoriškąją Didenybę Karalių* (minia šūksniais sveikina Savojos karališkąją šeimą), *kuris, kaip visada, suprato Tėvynės dvasią. Ir garsiai sveikiname Fiurerį, mūsų sąjungininkės didžiosios Vokietijos vadą* (tauta ilgai skanduoja Hitlerio vardą). *Proletarinė ir fašistinė Italija pakyla trečią kartą, kaip niekada anksčiau stipri, išdidi ir susitelkusi* (minia vienu

balsu šaukia „Taip!“). *Yra tik vienas griežtas ir visiems privalomas priesakas. Jis jau sklendžia ir uždega širdis nuo Alpių iki Indijos vandenyno: nugalėti! Ir mes nugalėsim!* (Tauta pratrūksta ovacijomis.)

Matyt, kaip tik tuo metu radijas pradėjo transliuoti dainą „Nugalėti!“, lyg aidu atkartojančią Dučės žodžius:

Kančių užgrūdintu balsu
Italija sušuko:
„Centurijos, kohortos, legionai,
pakilkit, jau išmušė mūs valanda!
Pirmyn, jaunime!
Įveiksim visas kliūtis,
negandas nugalėsim!
Sutraukysim vergijos pančius,
kurie įkalino mus mūsų jūroj!
Nugalėti! Nugalėti! Nugalėti!
Net kraujo kaina! Nieks mūsų nesulaikys!
Mūs širdys džiūgauja
nūsdamos paklusti!
Mūs lūpos prisiekia:
„Tik pergalė arba mirtis!“

Kokia man buvo karo pradžia? Lyg gražus nuotykis, prasidėjęs petys petin su draugu vokiečiu. Jo vardas buvo *Richard*, taip man skelbė radijas 1941-aisiais: *Sveikas atvykęs, drauge Richard...* Kaip tais šlovės metais įsivaizdavau draugą *Richard* (rimas vertė kirčiuoti vardą prancūziškai – Richárd, o ne vokiškai – Ríchard), pamačiau jį atviruke – jis stovėjo greta draugo italo, abu profiliu, vyriški ir ryžtingi, įsmeigę žvilgsnius į galutinę pergalę.

Bet *manasis* radijas po „Draugo Richardo“ jau transliavo (įtikėjau, kad klausausi tiesioginės transliacijos) kitą dainą. Tai buvo vokiška liūdna giesmė, kone laidotuvių maršas, kuris, rodės, susisiejo su neapčiuopiamais mano gelmių virpesiais. Ją traukė gilus, užkimęs, nuodėmingas, neviltingas moteriškas balsas: *Vor der Kaserne, vor dem groâen Tor – stand eine Laterne und steht sie noch davor...**

Senelis tą plokštelę turėjo seniai, tačiau anuomet negalėjau suprasti vokiškų dainos žodžių.

Todėl uždėjau itališką plokštelę, kur dainos vertimas buvo veikiau parafrazė ar adaptacija.

Kiekvieną vakarą
po žibintu
prie kareivinių

* Prie kareivinių, prie didžiojo bokšto, stovi žibintas, pastovėk dar prie jo... (*Vok.*)

aš laukdavau tavęs.
Ir šiandien lauksiu,
visą pasaulį užmiršiu,
su tavimi, Lili Marlen,
su tavimi, Lili Marlen,

kai per purvus brendu
svyruodamas po savąja
našta, nežinau,
koks mano likimas.
Bet nusišypsau ir galvoju
apie tave,
apie tave, Lili Marlen,
apie tave, Lili Marlen.

Itališkame tekste to nebuvo, bet vokiškame – žibintas stovėjo rūke, *Wenn sich die späten Nebel drehn*, kai rūkas sklando. Bet anuomet tikrai nesupratau, kad po žibintu (man sunkiausia buvo suprasti, kodėl per užtemdymą dega žibintas) tuo liūdnu balsu rūke dainavo paslaptingoji *kekšė*, moteris, kuri pati savo parduoda. Todėl po daugelio metų pabraukiau Koracinio eilutes: *Neramus ir liūdnas vienišoj gatvėj – prieš viešnamio duris – gęsta svaigieji smilkalai smilkytuve – gal nuo rūko toks balzganas oras.*

„Lili Marlen“ pasirodė netrukus po jausmingojo „Draugo Richardo“. Gal mes buvom didesni optimistai už vokiečius, o gal per tą laiką kas nors atsitiko, kad vargšas draugas nuliūdo ir, pavargęs žygiuoti per purvynus, svajojo grįžti po žibintu. Bet jaučiau, kad tokia propagandinių dainų seka turėjo man atskleisti, kaip nuo svajonės apie pergalę pereita prie svajonės apie jaukią krūtinę kekšės, praradusios viltį kaip ir jos klientai.

Praėjus pirmiesiems džiūgavimams, matyt, teko priprasti ne tik prie užtemdymo, bet ir prie bado. Priešingu atveju, kodėl mažasis Balila balkone augino karo darželį, jei ne tam, kad net menkiausiam plotely būtų išaugintos nors kelios daržovės? Ir kodėl Balila nebegauna žinių iš savo tėvo fronte?

Brangus tėveli, rašau tau, o mano ranka
mažumą virpa, tu suprasi.
Jau tiek dienų esi toli
ir neparašai, kaip gyveni.
Ašaros, kur rieda mano skruostais,
tai pasididžiavimo ašaros, patikėk.
Matau tave plačiai nusišypsant
ir stipriai glėbyje suspaudžiant savąjį Balilą.
Aš irgi kaunuos ir kariauju,
tikėdamas, garbingai, pareigingai,
trokštu, kad mano žemė duotų vaisių,
kas rytą puoselėju savo darželį...
Karo darželį!
Ir meldžiu Viešpatį,
kad saugotų tave, mano tėveli.

Morkos pergalei. Sąsiuvinyje perskaičiau dar vieną lapą, kuriame mokytojo palieptas užsirašiau, kad mūsų priešai anglai valgo penkiskart per dieną. Gal aš irgi valgydavau penkis kartus per dieną – balinta kava su duona ir uogiene, mokykloje dešimtą valandą priešpiečiai, paskui pietūs, pavakariai ir vakarienė, bet, matyt, ne visiems vaikams taip sekėsi, o penkis kartus per dieną valganti tauta neišvengiamai turėjo piktinti tą, kas buvo priverstas balkone auginti pomidorus.

Bet kodėl anglai buvo tokie liesi? Kodėl viename iš senelio išsaugotų atvirukų su užrašu „Tylėkit!“ pavaizduotas klastin-

Nutirps sniegas ir šerkšnas,
išsisklaidys rūkas,
o tie sugedę anglai,
kur nakvoja rūsy,
gerdami, čiulpdami ledinukus,
paklaus pelių,
kada pasikeis laikai.
Balandis ateina
ne su kregždėm,
iš dangaus jis paleidžia
bombų krušą,
tiksliai leidžia povandenines raketas,
Italijos balandis atneš mums šlovę.

Piktoji Anglija,
tu pralaimėsi karą,
mūsų pergalė
jau išdidi ateina pas tave.

Tuoj pragiedrės,
tuoj pragiedrės,
žvejų salele, šiaurėn
tu sugrįši.
Tuoj pragiedrės,
tuoj pragiedrės,
Anglija, Anglija,
tavo baigtis jau nulemta.

Prikaltas prie palmės,
sustingęs budi mėnulis,
kopos viršūnėje
stūkso senas minaretas.
Riksmai, mašinos, vėliavos,
šūviai, kraujas, pasakyk,
kas nutiko, kupranugarių vedly,
tai – sakmė apie Džarabubą.

Pulkininke, nenoriu duonos,
duok švino mano muškietai,
šiandien man užteks
ir žemės mano kuprinėj.
Pulkininke, nenoriu vandens,
duok man naikinančios ugnies,
šį troškulį numalšinsiu
savo širdies krauju.
Pulkininke, nereikia pamainos,
čia niekas nesitrauks atgal,
neužleisim nė pėdos,
kol neateis mirtis.

Pulkininke, nenoriu ordinų,
miriau už savo žemę.
Bet Anglijos baigtis
prasideda Džarabube.

gasis anglas, kėsinęsis nugirsti karines paslaptis, apie kurias neapdairus draugas italas galėjo prasitarti bare? Ar taip galėjo būti, jei visa tauta širdis širdin stojo į kovą? Gal buvo šnipinėjančių italų? Bet juk Dučė žygiuodamas į Romą sutriuškino maištininkus, taip byloja kūrinėliai skaitinių knygoje?

Sąsiuvinių lapai skelbė dabar jau artimą pergalę. Beskaitant grotuvas pradėjo sukti labai gražią dainą. Ji pasakojo apie mūsų paskutinio placdarmo dykumoje, Džarabubo, apgultį, o apgultųjų, galiausia nugalėtų alkio ir amunicijos stokos, istorija įgavo epinį mastą. Prieš keletą savaičių Milane per televiziją mačiau spalvotą filmą apie Deivio Kroketo ir Džimio Bouvio pasipriešinimo kovą Alamos forte. Nėra nieko, kas žavėtų labiau nei apgulto forto *topos**. Tikriausiai tą liūdnąją elegiją dainavau virpėdamas ir su tokiu pat jauduliu, su kokiu vaikai šiandien žiūri vesterną.

Dainavau, kad Anglijos baigtis turi prasidėti Džarabube, tačiau ta daina man priminė kitą – „Maramao, kodėl mirei“, nes ji šlovino pralaimėjimą, ir apie tai man bylojo senelio laikraščiai: Džarabubo oazė Kirenaikoje** krito po ilgos kovos keturiasdešimt pirmųjų kovą. Tautos žadinimas pralaimėjimu man atrodė paskutinė priemonė.

O kita tų pačių metų daina, žadėjusi pergalę? „Tuoj pragiedrės!“ Pragiedrėti turėjo balandį, kai praradome Adis Abebą. Šiaip ar taip, „tuoj pragiedrės“ sakoma, kai dargana ir laukiama saulės. Kodėl (balandį) turėjo pragiedrėti? Tai rodo, kad tą žiemą, kai pirmą kartą suskambo ši daina, laukta geresnių laikų.

* Vieta (*gr.*) – literatūrinis įvaizdis, kurio nuolatinis vartojimas atėmė iš jo veiksmingumą ir svarbą, pavertė tuščia banalybe, stereotipiniu, įprastu vaizdu.

** Rytų Libijos regionas.

Visa herojinė propaganda, kuria mus maitino, skelbė neviltį. Juk priedainis „Sugrįšim!“ galėjo reikšti tik linkėjimą, tikėjimą, viltį sugrįžti ten, iš kur buvom išvaryti.

Kada sukurtas himnas „M. batalionai“?

Dučės batalionai, Mirties batalionai,
sukurti gyvenimui, pavasarį
prasideda varžybos,
žemė liepsnoja ugnimi ir gėlėmis!
Kad nugalėtume, mums reikia Musolinio
liūtų, ginkluotų narsa.

Mirties batalionai,
gyvenimo batalionai,
prasideda varžybos,
be neapykantos nėra meilės.
Raudona „M“, vienas likimas,
juodas ženkliukas būrio vadui,
regėjome mirtį, laikydami rankoje granatą,
o lūpose gėlę.

Pasak senelio užrašų, jis pasirodė keturiasdešimt trečiaisiais, bet ir vėl bylojo apie kitą pavasarį, tą po dvejų metų (rugsėjį pasirašėme paliaubas). Mane sužavėjo mirties, sutiktos su granata rankoje ir gėle lūpose, įvaizdis, bet kodėl paminėtos pavasarį turėjusios prasidėti varžybos, kodėl jos turėjo vėl prasidėti? Gal tai reiškė, kad jos buvo nutrūkusios? Apie jas dainuota su neblėstančiu tikėjimu galutine pergale.

Vienintelis optimistiškas radijo man pasiūlytas himnas buvo „Povandenininkų daina“: „Plaukti plačiąja jūra, juoktis į akis Poniai Mirčiai ir Likimui...“ Bet šie žodžiai man priminė kitus, susiradau dainą „Panelės, nežiūrėkit į jūreivius“.

Plakasi juodos bangos
neperregimoje tamsoje,
iš didingų bokštų
visų akys žvelgia įdėmiai.
Tylūs ir nematomi
išplaukia povandeniniai laivai!
Kovotojų
širdys ir varikliai
prieš Beribius vandenis!

Plaukti plačiąja jūra,
juoktis į akis Poniai Mirčiai
ir Likimui!
Smūgiuoti
ir palaidoti
visus priešus,
sutiktus kelyje.
Taip gyvena jūreivis
šniokščiančios jūros gelmėse!
Jam nusispjaut į priešus ir
negandas,
nes jis žino,
kad nugalės.

Kažin kodėl šiandieną
visos merginos išprotėjusios
dėl jūreivių...
Nežino, kad jais negalima pasitikėti,
nes tarp jų žodžių ir darbų plyti
jūra...

Panelės, nežiūrėkit į jūreivius,
nes jie
pridarys jums vargų,
nes jie...

Kartodami žodį „mylėti“
išmoko jus plaukti,
paskui palieka skęsti.

Panelės, nežiūrėkit į jūreivius,
nes jie pridarys jums vargų...

Šitos dainos tikrai negalėjau dainuoti mokykloje. Matyt, ją transliuodavo radijas. Radijas transliuodavo ir povandenininkų himną, ir patarimą panelėms, tik skirtingomis valandomis. Du pasauliai.

Ir klausantis kitų dainų atrodė, kad gyvenimas bėgo dviem lygiagrečiais bėgiais: vienu – karo biuleteniai, kitu – nesibaigiantis optimizmas ir džiaugsmas, pilnomis rieškučiomis dalijamas mūsų orkestrų. Prasidėjo karas Ispanijoje, italai žuvo kovodami ir vienoje, ir kitoje pusėje, o Vadas liepsningais pranešimais ruošė mus dar didesniam ir žiauresniam karui. Lučiana Doliver dainavo (širdį užliejo švelni liepsna): neužmiršk mano žodžių, mergyte, nežinai, kas yra meilė, Bardzicos orkestras grojo: įsimylėjusi mergaite, šiąnakt tave sapnavau užmigusią man ant krūtinės, ir tu šypsojais, o visi kartojo „gėlyte gėlele, meilė saldi, kai tu greta". Režimas, apmokestindamas viengungius, šlovino kaimišką grožį ir vaisingas motinas? Radijas skelbė, kad pavydas jau nebemadingas, tai pamišimas, kuriuo niekas nebeserga.

Prasidėjo karas, reikėjo užtemdyti langus ir sėdėti prie radijo? Albertas Rabaljatis mums šnabždėjo: prašau pritildyti savo radiją, jei nori išgirsti mano širdies plakimą. Nesėkmingai pradėta kampanija, kurioje turėjome „sutriuškinti kaulus Graikijai", tačiau mūsų būriai žuvo pelkėse? Nesvarbu, per lietų niekas nesimyli.

Ar Pipas tikrai to nežinojo? Kiek sielų turėjo režimas? Po Afrikos saule siautė al Alameino mūšis, o radijas dainavo: noriu palaimingai gyventi su saule veide ir džiugia daina. Stojome į karą su Jungtinėmis Valstijomis, mūsų laikraščiai šlovino japonus, subombardavusius Perl Harborą, o radijas transliavo: po Havajų dangum, jei atvyktum naktį, susapnuotum rojų (gal klausytojai nežinojo, kad Perl Harboras yra

Neužmiršk mano žodžių,
mergyte, nežinai, kas yra meilė,
ji graži kaip saulė
ir daug kaitresnė už ją.
Ji lėtai įsiskverbia į kraują
ir pamažu pasiekia širdį.
Taip gimsta pirmieji skausmai
su pirmaisiais saldžiais sapnais.

Bet meilė – ne,
mano meilė negali
išsisklaidyti vėjyje su rožėm,
ji tokia tvirta, kad nepasiduos
ir niekada nenuvys.
Aš ją saugosiu
ir ginsiu
nuo visų nuodingų pinklių,
kurios norėtų išplėšti iš širdies
vargšę meilę.

Įsimylėjusi mergaite,
šiąnakt tave sapnavau
užmigusią man ant krūtinės,
ir tu šypsojais.
Įsimylėjusi mergaite,
tavo lūpas bučiavau,
tas bučinys tave pažadino,
nepamiršk jo.

Gėlyte gėlele,
meilė saldi, kai tu greta.
Dėl jos svajoju, dėl jos virpu
kažin kodėl.
Ramunės žiedeli,
kas yra gyvenimas,
jei ne meilė,
dėl kurios plaka
mūsų širdys?
Verbenos žiedeli,
jei meilė suteiks mums skausmo...
Jis bus lyg vėjas,
kuris akimirksniu atskrieja
ir nuskrieja!
O kai esi su manim, aš laimingas,
nes...
gėlyte gėlele,
meilė saldi, kai tu greta.

Pavydas jau nebemadingas,
tai beprotybė, kurios nereikia:
tavo širdis turi būti laiminga
pagal dvidešimtojo amžiaus
madą,
kad džiaugtumeis jaunyste.
Jei esi liūdnas,
išgerk viskio su soda,
ir užmirši meilę,
linksmai žvelk į pasaulį,
visada šypsodamas,
ir būsi laimingas.

Havajuose, o Havajai – Amerikos teritorija). Pauliusas pasidavė prie Stalingrado, lavonų kalnai abiejose kovojančiose pusėse, o mes klausėmės: man į batą įkrito akmenėlis, ai, man taip skauda.

Sicilijoje išsilaipino sąjungininkų kariuomenė, o radijas (Alidos Vali balsu!) mums priminė: ne, meilė nesibaigia išblėsus plaukų auksui. Prasidėjo pirmas Romos antskrydis, o Džonas Kačialjis čiulbėjo: ir dienąnakt vieni, mano ranka tavojoje iki pat rytojaus aušros.

Ancijuje išsilaipino sąjungininkai, o radijas siautėjo „Bučiuok mane aistringai", Fosė Ardeatine* vyko skerdynės, o radijas mus linksmino dainomis „Crapapelata" ir „Kur yra Zaza", Milaną griovė bombų kruša, o Milano radijas transliavo „La gagarella del Biffi Scala"**...

Kaip toje šizofreniškoje Italijoje gyvenau aš? Tikėjau pergale, mylėjau Dučę, troškau už jį mirti? Tikėjau istorinėmis Vado frazėmis, kurias mums diktavo mokytojas: arklas vagoja žemę, bet kardas ją gina, mes šausim teisėtai, jei žygiuosiu pirmyn – sekite paskui, jei trauksiuos – nužudykit mane?

1942-ųjų, arba XX Fašistinės eros metų, penktos klasės sąsiuvinyje radau klasėje parašytą rašinį:

TEMA. *„Vaikai, jūs privalote visą gyvenimą būti Italijos kuriamos naujosios herojinės civilizacijos sargai" (Musolinis).*

DĖSTYMAS. *Dulkėtu keliu atžygiuoja vaikų kolona.*

* Romos priemiestis, kur 1944 03 24 naciai sušaudė 335 politinius kalinius ir įkaitus.

** Gagarella (*it.*) – puošeiva, pamaiva; „Biffi Scala" (*it.*) – garsi Milano kavinė.

Tai jie – jaunieji Balilos – išdidūs ir karingi po šilta bundančio pavasario saule darniomis gretomis žygiuoja, klusniai vykdydami griežtus savo vadų įsakymus. Sulaukę dvidešimties metų, šie berniukai pakeis plunksnas šautuvais, kad gintų Italiją nuo priešų pinklių. Balilos, kurie žygiuoja šeštadieniais, o kitomis savaitės dienomis mokosi palinkę virš mokyklinių suolų, atėjus laikui taps ištikimais ir nepalaužiamais Italijos ir jos civilizacijos sargais.

Ar matydami žygiuojant „Marcia della giovinezza“* *legionus galime įsivaizduoti, kad tie glotniaskruosčiai jaunuoliai, iš kurių daugelis dar tik avangardininkai, jau aplaistė savo krauju deginančius Marmarikos smėlynus? Ar matydami tuos visada linksmus ir pokštaujančius vaikus galime įsivaizduoti, kad po kelerių metų jie gali mirti mūšio lauke su Italijos vardu lūpose?*

Visada galvojau tik viena: užaugęs būsiu kareivis. Dabar, kai per radiją išgirstu apie daugybę mūsų drąsiųjų karių narsių, didvyriškų, pasiaukojamų žygių, šis troškimas dar labiau sutvirtėja mano širdyje ir jokia žmogiška jėga neprivers jo išsižadėti.

Taip! Būsiu kareivis, kovosiu ir, jei to panorės Italija, mirsiu vardan jos naujosios, herojinės, šventosios civilizacijos, kuri pasauliui atneš gerovę ir kurią Dievo valia skirta sukurti Italijai.

Taip! Linksmi, pokštaujantys Balilos užaugę taps liūtais, jei priešai pasikėsins išniekinti mūsų šventą civilizaciją. Jie kausis lyg įnirtę žvėrys, kris ir vėl kelsis, kad kovotų ir nugalėtų, o Italija, nemarioji Italija vėl triumfuos.

Atsimindama jėgų teikiančius praeities žygius, didžiuodamasi dabarties žygiais ir neabejodama būsimaisiais žygiais, kuriuos atliks Balilos – šiandienos vaikai, rytojaus kariai, – Italija šlovingai žygiuoja į sparnuotąją pergalę.

* „Jaunystės maršas“.

Tikrai tuo tikėjau ar kartojau girdėtus žodžius? Ką sakydavo mano tėvai, kai parnešdavau namo tokius rašinius, įvertintus geriausiais pažymiais? Gal ir jie tuo tikėjo, nes panašių žodžių mokėsi dar iki fašizmo. Juk jie gimė ir užaugo gaubiami tautinės dvasios, su kuria Italija nėrė į Pirmąjį pasaulinį karą tarsi į apvalančiąją maudyklę, argi futuristai nesakė, kad karas – tai vienintelis būdas palaikyti pasaulyje švarą? Palėpėje tarp knygų aptikau ir seną De Amičio knygos „Širdis" leidimą, kur, be didvyriškų mažojo paduviečio patriotiškų žygių ir Garonės dosnumo aprašymų, radau vietą, kurioje Enriko tėvas laiške sūnui liaupsina karaliaus kariauną:

Visi šie kupini jėgų ir vilčių jaunuoliai gali bet kurią dieną būti pakviesti ginti mūsų šalies ir per keletą valandų būti suvarpyti kulkų ir skeveldrų. Kiekvieną kartą, kai per kokią nors šventę girdi šaukiant „Tegyvuoja kariuomenė, tegyvuoja Italija!", įsivaizduok už tų žygiuojančių pulkų lavonais nugultus ir kraujais patvinusius laukus, ir tuomet „Tegyvuoja kariuomenė!" pasigirs iš tavo širdies gilumos, o Italijos paveikslas tau pasirodys dar rimtesnis ir didingesnis.

Taigi ne vien aš, bet ir ankstesnės kartos buvo auklėjamos suprasti meilę savo žemei kaip kraujo duoklę ir nesibaisėti kraujais patvinusiais laukais, o, priešingai, žvelgti pakiliai. Kita vertus, argi prieš šimtą metų didis Poetas nerašė: *O, džiugūs, brangūs, palaiminti senieji laikai, kai mirti už Tėvynę žmonės kilo būriais?*

Supratau, kad net žudynės iš „Iliustruoto kelionių ir nuotykių dienoraščio" man neatrodė baisios, nes užaugome gaubiami siaubo kulto. Tai nebuvo vien itališkas kultas, nes būtent „Iliustruoto žurnalo" apsakymuose skaičiau didvy-

riškų prancūzų *poilus** liaupses karui ir atpirkimui krauju, Sedano gėdą pavertusių savo įtūžio ir keršto kupinu mitu, kaip mes padarėme su Džarabubu. Niekas taip nežadina žudymo aistros, kaip neapykanta dėl pralaimėjimo. Mus – tėvus ir vaikus – mokė gyventi, pasakodami, kaip būtų gražu numirti.

Bet ar tikrai norėjau mirti ir ką žinojau apie mirtį? Penktos klasės skaitinių knygoje radau apsakymą „Valentės loma". Tie lapai visoje knygoje buvo labiausiai sutrinti, prie pavadinimo pieštuku padėtas kryžiukas, daugelis eilučių pabraukta. Jame papasakotas didvyriškas karo Ispanijoje epizodas: „Juodųjų strėlių" batalionas įsitvirtino priešais kalvą, ispaniškai *loma*, atšiaurią ir uolėtą, kurią pulti buvo labai nepalankios sąlygos. Tačiau būriui vadovavo dvidešimt ketverių metų tamsiaplaukis galiūnas, pavarde Valentė, tėvynėje studijavęs literatūrą ir rašęs eiles, bet ir fašistų organizuotų bokso varžybų čempionas, užsirašęs savanoriu į Ispaniją, kur „reikėjo kautis ir už boksininkus, ir už poetus". Valentė, nors supranta pavojų, duoda įsakymą pulti, apsakyme aprašyti įvairūs šio didvyriško žygio etapai, raudonieji („Kur jie – prakeiktieji? Kodėl nesirodo?") šaudo iš visų turimų ginklų, pliūpsniais, „lyg piltų vandenį ant plintančio ir artėjančio gaisro". Valentė žengia dar kelis žingsnius viršūnės link, staiga veriamas smūgis į kaktą užlieja jam akis ir ausis siaubingu griausmu:

Paskui – tamsa. Valentė guli veidu į žolę. Tamsa dabar šviesesnė. Ji raudona. Didvyrio akis, ta, kur arčiau žemės, mato kelis žolės stiebus, storus nelyginant basliai.

* Taip vadinti prancūzų kariai, kovoję Pirmajame pasauliniame kare, pragariškomis apkasų sąlygomis nutarę nebesiskusti.

Priėjęs kareivis sušnabžda Valentei, kad viršūnė užimta. Dabar už Valentę kalba autorius: „Ką reiškia „mirti“? Paprastai tas žodis kelia baimę. Dabar, kai jis miršta ir tai žino, nejaučia nei šilumos, nei šalčio, nei skausmo“. Žino tik, kad atliko savo pareigą ir kad *loma*, kurią užėmė, bus pavadinta jo vardu.

Iš jaudulio, su kuriuo dabar, jau suaugęs, skaičiau tuos lapus, supratau, kad juose pirmą kartą perskaičiau apie tikrą mirtį. Tas storų nelyginant basliai žolės stiebų įvaizdis gyvavo mano galvoje nuo neatmenamų laikų, nes skaitydamas juos beveik regėjau. Dar daugiau, man atrodė, kad būdamas vaikas dažnai lyg kartodamas šventas apeigas leisdavausi į daržą, atsiguldavau kniūbsčias, priplojęs veidą prie kokios nors kvapnios žolės, kad pamatyčiau tuos baslius. Tas apsakymas buvo atsivertimas Damasko kelyje, gal amžiams palikęs manyje žymę. Tai vyko tais pačiais mėnesiais, kai rašiau ir tą mane taip sujaudinusį rašinį. Ar galimas toks dvilypumas? O gal apsakymą perskaičiau po rašinio ir nuo tos akimirkos viskas pasikeitė?

Priėjau paskutiniuosius savo pradžios mokyklos metus, užsibaigusius Valentės mirtim. Vidurinės mokyklos vadovėliai buvo ne tokie įdomūs: kai kalbi apie septynis Romos karalius ar apie polinomus, nesvarbu, esi fašistas ar ne, turi sakyti maždaug tuos pačius dalykus. Bet iš vidurinės mokyklos laikų liko „Kronikų“ sąsiuviniai. Matyt, įvyko kokia nors programų reforma, nebeliko nustatytų rašinių temų, o turėjome pasakoti savo gyvenimo epizodus. Ir pasikeitė mokytojas, kuris, perskaitęs kroniką, raudonu pieštuku parašydavo ne pažymį, o kritinį įvertinimą apie stilių ar išmonę. Iš kai kurių tų vertinimų žodžių galūnių (buvau *nustebinta* tokio gyvo dėstymo, su kuriuo...) supratau, kad mus mokė moteris. Neabejotinai protinga moteris (gal ją mylėjom, nes skaitydamas

raudonai parašytus žodžius jaučiau, kad ji turėjo būti jauna ir graži ir, dievažin kodėl, mėgti pakalnutes), bandžiusi paskatinti mus būti nuoširdžius ir originalius.

Viena labiausiai išliaupsintų kronikų buvo parašyta 1942 metų gruodį. Ėjau vienuoliktus metus, o rašiau praėjus devyniems mėnesiams po ankstesnio rašinio:

KRONIKA – *Nedūžtanti stiklinė*

Mama nupirko nedūžtančią stiklinę. Iš stiklo, tikro stiklo, todėl stebėjausi, kodėl ji nedūžta, nes tuo metu aš, rašinio autorius, buvau tik kelerių metų, o mano protiniai gebėjimai dar nebuvo taip išsivystę, kad įsivaizduočiau, jog stiklinė, panaši į tas, kurios krisdamos padaro dzin! (ir pažeria daug šukių), gali būti nedūžtanti.

Nedūžtanti! Šis žodis man skambėjo lyg burtažodis. Bandau vieną, du, tris kartus, stiklinė krinta, pašėlusiai dundėdama šokteli ir sustoja sveika.

Vieną vakarą atėjo svečių, vaišinomės saldainiais (reikia pabrėžti, kad anuomet tų saldėsių dar nestokota). Pilna burna (neatsimenu, kokių saldainių, gal „Gianduia", „Strelio", o gal „Caffarel-Prochet") einu į virtuvę ir grįžtu su garsiąja stikline rankose.

„Ponios ir ponai, – sušunku nelyginant cirko savininkas, kviečiantis praeivius į vaidinimą, – parodysiu jums stebuklingą, ypatingą nedūžtančią stiklinę. Dabar ją mesiu ant grindų ir pamatysite, ji nesuduš. LIKS SVEIKA", – priduriu rimtu, iškilmingu balsu.

Metu... nereikia nė sakyti, stiklinė subyra į tūkstančius gabalėlių.

Jaučiu, kaip raudonis užlieja skruostus, lyg pakerėtas žiūriu į šukes, kurios šviestuvo šviesoje žiba it perlai... ir prapliumpu ašaromis.

Mano istorijos pabaiga. Dabar bandau ją išanalizuoti tarsi klasikinį tekstą. Papasakojau apie ikitechnologinę visuomenę, kurioje nedūžtanti stiklinė buvo retenybė ir jų pirkdavo tik vieną, išbandyti. Sudaužyti ją buvo ne tik žeminantis pralaimėjimas, bet ir piniginis nuostolis šeimai. Taigi pralaimėjimo visuose frontuose istorija.

Mano 1942 metais parašytame pasakojime prieškario laikai prisiminti kaip laimingas metas, kai galėdavai valgyti saldainius, net užsieninius, o svečiai būdavo priimami svetainėje ar valgomajame su palubėje spindinčiu šviestuvu. Į susirinkusiuosius kreipiausi ne lygiuodamasis į istorines kalbas iš *Palazzo Venezia* balkono*, o groteskišku klajojančio pirklio tonu, kurį gal buvau girdėjęs turguje. Aprašiau lažybas, bandymą nugalėti, nepalaužiamą tikrumą, paskui – graži atomazga: apverčiau situaciją ir pripažinau pralaimėjęs.

Viena pirmųjų tikrai mano sukurtų istorijų, ne mokyklinių klišių pakartojimas ir net ne kokio nors gražaus nuotykių romano perpasakojimas. Juokas apie neapmokėtą čekį. Tose šviestuvo šviesoje sužibusiose lyg (dirbtiniai) perlai šukėse aš, vienuolikmetis, išgyvenau savo *vanitas vanitatum*** ir skelbiau kosminį pesimizmą.

Pasakojau apie nesėkmę, kurios duži neatsiejama dalis buvau. Tapau egzistenciškai ir ironiškai kandus, radikaliai skeptiškas, nelaidus jokioms iliuzijoms.

Kaip per devynis mėnesius galėjau taip pasikeisti? Aišku, natūralus brendimas, augdami gudrėjame, bet buvo ir kai kas daugiau: nusivylimas neištesėtais šlovės pažadais (gal aš, dar gyvendamas mieste, skaitydavau senelio pabrauktus laik-

* Pastatas Romoje, iš kurio balkono į tautą kreipdavosi Dučė.

** Tuštybių tuštybę (*lot.*).

raščių straipsnius), susidūrimas su Valentės mirtim – didvyrišku poelgiu, kuris ištirpo tų siaubingų purvinos žalios spalvos baslių regėjime, paskutinėje užtvaroje, skyrusioje mane nuo pragaro ir nuo kiekvienam mirtingajam skirto likimo išsipildymo.

Per devynis mėnesius tapau išmintingas, įgavau išminties – sarkastiškos, be iliuzijų.

O kaip visa kita: dainos, Dučės kalbos, įsimylėjusios mergaitės ir mirtis, kurią išvydau su granata rankoje ir gėle lūpose? Kiek sprendžiau iš užrašų ant vidurinės mokyklos sąsiuvinių, pirmaisiais metais, kai parašiau šią kroniką, dar mokiausi mieste, kitus dvejus metus – jau Solaroje. Tai reiškė, kad šeima nutarė išvažiuoti į kaimą, nes jau ir mus pasiekė pirmieji bombardavimai. Solaros gyventoju tapau nešamas tos nedūžtančios stiklinės atsiminimų bangos, o antroje ir trečioje vidurinės mokyklos klasėse parašytos kronikos buvo tik praėjusių gražių laikų atsiminimai, kai išgirdęs sireną žinodavai, kad tai gamykloje, ir girdėdavai sakant „vidurdienis, tėtis grįžta namo“, pasakojimai, kaip būtų gera grįžti į taikų miestą, atsiminimai apie *d'antan** Kalėdas. Nusivilkau Balilos uniformą ir tapau mažuoju dekadentu, jau pašauktu ieškoti prarasto laiko.

Kaip gyvenau tuos metus nuo keturiasdešimt trečiųjų iki karo pabaigos, pačius niūriausius, kai vyko partizanų ir jau ne draugų vokiečių kova? Sąsiuviniuose apie tai jokios užuominos, tarsi kalbėti apie baisiąją dabartį būtų buvę tabu ir mokytojai būtų mus raginę to nedaryti.

Man trūko vieno grandinės žiedo, o gal kelių. Staiga pasikeičiau, bet nežinojau kodėl.

* Seniai buvusias (*pranc.*).

10. ALCHEMIKO BOKŠTAS

Jaučiausi labiau sutrikęs nei tada, kai čia atvažiavau. Iki tol bent nieko neatsiminiau, visiškai nieko. Dabar vis dar nieko neatsiminiau, bet sužinojau per daug. Kas aš buvau? Viskas kartu: Jambas, sukurtas mokyklos ir viešojo švietimo, vykusio per fašistines konstrukcijas, propagandinius atvirukus, plakatus, dainas, tas – Salgario ir Verno, kapitono Velnio, „Iliustruoto kelionių ir nuotykių žurnalo" žiaurybių, Rokambolio nusikaltimų, Fantomaso Paslaptingojo Paryžiaus, Šerloko Holmso rūkų ar pagaliau tas – su Kuodeliu ir nedūžtančia stikline?

Sutrikęs paskambinau Paolai, išklojau savo nerimą, ji nusijuokė.

– Jambai, man tai tik migloti atsiminimai, atmenu vieną kitą naktį priešlėktuvinėje slėptuvėje, mane staiga pažadindavo ir nešdavo žemyn, buvau gal ketverių. Bet leisk kaip psichologei štai ką pasakyti: vaikas gali gyventi skirtinguose pasauliuose, taip kaip mūsų mažyliai, kurie išmokę įsijungti televizorių žiūri žinias, o paskui prašo pasekti pasaką ir varto iliustruotas knygas su žaliomis pabaisomis švelniomis akimis ir kalbančiais vilkais. Sandras nuolat kalba apie viename animaciniame filmuke matytus dinozaurus, bet nesitiki jų sutikti kurioje nors kryžkelėje. Aš jam pasakoju apie Pelenę, o paskui jis dešimtą atsikelia iš lovos ir, kai tėvai nemato, pro

durų plyšį žiūri televizorių ir mato jūrų pėstininkus, viena kulkosvaidžio papliūpa išklojančius dešimt geltonodžių. Vaikai už mus daug stabilesni, jie puikiai skiria pasaką nuo tikrovės, stovi viena koja čia, kita – ten, bet niekada nesusipainioja, išskyrus kai kuriuos ligoniukus, kurie pamato skrendantį Supermeną, prisiriša ant pečių rankšluostį ir šoka pro langą. Tačiau tai – klinikiniai atvejai ir beveik visada dėl to kalti tėvai. Tu nebuvai klinikinis atvejis, puikiausiai skyrei Sandokaną nuo mokyklinių vadovėlių.

– Tuomet kuris pasaulis man buvo išgalvotas? Sandokano ar Dučės, glostančio Vilkės vaikus? Juk pasakojau tau apie savo rašinį? Ar tikrai būdamas dešimties norėjau kautis it nirtus žvėris ir mirti už nemariąją Italiją? Dešimties metų, kai veikė cenzūra, bet bombardavimą jutome savo kailiu, o keturiasdešimt antraisiais Rusijoje mūsų kariai krito lyg musės.

– Bet, Jambai, kai Karla su Nikoleta buvo dar mažos, o ir neseniai apie mūsų vaikaičius pats sakei, kad vaikai – gudreivos. Turėtum atsiminti, nes ir vėl tai sakei vos prieš keletą savaičių. Džanis atėjo pas mus į svečius, kai ten buvo ir mažieji, ir Sandras jam tarė: „Dėde Džani, aš taip džiaugiuosi, kai tu pas mus ateini“. Jis pasakė: „Matai, kaip jie mane myli“. O tu atsakei: „Džani, vaikai – gudreivos. Šitas žino, kad tu visada jam atneši kramtomosios gumos. Tiek tos meilės“. Vaikai yra gudreivos. Tu irgi toks buvai. Norėjai gauti gerą pažymį ir rašei tai, kas patiko mokytojui. Atsimink Totò, kurį visada laikei gyvenimo mokytoju: gudreivomis gimstama, ir aš, jums leidus, toks gimiau.

– Tu viską paprastini. Viena gudrauti su dėde Džaniu, visai kas kita – su nemariąja Italija. Tuomet kodėl jau po metų tapau skeptiku, o toje istorijoje apie nedūžtančią stiklinę alegoriškai aprašiau betikslį pasaulį – jaučiu, kad būtent tai ir norėjau pasakyti.

– Tik todėl, kad pasikeitė tavo mokytojas. Naujas mokytojas išlaisvino kritinę dvasią, kurią kitas laikė įkalintą. Be to, kai esi tokio amžiaus, devyni mėnesiai – visa amžinybė.

Per tuos devynis mėnesius kažkas tikrai įvyko. Tai supratau sugrįžęs į senelio studiją. Gerdamas kavą, iš žurnalų krūvos atsitiktinai ištraukiau ketvirtojo dešimtmečio pabaigos humoro žurnalą „Bertoldo“. Tai buvo 1937 metų numeris, bet jį, matyt, perskaičiau daug vėliau, nes anksčiau nebūčiau pajėgęs suprasti tų subtilių piešinių ir beprotiško juoko. Dabar skaičiau dialogą (jų būdavo po vieną kiekviename numeryje), galbūt sukrėtusį mane per tuos devynis didžiausio pokyčio mėnesius:

Bertoldas praėjo pro tuos palydos ponus ir iškart prisėdo prie didžiojo kunigaikščio Trombonės, šis, iš prigimties geraširdis ir mėgstantis juokus, maloniai pradėjo jį klausinėti.

DIDYSIS KUNIGAIKŠTIS: *Gera diena, Bertoldai, kaip kryžiaus žygis?*
BERTOLDAS: *Taurus.*
DIDYSIS KUNIGAIKŠTIS: *O tikslas?*
BERTOLDAS: *Didis.*
DIDYSIS KUNIGAIKŠTIS: *O akstinas?*
BERTOLDAS: *Kilnus.*
DIDYSIS KUNIGAIKŠTIS: *O žmonių solidarumas?*
BERTOLDAS: *Jaudinamas.*
DIDYSIS KUNIGAIKŠTIS: *O pavyzdys?*
BERTOLDAS: *Ryškus.*
DIDYSIS KUNIGAIKŠTIS: *Iniciatyva?*
BERTOLDAS: *Drąsi.*
DIDYSIS KUNIGAIKŠTIS: *Aukojimas?*
BERTOLDAS: *Spontaniškas.*

DIDYSIS KUNIGAIKŠTIS: *O žygis?*

BERTOLDAS: *Nuostabus.*

Nusijuokė didysis kunigaikštis ir, pasikvietęs visus rūmų ponus, įsakė surengti Tumulto de' Ciompi* *(1378), o kai tai jau buvo atlikta, visi dvariškiai grįžo į namus ir didysis kunigaikštis vėl prisėdo su kaimiečiu pasikalbėti.*

DIDYSIS KUNIGAIKŠTIS: *Kaip darbininkai?*

BERTOLDAS: *Netašyti.*

DIDYSIS KUNIGAIKŠTIS: *O maistas?*

BERTOLDAS: *Paprastas, bet sveikas.*

DIDYSIS KUNIGAIKŠTIS: *O žemė?*

BERTOLDAS: *Derlinga ir saulėta.*

DIDYSIS KUNIGAIKŠTIS: *O gyventojai?*

BERTOLDAS: *Labai svetingi.*

DIDYSIS KUNIGAIKŠTIS: *Kraštovaizdis?*

BERTOLDAS: *Nuostabus.*

DIDYSIS KUNIGAIKŠTIS: *Apylinkės?*

BERTOLDAS: *Kerinčios.*

DIDYSIS KUNIGAIKŠTIS: *Namas?*

BERTOLDAS: *Poniškas.*

*Nusijuokė didysis kunigaikštis ir, pasikvietęs visus dvariškius, įsakė užimti Bastiliją (1789) ir pralaimėti Montapertyje*** *(1266), o kai tai jau buvo atlikta, visi dvariškiai grįžo namo ir didysis kunigaikštis vėl prisėdo pasikalbėti su kaimiečiu.*

Tame dialoge drauge buvo išjuokta poetinė kalba, laikraščių kalba ir oficialiųjų pasisakymų kalba. Jei buvau protingas

* Florencijos vilnos pramonės darbininkų sukilimas, prasidėjęs 1378 metų liepos 20-ąją.

**1266 metų rugsėjo 4 dieną Montapertyje įvyko mūšis tarp Sienos ir Florencijos.

vaikas, po tokių dialogų tikrai nebegalėjau rašyti tokių rašinėlių kaip tas, kurį parašiau keturiasdešimt antraisiais. Buvau pasiruošęs nedūžtančiai stiklinei.

Tai buvo tik hipotezės. Kas žino, kas dar man nutiko tarp herojinio rašinio ir nusivylimo kronikos. Nutariau vėl nutraukti savo paieškas ir skaitymus. Nusileidau į miestelį: jau pabaigiau visas „Gitanes" ir turėjau priprasti prie „Marlboro Light", juo geriau, mažiau rūkysiu, nes jos man nepatinka. Užsukau pas vaistininką pamatuoti kraujospūdžio. Gal pokalbis su Paola mane nuramino, jis buvo tik šimtas keturiasdešimt. Sveikau.

Grįžęs užsimaniau obuolio ir užėjau į kambarius pirmame vidurinio sparno aukšte. Vaikštinėdamas tarp vaisių ir daržovių pamačiau, kad to aukšto kambariai paversti sandėliais, o viename iš tolimiausių radau krūvą šezlongų. Vieną išsinešiau į sodą. Atsisėdau veidu į kraštovaizdį ir pradėjau skaityti laikraščius, bet supratau, kad dabartis mane menkai tedomina, todėl apsukau šezlongą ir pradėjau apžiūrinėti namo fasadą ir kalvą už jo. Pagalvojau: ko gi aš ieškau, ką noriu pamatyti, juk gana tiesiog sėdėti ir žiūrėti į kalvą, kuri tokia graži, kaip parašyta viename romane, koks jo pavadinimas? Pastatyti tris palapines, Viešpatie, vieną Tau, kitą Mozei, trečią Elijui, ir egzistuoti be praeities ir be ateities. Gal toks yra rojus.

Bet velniška popieriaus trauka nugalėjo. Netrukus pradėjau svaičioti apie namą, įsivaizduodamas save nelyginant herojų iš „Mano vaikų bibliotekos" prieš Ferlako, arba Feralbos, pilį, ieškantį kriptos ar rūsio, kur turėjo gulėti užmirštas pergamentas. Reikia paspausti ant herbo išdrožinėtos rožės vidurį, siena atsivers ir pasirodys įviji laiptai...

Apžvelgiau palėpės langelius, paskui antro aukšto langus senelio sparne, dabar atidengtus, kad galėčiau klajoti šviesoje. Nevalingai juos suskaičiavau. Viduryje – prieškambario balkonas. Jam iš kairės – trys langai: valgomojo, senelių miegamojo ir mano tėvų miegamojo. Dešinėje – virtuvės langas, vonios kambario langas ir Ados miegamojo langas. Kairėje nematyti senelio studijos ir mano miegamojo langų, nes jie – koridoriaus gale, o namas stovi pasuktas kampu į mūsų sparną ir langai yra šone.

Pasijutau nejaukiai, tarsi mano simetrijos jausmas būtų sutrikęs. Koridorius kairėje baigiasi mano miegamuoju ir senelio studija, o dešinėje jis baigiasi iškart už Ados miegamojo. Taigi dešinysis koridorius trumpesnis už kairįjį.

Pro šalį ėjo Amalija ir paprašiau, kad ji įvardytų savojo sparno langus.

– Paprasta, – atsakė ji. – Pirmame aukšte yra virtuvė, ta, kur valgome, tas langelis – tualeto, kurį jūsų amžiną atilsį ponas senelis įrengė mums, kad nevaikščiotume patvoriais kaip kiti kaimiečiai. Toliau tiedu langai – ūkio padargų sandėlis, į jį galima įeiti ir iš kitos pusės. Antrame aukšte yra mano miegamojo langas, o kiti du langai – tai mano vargšų tėvų miegamojo ir jų valgomojo, nieko juose nepakeičiau ir niekada neatveriu langų, iš pagarbos.

– Taigi paskutinis langas yra valgomojo, o jis tam kampe tarp jūsų sparno ir senelio sparno, – tariau.

– Tikrai taip, – patvirtino Amalija, – toliau jau šeimininkų sparnas.

Viskas atrodė taip paprasta, kad nieko daugiau jos neklausiau. Bet pasukau apsižiūrėti už dešiniojo sparno, iš vištidės ir grendymo pusės. Iškart pamačiau galinį Amalijos virtuvės langą, atlapotas duris, pro kurias išėjau prieš keletą dienų, ir duris į ūkio padargų sandėlį, jau aplankytą. Tik pastebėjau,

kad sandėlis yra labai ilgas, taigi nusidriekia toliau nei kampas tarp dešiniojo sparno ir viduriniojo sparno. Kitaip tariant, sandėlis driekėsi po nesama senelio sparno dalim ir atsivėrė į vynuogyną, kurį kartu su pirmaisiais kalvos kontūrais mačiau pro langelį.

Nieko ypatinga, pagalvojau, bet kas virš tos papildomos dalies yra antrame aukšte, jei Amalijos kambariai baigiasi ties kampu tarp dviejų sparnų? Kitaip tariant, kas dešinėje užima tą erdvę, kurią kairėje užima senelio studija ir mano miegamasis?

Išėjau į grendymą ir pažvelgiau aukštyn. Pamačiau tris langus, kaip ir kitoje pusėje (du senelio studijos ir vienas mano miegamojo), visi trys buvo užvertomis langinėmis. Aukščiau – palėpės langeliai, o jau žinojau, kad ji plyti virš viso namo.

Pasikviečiau sode triūsiančią Amaliją ir paklausiau, kas už tų trijų langų. „Nieko“, – atsakė ramiausiu balsu. „Kaip – nieko? Jei yra langai, turi kas nors būti, ir tai – ne Ados miegamasis, nes jo langai išeina į kiemą.“ Amalija nukirto:

– Tai buvo jūsų pono senelio reikalai, aš nieko nežinau.

– Amalija, nereikia manęs kvailinti. Kaip ten patekti?

– Negalima patekti, ten nieko nebėra. Viską išnešė kūtvėlos.

– Prašiau nelaikyti manęs kvailiu. Ten galima užlipti iš jūsų pirmo aukšto ar iš kokios kitos prakeiktos vietos!?

– Prašyčiau neburnoti, nes prakeiktas yra tik velnias. Negaliu jums nieko pasakyti, jūsų ponas senelis mane prisaikdino, kad nieko apie tai nekalbėsiu, aš nelaužysiu priesaikos, nes kitaip tikrai velnias mane nusitemps į pragarą.

– Kada ir ką prisiekėte?

– Prisiekiau tą vakarą, kai atvyko Juodosios brigados ir jūsų ponas senelis man ir mano mamai liepė prisiekti, kad nieko nežinom ir nieko nematėm, dar daugiau, pasakė, kad

mums neparodys, ką veikė jiedu su Masulu – tai mano vargšas tėtis, – nes jei paskui ateitų Juodosios brigados ir mums svilintų padus, neiškęstumėm ir ką nors pasakytumėm, todėl geriau, jei nieko nežinosim, nes jie bjaurūs žmonės ir moka prašnekinti net pirma nupjovę liežuvį.

– Amalija, Juodosios brigados buvo kone prieš keturiasdešimt metų, senelis ir Masulu jau mirę, tikrai bus išmirę ir tie iš Juodųjų brigadų, priesaika nebegalioja!

– Jūsų ponas senelis ir mano vargšas tėtis jau tikrai pasimirė, nes visada geriausieji išeina pirmi, bet tie kiti – nežinau, jų padermė niekada nemiršta.

– Amalija, Juodųjų brigadų nebėra, karas seniai pasibaigė, niekas nebesvilina padų.

– Jei jūs taip sakote, man tai kaip Šventas Raštas, bet Pautasas, kuris buvo Juodosiose brigadose ir kurį puikiai atsimenu, anuomet jam nebuvo nė dvidešimties, dar gyvas, gyvena Korseljyje ir kartą per mėnesį atvažiuoja į Solarą tvarkyti reikalų, nes ten įkūrė plytų fabriką ir praturtėjo, o miestelyje dar gyvena keletas, kurie neužmiršo jo darbelių ir jį pamatę pereina į kitą gatvės pusę. Gal jis niekam nebesvilina padų, tačiau priesaika lieka priesaika ir net klebonas negali manęs nuo jos atleisti.

– Bet jei man, ligoniui, to nepasakysit, galiu dar labiau susirgti, o juk mano žmona tikėjo, kad su jumis tikrai pasveiksiu.

– Te Viešpats mane vietoje nutrenks, jei noriu jus susargdinti, ponaiti Jambai, tačiau juk priesaika yra priesaika?

– Amalija, kieno aš esu vaikaitis?

– Savo pono senelio, kaip sako jau pats žodis.

– Ir esu visateisis savo senelio įpėdinis, viso to, kas čia yra, šeimininkas. Sutinkat? O jei jūs man nesakot, kas ten yra, tai lyg mane apvogtumėt.

– Te Viešpaties valia čia šią akimirką skradžiai žemės prasmegsiu, jei noriu ką nors iš jūsų pavogti, kur girdėta, aš visą gyvenimą paaukojau šiems namams, kad jie blizgėte blizgėtų!

– Todėl, kadangi esu senelio įpėdinis ir viskas, ką dabar sakau, yra lyg jis pats tai sakytų, aš iškilmingai atleidžiu jus nuo priesaikos. Supratot?

Pateikiau tris pačius įtikinamiausius argumentus: mano sveikata, mano nuosavybės teisės ir tiesioginės įpėdinystės teisės su visom pirmagimio privilegijom. Amalija neatsilaikė ir pasidavė. Juk ponaitis Jambas svarbiau už kleboną ir Juodąsias brigadas!

Amalija nusivedė mane į antrą vidurinio sparno aukštą, iki pat dešiniojo koridoriaus galo, kur šis už Ados miegamojo baigėsi kamparu dvelkiančia spinta. Paprašė padėti ją kiek atitraukti ir parodė už jos užmūrytas duris. Pro čia kadaise buvo einama į koplyčią, nes namuose, kai dar gyveno tas prosenelis, kuris paskui viską paliko seneliui, buvo koplyčia, nedidelė, bet gana erdvi, kad sekmadieniais šeima galėtų išklausyti mišias, kai iš miestelio atvykdavo kunigas. Kai čia apsigyveno senelis, kuriam rūpėjo prakartėlė, bet ne bažnyčia, koplyčia buvo apleista. Iš jos išnešė suolus, sustatė pirmo aukšto kambariuose, o aš, kadangi vis tiek niekas ten nebevaikščiojo, paprašiau senelio, kad leistų man nusigabenti į koplyčią dėžes iš palėpės, ir dažnai ten lindėdavau, dievažin ką veikdamas. Kai tą sužinojo Solaros klebonas, paprašė leisti išnešti bent altorių, kad nebūtų padaryta šventvagysčių, senelis leido jam pasiimti ir Mergelės statulėlę, šventuosius indus, pateną ir tabernakulį.

Vėlyvą popietę, kai aplink Solarą dar kovėsi partizanai ir miestelis keliavo iš jų rankų Juodosioms brigadoms į rankas ir atgal, o tą žiemos mėnesį jame šeimininkavo Juodosios bri-

gados, nes partizanai buvo nustumti į Langės apylinkes, kažkas atėjo paprašyti senelio paslėpti keturis vaikinus, kuriuos medžioja fašistai. Kaip supratau, jie buvo dar ne partizanai, o tik norėjo pasiekti pasipriešinimo būrius ten, kalnuose.

Mūsų su seseria nebuvo, kartu su tėvais buvome išvykę dviem dienom aplankyti mano mamos brolio, pasitraukusio į Montarsolą. Taigi namie liko tik senelis, Masulu, Marija ir Amalija, ir senelis prisaikdino abi moteris, kad niekada niekam nepasakos apie tai, kas įvyko, dar daugiau, tiesiog nuvarė jas miegoti. Bet Amalija tik apsimetė mieganti, o pasislėpusi viską sekė. Apie aštuntą atvyko keturi vaikinai, senelis su Masulu nuvedė juos į koplyčią, davė valgyti, paskui atsinešė plytų ir kibirų su skiediniu ir patys, nors tokio darbo dirbti buvo nepratę, užmūrijo duris ir užstūmė jas spinta, prieš tai stovėjusia kitur. Vos tik baigė, atvyko vyrukai iš Juodųjų brigadų.

– Kad būtumėt matęs, kokie veidai. Laimė, vadas buvo mandagus vyras, jis net mūvėjo pirštines, ir su seneliu elgėsi labai maloniai, matyt, žinojo, kad šis turi žemės, o varnas varnui akies nekerta. Jie pasisukiojo šen bei ten, net užlipo į palėpę, bet buvo matyti, kad skuba ir daro tai tik todėl, kad galėtų pasakyti, jog lankėsi ir čia, nes dar turėjo vykti į daugelį ūkių, kur, kaip manyta, mes, kaimiečiai, galėjome slėpti saviškius. Jie nieko nerado, tas su pirštinėmis atsiprašė už sutrukdymą, pasakė „Tegyvuoja Dučė“, jūsų senelis ir mano tėtis – gudreivos – irgi pasakė „Tegyvuoja Dučė“, ir amen.

Kiek tie vyrukai ten slėpėsi? Amalija nežinojo, ji tapo lyg kurčnebylė, tik atsiminė, kad kelias dienas su Marija dėdavo į pintines duonos, dešros ir vyno, bet nieko daugiau nežinojo. Kai grįžome, senelis pasakė, kad koplyčios grindys įgriuvo ir jas laikinai sutvirtino, o mūrininkai dar užmūrijo duris, kad mes, vaikai, neitume ten smalsauti ir nesusižeistume.

Na, gerai, tariau Amalijai, išsiaiškinome paslaptį. Bet jei jie ten įėjo, turėjo ir išeiti, be to, senelis su Masulu keletą dienų nešdavo jiems valgyti. Taigi, užmūrijus duris, turėjo likti koks kitas išėjimas.

– Prisiekiu, nė nesvarsčiau, kaip jie išėjo ir pro kokią angą. Tai, ką padarė jūsų ponas senelis, man buvo šventa. Užmūrijo duris? Užmūrijo, ir koplyčia man liovėsi buvus, nė dabar jos nėra, nebūčiau jos nė atsiminus, jei nebūtumėt privertęs manęs kalbėti. O kuo čia dėta išeinamoji?

– Sakiau „išėjimas", „anga", pro kurią įeidavo ir išeidavo.

– Gal paduodavo valgyti pro langą, jie įtraukdavo pintinę, pririštą prie virvės, o išėjo irgi pro langą kurią nors naktį. Ne?

– Ne, Amalija, langas būtų likęs atviras, o dabar akivaizdžiai matyti, kad jie visi uždaryti iš vidaus.

– Visada sakiau, jūs pats protingiausias. Tik pamanyk, apie tai nepagalvojau. Tai pro kur įeidavo mano tėtis ir jūsų ponas senelis?

– Taigi, *that is the question**.

– Ką?

Amalija teisingai uždavė klausimą, nors pavėlavusi keturiasdešimt metų. O atsakyti į jį teks man vienam. Vėl apėjau namus, ieškodamas angos, skylės, landos, išvaikščiojau skersai ir išilgai visus vidurinio sparno kambarius ir koridorius, ir pirmame, ir antrame aukštuose, nelyginant vyrukas iš Juodųjų brigadų, apieškojau Amalijos sparno pirmą ir antrą aukštus. Nieko.

Nereikėjo būti Šerloku Holmsu, kad surastum vienintelį teisingą atsakymą: į koplyčią galėjai patekti tik iš palėpės. Iš

* Štai klausimas koksai (*angl.*).

koplyčios į palėpę vedė laipteliai, tik palėpėje jų anga buvo paslėpta. Gal Juodosioms brigadoms, bet ne Jambui. Negali būti, kad grįžus iš kelionės, kai senelis mums pasakė, jog koplyčios nebėra, aš su tuo sutikau, juolab kad ten buvau nusigabenęs savo brangiausius daiktus. Juk buvau palėpių žvalgas, taigi tą angą turėjau puikiai žinoti, tad ir toliau landžiojau į koplyčią, be to, mieliau nei prieš tai, nes ji virto mano slėptuve, o ten atsidūrusio manęs jau niekas nebūtų galėjęs rasti.

Neliko nieko kita, tik lipti į palėpę ir ištirti jos dešinįjį sparną. Ruošėsi kilti audra, karštis kiek atlėgo. Galėjau lengviau atlikti tą nemenką darbą, nes reikėjo išstumdyti viską, kas ten sukrauta, o tame sparne buvo ne kokios vertingos senienos, tik visoks šlamštas: senos durys, po kažkokios rekonstrukcijos likusios sijos, senos spygliuotos vielos ritiniai, sudužę veidrodžiai, seni apklotai, suvynioti į sviestinį popierių ir perjuosti virve, sulūžę kubilai ir viena ant kitos sukrautos skrynios. Stumdžiau tą šlamštą, ant manęs krito lentos, susibraižiau surūdijusiomis vinimis, bet slaptų durų neaptikau nė pėdsako.

Paskui pagalvojau, kad reikia ieškoti ne durų – sienose jų negalėjo būti, iš visų keturių pusių, kaip ilgosios, taip ir trumposios sienos buvo išorinės. Taigi jei ne durys – tai turėjo būti dangtis grindyse. Kvailys, kodėl anksčiau apie tai nepagalvojau, juk taip būdavo ir „Mano vaikų bibliotekos“ knygose. Reikia tyrinėti ne sienas, o grindis.

Lengva pasakyti. Su grindimis buvo dar daugiau vargo nei sienomis, ir ko tik man neteko perkelti ar išstumdyti iš vienos vietos į kitą: be tvarkos sumestas lentas, kažkokių sulūžusių lovų ar sofų spyruoklinius čiužinius, plieninių armatūros strypų ryšulius, seną jaučio jungą ir net arklio balną. O tarp jų – nuo seno susikaupusius negyvų musių gumulus: jos slėpėsi čia nuo pirmųjų šalčių, bet taip jų ir nepergyveno.

Neminiu voratinklių, nusidriekusių nuo vienos sienos iki kitos nelyginant kadaise prabangios užkeiktų namų užuolaidos.

Languose žybsėjo artimi žaibai, viduje sutemo, nors lietus taip ir neprasidėjo: audra išlijo kažkur kitur. Alchemiko bokštas, pilies paslaptis, Kazabelos kalinės, Morandės paslaptis, Šiaurinis bokštas, geležinio žmogaus paslaptis, senasis malūnas, Vandens bokšto paslaptis... Varge, buvau tikros audros sūkuryje, žaibas galėjo suskaldyti stogą tiesiai man ant galvos, o aš viską išgyvenau kaip antikvarinių knygų pardavėjas. Antikvaro palėpė. Galėjau parašyti dar vieną istoriją, pasirašydamas Bernažo ar Katalanì vardu.

Laimė, netikėtai už kažko užkliuvau: po beforme daiktų krūva buvo tarsi pakopa. Nusibrozdinęs rankas nuvaliau plotą ir štai – drąsusis berniukas apdovanotas: angos dangtis. Pro čia vaikščiojo senelis, Masulu ir bėgliai, pro čia kažin kiek kartų landžiojau aš pats, – vėl patyriau daugybėje popieriaus lapų aprašytus nuotykius. Kokia nuostabi vaikystė.

Dangtis buvo nedidelis ir lengvai pasikėlė, kartu su dulkių debesiu, nes jo tarpuose jau buvo sugulusios penkių dešimtmečių dulkės. Kas galėjo būti po dangčiu? Laipteliai, elementaru, brangusis Vatsonai, nesunkiai įveikiami net ir mano nuo dvi valandas trukusių tampymo ir lankstymo pavargusioms galūnėms. Be abejo, kadaise užteko vieno šuolio, bet dabar artėjau prie šešiasdešimties, nors elgiausi lyg vis dar būčiau vaikas, gebantis kramtyti savo kojų nagus (prisiekiu, niekada apie tai nepagalvojau, turbūt atsigulęs į lovą, tamsoje, pabandysiu pagraužti kojos nykštį, bent mesdamas iššūkį).

Taigi nusileidau. Tvyrojo kone visiška tamsa, tik keletas šviesos spindulių skverbėsi pro dabar jau nesandarias langines. Tamsoje toji erdvė atrodė milžiniška. Pripuolęs iškart atvėriau langus: koplyčia, kaip ir reikėjo tikėtis, buvo tokio

dydžio kaip senelio studija ir mano miegamasis kartu sudėjus. Ten dar buvo paauksuoti mediniai altoriaus likučiai, be pašventintųjų akmenų, ir atremti į altorių stovėjo keturi čiužiniai, neabejotina, bėglių lovos. Kitų jų pėdsakų neliko nė kvapo – ženklas, jog koplyčioje kažkas lankydavosi ir vėliau, bent jau aš.

Prie sienos prieš langus pamačiau medines nedažytų lentų dėžes, pilnas nevienodo aukščio laikraščių ir žurnalų krūvų, lyg čia būtų skirtingi jų rinkiniai. Viduryje stovėjo ilgas stalas ir dvi kėdės. Greta buvusių durų (kurias senelis su Masulu nemokšiškai užmūrijo per valandą, o skiedinys ištryško tarp plytų – jie galėjo jį užlyginti mentele tik iš koridoriaus pusės, o ne iš vidaus) buvo šviesos jungiklis. Jį pasukau be didelių vilčių ir išties niekas neįsijungė, nors prie lubų vienodais atstumais kabojo keletas šviestuvų baltais plokščiais gaubtais. Gal per penkiasdešimt metų žiurkės nugraužė laidus, jei tik joms pavyko įlįsti pro palėpės dangtį... Jos pralenda visur... O gal senelis su Masulu nutraukė juos mūrydami duris.

Tačiau šiuo paros metu pakako ir dienos šviesos. Jaučiausi lyg lordas Karnavonas, po tūkstančių metų įžengiantis į Tutanchamono kapą, ir vienintelis dalykas buvo išvengti kokio nors paslaptingo skarabėjo, gal ištisus tūkstantmečius tykojusio pasaloje. Viskas buvo taip, kaip, matyt, palikau lankydamasis čia paskutinį kartą. Reikėjo tik truputį praverti langus – tiek, kad galėčiau matyti, bet netrikdyčiau tos mieguistos nuotaikos.

Nedrįsau iškart pažvelgti, kas dėžėse. Kad ir kas ten būtų, tai priklausė man ir tik man, kitaip viskas būtų likę senelio studijoje ir dėdė su dėdiene būtų tai išgabenę į palėpę. Ar verta bandyti atsiminti? Atmintis – žmonių nelaimė, nes laikas bėga ir tai, kas praeina, yra praeitis. Aš mėgavausi pradžia

ab ovo. Dariau tai, ką darydavau anuomet, tarsi Pipinas gimiau senas, kad pasiekčiau savo ankstyvąją jaunystę. Nuo tos akimirkos man reikėjo atsiminti tik tai, kas įvyko paskui, nes tai buvo tapatu tam, kas man tuomet atsitiko.

Koplyčioje laikas sustojo, ne, jis pasuko atgal, lygiai kaip laikrodžio rodyklės rodo vakarykštę valandą, ir nesvarbu, kad jos rodo šiandienos ketvirtą valandą, tereikia žinoti (ir tik aš tai žinojau), jog toji ketvirta valanda yra vakar dienos, o gal dienos prieš šimtą metų. Taip turėjo jaustis lordas Karnavonas.

Pagalvojau: jei dabar mane čia užtiktų Juodosios brigados, pamanytų, kad yra tūkstantis devyni šimtai devyniasdešimt pirmųjų metų vasara, o aš (tik aš vienas) žinočiau, kad yra tūkstantis devyni šimtai keturiasdešimt ketvirtųjų metų vasara. Ir net pirštinėtasis karininkas būtų turėjęs nusivožti kepurę, nes jis įėjo į Laiko šventovę.

11. TEN, KAPOKABANOJE

Koplyčioje leidau dienas, o vakarais paimdavau vieną iš ryšulių ir eidavau į senelio studiją, ten visą naktį tyrinėdavau jį žaliosios lempos šviesoje, klausydamasis radijo (kaip įtikėjau), kad suliečiau tai, ką girdėdavau, su tuo, ką skaitydavau.

Koplyčioje rastose dėžėse buvo neįrišti, bet tvarkingomis stirtomis sukrauti mano vaikystės laikraštukai ir komiksų žurnalai. Matyt, gavau juos ne iš senelio, datos prasidėjo trisdešimt šeštaisiais ir baigėsi apie keturiasdešimt penktuosius metus.

Gal senelis buvo senamadiškas ir manė, kad man verčiau skaityti Salgarį ar Diuma, kaip ir maniau per pokalbį su Džaniu. O aš, norėdamas įtvirtinti savo vaizduotės teises, šiuos leidinius laikiau atokiau nuo jo kontrolės. Bet jei kai kurie žurnaliukai buvo 1936 metų, kai dar nelankiau mokyklos, tai reiškė, kad jei ne senelis, tai kažkas kitas man juos nupirkdavo. Gal mano senelis ir tėvai nesutarė, „kodėl leidžiate jam žiūrėti tą šlamštą?“, o šie buvo atlaidūs, nes kai kuriuos iš jų ir patys vaikystėje skaitydavo.

Išties pirmoje stirtoje buvo kelerių metų „Mažųjų laikraščio“ rinkiniai, su prierašu ant trisdešimt šeštųjų metų numerių „XXVIII metai“ – ne fašizmo eros, o nuo leidimo pradžios. Taigi „Mažųjų laikraštis“ pradėtas leisti dar pirmaisiais amžiaus metais ir vaikystėje džiugino mano tėvus: gal jiems labiau patikdavo juos man skaityti, nei man klausytis.

Šiaip ar taip, vartydamas „Laikraštuką“ (taip jį pavadinau nė nesusimąstydamas), vėl pajutau praėjusiomis dienomis patirtą įtampą. „Laikraštukas“ be jokios atrankos aprašinėjo ir fašizmo žygius, ir pasakiškais ar groteskiškais veikėjais apgyvendintus fantastinius pasaulius. Jis siūlė man apsakymus ar rimtus komiksus pagal visus fašizmo kanonus ir akivaizdžiai amerikietiškos kilmės pieštinių istorijų puslapius. Vienintelis nusižengimas tradicijai – tose komiksų istorijose panaikinti *balloons** arba jie palikti kaip dekoracija. Visų „Laikraštuko“ istorijų paveiksliukai turėjo ilgus parašus po rimtais nutikimais ir ketureilius po juokingomis istorijomis.

*Qui comincia l'avventura – del signor Bonaventura*** – istorija apie poną neįtikimai baltomis beveik trapecijos formos kelnėmis, kuris kiekvieną kartą be jokių nuopelnų, visiškai atsitiktinai kur nors pasisukiojęs gaudavo milijoną (svajonių apie tūkstantį lirų per mėnesį laikais), o kitoje istorijoje vėl būdavo skurdžius ir laukdavo naujos sėkmės. Matyt, jis mėgo švaistyti pinigus, kaip ir ponas Pampurijus, kuris kiekviename pasakojime džiugus ieškodavo sau naujo buto. Šie pasakojimai pagal stilių ar kūrėjo parašą man atrodė itališkos kilmės, kaip ir istorijos apie Formikiną ir Čikalonę, poną Kalodžerį Sorbarį, kuris nuolat ruošėsi išvažiuoti, Martiną Mumą, lengvesnį už pavėjui skrendančią plunksnelę, profesorių Lambikį, išradusį stebuklingus dažus, kuriais tapyti paveikslai atgydavo, o jo namuose nuolat knibždėdavo pačių nepatogiausių veikėjų iš praeities, ar tūžmingąjį Orlandą Paladiną, kitaip tariant, kortų karalių – irzlų ir keršto trokštantį dėl prarastos karalystės Stebuklų šalyje.

* Komiksų „debesėliai“, kuriuose rašomas tekstas.

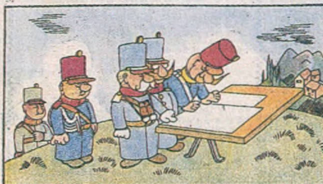
** Taip prasideda pono Bonaventūro nuotykis (*it.*).

CORRIERE dei PICCOLI

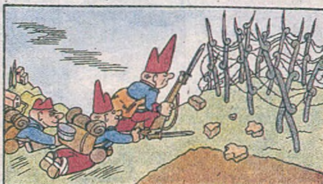
REGNO: ESTERO: ANNO L. 19.- L. 32.- SEMESTRE L. 10.- L. 17.-	SUPPLEMENTO ILLUSTRATO del CORRIERE DELLA SERA SI PUBBLICA OGNI SETTIMANA	UFFICI DEL GIORNALE: VIA SOLFERINO, N° 28. MILANO.

PER LE INSERZIONI RIVOLGERSI ALL'AMMINISTRAZIONE DEL « CORRIERE DELLA SERA » - VIA SOLFERINO, 28 - MILANO

Anno XXXI - N. 42 15 Ottobre 1939-XVII Centesimi 40 il numero

1. Nelle tattiche, che inizio hanno presso San Sulpizio, colonnelli e capitani stan studiando i vari piani.

2. Un reparto " nazionale „ (Marmitton n'è il caporale) deve entrar nell'intricato campo avverso trincerato.

3. Le difese formidabili sono affatto insormontabili. Non si vede che una via: passar sotto, in galleria.

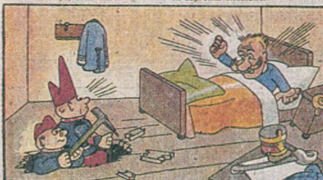
4. Marmitton e i suoi soldati, zappatori diventati, incominciano lo scavo, e ciascun si mostra bravo.

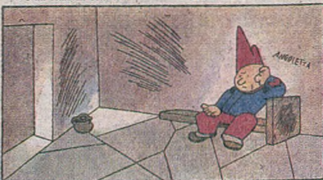
5. Si lavora, scava, sterra, come talpe, sotto terra: dei lavori ha Marmittone la suprema direzione.

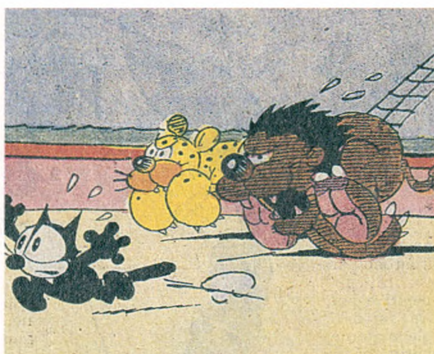
6. " - Siamo, sotto, metri venti e mi sembran sufficienti: or pian piano si risale in iscavo verticale. „

7. Giunti all'ultimo diaframma si delinea questo dramma: che a sboccar vanno bel bello dove dorme il Colonnello.

8. Or rimugina, in prigione, l'accaduto Marmittone: " - Certamente era sbagliato il disegno del tracciato! „

Tačiau siurrealistinis kraštovaizdis, kuriame sukiojosi katinas Feliksas, vaikai Bibi ir Bibas, Fortunelas ir Arčibaldas su Petronila, tikrai buvo amerikietiškas (*Chrysler Building* paveiksliukuose veikėjai netilpdavo į rėmus).

Neįtikima, bet „Laikraštuke" buvo aprašyti ir nuotykiai kareivio Marmitonės* (tokia pat uniforma kaip manųjų Gausybės šalies kareivėlių!), kuris dėl prigimtinės nesėkmės ar generolų su galionais ir Italijos suvienijimo laikais madingais ūsais kvailumo vis atsidurdavo kalėjime.

„Marmitonė" buvo menkai karingas ir fašistinis kūrinys, tačiau jis gyvavo greta kitų istorijų, jau ne groteskišku, o epiniu tonu pasakojančių apie jaunuosius Italijos didvyrius, jėga siekiančius civilizuoti Etiopiją (apsakyme „Paskutinis *ras***" invazijai pasipriešinę abisinai vadinami plėšikais), arba, kaip apsakyme „Vilaermosos didvyris", kartu su frankistų būriais kovojusius prieš žiauriuosius raudonmarškinius respublikonus. Aišku, šioje istorijoje nė žodžiu neužsiminta apie tai, kad vieni italai kovėsi falangos gretose, o kiti – priešingoje pusėje, tarptautinėse brigadose.

* Marmittone (*it.*) – nerangus, dramblotas, naivus kareivis.

** Taip vadinosi Etiopijos provincijų vadai.

Kartu su „Laikraštuko“ rinkiniu radau ir savaitraščio „Vittorioso“ rinkinį nuo 1940 metų, su dideliais spalvotais piešiniais. Taigi, kai man suėjo aštuoneri, matyt, pradėjau skaityti *suaugusiųjų* literatūrą – komiksus.

Čia irgi buvo visiška šizofrenija: linksmi nuotykiai Zoolandijoje, kur veikė Žirafonė, žuvis Aprilinas ir beždžionėlė Jojo, juokingos narsiųjų Pipo, Pertikos ir Palos istorijos ar pasakojimas apie Aloncą Aloncą, pramintą Aloncu, kuris buvo suimtas už žirafos vagystę, kaitaliojosi su istorijomis, šlovinusiomis Italijos praeities žygius ir įkvėptomis vykstančio karo.

Labiausiai mane sudomino pasakojimai apie legionierių Romaną su lyg inžineriniai brėžiniai tiksliais karo mašinų, lėktuvų, tankų, torpedinių katerių ir povandeninių laivų piešiniais.

Senelio laikraščių jau išmokytas, kaip reikia sekti karo eigą, žiūrėjau į datas. Tarkim, apsakymas „Į A. O. I.*“ pradedamas 1941 metų vasario dvyliktąja. Sausio mėnesį anglai puolė Eritrėją ir vasario keturioliktąją užėmė Mogadišą Somalyje, tačiau iš apsakymo atrodė, kad Etiopija tebėra mūsų rankose ir teisinga perkelti pagrindinį veikėją (tuo metu kovojusį Libijoje) į Rytų Afrikos frontą. Jis siunčiamas su slapta misija pas Aostos kunigaikštį, vadovavusį Rytų Afrikos karo pajėgoms, kad jam įteiktų slaptą pranešimą. Veikėjas išvyksta iš Šiaurės Afrikos ir keliauja per anglams ir egiptiečiams priklausantį Sudaną. Kodėl, jei jau buvo išrastas radijas? Galiausiai sužinome, kad pranešimas nebuvo labai slaptas – jis liepė „Atsilaikyti ir nugalėti“, tarsi Aostos kunigaikštis būtų dykinėjęs be darbo. Šiaip ar taip, Romanas su draugais leidžiasi kelionėn ir patiria įvairiausių nuotykių su laukinėmis gentimis, anglų tankais, lėktuvų dvikovomis ir viskuo, kas leido autoriui pažvanginti ginklais.

Kovo mėnesio numeriuose, kai anglai jau buvo Etiopijos gilumoje, vienintelis, kuris to nežinojo, buvo Romanas, pakeliui smagindavęsis medžiodamas antilopes. Balandžio penktąją pasitraukta iš Adis Abebos, italai susitelkė Gala Sidame ir Amaroje, o Aostos kunigaikštis prisiglaudė Amba Aladži. Romanas žygiuoja pirmyn, pakeliui net sugauna dramblį. Matyt, jis pats ir skaitytojai tikėjosi, kad jam teks vykti į Adis Abebą, į kurią jau sugrįžo lygiai prieš penkerius metus nuverstas Negus**. Tiesa, balandžio dvidešimt šeštosios numeryje kulka suskaldė Romano radiją – tai reiškė, kad radiją jis turėjo, ir nesuprantama, kodėl nežinojo, kas vyksta.

Gegužės viduryje septyni tūkstančiai Amba Aladži buvu-

* Italų valdoma Rytų Afrika.

** Etiopijos karalius.

sių kareivių pasidavė stokodami maisto ir amunicijos, o kartu su jais į nelaisvę buvo paimtas ir Aostos kunigaikštis. „Vittorioso" skaitytojai to galėjo ir nežinoti, bet vargšas kunigaikštis tikrai negalėjo nepastebėti, tačiau birželio septintąją Romanas susitinka su juo – gaiviu it rožės žiedas ir trykštančiu optimizmu – Adis Abeboje. Kunigaikštis perskaito slaptąjį pranešimą ir patvirtina: „Taip, laikysimės iki pergalės".

Akivaizdu, kad komiksai piešti prieš keletą mėnesių, bet, nors ir žinodama įvykių eigą, „Vittorioso" redakcija neišdrįso nutraukti pasakojimo. Jie tęsė, tikėdamiesi, kad vaikai tų kraupių naujienų nėra girdėję – o gal iš tiesų taip ir buvo.

Trečiasis rinkinys buvo „Peliuko Mikio" savaitraštis, kuriame, be Volto Disnėjaus istorijų, spausdinti ir narsiųjų Balilų žygiai, tokie, kaip „Povandeninio laivo junga". Tačiau kai kurie „Peliuko Mikio" rinkiniai man atskleidė apie keturiasdešimt pirmuosius metus įvykusį pasikeitimą, kai

gruodžio mėnesį Italija ir Vokietija paskelbė karą Jungtinėms Amerikos Valstijoms. Patikrinau senelio laikraščiuose, tai buvo tiesa: maniau, kad amerikiečiams nusibodo Hitlerio išdaigos ir jie stojo į karą, bet, pasirodo, viskas vyko kitaip, Hitleris ir Musolinis paskelbė jiems karą, gal tikėdamiesi japonų padedami per keletą mėnesių juos sudoroti. Kadangi būtų buvę sunku iškart pasiųsti SS ar Juodmarškinių būrį užimti Niujorko, pradėta nuo karo su komiksais – iš jų išnyko *balloons*, juos pakeitė užrašai po paveiksliukais. Paskui, kaip liudijo kiti žurnaliukai, išnyko ir amerikietiški veikėjai, juos pakeitė itališkos imitacijos, pagaliau – manau, tai buvo paskutinė ir skaudžiausia riba, kurią teko peržengti – nužudytas Peliukas Mikis. Be jokio įspėjimo tas pats Peliuko Mikio nuotykis kitos savaitės numeryje tęsėsi lyg niekur nieko, tačiau pagrindinis veikėjas jau buvo Mikis, ne gyvūnas, o žmogus, o jo draugai vadinosi ne Mini, o Mima ir Pipas. Kaip anuomet sutikau tokią pasaulio griūtį? Galbūt ramiai, nes amerikiečiai staiga tapo blogi. Bet ar anuomet supratau, kad Peliukas Mikis yra amerikietis? Matyt, išgyvenau pakaitomis karštą ir šaltą vaizdų kaitos dušą, o išgyvendamas skaitomų istorijų vaizdų kaitą mačiau ir besikeičiančius Istorijos, kurioje gyvenau, vaizdus.

Po „Peliuko Mikio“ radau kelerių metų „Nuotykių ieškotojo“ rinkinius, juose – vaizdas pasikeitė. Pirmas numeris buvo 1934 metų spalio 14 dienos.

Juos tikrai pirkau ne aš, anuomet man dar nebuvo nė trejų, ir nemanau, kad juos man nupirko tėvai, nes tos istorijos nebuvo vaikiškos: šie amerikietiški komiksai buvo skirti suaugusiems, nors ir nelabai išmintingiems skaitytojams. Matyt, tuos žurnalus įsigijau vėliau, gal išmainiau į kitus. Bet jau tikrai aš pats po kelerių metų pirkau didelio forma-

C. C. Postale - Anno I - N. 1 - Firenze, 14 Ottobre 1934-XII. Centesimi 30 CASA EDITRICE NERBINI - FIRENZE

l'avventuroso
grande settimanale d'Avventure
CASA EDITRICE NERBINI

LA DISTRUZIONE DEL MONDO!!

LA FINE DEL MONDO!!
UNO STRANO PIANETA PRECIPITA VERSO LA TERRA - SOLO UN MIRACOLO PUO' SALVARCI - DICE LA SCIENZA! -
XTRA

IN AFRICA IL TAN-TAN-RONDO INCESSANTE ANNUNZIATORE DI MORTE.

IN ARABIA SI PREGA E S'IMPLORA LA SALVEZZA DALL'INEVITABILE DISASTRO.

POSIZIONE DEL PIANETA RISPETTO ALLA TERRA.

NEW-YORK LA POPOLAZIONE E' PRESA DAL PANICO E GUARDA CON ORRORE IL BOLLETTINO.-

LO SCIENZIATO DR. ZARRO LAVORA GIORNO E NOTTE PERFEZIONANDO UNO STRUMENTO CON IL QUALE SPERA SALVARE IL MONDO - IL SUO CERVELLO E' STANCO DAL LAVORO SNERVANTE.-

A BORDO DI UN VELIVOLO TRANSOCEANICO, VI SONO UN UFFICIALE DI POLIZIA, GORDON FLASCE, E DALE ARDEN PASSEGGIERA..

UNA METEORA STACCATASI DAL PIANETA, TAGLIA NETTAMENTE UN'ALA ALL'APPARECCHIO E PRECIPITA.-

FLASCE RIESCE A PRENDERE LA PASSEGGIERA E GETTARSI FUORI CON IL PARACADUTE DISCENDENDO AL SUOLO

ATTERRATO PRESSO L'OSSERVATORIO DEL DR. ZARRO FLASCE SI LIBERA DEL PARACADUTE

CHE VI PRENDE? ABBASSATE L'ARMA! SIAMO AMICI!

SIETE SPIE! VOLETE RUBARE IL MIO SEGRETO PER DIRLO AL MONDO.. NON LO SAPRANNO MAI.. - - VENITE CON ME!

QUESTA ENIGMATICA FIGURA SI PARA DINANZI A LORO!

ORA ENTRATE NEL RAZZO! IO INTENDO CON QUESTO DIRIGERMI VERSO IL PIANETA CHE MINACCIA LA TERRA E SVIARNE IL SUO CORSO! MORIREMO, MA SAREMO MARTIRI DELLA SCIENZA-! ORA PARTIREMO!..

MA..! VOI SIETE PAZZO!

CON UN ROMBO ASSORDANTE IL RAZZO DEL DR. ZARRO SI INALZA NEL CIELO, PORTANDOSI FLASCE GORDON E DALE ARDEN!

E SI DIRIGE SOTTO IL CONTROLLO DELLO SCIENZIATO, VERSO IL PIANETA DISTRUTTORE! -

IL RAZZO DEL DR. ZARRO SI AVVICINA VELOCEMENTE AL PIANETA.

NON POSSO! NON POSSO FARLO! MORIREMO!

DOBBIAMO! DOBBIAMO SALVARE LA TERRA! PASSATEMI IL COMANDO!

FLASCE! ATTENZIONE! IMPAZZISCE!..

NO! IO NON VOGLIO MORIRE! CAPITE?!

FERMATEVI! LO UCCIDETE.. IO.....

(Continua).

to žurnalus margaspalviais viršeliais, kuriuose lyg kino anonse mirgėjo įvairios scenos iš juose pasakojamų istorijų.

Ir savaitraštis, ir žurnalai atvėrė man akis į naują pasaulį. Nuo pat pirmojo nuotykio pirmame „Nuotykių ieškotojo“ numeryje, pavadinto „Pasaulio sunaikinimas“. Jo herojus buvo Flešas Gordonas, kuris dėl kažkokio daktaro Zarkovo sukeltos painiavos atsidūrė Mongo planetoje, valdomoje žiauraus ir negailestingo diktatoriaus Mingo, azijietišku vardu ir velniškų azijietiškų bruožų. Mongo planetoje ant kosminių platformų kilo stikliniai dangoraižiai, stovėjo povandeniniai miestai ir driekėsi milžiniškų miškų karalystės, o joje gyveno karčiuotieji Žmonės Liūtai, Žmonės Sakalai ir karalienės Urazos valdų Žmonės Burtininkai ir visi buvo apsirengę su sinkretišku laisvumu, kinematografinių viduramžių drabužiais lyg robinai hudai, barbarų šalmais ir grandijomis, o kartais (dvare) it amžiaus pradžios operetės riteriai, ulonai ar dragūnai. Visi – ir gerieji, ir blogieji – turėjo ir kardus, ir strėles, ir stebuklingus liepsnosvaidžius; lygiai taip įvairavo ir jų susisiekimo priemonės – nuo pjautuvo formos vežimo iki ryškiaspalvio kaip pramogų parko lenktynių automobiliai tarpplanetinio orlaivio su ilgu spygliu priekyje.

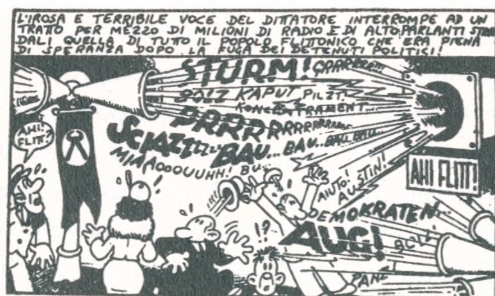
Gordonas buvo gražus šviesiaplaukis nelyginant arijas, bet mane sutrikdė jo užduotis. Kokius veikėjus iki tol žinojau? Ir mokyklos vadovėliuose, ir itališkuose žurnaliukuose tai buvo už Dučę kovęsi narsuoliai, troškę tik viena – mirti už jį. Senelio devyniolikto amžiaus romanuose, jei anuomet juos jau skaičiau, tai buvo nusikaltėliai, kovoję su visuomene iš asmeninių paskatų ar dėl savo piktos prigimties, gal išskyrus grafą Montekristą, kuris irgi norėjo atkeršyti už skriaudas – asmenines, o ne visuomenės. Net trys muškietininkai, kovęsi už gėrį ir nestokojantys savotiško teisingumo jausmo, viską darė iš solidarumo – karaliaus vyrai

prieš kardinolo vyrus, dėl kokios nors privilegijos ar kapitono rango.

Bet Gordonas kovojo su tironu, už laisvę, gal anuomet maniau, kad Mingas panašus į baisųjį Staliną, raudonąjį Kremliaus lokį, vis dėlto jo bruožuose negalėjau neįžvelgti ir vietinio Diktatoriaus bruožų, turinčio neginčijamą galią lemti savo valdinių gyvenimą ir mirtį. Taigi Flešas Gordonas man buvo pirmasis kažkokio išvaduojamojo karo herojus, Absoliučiai Kitoje Erdvėje tolimosiose galaktikose sprogdinęs įtvirtintus asteroidus – aišku, tai galiu pasakyti dabar, vėl skaitydamas tas istorijas, o ne anuomet.

Vartydamas kitus žurnaliukus, užlietas paslaptingų liepsnų, vertusių mane ryte ryti lapus, atradau herojus, apie kuriuos mano mokykliniuose vadovėliuose nė neužsiminta. Činą ir Franką, kurie, vilkėdami žydrus Dramblio Kaulo patrulių marškinėlius, naršė blyškiomis spalvomis nupieštas džiungles, kad sutramdytų maištingąsias gentis, o svarbiausia – sutrukdytų dramblio kaulo ir vergų pirkliams, išnaudojantiems vietos gyventojus (kiek daug blogų baltaodžių prieš geruosius juodaodžius!), vienodai aistringai medžiodami ir nelegalius pirklius, ir raganosius, o karabinai šaudydavo ne *beng beng* ar bent *pam pam*, kaip mūsiškiuose komiksuose, o *krek krek*, ir tas *krek* turėjo kažkaip įsispausti slapčiausiuose smegenų žievės vingiuose, į kuriuos dabar bandžiau įsibrauti, nes tuos garsus prisiminiau kaip egzotinį pažadą, nuorodą į kitokį pasaulį. Ir vėl garsai, tikriau, raidinė jų transkripcija labiau už vaizdus pajėgė manyje sužadinti kažkokį dar neapčiuopiamą pėdsaką.

Hrrr hrrr beng krek blam buzz cai čiaf čiaf klamp spleš krek krek kranč deleng goš grant honk honk cai miau mamb pent plop fiut roaaar dring ramb blomp sbam buizz šranšt

L'IROSA E TERRIBILE VOCE DEL DITTATORE INTERROMPE AD UN TRATTO PER MEZZO DI MILIONI DI RADIO E DI ALTOPARLANTI
DALI QUELLA DI TUTTO IL POPOLO FLITTONICO CHE ERA PIENA DI SPERANZA DOPO LA FUGA DEI DETENUTI POLITISI!
STURM!
KAPUT
PILZT
DRRRR
BAU.. BAU..
MIAAOOOUUHH!
AHI! FLITT!
AIUTO!
AHI FLITT!
DEMOKRATEN
AUG!

CRACK
CRACK

BWOOM!

SOCK

BONG
BONG
DUE GIORNI DOPO -

KRAK!

AAWRK

SLAM!

CUCCU
SDLAN
DLEN

SMACK

slam puf puf slurp smek sob gulp sprenk blomp skvit svūūm bum fump plak klang tomp smeš trak uaaaag vrooom židdp iuk spliff aug cingt slap zūūm zzzzzz snif...

Garsai. Mačiau juos, vartydamas vieną laikraštuką po kito. Nuo mažens buvau pratinamas prie *flatus vocis*. Iš įvairių garsų kažkodėl atsiminiau *sguiss*, ir mano kaktą išpylė prakaitas. Pažvelgiau į rankas, jos drebėjo. Kodėl? Kur perskaičiau šį garsą? O gal tai buvo vienintelis, kurio neskaičiau, o girdėjau?

Skaitydamas komiksus apie Fantomasą, gerąjį nusikaltėlį, įspraustą į seksualiai raudonąsias *collant**, juoda kauke pridengtu veidu su boluojančiais akių obuoliais, tačiau be vyzdžių, todėl dar paslaptingesnį, pasijutau lyg sugrįžęs namo. Matyt, gražioji Diana Palmezi iš tiesų jį beprotiškai mylėjo, retkarčiais jai pavykdavo jį pabučiuoti ir virpančia širdim po aptemptu audiniu pajusti herojaus raumenis. To apdaro Fantomasas niekada nenusivilkdavo (retkarčiais, sužeistą kulkų, jo laukiniai bendražygiai jį sutvarstydavo, bet visada tiesiai ant triko, neabejotinai nelaidaus vandeniui, nes jo nenusivilkdavo ir nardydamas karštose pietų jūrose).

* Pėdkelnes (*pranc.*).

Tačiau tie reti bučiniai buvo tik kerimos akimirkos, nes Dianą jis nuolat prarasdavo dėl kokio nors nesusipratimo, varžovo ar jos, gražiosios pasaulio keliautojos, neatidėliotinų reikalų, o negalėjo jos vytis ir su ja susituokti, nes buvo surakintas amžinos priesaikos ir pasmerktas savo misijai: ginti Bengalijos džiunglių gyventojus nuo piratų ir baltųjų nuotykių ieškotojų piktadarysčių.

Taigi po komiksų ir dainų, mokiusių, kaip reikia užkariauti laukinius žiaurius abisinus, o gal ir tuo pat metu atradau herojų, kuris broliškai sugyveno su Bandaro pigmėjais ir drauge kovojo prieš baltuosius kolonizatorius, o Guranas, Bandaro raganius, buvo daug labiau išprusęs ir išmintingesnis už nedorus baltaodžius veikėjus ir padėjo juos nugalėti, jis buvo ne ištikimas *dubat*, o visateisis tos geraširdžių teisingumo gynėjų mafijos narys ir dalininkas.

Susipažinau ir su kitais veikėjais, kurie neatrodė dideli revoliucionieriai (jei taip praėjusiomis dienomis pradėjau įsivaizduoti savo politinį brendimą), tokiais kaip Magas Mandreikas, kuris turėjo juodaodį tarną Lotarą, su kuriuo elgėsi kaip su draugu, sargybiniu ir ištikimu vergu. Tačiau ir Mandreikas, nugalėdavęs piktadarius savo burtais ir vienu mostelėjimu paversdavęs priešininko pistoletą bananu, buvo civilis, be juodos ar raudonos uniformos, visada vilkėjo nepriekaištingą fraką ir cilindrą. Civilis buvo ir Slaptasis Agentas X9, kuris persekiojo ne režimo priešus, o nusikaltėlius ir suktus vagis, saugojo mokesčių mokėtojus, vilkėjo *trench coat**, švarką ir kaklaryšį, nešiojosi mažus dailius kišeninius pistoletus, kokie retkarčiais pasirodydavo ir geltonplaukių, nepriekaištingai pasidažiusių moterų šilkinėmis suknelėmis su pūkinėmis iškirptėmis rankose.

* Trumpa neperšlampama milinė (*angl.*).

Kitas pasaulis, gadinęs mano taisyklingą, mokykloje mokomą kalbą, nes angliški tekstai buvo prastai išversti (Mandreikas sakydavo: „Tai yra Saki karalystė... Jei neklystu, jis gali ant mūsų šnipinėti!“, o vieno iš pirmųjų komiksų žurnalo viršelyje pagrindinio herojaus vardas parašytas „Mandrache“). Bet kam tai rūpėjo? Akivaizdu, kad šiuose netaisyklinga kalba parašytuose komiksuose rasdavau kitokius veikėjus nei tie, kuriuos siūlė oficialioji kultūra, o gal per tuos rėksmingų (ir tokių kerimų!) spalvų paveikslėlius įgijau kitokią Gėrio ir Blogio sampratą.

Bet tai buvo ne viskas. Radau visą seriją „Auksinių komiksų žurnalų“ su pirmaisiais Peliuko Mikio nuotykiais, kurie vyko mieste, visai kitokiame nei manasis (nežinau, ar tuomet supratau, kad ten buvo amerikietiškas miestas, o gal metropolis). „Peliukas Mikis – santechniko padėjėjas“ (o, tas nuostabusis ponas Vamzdis!), „Peliukas Mikis ir lobių medžioklė“, „Peliukas Mikis ir septyni vaiduokliai“, „Peliukas Mikis ir Klarabelos lobis“ (štai pagaliau manosios Milane buvusios kopijos originalas, ochros ir rusvų atspalvių), „Peliukas Mikis ir užsienio legionas“ – įstojo į jį ne todėl, kad buvo karys

ar piktadarys, o tiesiog iš pilietinės pareigos įsivėlęs į tarptautinio šnipinėjimo istoriją ir užsienio legione patyręs siaubingų nuotykių, persekiojamas apgaviko Trigerio Hokso ir piktojo Blogojo Pito: *Valio valio, Peliukas Mikis dykumoj tuoj kojas pakratys...*

Kiek sprendžiau iš nušiurusių lapų, mėgstamiausia buvo istorija apie „Peliuką Mikį ir jo nepriklausomą laikraštį“: sunku suprasti, kodėl režimas leido pasakoti apie spaudos laisvę, bet cenzoriams, matyt, gyvūnų istorijos atrodė netikros ir nepavojingos. Kur girdėjau „mielasis, tai spauda, ir tu nieko negali padaryti“? Tai turėjo būti vėliau. Šiaip ar taip, Peliukas Mikis įkuria savo laikraštį, pirmasis numeris pasirodo su baisiomis spaudos klaidomis, bet jis ir toliau drąsiai leidžia *all the news that's fit to print**, nors neturintys skrupulų gangsteriai ir korumpuoti politikieriai visomis priemonėmis siekia jį uždaryti. Kas dar yra man kalbėjęs apie laisvąją spaudą, gebančią išvengti bet kokios cenzūros?

Pamažu aiškėjo kai kurios mano vaikystės šizofrenijos paslaptys. Skaičiau mokyklinius vadovėlius ir komiksus ir iš pas-

* Visas naujienas, kurios tinka spausdinti (*angl.*).

tarųjų, matyt, po gabalėlį lipdžiau savo pilietinę sąmonę. Neabejotinai todėl ir pokario metais, kai jau galėjau skaityti laikraščius iš anapus (gal atvežtus amerikiečių kareivių), su spalvotais sekmadieniniais komiksais, kurie supažindino mane su tokiais veikėjais, kaip Li'l Abner ar Dikas Treisis, išsaugojau šias savo istorijos griuvėsių nuolaužas. Manau, jog prieškario leidėjai Italijoje šių komiksų nedrįso spausdinti dėl piktinamai modernaus piešinio, primenančio tą, kurį naciai vadino degeneratų menu.

Gal todėl, paaugęs amžium ir protu, Diko Treisio paveiktas, vėliau susidomėjau Pikasu?

Bet tikrai ne dėl ano meto komiksų, išskyrus Gordoną. Reprodukcijų, matyt, perspausdintų tiesiai iš amerikietiškų leidinių neperkant autoriaus teisių, spauda buvo prasta, piešinių kontūrai neryškūs, spalvos murzinos. Jau neminiu tų, kurie buvo išleisti uždraudus importą iš priešiškų krantų, kai Fantomasas, prastai perpieštas vietos dailininko, pasirodė žaliu triko ir kitu vardu. O ką ir kalbėti apie vietos veikėjus, sumanytus, matyt, kaip priešprieša „Nuotykių ieškotojo" panteonui, nupieštus paskubomis, nors gana patrauklius: milži-

ną Diką Žaibą su ryžtingu, musoliniškų žandikauliu, kumščiais sudorojantį tikrai ne arijų rasės plėšikus, tokius kaip negras Zambo ar Bareira iš Pietų Amerikos, o vėliau ir mefistofelizuotą Mandreiką – piktąjį nusikaltėlį Flatavijoną, kurio vardas turėjo byloti apie prakeiktas, bet tiksliau neapibrėžtas rases, amerikiečių mago fraką ir cilindrą pakeitusį kaimiška šventadienio kepure ir apsiaustu. „Nagi, gražuolėliai, tuoj jus pamokysiu!“ – šūkteli Žaibas savo priešams su beretėmis ir suglamžytais švarkais ir paleidžia į darbą kumščius. „Jis – tikras velnias“, – sako piktadariai, paskui iš tamsos išnyra ketvirtas didžiausias jo priešas Baltoji Kaukė, trenkia jam per sprandą kūju ar smėlio maišu, Žaibas krinta nespėjęs ištarti „Po vel!..“ Tiesa, neilgam, nes, nors surakintas rūsy, kur vandens lygis grėsmingai kyla, savo raumenų jėga jis sutrauko grandines ir perduoda komisarui (žmogeliui apvalia galva ir labiau bankininko nei Hitlerio ūsiukais) visą gaują, deramai supakuotą.

Rūsyje kylantis vanduo buvo visų šalių komiksų *topos*. Imdamas į rankas žurnaliuko „Juventus“ istoriją „Pikų penkakė –

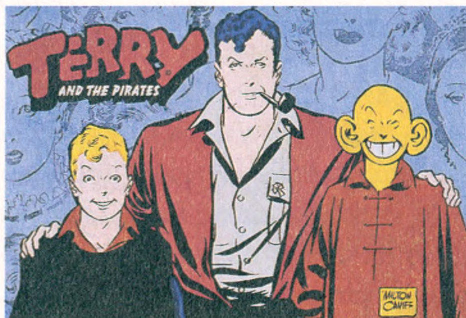

paskutinis mirties lankininko epizodas“ jaučiau tarsi kas degintų krūtinę. Riteriškos išvaizdos vyras – jo galvą dengė raudonas gobtuvas, o veidą – kaukė, platėjanti ir pereinanti į purpurinę mantiją – stovėjo plačiai išžergęs kojas, iškėlęs rankas, už visų galūnių prirakintas prie olos sienos, o kažkas buvo pramušęs požeminį srautą ir vanduo jau tuoj turėjo jį apsemti.

Tų pačių žurnaliukų prieduose dalimis spausdintos ir kitos, labiau intriguojančios istorijos. Viena iš jų vadinosi „Kinijos jūrose“, o pagrindiniai jos veikėjai buvo Džanis Martinis ir jo brolis Minas. Man pasirodė keista, kad du italų jaunuoliai patiria nuotykių ten, kur mes neturime kolonijų, tarp rytiečių piratų, nedorėlių egzotiškais vardais ir dailių moterų dar egzotiškesniais vardais, tokiais kaip Drusila ir Birma. Negalėjau nepastebėti kitokios piešinio kokybės. Vėliau iš keleto amerikietiškų komiksų, matyt, keturiasdešimt penktaisiais gautų iš kareivių, supratau, kad istorija vadinosi „Teris ir piratai“. Itališkas leidimas pasirodė trisdešimt devintaisiais, kai jau buvo privalu italinti svetimšales istorijas.

Savo menkame užsieninių leidinių rinkinyje aptikau, kad tais metais prancūzai Flešą Gordoną pavadino Žaibu Gi.

Nebepajėgiau nuo tų viršelių ir piešinių atsitraukti. Jaučiausi lyg pobūvyje, kur visi man atrodė pažįstami, kiekvienas sutiktas veidas buvo lyg *déjà vu*, bet negalėjau pasakyti, kada juos sutikau, nė kas jie tokie – ir kiekvieną akimirką jaučiau pagundą šūktelėti: seni, kaip laikaisi, jau tiesdamas ranką, bet tuoj ją atitraukdamas iš baimės apsirikti.

Nejauku vėl dairytis po pasaulį, į kurį patenki pirmąkart: jautiesi lyg sugrįžęs į svetimus namus.

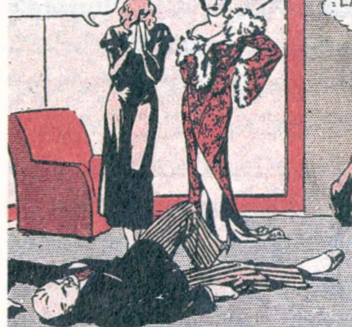
Skaičiau ne kokia nors tvarka – pagal datas ar veikėjus. Peršokdavau, grįždavau atgal, nuo „Laikraštuko“ pereidavau prie Volto Disnėjaus, kartais patriotinį apsakymą palygindavau su Mandreiko žygiais prieš Kobrą. Vėl sugrįžęs prie „Laikraštuko“, prie istorijos apie paskutinį *ras*, kurioje avangardininkas Marijus kovojo su *ras* Aitu, pamačiau piešinį, o mano širdis ties juo sustojo, ir pajutau kažką labai panašaus į erekciją, ar, tikriau, jos užuomazgą, kaip turbūt atsitinka sergančiam *impotentia coeundi*. Marijus pabėga nuo *ras* Aitu, kartu išsivesdamas Džemi, baltąją moterį, kuri buvo *ras* žmona ar sugyventinė, tačiau dabar supratusia, kad Abisinijos ateitis yra pagalbą ir civilizaciją nešančių juodmarškinių rankose. Aitu, įtūžęs dėl nedorosios moters išdavystės (kuri pagaliau tapo gera ir dora), įsako sudeginti namus, kur slėpėsi bėgliai. Marijui ir Džemi pavyksta užsiropšti ant stogo, nuo jo Marijus pamato milžinišką karpažolę. „Džemi, – sako jis, – apsikabinkite mane ir užsimerkite!“

Neįtikima, kad Marijus būtų gudravęs, ypač tokią akimirką. Bet Džemi, kaip ir kiekviena komiksų herojė, vilkėjo krintančio audinio suknią, tarytum tuniką, apnuoginančią pečius, rankas ir dalį krūtinės. Kaip liudijo keturi pabėgimui ir pavojingam šuoliui skirti piešiniai, tunikos, o ypač šilkinės, pasikeldavo pirma ties kulkšnimis, paskui ties blauz-

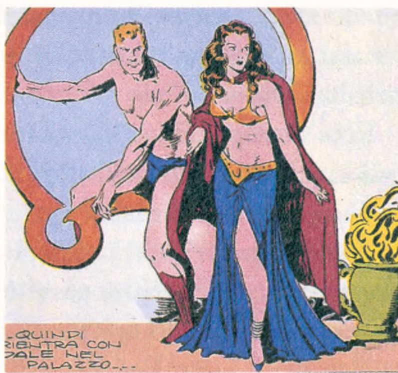

NON VI RESTA CHE SCEGLIERE, ME O LA MORTE - SE FOSTE INTEL-LIGENTE NON CI PENSE-RESTE DUE VOLTE!

LO ZIO E' STATO FERITO!
VERA-MENTE?

..QUINDI RIENTRA CON DALE NEL PALAZZO...

domis, ir kai moteris baimingai apsiveja rankomis avangardininko kaklą, tas apkabinimas tampa spazminiais gniaužtais, o jos neabejotinai iškvėpintas skruostas neišvengiamai priglunda prie jo prakaituoto sprando. Ketvirtame paveikslėlyje Marijus kabo įsitvėręs karpažolės šakos, svarstydamas, kaip nenukritus, tačiau Džemi, dabar jau saugi, atsipalaiduoja, jos kairė koja iki kelio išlenda pro suknelės prakirptę, dėl smailiakulnio batelio blauzda atrodė švelni ir liauna, dešinės kojos matyti tik čiurna, blauzda koketiškai pakelta statmenai gundomai šlauniai, o suknelė priglunda prie kūno (gal dėl kilusio vėjo), išryškindama ir užpakalio linkį, ir visą nutekintą koją. Neįtikima, kad dailininkas nebūtų suvokęs kuriamo erotinio įspūdžio, jis akivaizdžiai rėmėsi kai kuriais kino modeliais ar Gordono draugėm, visada vilkėdavusiom brangakmeniais nusėtas aptemptas suknias.

Negalėjau pasakyti, ar tas piešinys sujaudino mane labiausiai iš kada nors matytų, bet jis tikrai buvo pirmas („Laikraštuko“ numeris buvo 1936 metų gruodžio 20 dienos). Negalėjau teigti, kad ketverių metų būčiau patyręs fizinę reakciją – paraudęs ir giliai atsidusęs, – tačiau tas piešinys man buvo amžino moteriškumo apreiškimas, ir abejojau, ar po to vis dar galėjau palinkti prie savo motinos krūtinės taip pat nekaltai kaip prieš tai.

Koja, kyšanti iš po ilgos, kone permatomos suknelės, išryškinančios kūno linkius. Jei tai buvo pirmapradis vaizdas, jis turėjo palikti pėdsaką?

Pradėjau vėl vartyti jau peržiūrėtus lapus, akimis ieškodamas mažiausių įbrėžimų paraštėse, prakaituotų pirštų atspaudų, įlenkimų, užlenktų kampų, šiurkščių paviršiaus vietų, kur būčiau daug kartų braukęs pirštu.

Radau daugybę nuogų kojų, kyšančių pro moterų suknelių skeltukus. Su skeltukais Mongo planetoje gyvenančių moterų suknios – Deilės Arden ir Auroros, Mingo dukters, ir odaliskų, linksminančių susirinkusius į imperijos pokylius, su skeltukais prabangūs Slaptojo Agento X9 ponių *négligé**, su pašėlusiais skeltukais merginų iš oro piračių gaujos – tiesa, netrukus jas nugalės Fantomasas, galima numanyti skeltuką ir juodoje puošnioje, gundančioje šilkinėje Drakoniškos Ledi iš komikso „Teris ir piratai" suknioje... Apie šias goslias moteris svajojau, nes itališkuose žurnaluose moterų kojos buvo be jokios paslapties, iki kelių išlindusios iš po sijono, apautos storapadžiais batais. Kurios iš jų sužadino mano pirmuosius jausmus: gražiosios mažytės ir gimtinės dviračius minančios gražuolės ar tos iš kitų planetų ir tolimųjų megapolių? Neabejojau, kad mane labiau traukė nepasiekiamos gražuolės, o ne mergaitė ar moteris iš gretimo namo. Bet kas galėtų tai patvirtinti?

Jei ir svajojau apie greta gyvenančią kaimynę ar kieme žaidžiančias mergaites, tai liko mano paslaptis, apie kurią leidybos pramonė neturėjo jokių žinių ir negalėjo jų paviešinti.

Po komiksų stirta radau keletą moterų žurnalų „Novella", kuriuos, matyt, skaitydavo mano motina. Ilgos meilės istorijos, subtilios iliustracijos, vaizduojančios gležnas moteris ir britiško profilio džentelmenus, aktorių nuotraukos. Spauda – daugybė rudų atspalvių, rudi net tekstai. Viršeliai – ištisa galerija to meto gražuolių, įamžintų pačiu artimiausiu planu. Ties viena iš jų man staiga suspaudė širdį, lyžtelėtą ugnies liežuvių. Negalėjau atsispirti pagundai: pasilenkiau prie to veido ir paliečiau jį lūpomis. Manęs neužliejo joks fizinis jausmas,

* Rytinis namų drabužis (*pranc.*).

matyt, taip slapta pasielgiau trisdešimt devintaisiais, būdamas septynerių, neabejotinai jau užvaldytas migloto nerimo. Ar tas veidas priminė Sibilę? Paolą? Vaną, damą su šermuonėliu ir kitas, kurių vardus Džanis man pašnibždėjo: Kavasi, amerikietę iš Londono knygų mugės, Silvaną ar gražiąją olandę, su kuria susitikti triskart skridau į Amsterdamą?

Gal ir ne. Matyt, iš visų mane sužavėjusių atvaizdų buvau susikūręs savąjį veido idealą ir, jei būčiau galėjęs prieš save išrikiuoti visų mylėtų moterų veidus, iš jų būčiau sukūręs archetipinį profilį, Idealą, kurio taip ir nepasiekiau, bet ieškojau visą gyvenimą. Kas sieja Vanos ir Sibilės veidus? Daugiau, nei atrodo iš pirmo žvilgsnio: gal klastingo šypsnio rėžis, juokiantis matomi dantys, mostas, kuriuo pasitaiso plaukus. Būtų pakakę rankos judesio...

Moteris, kurios atvaizdą ką tik pabučiavau, buvo kitokia. Jei tą akimirką būčiau ją sutikęs – nebūčiau nė žvilgtelėjęs. Tai buvo nuotrauka, o nuotraukos visada būna su datomis, jos neturi platoniško piešinio lengvumo, leidžiančio spėti. Bučiavau ją ne kaip meilės objekto atvaizdą, o kaip lyties galią, ryškių raudoniu gundančių lūpų tikrovę. Tai buvo ne baugštus ir nerimastingas bučinys, o laukinis būdas pažinti kūno egzistavimą. Tą epizodą, matyt, iškart pamiršau, kaip kažką nedora ir draudžiama, o abisinė Džemi man atrodė jaudinama, bet miela tolimų kraštų princesė – gali žiūrėti, negali liesti.

Kodėl išsaugojau šiuos motinos žurnalus? Gal vėlyvoje paauglystėje, gal mokydamasis licėjuje, sugrįžęs į Solarą ėmiau tvarkyti tai, kas jau tada man atrodė tolima praeitis, ir jaunystės priešaušrį paskyriau grįžimui prarastu vaikystės keliu. Buvau jau pasmerktas susigrąžinti atmintį, bet anuomet tai buvo tik žaidimas, galėjau pasitelkti visus turimus *madeleines*, dabar tai yra žūtbūtinė kova.

Koplyčioje supratau, kas yra kūno laisvė ir vergovė. Puiku, tai buvo savitas būdas išsiveržti iš uniformuotųjų paradų jungo ir belyčių Angelų sargų imperijos.

Ar tai viskas? Be prakartėlės, palėpėje neradau jokio kito savo religinių jausmų ženklo, o negalėjau patikėti, kad vaikas nebūtų jų turėjęs, nors ir augdamas pasaulietinėje šeimoje. Ir nieko, kas man primintų įvykius po keturiasdešimt trečiųjų. Gal būtent tarp keturiasdešimt trečiųjų ir keturiasdešimt penktųjų, kai koplyčia jau buvo užmūryta, čia paslėpiau intymiausius savo vaikystės liudijimus, vaikystės, kuri jau skendėjo atsiminimų miglose: tapau vyru, įėjau į suaugusiųjų pasaulį tamsiausių metų sūkuryje, ir čia norėjau išsaugoti praeitį, kuriai ruošiausi skirti savo, suaugusio, ilgesį.

Tarp daugybės žurnalų apie Činą ir Franką pagaliau radau tai, kas privertė mane pasijusti pasiekus galutinio apreiškimo slenkstį. Žurnaliukas spalvingais viršeliais vadinosi „Paslaptingoji karalienės Loanos liepsna“. Jis paaiškino tas paslaptingąsias liepsnas, deginusias mane atsipeikėjus po smūgio, ir atvykimas į Solarą pagaliau įgavo prasmę.

Atsiverčiau žurnaliuką ir jame perskaičiau pačią nykiausią istoriją, kokią galėjo sukurti žmogaus protas. Padrikas pasakojimas, pasikartojantis veiksmas, staiga nepagrįstai suliepsnojantys meile veikėjai, Činas ir Frankas, žavėjęsi karaliene Loana, bet laikę ją piktavale būtybe.

Činas ir Frankas su dar dviem bičiuliais atsiduria paslaptingoje karalystėje Afrikos gūdumoje, kurioje tokia pat paslaptinga karalienė saugo labai paslaptingą liepsną, laiduojančią ilgą gyvenimą ar net nemirtingumą, nes tą laukinę gentį Loana – nesendama – valdo jau du tūkstančius metų.

Loana pasirodė maždaug įpusėjus pasakojimui, bet nebuvo nei patraukli, nei jaudinama: ji man labiau priminė senųjų varjetė parodijas, neseniai matytas per televiziją. Toliau

istorijoje Loana, beprasmiškai mįslinga, be jokio žavesio ar minties, klajoja po tą nevykusį pasakojimą, kol galiausia, palaužta meilės ligos, nušoka į bedugnę. Ji siekė ištekėti už Čino ir Franko draugo, kaip du vandens lašai panašaus į prieš du tūkstančius metų mylėtą karalaitį, kurį pati įsakė nužudyti ir paversti akmeniu, nes jis atstūmęs jos malones. Sunku buvo suprasti, kam Loanai reikalingas šiuolaikinis antrininkas (irgi jos nenorėjęs, nes iš pirmo žvilgsnio pamilęs jos seserį), jei padedama savo paslaptingos liepsnos būtų galėjusi atgaivinti suakmenėjusį mylimąjį.

Beje – tą pastebėjau ir kituose komiksuose, – ir fatališkos moterys, ir šėtoniški vyrai (tarkim, Mingas su Deile Arden) niekada nenorėjo savo geismo objekto pagrobti, išprievartauti, įkalinti hareme, kūniškai su juo susilieti, o visada norėdavo jį vesti. Protestantiška amerikietiškų originalų veidmainystė ar drovumo perteklius, į demografinį mūšį pakilusios katalikų vyriausybės primestas italų vertėjams?

O istorijoje apie Loaną nugriaudėjo finalinės katastrofos, paslaptingoji liepsna užgeso amžiams ir sudie mūsų pagrindinių veikėjų nemirtingumui: jiems nė nevertėjo tiek vargti, kad čia atvyktų, nes galų gale jie visai neatrodė sunerimę dėl prarastos liepsnos, nors užvirė tą košę, kad ją atrastų, bet gal jau išseko istorijai skirtų lapų limitas ir ji turėjo kaip nors baigtis, o autoriai ir patys nebesuprato, kaip ir kodėl ją pradėjo.

Žodžiu, pati kvailiausia istorija. Bet man nutiko kaip ponui Pipinui. Vaikystėje perskaitytą istoriją mintyse rutulioji, transformuoji, sutaurini ir paverti mitu, nors ji neteikia jokio malonumo. Išties mano užsnūdusią atmintį suvirpino ne pati istorija, o jos pavadinimas. Žodžiai *paslaptingoji liepsna* mane pakerėjo, ką ir kalbėti apie švelnų vardą Loana, nors ji buvo tik maža aikštinga bajadere persirengusi pamaiva. Visus savo vaikystės metus – o gal ir vėliau – praleidau puoselėdamas

ne vaizdą, o garsą. Pamiršęs istorijos Loaną, ieškojau žodinės kitų paslaptingų liepsnų auros. O po daugelio metų, sutrikus atminčiai, atgaivinau liepsnos vardą, kad juo apibrėžčiau užmirštų malonumų atgarsius.

Manyje vis dar tvyrojo rūkas, vietomis sudraskytas pavadinimo aido.

Dar panaršęs, radau į drobę įvyniotą pailgo formato albumą. Vos jį atvertęs pamačiau, kad tai – pašto ženklų kolekcija. Neabejotinai mano, nes tituliniame lape puikavosi mano vardas ir metai, kuriais, matyt, pradėjau juos kolekcionuoti: 1943. Albumas buvo kone profesionalus, su įsegamais lapais, ženklai sudėlioti pagal šalis, abėcėlės tvarka. Ženklai buvo užkišti už skaidrių juostų, nors kai kurie iš jų, tų metų Italijos pašto ženklai, kuriais, matyt, pradėjau savo, filatelininko, karjerą, nuplėšti nuo vokų ar atvirukų, buvo storesni, su kažkuo padengta, grublėta klijuojamąja puse. Akivaizdu, kad iš pradžių juos klijuodavau į kažkokį sąsiuvinį. Paskui, matyt, išmokau elgtis tinkamai ir pabandžiau išgelbėti šią kolekcijos dalį, panardindamas sąsiuvinio lapus į vandenį: pašto ženklai atsiklijavo, tačiau išlaikė neišdildomus mano paikumo pėdsakus.

Kad vėliau išmokau elgtis tinkamai, liudijo po albumu gulėjusi knyga, 1935 metų „Yvert ir Tellier" katalogo leidimas. Matyt, jis buvo senelio rinkinio dalis. Akivaizdu, kad rimtam kolekcininkui 1943 metais katalogas jau buvo pasenęs, bet man jis labai pravertė, nes iš jo sužinojau ne apie kainas ar naujausius ženklus, o išmokau juos tinkamai kataloguoti.

Kur anuomet gaudavau pašto ženklų? Iš senelio, o gal nusipirkdavau kioske, padrikai sukištų į vokus, kaip dar ir šiandien jų galima įsigyti Milane iš gatvės prekiautojų tarp Armorario gatvės ir Korduzijaus aikštės? Galbūt savo menką

kapitalą atidaviau kokiam nors miesto kioskininkui, parduodančiam pradedantiems kolekcininkams, ir tie man atrodę pasakiški egzemplioriai buvo įprasti, paplitę ženklai. O gal tais karo metais, kai nutrūko visi tarptautiniai mainai, o tam tikru mastu net ir vietiniai, turguje galėjai pigiai nusipirkti vertingų dalykų, kuriuos parduodavo koks nors pensininkas, kad išgalėtų nusipirkti sviesto, vištą ar batų porą.

Tas albumas man buvo ne tiek prekė, kiek išsvajotų vaizdų rinkinys. Sulig kiekvienu iš jų mane užliedavo deginamas karštis. Visai kitaip, nei senieji atlasai. Prie šio albumo svajodavau apie žydrąsias, purpuru apjuostas *Deutsch-Ostafrika* jūras, pro arabiško piešinio vingius tamsiai žaliame fone matydavau Bagdado namus, gėrėjausi Jurgio V, Bermudų valdovo, profiliu mėlyname fone su rožiniu apvadu, mane pavergė terakotos atspalvių barzdoti pašos, sultono ar Biharo valstijos radžos, kuris gal buvo vienas iš Salgario aprašytų Indijos princų, veidas, Salgario knygų aidais neabejotinai skambėjo šviesiai žalias stačiakampis iš Labuano kolonijos, gal apie Gdanske prasidėjusį karą skaičiau vartydamas rausvą pašto ženklą su užrašu *Danzig*, ant ženklo iš Indijos Indauro valstijos perskaičiau *five rupies**, stebėjausi keistomis čiabuvių pirogomis, ryškėjančiomis alyviniame ženklo iš Britanijos Saliamono salų fone. Kūriau istorijas apie Gvatemalos gamtovaizdį, Liberijos raganosį, laukinių laivą, užėmusį kone visą didžiulį pašto ženklą iš Papua (supratau, kuo mažesnė šalis, tuo didesnis pašto ženklas), ir svarsčiau, kur gali būti *Saargebiet* ar *Swaziland*.

Pašto ženklų padedamas keliavau po pasaulį, nors anuomet buvom apsupti neįveikiamų sienų, suspausti tarp dviejų

* Penkios rupijos (*angl.*).

200
ZANZIBAR

COOK ISLANDS
2

NEW GUINEA
£2

10
RP
LIECHTENSTEIN

Danzig

QUARTER ANNA
FIVE RUPEES

BIJAWAR STATE

BRITISH CENTRAL AFRICA

LABUAN

kovojusių kariuomenių. Neveikė net geležinkelis, iš Solaros į miestą galėjai nuvažiuoti nebent dviračiu, o aš skraidžiau iš Vatikano į Puerto Riką, iš Kinijos į Andorą.

Širdis pradėjo smarkiau daužytis pamačius du pašto ženklus iš Fidžio salų. Jie nebuvo gražesni ar bjauresni už kitus. Viename buvo pavaizduotas laukinis, kitame – *Fiji* salų žemėlapis (kaip anuomet tardavau tą vardą?). Gal juos įsigijau ilgų ir varginamų mainų dėka, gal mane apstulbino tikslus geografinis žemėlapis, bylojantis apie lobių salas, gal tik iš šių stačiakampių sužinojau dar niekada negirdėtą tų žemių vardą. Paola minėjo, kad turėjau *idea fix*: norėjau kada nors nukeliauti į Fidžį, kamuodavau kelionių agentūrų darbuotojus, o paskui apsigalvodavau, nes vykti į kitą pasaulio kraštą mažiau nei mėnesiui nebuvo jokios prasmės.

Žiūrėjau į tuos du pašto ženklus ir staiga uždainavau prieš keletą dienų girdėtą dainą – „Ten, Kapokabanoje“. Ši daina priminė Pipeto vardą. Kas siejo pašto ženklus su daina ir su tuo vardu, vien tik vardu – Pipetas?

Solaros paslaptis buvo tai, kad su kiekvienu žingsniu pasiekdavau apreiškimo kraštą ir sustodavau ties skardžiu, kurio papėdė skendėjo rūke. Nelyginant Valonė, pamaniau. Kas yra Valonė?

12. TUOJ PRAGIEDRĖS

Paklausiau Amalijos, ar žino ką nors apie Valonę.

– Kaip nežinosiu, – atsakė ji, – Valonė... Tikiuosi, nemanot ten eiti, tai buvo pavojinga dar anuomet, kai buvote mažas, o dabar, kai jūs jau toli gražu ne berniukas, tikrai galit ten galą gauti. Taip ir žinokit, paskambinsiu poniai Paolai.

Nuraminau ją. Tik norėjau žinoti, kas tai.

– Valonė? Pažvelkit pro savo miegamojo langą ir pamatysite kalvos viršūnę, kur stovi San Martinas, toks miestelis, ne, anoks ten miestelis, daugiausia šimto žmonių kaimas, o visi labai bjaurūs, jų varpinė aukštesnė už to kaimo plotį, nes jie pasakoja ten atradę Palaimintojo Antonino kūną, kuris atrodo kaip saldžiojo pupmedžio ankštis, juodu it sudžiūvęs mėšlas veidu, atleiskit už tą žodį, o jam iš rankovių kyšo pirštai lyg pagaliukai, dar mano vargšas tėvelis sakydavo, kad prieš šimtą metų jie iškasė kažkokį jau pradėjusį pūti vyrą, ištepė jį kažkokia bjaurastim ir pastatė po stiklu, kad nors kiek pasipelnytų iš piligrimų, bet vis tiek niekas ten nevažiuoja, kas žmonėms tas Palaimintasis Antoninas, jis net ne šių kraštų šventasis, jie tiesiog bedė pirštu į kalendorių ir išrinko pirmą pasitaikiusį vardą.

– O Valonė?

– Valonė yra... Taigi į San Martiną galima patekti tik vienu keliu, jis kyla stačiai į kalną, dar ir dabar mašinos sunkiai

jį įveikia. Kelias ne toks kaip pas visus žmones, kur sukiesi aplink kalną ir viena įvija po kitos pagaliau pasieki viršūnę. Gerai būtų. Ne, ten kelias eina tiesiai ar beveik tiesiai, todėl taip sunku. O žinot, kodėl? Todėl, kad nors priešingoje keliui kalvos pusėje dar yra vaismedžių ir vynuogynų, ir teko statyti įtvirtinimus, kad galėtų juos pasodinti nenušliuoždami su visa žeme stačiai į slėnį, visi kiti kalvos šlaitai skardžiais krinta žemyn, vien griovos, akmenynai ir krūmai, nėra nė kur žengti, ir tai yra Valonė, keli ten net užsimušė nežinodami, kokia velnynė. Vasarą dar pusė bėdos, bet kai stoja rūkas – jau geriau paimti virvę ir iškart pasikarti palėpėj ant sijos, bent mažiau skaudės, kol nusigaluosi. O jei kas ir išdrįsta ten užlipti, patenka tiesiai pas kūtvėlas.

Jau trečią kartą Amalija man paminėjo kūtvėlas, bet į klausimus atsakyti vengė, nesupratau, iš baimės ar ir pati neišmanė, kas jos tokios. Kiek supratau, tai buvo raganos, iš pažiūros atrodžiusios kaip vienišos senės, bet naktimis jos rinkdavosi stačiausiuose vynuogynų šlaituose ir tokiose prakeiktose vietose, kaip Valonė, kad galėtų kerėti pasitelkusios juodus katinus, ožkas ar gyvates. Buvo baisiai kerštingos ir smaginosi užkerėdamos tuos, kas stodavo joms skersai kelio – tie jau derliaus neturėdavo.

– Kartą viena iš jų pasivertė kate ir įslinkusi į vienus namus išsinešė kūdikį. To žmogaus kaimynas, baiminęsis dėl savo mažylio, ėmė naktimis budėti prie lopšio su kirviu ir, pamatęs įslenkant katiną, vienu kirčiu nukirto jam leteną. Tada jį užpuolė dvejonė, jis nuėjo pas netoliese gyvenusią senę ir pamatė, kad šiai iš po rankovės nesimato plaštakos, paklausė, kas atsitiko, toji puolė aiškinti susižalojusi pjautuvu pjaudama žolę, bet jis vis reikalavo parodyti ir galiausia pamatė, kad ji be plaštakos. Ji ir buvo toji katė, kaimiečiai sučiupo ją ir sudegino.

– Ar tai tiesa?

– Tiesa ar ne, bet man tai papasakojo mano senelė, kai tąkart mano senelis grįžo namo rėkaudamas „kūtvėlos, kūtvėlos“, nes jis grįžo iš smuklės ir vilkėjo lietpaltį, ir jį kažkas vis graibstė už rankovių, bandydamas sulaikyti, bet mano senelė pasakė: tylėk, nedorėli, prisilupai kaip kiaulė, šlitinėjai nuo vieno tako krašto į kitą ir rankovėmis kabinaisi už medžių šakų, kokios kūtvėlos, ir gerokai senelį prikūlė. Nežinau, ar tos istorijos tikros, bet kartą San Martine buvo kunigas, pasileidėlis, nes buvo masonas kaip visi kunigai, o jis su kūtvėlom puikiai sutarė, jei paaukodavai bažnyčiai, duodavo tau nuodėmių atleidimą ir metus galėjai ramiai gyventi. Metus, paskui – nauja auka.

Kaip pasakojo Amalija, būdamas dvylikos ar trylikos metų aš lipdavau į Valonę su tokiais pat padaužomis savo draugais, nes kariaudavom su San Martino vaikais ir norėdavom juos užklupti iš pasalų, užlipę iš tos pusės. Jei ji būtų mane pamačiusi ten ropščiantis, būtų ant pečių parnešusi namo, bet aš buvau kaip žaltys ir niekas niekada nežinodavo, kur prapuldavau.

Matyt, todėl, galvodamas apie atbrailą ir skardį, prisiminiau Valonę. Bet ir čia – tik žodis. Įdienojus užmiršau ir Valonę. Iš miestelio paskambino, kad gavau registruotą siuntinį. Nusileidau jo paimti. Siuntinys buvo iš studijos, jame – katalogo maketas. Pasinaudojau proga ir užėjau į vaistinę: kraujospūdis vėl pakilo iki šimto septyniasdešimties. Matyt, kaltas koplyčioje patirtas jaudulys. Nutariau dieną praleisti ramiai, maketas buvo gera proga. Bet būtent jis vos nepakėlė mano kraujospūdžio iki šimto aštuoniasdešimties, o gal taip ir atsitiko.

Dangų užtraukė debesys ir sode buvo maloniai vėsu. Patogiai įsitaisęs, atsiverčiau katalogą. Tekstai nepriekaištingi. Rudens sezoną pradėsim siūlydami vertingas knygas. Šaunuolė Sibilė.

Akimis klaidžiojau po pažiūrėti nekaltą Šekspyro kūrinių rinkinį, tik staiga mano žvilgsnį prikaustė jo pavadinimas: *Mr. William Shakespeares Comedies, Histories, & Tragedies. Published according to the True Original Copies.* Širdis sustojo. Po Dainiaus portretu – leidėjas ir data: „London, Printed by Isaac Iaggard and Ed. Blount. 1623". Patikrinau spaudą, matmenis (iš tiesų 34,2 × 22,6 cm, su labai plačiomis paraštėmis): po perkūnais, velniai ir visi šventieji, juk tai pradingęs 1623 metų *in-folio**!

Kiekvienas antikvaras, o, manau, ir kiekvienas kolekcininkas retkarčiais pasvajoja apie devyniasdešimtmetę senutę. Ji jau viena koja kape, neturi nė liros, kad nusipirktų vaistų, ateina ir sako norinti parduoti rūsyje sukrautas savo proprosenelio knygas. Iš pareigos nueini pažiūrėti, randi gal dešimtį menkaverčių knygų, paskui paimi didelį prastai įrištą *in-folio*, nušiurusio pergamento viršeliais, be apsauginio aplanko, sąsiuvos palaikės, kampai apgraužti žiurkių, daug dėmių. Nustembi pamatęs dvi skiltis gotiškuoju šriftu, suskaičiuoji eilutes, jų keturiasdešimt dvi, skubiai atsiverti kolofoną**... Tai – 42 eilučių Gutenbergo Biblija, pirmoji spausdinta knyga pasaulyje. Paskutinis rinkoje pasirodęs jos egzempliorius (kiti jau seniai saugomi garsiausiose bibliotekose) aukcione kai-

* Didžiausias spausdintos knygos formatas, kai tik vieną kartą perlenkus popieriaus lakštą gaunami keturi puslapiai. Toks formatas naudotas svarbiausiems, vertingiausiems kūriniams spausdinti.

** Įrašas leidinio pabaigoje – nurodoma autoriaus ar leidėjo vardas, data ir leidimo vieta.

navo neatsimeni kiek milijardų, o jį, rodos, įsigijo japonų bankininkai ir iškart uždarė į seifą. Dar vienas laisvas egzempliorius būtų neįkainojamas. Galėtum prašyti kiek širdis geidžia, pasakiškų milijardų.

Pažvelgi į senutę, supranti, kad ji būtų laiminga gavusi dešimt milijonų, bet tave graužia sąžinė: sumokėsi jai šimtą, gal du šimtus milijonų, už kuriuos galės lepintis tuos kelerius jai likusius metus. Paskui grįžti namo drebančiom rankom ir nebežinai, ką daryti. Kad knygą parduotum, reikėtų kreiptis į didžiuosius aukcionus, o šie surytų pusę pelno, kita pusė nueitų mokesčiams; norėtum ją pasilikti, bet negalėsi niekam jos parodyti, nes pasklidus gandui visi pasaulio vagys sugužės prie tavo namų slenksčio, o koks džiaugsmas turėti tokį stebuklą ir nesukelti kitų kolekcininkų pavydo? Jei norėsi ją apdrausti – sužinojus kainą ištiks smūgis. Ką daryti? Padovanoti miesto merijai, kad padėtų kurioje nors iš Sforcų pilies salių, už neperšaunamo stiklo vitrinos, su keturiais ginkluotais sargybiniais, kurie saugotų ją dienąnakt? Tuomet galėsi pažvelgti į *savo* knygą tik kartu su bedarbių minia, trokštančių pamatyti rečiausią pasaulyje daiktą. Ir kaip tu galėsi pasididžiuoti: kumštelėsi greta stovintį žmogų ir pasakysi, kad knyga – tavo? Ar verta?

Tada pagalvoji ne apie Gutenbergą, o apie Šekspyro *in-folio*. Knyga keliais milijonais pigesnė, bet žinoma tik kolekcininkams, būtų lengviau ją pasilikti arba parduoti. Šekspyro *in-folio*: kiekvieno bibliofilo svajonė numeris du.

Kiek jį įvertino Sibilė? Apstulbau: milijonu, kaip kokią paprastą knygiūkštę. Nejau nesuprato, ką turi rankose? Kodėl nieko nepasakė, kai lankiausi studijoje? Atleisiu ją iš darbo, tikrai atleisiu, murmėjau įsiutęs.

Paskambinau ir paklausiau, ar žinanti, kokia knyga kataloge pažymėta aštuoniasdešimt penktuoju numeriu? Ji atrodė

lyg nukritusi iš dangaus: septyniolikto amžiaus spauda, nieko gražaus, džiaugiasi, kad pasisekė ją parduoti jau kitą dieną, kai išsiuntė man katalogą, tik dvidešimt tūkstančių lirų pigiau, dabar reikės išbraukti knygą iš katalogo, ji net neverta būti ten palikta su įrašu „Parduota“, kaip įrodymas, jog turėjai vertingą egzempliorių. Norėjau ją gyvą suvalgyti, o ji pradėjo juoktis, tardama, kad man negalima jaudintis.

Tai buvo pokštas. Įrašė tą tomą į katalogą, kad įsitikintų, ar įdėmiai skaitau projektus ir ar mano išprusimas nesumenko. Juokėsi lyg išprotėjusi, laiminga dėl savo pokšto, kuris, beje, buvo panašus į paplitusius tarp mūsų, fanatikų, nes yra katalogų, tapusių antikvariniais leidiniais būtent dėl to, kad juose siūlytos neįmanomos arba neegzistuojančios knygos, o į pinkles pakliūdavo net ekspertai.

Taip elgiasi tik vaikėzai, tariau, dabar jau nurimęs.

– Aš tau to neatleisiu. Visa kita gerai, nesiųsiu katalogo atgal, jokių pataisymų. Tęskite, ačiū.

Atsipalaidavau: žmonės nesusimąsto, bet, kai mano tokia padėtis, net ir nekaltas pokštas gali suduoti mirtiną smūgį.

Baigus pokalbį su Sibile, dangus visiškai apsiniaukė: vėl artinosi audra, šįkart tikra. Toks apšvietimas išvadavo mane nuo pareigos ar pagundos grįžti į koplyčią. Bet galėjau bent valandą pasmalsauti palėpėje, kur pro stoglangius dar krito šviesa.

Kaip apdovanojimą radau dar vieną dėžę, be užrašo, matyt, sukrautą dėdės, pilną iliustruotų žurnalų. Nusinešiau ją žemyn ir abejingai, nelyginant dantų gydytojo laukiamajame, pradėjau juos vartyti.

Kino žurnaluose buvo daug aktorių nuotraukų. Be abejo, tai buvo daugiausia itališki filmai, čia irgi pristatyti tobulai šizofreniškai: viena vertus, propagandiniai filmai, tokie kaip

„Alkazaro apsiaustis“ ir „Lakūnas Lučianas Sera“, kita vertus, filmai su smokinguotais džentelmenais, aikštingomis moterimis sniego baltumo *liseuses**, prabangūs interjerai su baltais telefonais greta geidulingų lovų – nors tais laikais telefonai berods buvo juodi, pritvirtinti prie sienos.

Pasitaikydavo ir nuotraukų iš užsienio filmų. Žvelgdamas į jausmingą Zaros Lynder veidą ar į Kristinos Sonderbaum** filme „Aukso miestas“, pajutau širdy plazdančią silpną liepsnelę.

Buvo daug nuotraukų iš amerikietiškų filmų su Fredu Asteiru ir Džindžer Rodžers, straksinčiais nelyginant žiogai, ir Džonu Veinu iš filmo „Raudonieji šešėliai“***. Įjungiau, kaip dabar jau tvirtai tikėjau, radiją, veidmainiškai ignoruodamas gramofoną, kurio dėka jis skambėjo, ir plokštelių eilėje susiieškojau šį tą man reiškusius pavadinimus. Viešpatie, Fredas Asteiras šoko ir bučiavo Džindžer Rodžers, bet tais pat metais Pipas Bardzica ir jo orkestras grojo man pažįstamas melodijas, buvusias mūsų visų muzikinio išsilavinimo dalim. Tai buvo džiazas, nors ir suitalintas, plokštelė vadinosi „Sereni-

* Moteriškas švarkelis ar trumpas apsiaustas (*pranc.*).

** Tikslus aktorės vardas yra Kristina Söderbaum, o filmas originaliai vadinasi „Goldene Stadt“.

*** Originalus pavadinimas „Stagecoach“.

tà“ ir buvo „Moon Indigo“ adaptacija, kita plokštelė vadinosi „Con stile“, ir tai buvo „In the mood“, o „Tristezze di San Luigi“ (kurio – Nono ar Gonzagos?) buvo perdirbtas „Saint Louis Blues“. Vien tik melodijos, be žodžių, išskyrus gan nevykusius apie Švento Aloyzo liūdesį, kad neišduotų visai ne arijiškos muzikos kilmės.

Taigi džiazo, Džono Veino ir koplyčioje rastų komiksų fone mano vaikystė prabėgo mokantis, kad privalau keikti anglus ir saugotis bjaurių Amerikos negrų, norėjusių išteplioti Milo Venerą, o tuo pat metu siurbiau naujienas iš kitapus vandenyno.

Dėžės dugne radau ir seneliui adresuotų laiškų bei atvirukų ryšulį. Akimirką dvejojau, nes man atrodė šventvagiška skverbtis į asmenines paslaptis. Paskui tariau, kad senelis buvo tų laiškų adresatas, ne autorius, o jų autorių neprivalėjau gerbti.

Varčiau tuos laiškus, nesitikėdamas rasti juose ką nors svarbaus, bet apsirikau: savo atsakymuose tie žmonės, matyt, senelio draugai, kuriais jis pasitikėjo, kalbėjo apie dalykus, apie kuriuos jis buvo jiems rašęs, ir juo toliau, juo senelio portretas man darėsi aiškesnis. Pradėjau suprasti, ką jis galvojo, su kuo draugavo ar palaikydavo ryšį.

Bet tik atradęs buteliuką galėjau atkurti „politinę“ senelio fizionomiją. Kiek užtrukau, nes į Amalijos pasakojimą reikėjo žiūrėti atlaidžiai, bet iš kai kurių laiškų senelio mintys buvo aiškiai matyti, ten radau užuominų ir apie jo praeitį. Vienas iš jo susirašinėjimo draugų, kuriam senelis keturiasdešimt trečiaisiais papasakojo istorijos su aliejum pabaigą, pasveikino jį su puikiai atliktu darbu.

Taigi stovėjau nugara į langą, prieš mane buvo rašomasis stalas ir knygų lentynos. Tik dabar pastebėjau ant viršutinės lentynos buteliuką, gal dešimties centimetrų aukščio, tamsaus stiklo, kokiuose būdavo vaistai ar kvepalai.

Susidomėjęs pasilipau ant kėdės ir jį paėmiau. Dangtelis buvo stipriai užsuktas, ant jo dar matėsi raudono senovinio lako pėdsakų. Pakračius ir pažiūrėjus vidun atrodė, kad jis tuščias. Kiek pasidarbavęs, atsukau ir viduje pamačiau kažkokios tamsios medžiagos dėmes. Iš jo pasklidęs, nors jau silpnas, kvapas buvo labai nemalonus, lyg per dešimtmečius sudžiūvusių puvėsių.

Pašaukiau Amaliją. Ar ji ką nors apie tai žino? Amalija pakėlė akis ir rankas į dangų ir prapliupo juoktis.

– Vaje, ten dar liko ricinos aliejaus!

– Ricinos aliejaus? Atrodo, tai laisvinamieji vaistai...

– Aišku, kartais jų duodavo ir jums, vaikams, bet tik kokį šaukštelį, kad išsituštintumėt, jei jūsų pilveliai užsikišdavo. Iškart po to gaudavot du šaukštus cukraus, kad praeitų blogas skonis. Bet jūsų ponui seneliui jo davė daugiau, ne tik tokį buteliuką, o mažiausia trigubai tiek!

Pradėjome nuo to, kad Amalija, šią istoriją nuolat girdėdavusi iš savo tėvo, pasakė, jog senelis pardavinėjo laikraščius. Tai buvo knygos, ne laikraščiai, paprieštaravau. O ji primygtinai kartojo: ne, jis parduodavo laikraščius. Paskui supratau šią dviprasmybę. Tuose kraštuose laikraščių pardavėjas dar ir šiandien vadinamas *giurnalista*. Ji sakė *giurnalista*, aš supratau „laikraščių pardavėjas“. Taigi Amalija kartojo tai, ką buvo girdėjusi pasakojant, o iš tiesų senelis dirbo žurnalistu, kitaip tariant, laikraščio redakcijoje.

Kaip supratau ir iš laiškų, tą darbą jis dirbo iki dvidešimt antrųjų, o jo dienraštis ar savaitraštis buvo socialistinės pakraipos. Anuomet, Žygio į Romą priešaušryje, skvadristai*

* Ginkluoti fašistinio veiksmo būrių, susiformavusių 1919 metais iš savanorių, o nuo 1923 metų įtrauktų į savanorišką miliciją tautiniam saugumui ginti, nariai.

visur sukiodavosi ginkluoti lazdomis ir velėdavo nugaras maištininkams. Bet jei tikrai norėdavo ką nubausti, tam sugirdydavo gerą dozę ricinos aliejaus, kad apvalytų nuo kreivų minčių. Ne šaukštelį, mažiausiai stiklinę. Kartą skvadristai įsiveržė į laikraščio, kuriame dirbo senelis, redakciją. Jei senelis gimė apie 1880 metus, dvidešimt antraisiais jam buvo mažiausia keturiasdešimt, o tie budeliai buvo dar visai pienburniai. Jie viską sudaužė, taip pat ir tipografijos įrangą, išmėtė pro langus baldus ir užkaldami duris lentom čiupo du ten buvusius redaktorius, apkūlė lazdomis ir privertė išgerti ricinos aliejaus.

– Ponaiti Jambai, nežinau, ar suprantat, kad vargšelis, priverstas išgerti tą bjaurybę, jei dar pajėgia pats grįžti namo, tai nesakysiu, kur paskui leidžia dienas, neapsakomas pažeminimas, negalima taip su žmogum elgtis.

Iš patarimų vieno milaniečio draugo laiške buvo galima spėti, kad nuo tos akimirkos (po keleto mėnesių į valdžią atėjo fašistai) senelis nusprendė palikti laikraštį ir aktyvų gyvenimą, atidarė senų knygų krautuvėlę ir dvidešimt metų gyveno ramiai, apie politiką pasikalbėdamas tik su artimiausiais draugais.

Tačiau jis neužmiršo to, kuris asmeniškai supylė jam į burną aliejų, kai jo bendrai laikė užspaudę nosį.

– Tai buvo toks Merlas, jūsų ponas senelis jį visada atsiminė ir dvidešimt metų nenuleido nuo jo akių.

Iš tiesų kai kuriuose laiškuose seneliui būdavo pranešama apie Merlo gyvenimą. Jis padarė nedidelę karjerą kaip milicijos centurionas, dirbo tiekėju ir jam, matyt, šiek tiek nubyrėjo, nes nusipirko namą kaime.

– Amalija, atleisk, supratau istoriją apie aliejų, bet kas buvo buteliuke?

– Nedrįstu jums sakyti, ponaiti Jambai, tai toks bjaurus dalykas...

– Amalija, pasistenkite, noriu suprasti tą istoriją...

Kadangi jos klausiau aš, Amalija prisivertė paaiškinti. Senelis grįžo namo aliejuje įmirkusiu kūnu, bet nepalaužta siela. Per pirmąsias dvi papliūpas dar nespėjo nieko sugalvoti ir vos neišleido dvasios. Per trečią ar ketvirtą papliūpą nusprendė išsituštinti ant puodo. Į puodą sutekėjo aliejus, sumišęs su tuo, kas išbėga išgėrus laisvinamųjų, – taip paaiškino Amalija. Senelis išpylė iš buteliuko savo žmonos rožių vandenį, gerai išplovė ir į jį supylė aliejaus ir to daikto mišinį. Užsuko, užtepė laku, kad neišgaruotų ir išlaikytų savo *bouquet**, kaip sakoma apie vynus.

Jis laikė buteliuką savo namuose mieste, o persikėlęs į Solarą pastatė jį savo studijoje. Masulu pažiūros buvo panašios ir jis tą istoriją žinojo, nes įėjęs į studiją (Amalija viską stebėdavo ir klausydavosi) kaskart pažvelgdavo į buteliuką, paskui į senelį ir, ištiesęs ranką delnu žemyn, apsukdavo ją delnu į viršų, grėsmingai ištardamas: „S'as gira..." Tai reiškė „Jei pasisuks", taigi jei kurią dieną padėtis pasikeis. O senelis, ypač paskutiniais metais, sakydavo: „Pasisuks, brangusis Masulu, pasisuks, jie jau išsilaipino Sicilijoje..."

Pagaliau atėjo liepos dvidešimt penktoji. Didžioji taryba jau pirmąjį vakarą užspeitė Musolinį į kampą, karalius atleido jį iš pareigų, du karabinieriai įsodino į greitosios pagalbos automobilį ir išvežė nežinoma kryptim. Fašizmas baigėsi. Tas akimirkas galėjau atsiminti, versdamas laikraščių rinkinius. Pavadinimai didžiosiomis raidėmis: režimas žlugo.

Įdomiausia buvo skaityti vėlesnių dienų laikraščius. Jie skelbė džiugias naujienas apie minias, verčiančias nuo pjedestalų

* Aromatą (*pranc.*).

Anno 68 - N. 177 - Italia Impero e Colonie cent. 30 Milano — Lunedì, 26 luglio 1943

CORRIERE DELLA SERA

Le dimissioni di Mussolini
Badoglio Capo del Governo
UN PROCLAMA DEL SOVRANO

Il Re assume il comando delle Forze Armate - Badoglio agli Italiani: "Si serrino le file intorno a Sua Maestà vivente immagine della Patria,,

L'annunzio alla Nazione

Sua Maestà il Re e Imperatore ha accettato le dimissioni dalla carica di Capo del Governo, Primo Ministro segretario di Stato, presentate da Sua Eccellenza il cavaliere Benito Mussolini ed ha nominato Capo del Governo, Primo Ministro segretario di Stato Sua Eccellenza il cavaliere Maresciallo d'Italia Pietro Badoglio. (*Stefani*)

La parola di Vittorio Emanuele

Sua Maestà il Re e Imperatore ha rivolto agli italiani il seguente proclama:

ITALIANI,

Assumo da oggi il comando di tutte le Forze Armate.

Nell'ora solenne che incombe sui destini della Patria ognuno riprenda il suo posto di dovere, di fede e di combattimento: nessuna deviazione deve essere tollerata, nessuna recriminazione può essere consentita.

Ogni italiano si inchini dinanzi alle gravi ferite che hanno lacerato il sacro suolo della Patria.

L'Italia, per il valore delle sue Forze Armate, per la decisa volontà di tutti i cittadini, ritroverà nel rispetto delle istituzioni che ne hanno sempre confortata l'ascesa, la via della riscossa.

ITALIANI,

Sono oggi più che mai indissolubilmente unito a voi dalla incrollabile fede nell'immortalità della Patria.

Firmato: VITTORIO EMANUELE.

Controfirmato: BADOGLIO.

Roma, il 25 luglio 1943.

Precisa e chiara consegna

Sua Eccellenza il Maresciallo d'Italia Pietro Badoglio ha rivolto agli italiani il seguente proclama:

ITALIANI,

Per ordine di Sua Maestà il Re e Imperatore assumo il Governo militare del Paese, con pieni poteri.

La guerra continua. L'Italia, duramente colpita nelle sue provincie invase, nelle sue città distrutte, mantiene fede alla parola data, gelosa custode delle sue millenarie tradizioni.

Si serrino le file attorno a Sua Maestà il Re e Imperatore, immagine vivente della Patria, esempio per tutti.

La consegna ricevuta è chiara e precisa: sarà scrupolosamente eseguita, e chiunque si illude di poterne intralciare il normale svolgimento, o tenti turbare l'ordine pubblico, sarà inesorabilmente colpito.

Viva l'Italia. Viva il Re.

Firmato: Maresciallo d'Italia PIETRO BADOGLIO.

Roma, 25 luglio 1943.

VIVA L'ITALIA

Manifestazioni a Roma

La folla al canto dell'inno di Mameli si riversa sotto il Quirinale

Roma 25 luglio.

Dimostrazioni in tutta Italia

Soldato del Sabotino e del Piave

A quota 609

Sul fiume sacro

L'esultanza di Milano

paminklus Dučei ar kirtikliais daužančias fašistinius ženklus nuo viešųjų pastatų, o režimo vadai apsirengė civiliais drabužiais ir išnyko iš apyvartos. Dienraščiai, iki liepos dvidešimt penktosios tvirtinę, kad italų tauta glaudžiai susitelkusi aplink savo Dučę, jau trisdešimtą dieną džiūgavo dėl paleisto Fašistų ir korporacijų parlamento ir išlaisvintų politinių kalinių. Tiesa, pasikeitė redaktorius, bet didžioji redakcijos dalis liko ta pati: jie prisitaikė arba daugelis iš jų, turėję ilgus metus valdytis, dabar galėjo atsiskleisti.

Atėjo ir senelio valanda. „Pasisuko", – trumpai ištarė jis Masulu ir šis suprato, kad reikia imtis darbo. Pasikvietė du bernus, padėjusius jam laukuose – Stivulu ir Džidžį, abu tvirtai sudėtus, nuo saulės ir vyno raudonais veidais, raumeningus – ypač tvirtas buvo Džidžis, vežimui įvirtus į griovį, iškeldavo jį plikomis rankomis, – ir pasiuntė juos pasidairyti po aplinkinius kaimus, o pats senelis sėdo prie telefono ir apklausė savo draugus mieste.

Pagaliau liepos trisdešimtąją Merlas buvo surastas. Jo namas stovėjo Basinasko miestelyje, netoli Solaros, ir jis tyliai įsikūrė jame, niekieno nepastebėtas. O kadangi niekada nebuvo didelis viršininkas, galėjo tikėtis nugrimzti į užmarštį.

– Vyksime rugpjūčio antrąją, – tarė senelis, – nes rugpjūčio antrąją prieš dvidešimt metų jis man sugirdė ricinos aliejaus, ir važiuosim po vakarienės, pirma, todėl, kad bus vėsiau, antra, todėl, kad Merlas tada jau bus sočiai pavalgęs ir reikės jam padėti virškinti.

Jie sėdo į vežimaitį ir leidžiantis saulei patraukė į Basinaską. Atvažiavę pas Merlą pasibeldė, šis atidarė duris dar su languota servetėle po kaklu, kas jūs tokie ir ko jums reikia, aišku, senelio veidas jam buvo nepažįstamas, jie įstūmė jį vidun, Stivulu su Džidžiu pasodino, užsukę rankas už nugaros,

Masulu nykščiu ir smilium, kuriais be vargo būtų galėjęs atkimšti didelį apipintą vyno butelį, užspaudė nosį.

Senelis ramiai jam papasakojo prieš dvidešimt metų nutikusią istoriją, Merlas neigiamai purtė galvą, lyg norėdamas pasakyti, kad tai klaida, nes jis politika niekada nesidomėjo. Baigęs savo pasakojimą, senelis priminė, kad prieš supildamas į gerklę aliejų jis dar apkūlė jį lazda ir privertė užspausta nosim pasakyti *alalà*, bet kadangi jis taikus žmogus ir nieko nenori mušti, jei Merlas sutiktų bendradarbiauti, te jis tą *alalà* pasako gera valia ir bus išvengta nemalonių scenų. Ir Merlas pro nosį išrėkė *alalà*, nes tai buvo vienas iš nedaugelio dalykų, kuriuos mokėjo daryti.

Tada senelis įkišo jam į burną buteliuką ir privertė nuryti visą aliejų kartu su ten buvusiom fekalijom, gerai išlaikytą tinkamoje temperatūroje, tūkstantis devyni šimtai dvidešimt antrųjų metų derliaus, DOC*.

Jie išėjo, kai Merlas, suklupęs ant akmeninių grindų bandė išsivemti, bet jo nosis buvo užspausta gana ilgai, kad antpilas nuslinktų gilyn į skrandį.

Kaip sakė Amalija, tą vakarą, kai sugrįžo, senelis tiesiog švytėjo. O Merlas taip įsibaimino, kad ir po rugsėjo aštuntosios, kai karalius paprašė paliaubų ir pabėgo į Brindizį, o vokiečiai išlaisvino Dučę ir sugrįžo fašistai, nestojo dirbti Socialinei respublikai, o liko namie auginti daržovių, dabar turbūt jis irgi miręs, vargšelis, pasakojo Amalija, net jei jis būtų norėjęs atsikeršyti ir pasipasakoti fašistams, tą vakarą buvo taip išsigandęs, kad neprisiminė atėjūnų veidų, nes kažin kiek dar žmonių kažkada girdė aliejum.

– Manau, tie kiti ilgus metus irgi nenuleido nuo jo akių ir

* Denominazione d'origine controllata, DOC (*it.*) – vyno pagaminimo vietos garantija.

panašių buteliukų jam, matyt, teko išgerti ne vieną, patikėkit, tokie dalykai išmuša norą imtis politikos.

Toks buvo senelis, tai paaiškino pabraukimus laikraščiuose ir Londono radijo klausymąsi. Jis laukė, kad pasisuktų.

Radau liepos 27 dienos data pažymėtą lapą, kuriame režimo pabaigą sutartiniu džiugiu atsišaukimu šlovino Krikščionių demokratų partija, Veiksmo partija, Komunistų partija, Italijos proletarų vienybės socialistų partija ir Liberalų partija. Jei buvau jį matęs – neabejotinai turėjau jį matyti, turėjau iškart suprasti, kad jeigu tos partijos atgijo per vieną naktį, vadinasi, kažkur pogrindyje jos egzistavo ir anksčiau. Gal būtent taip pradėjau suvokti, kas yra demokratija.

Senelis išsaugojo ir Salò Respublikos atsišaukimus, o viename iš jų, „Aleksandrijos tauta" (staigmena! į jį rašydavo ir Ezra Paundas!), išspausdinti žiaurūs komiksai prieš karalių, kurio fašistai nekentė ne tik dėl to, kad jis liepė suimti Musolinį, bet ir todėl, kad paprašė paliaubų ir pabėgo į šalies pietus, kur susidėjo su nekenčiamais anglais ir amerikiečiais. Komiksuose kliuvo ir jo sūnui Umbertui, išvykusiam jam pavymui. Jie buvo vaizduojami kaip dulkių debesis keliantys bėgliai: karalius – mažiukas, beveik neūžauga, princas – aukštas kaip žalga, pirmasis pramintas Greitosiom kojelėm, antrasis – Įpėdiniu Žvaigždučiu. Paola sakė, kad visada buvau respublikos šalininkas, nors pirmieji mano mokytojai buvo tie, kurie pasodino karalių į Etiopijos imperatoriaus sostą. Viešpaties keliai nežinomi.

Paklausiau Amalijos, ar senelis man papasakojo istoriją apie aliejų.

– Aišku! Iškart kitą dieną. Jis buvo toks laimingas! Vos tik atsibudote, prisėdo ant jūsų lovos, papasakojo visą istoriją ir parodė buteliuką.

– O aš?

– O jūs, ponaiti Jambai, kaip mane gyvą matot, plojot rankom ir šaukėt: bravo, seneli, tu geresnis už *gudòn*.

– *Gudòn*? Kas tai?

– Iš kur galiu žinoti? Bet taip šaukėt, prisiekiu, girdžiu lyg būtų vakar.

Šaukiau ne *gudòn*, o „Gordon“. Senelio žygį šlovinau kaip Gordono sukilimą prieš Mingą, Mongo tironą.

13. BLYŠKIOJI PANELYTĖ

Senelio nuotykį išgyvenau kupinas komiksų skaitytojų entuziazmo. Tačiau koplyčios rinkiniuose neradau nieko, kas liudytų metus nuo keturiasdešimt trečiųjų iki karo pabaigos. Paskui – keturiasdešimt penktųjų metų komiksai, gauti iš išvaduotojų. Gal nuo keturiasdešimt trečiųjų vidurio iki keturiasdešimt penktųjų vidurio niekas nebeleido komiksų arba jie nepasiekdavo Solaros. O gal po keturiasdešimt trečiųjų rugsėjo aštuntosios dalyvavau tikruose nuotykių kupinuose įvykiuose, su partizanais, Juodosiom brigadom ir slaptais atsišaukimais, ir tai buvo įdomiau už viską, ką man būtų galėję papasakoti komiksų žurnaliukai. Arba jaučiausi per daug suaugęs komiksams ir tais metais pasinėriau į pikantiškesnius „Grafo Montekristo“ ar „Trijų muškietininkų“ skaitinius.

Šiaip ar taip, kol kas Solara dar negrąžino man nieko, kas priklausė man, vien tik man. Suradau tai, ką skaitydavau, bet tą patį skaitydavo ir daugelis kitų. Tokios buvo mano iškasenos: išskyrus istoriją apie nedūžtančią stiklinę ir pasakojimą apie senelį (bet ne mane), išgyvenau ne savo, o visos kartos vaikystę.

Kol kas aiškiausiai apie praeitį bylojo dainos. Nuėjau į studiją, įjungiau radiją, o ant gramofono uždėjau atsitiktinai po ranka pasitaikiusias plokšteles. Pirmoji radijo man pasiūlyta

daina ir vėl buvo viena iš tų džiaugsmingų meilės istorijų, akompanavusių bombardavimams:

Vakar vakare vaikštinėjant man nutiko štai kas:
netikėtai prie manęs priėjo
pašėlęs jaunuolis.
Pakvietė mane į kavinę, kuri buvo visai ne pakeliui,
ir keista tartim pradėjo pasakoti:
pažįstu mergaitę auksiniais plaukais,
bet niekada negalėsiu jai apsakyti savo meilės.
Mano teta Karolina
sakydavo, kad jos laikais
įsimylėję taip kalbėdavę:
norėčiau pabučiuoti
juoduosius tavo plaukus,
tavo lūpas,
tavo tyras akis.
Bet negaliu to pasakyti
savo švelniai brangutei,
nes jos plaukai geltoni tarsi auksas!

Antroji daina buvo akivaizdžiai senesnė, labiau draskanti širdį: matyt, ji spausdavo ašarą mano motinai.

Blyškioji panelyte,
švelnioji kaimyne iš penktojo aukšto,
kasnakt sapnuoju Neapolį,
bet jau dvidešimt metų gyvenu toli nuo jo.

...Mano mažylis, vartydamas
seną lotynų kalbos vadovėlį,
rado jame... našlaitę...

Kodėl man akyse suspindo ašara?
Kas žino, kas žino, kodėl...

O aš? Koplyčioje rasti komiksai man atskleidė patirtą sekso slėpinį – o meilės? Ar Paola buvo pirmoji mano gyvenimo moteris?

Keista, koplyčioje nebuvo nieko, kas bylotų apie laikotarpį tarp mano trylikos ir aštuoniolikos metų. O juk tais metais, iki nelaimės, dar ėjau į mokyklą.

Atsiminiau matęs tris dėžes ne lentynose, o prie altoriaus. Nė nedirstelėjau į jas, susižavėjęs savo margaspalve kolekcija, bet gal ten buvo kas verta dėmesio.

Pirmoje dėžėje radau vaikystės nuotraukas. Laukiau kažin kokių stebuklų, bet nieko neįvyko. Tik patyriau didelį, pagarbų jaudulį. Kadangi jau buvau matęs savo tėvų nuotrauką ligoninėje ir senelio studijoje, galėjau atpažinti juos net visokio amžiaus, o jaunesnį amžių nuo senesnio atskirti pagal motinos sijonų ilgį. Matyt, aš buvau tas vaikas su kepuraite nuo saulės, smilga badantis ant akmens tupinčią sraigę. Ta mergytė, laikanti mano ranką, buvo Ada, mudu su Ada buvome ir tos būtybės baltais drabužiais, aš beveik su fraku, ji beveik su vestuvine suknia Pirmosios komunijos ar Sutvirtinimo sakramento dieną, aš buvau antrasis Balila iš dešinės, rikiuotėje su šautuvėliu prie peties, atstatęs vieną koją į priekį, aš buvau ir tas jau paaugęs berniukas greta juodaodžio amerikiečių kareivio, šypsančio visais šešiasdešimt keturiais dantimis, gal pirmu sutiktu išvaduotoju, su kuriuo įsiamžinau po balandžio dvidešimt penktosios.

Tik viena nuotrauka mane išties sukrėtė: neryškus vaizdas liudijo, jog tai padidinta momentinė nuotrauka, joje kiek sutrikęs berniukas stovėjo pasilenkęs, o mažesnė mergytė pasistiebusi ant baltais bateliais apautų kojyčių laikė apkabinusi

jo kaklą ir bučiavo į skruostą. Taip mus užklupo mama ar tėtis, kai Ada spontaniškai, pavargusi pozuoti, rodė man savo seserišką meilę.

Žinojau, kad tas berniukas esu aš, o toji mergytė yra ji, žvelgdamas į šį reginį negalėjau nepajusti švelnumo, tačiau taip, lyg būčiau žiūrėjęs filmą, ir jaudinęsis kaip pašalaitis, žvelgiantis į suvaidintą brolišką meilę. Toks pat jaudulys, kaip žvelgiant į Milė „Angelą", Haizo „Bučinį" ar į prerafaelitišką Ofeliją, plūduriuojančią tarp narcizų, vandens lelijų ir plėnūnių.

Ar ten buvo plėnūnės? Nežinau, ir vėl žodis, ne vaizdas, parodė savo galią. Sakoma, kad turime du smegenų pusrutulius, kairysis valdo racionaliuosius santykius ir verbalinę kalbą, dešinysis valdo jausmus ir regimąjį pasaulį. Gal man paralyžiavo dešinįjį pusrutulį? Ne, negali būti, juk degu troškimu ką nors surasti, o ieškojimas – aistra, ne toks šaltas dalykas, kaip kerštas.

Nustūmiau nuotraukas – jos man įkvėpė tik to, kas nežinoma, ilgesį, ir kibau į antrąją dėžę.

Ten buvo šventieji paveikslėliai, daugiausia Domininko Savijaus, Don Bosko mokinio, kurį dailininkai vaizduodavo ties keliais išsiduobusiomis kelnėmis, lyg jis būtų nepaliaujamai klūpojęs ir meldęsis. Radau ir knygą juodais viršeliais, nurausvintais lyg brevijoriaus lapai kraštais, to paties Don Bosko „Apdairųjį jaunuolį“: 1847 metų leidimas, gana nevykęs, nežinau, iš kur jis pas mane atsirado. Pamokomieji skaitiniai ir giesmių bei maldų rinkinys. Daug raginimų laikytis skaistybės kaip aukščiausios dorybės.

Kitos ten buvusios brošiūros irgi kvietė būti tyrus, susilaikyti nuo blogų reginių, dviprasmių susitikimų, pavojingų knygų. Iš visų Dievo įsakymų svarbiausias atrodė šeštasis: nepaleistuvauk, ir daugelis pamokymų aiškiai kalbėjo apie savo kūno lytėjimą kaip neleistiną, patardami miegoti atsigulus ant nugaros, sukryžiavus rankas ant krūtinės, kad pilvas nesitrintų į čiužinį. Retai kada būdavo patariama neturėti santykių su priešinga lytim, tarsi tokia galimybė būtų menkai įmanoma dėl griežtų visuomenės papročių. Didžiausias priešas buvo masturbavimasis, nors pats žodis retai paminėtas, dažniausia tik užuominomis. Viename iš leidinukų aiškinama, kad vieninteliai gyvūnai, kurie masturbuojasi, yra žuvys: matyt, norima pasakyti apie išorinį apvaisinimą, kai daugelis žuvų rūšių paleidžia į vandenį savo spermatozoidus ir kiaušinėlius, o šis tarpininkauja juos apvaisinant, o ne apie tų vargšų gyvių nusidėjimą nederamai poruojantis. Ir niekur nė žodžio apie beždžiones, iš prigimties onanistes. Neužsimenama ir apie homoseksualumą, tarsi seminaristo lytėjimas – ne nuodėmė.

Paėmiau į rankas labai sutrintą Domeniko Pilos knygos „Mažieji kankiniai“ egzempliorių. Tai istorija apie dievobai-

Dinanzi a lui era comparso uno spaventoso fantasma avvolto in un ampio lenzuolo.

mingus vaikiną ir merginą, patyrusius siaubingus šėtonui prisiekusių masonų kankinimus, kuriais norėta priversti juos patirti nuodėmės saldumą ir neapykantą mūsų šventajam tikėjimui. Tačiau nusižengimas sulaukia atpildo. Skulptorių Bruną Kerubinį, masonams iškalusį „Šventvagystės" statulą, naktį pažadina jo paleistuvavimų draugo Volfgango Kaufmano regėjimas. Po paskutinės orgijos Volfgangas ir Brunas sudarė sutartį: pirmasis, kuris mirs, pasirodys savo draugui, kad apsakytų, kaip yra ten, kitapus. Volfgangas išnyra *post mortem* iš pragaro garų, susisiautęs drobule, mefistofeliško džentelmeno veidu, išplėstomis akimis. Jo įkaitęs kūnas spindi bauginama šviesa. Šmėkla prisistato ir praneša: „Pragaras yra, o aš esu jame!" Ir liepia Brunui, jei šis nori apčiuopiamo to įrodymo, ištiesti dešinį delną: skulptorius paklūsta, šmėkla užvarvina ant jo vieną prakaito lašą ir šis lyg skystas švinas perveria plaštaką kiaurai.

Net jei knygos ir brošiūros būtų datuotos, tos datos man nebūtų nieko reiškusios. Jas galėjau skaityti būdamas bet kokio amžiaus, taigi negaliu pasakyti, kada tapau labai pamaldus – paskutiniaisiais karo metais ar jau sugrįžęs į miestą. Kas pastūmėjo mane į globėjiškas Bažnyčios rankas: reakcija į karo įvykius, būdų pasipriešinti paauglystės audroms ieškojimas, nusivylimų virtinė?

Tikrosios mano paties atplaišos slypėjo trečiojoje dėžėje. Pirmiausia keletas „Radiocorriere" numerių iš laikotarpio nuo keturiasdešimt septintųjų iki keturiasdešimt aštuntųjų metų, su pažymėtomis ir aprašytomis kai kuriomis programomis. Rašiau tikrai aš, taigi tie lapai liudijo, ką mėgau klausytis. Daugiausia pabraukta kamerinės muzikos ir koncertų laidų, be to, keletas poezijai skirtų vakaro programų. Tai buvo tik

trumpi intarpai tarp laidų, rytais, po pietų ar vėlai vakarais: trys etiudai, noktiurnas, retkarčiais visa sonata. Muzika mėgėjams, leidžiama mažiausiai klausytojų pritraukiančiomis valandomis. Po karo, grįžęs į miestą, prilipęs prie tyliai veikiančio radijo laukdavau tų muzikinių intarpų, pamažu vis labiau mane užvaldančių, stengdamasis netrukdyti kitiems šeimos nariams. Klasikinės muzikos plokštelės buvo senelio, bet juk jis galėjo jas nupirkti ir vėliau, skatindamas mano naująją aistrą. Pasibraukdavau tas retas progas klausytis savo muzikos ir kaip turėdavau pykti, kai atėjęs į ilgai lauktą susitikimą virtuvėje negalėdavau nieko girdėti dėl ten susirinkusiųjų klegesio: atnešusių prekes pardavėjų tauškėjimo, besitvarkančių ar makaronų tešlą minkančių moterų plepėjimo.

Šopeną pabraukdavau riebiausiai. Atsinešiau dėžę į senelio studiją, įjungiau plokštelių grotuvą ir savąjį „Telefunken" ir, skambant 35 sonatai si bemoll minor, pradėjau paskutinį tyrimą.

Po „Radiocorriere" buvo licėjaus laikų sąsiuviniai, nuo keturiasdešimt septintųjų iki penkiasdešimtųjų. Supratau turėjęs tikrai puikų filosofijos mokytoją, nes diduma to, ką apie tą sritį išmanau, slypėjo čia, šiuose užrašuose. Ten buvo ir piešinių bei komiksų, pokštų, kuriuos krėčiau klasės draugams, mokslo metų pabaigos klasės nuotraukos, kur visi sustoję trim ar keturiom eilėm, su mokytojais viduryje. Tie veidai man nieko nesakė, sunkiai atpažinau net save patį, spėdamas atmetimo būdu, remdamasis paskutinėmis Kuodelio plaukų garbanėlėmis.

Tarp mokyklinių sąsiuvinių radau dar vieną, pradėtą rašyti keturiasdešimt aštuntaisiais, bet, kiek sprendžiau iš įvairių rašysenų, rašytą gal trejus metus. Ten buvo eilėraščiai.

Tokie bjaurūs, kad galėjo būti tik mano. Jaunystės spuogai. Manau, šešiolikos visi rašo eiles, juk tai pereinamasis lai-

kotarpis tarp paauglystės ir brandos. Nebeatsimenu, kur skaičiau, kad poetai yra dviejų kategorijų: geri poetai, kurie atėjus laikui sunaikina savo blogus eilėraščius ir išvažiuoja į Afriką prekiauti ginklais, ir blogi poetai, kurie juos spausdina ir iki gyvenimo galo nesiliauja jų rašę.

Gal tai netiesa, bet manieji buvo tikrai nevykę. Ne siaubingi ar atgrasūs, kad galėtų pakišti minčių apie provokuojantį genijų, o apgailėtinai tiesmuki. Ar vertėjo grįžti į Solarą, kad sužinotum buvęs rašeiva? Galėjau didžiuotis bent uždaręs tas persileidimo aukas į dėžę, į koplyčią, kurios duris užmūrijo, ir pradėjęs rinkti kitų knygas. Aštuoniolikos, matyt, buvau nuostabiai blaivaus proto, nepalaužiamai kritiškas.

Bet nors ir palaidojau – saugojau juos, vadinasi, tie eilėraščiai man buvo brangūs, net praėjus jaunystės spuogams. Kaip liudijimas. Tas, kam pavyksta išvaryti iš savo vidurių soliterį, inde su spiritu saugo jo galvą, kiti tą patį daro su tulžies akmenimis.

Pirmosios eilės buvo tik apmatai, trumpi apreiškimai žvelgiant į gamtos kerus, taip daro kiekvienas pradedantis poetas: žiemos rytmečiai, kuriuose pro rūkus slapta skleidžiasi veriamas balandžio troškimas, lyrinių nutylėjimų pynės apie paslaptingą rugpjūčio vakaro spalvą, daug, net per daug mėnulių ir tik viena gėdos akimirka:

Mėnuo, ką veiki danguje, sakyk, ką veiki?
Gyvenu savo gyvenimą,
savo blyškų gyvenimą,
nes esu žemės luitas,
negyvi slėniai
ir nuobodūs užgesę
ugnikalniai.

Garbė Viešpačiui, buvau ne toks jau kvailas. O gal kaip tik atradau futuristus, norėjusius nudėti mėnesieną. Toliau keletas eilėraščių apie Šopeną, jo muziką ir skausmingą gyvenimą. Aišku, šešiolikos nerašomos eilės apie Bachą, kuris pakriko tik tądien, kai mirė jo žmona, ir kuris laidotuvių rengėjams paklausus, kaip jas organizuoti, patarė paklausti jos pačios. Šopenas atrodė lyg tyčia sukurtas spausti ašaras šešiolikmečiui: jo išvykimas iš Varšuvos su Kostancos kaspinu prie širdies, mirtis, užklupusi Valnemozos vienuolyne. Tik užaugęs suvoki, kad jis kūrė gerą muziką, iki tol – verki.

Eilėraščiai apie atmintį. Dar pienui nuo lūpų nenudžiūvus įnikau kolekcionuoti laiko vos išblukintus atsiminimus. Vienas eilėraštis bylojo:

Konstruoju atsiminimus.
Tam stebuklui suteikiu gyvenimą.
Kiekvieną einančią akimirką,
kiekvieną mirksnį
verčiu besvorį lapą
drebančia ranka.
Atsiminimas – tai banga,
kuri sušiaušia sraunų vandenį
ir išnyksta.

Daug kartų pradėdavau iš naujos eilutės, matyt, mokiausi iš hermetikų.

Daug eilėraščių apie klepsidrą, kurioje laikas teka plona gija ir perduoda jį prisotintiems atminties krislams, himnas Orfėjui (*sic*), kuriame jį įspėju, jog *du kartus negrįžtama į atsiminimų karalystę, – kad atrastume sunykusią – nelauktą – pirmosios vagystės – gaivą*. Patarimai sau pačiam: *negaliu švaistyti – nė akimirkos*... Nuostabu, tereikėjo pakilti spaudimui

mano arterijose ir viską iššvaisčiau. Į Afriką, į Afriką prekiauti ginklais.

Be kitų lyrinių niekų, rašiau ir meilės eiles. Taigi mylėjau. O gal buvau įsimylėjęs meilę, kaip nutinka sulaukus to amžiaus? Tačiau kalbėjau apie ją, kad ir labai neapčiuopiamą:

Būtybe uždaryta
toje judrioje paslaptyje,
kuri atitolina mane nuo tavęs,
gal esi gimusi tik tam,
kad patirtum šias eiles,
bet to nežinai.

Eilės trubadūriškos ir tiek pat maskulistinės. Kodėl toji būtybė gimė tik tam, kad patirtų mano varganus eilėraščius? Jei ji neegzistavo, buvau kaip monogaminis paša, iš sekso kuriantis švelniąsias savo įsivaizduojamo haremo moteris, o tokiais atvejais tai vadinama masturbacija, nors ir ejakuliuojama žąsies plunksna. O jei Uždarytoji Būtybė buvo reali ir nieko nežinojo? Tuomet aš esu kvailys, bet kas buvo ji?

Žiūrėjau ne į vaizdus, o į žodžius, ir paslaptingųjų liepsnų nejaučiau tik todėl, kad karalienė Loana mane nuvylė. Bet šiek tiek, matyt, jas jutau; tiek, kad nuspėčiau iš kai kurių skaitomų eilučių: *vieną dieną išnyksi – gal tai visa tik sapnas*. Poetinis pramanas niekada neišnyksta, rašai, kad padarytum jį amžiną. Jei bijojau, kad ji išnyks, vadinasi, poezija buvo trapus erzacas kažko, prie ko nedrįsau prisiartinti. *Neapdairiai stačiau – ant judraus akimirkų smėlio – prieš tavo veidą, tik veidą. – Bet nežinau, ar apgailėti tą akimirką – kai mane prakeikei susikurti pasaulį*. Kūriau pasaulį todėl, kad kažką į jį priimčiau.

Išties skaičiau aprašymą, per daug detalų, kad būtų apie išgalvotą būtybę:

Ji praėjo nenujausdama,
apsikirpusi plaukus, buvo gegužė,
ir studentas greta
(senas aukštas šviesiaplaukis)
su pleistru ant kaklo
šypsodamas sakė draugams,
jog tai sifiloma.

Toliau kalbėjau apie geltoną švarką, tarsi tai būtų Angelo su Šeštuoju Trimitu regėjimas. Mergina egzistavo, negalėjau prasimanyti to apkiautėlio su pleistru. O šitas eilėraštis, vienas paskutinių iš meilės skyriaus:

Tokį vakarą,
likus trims dienoms iki Kalėdų,
pirmą kartą
rezgiau meilę.
Tokį vakarą,
kai gatves nuklojo sniegas,
triukšmavau po langu
vildamasis, kad kas nors pamatys
mane svaidantį sniego gniūžtes.

Ir galvojau, tereikia
man įsiterpti tarp išrinktųjų,
dabar jau daug sezonų,
man pakeitė ląsteles ir audinius,
nė nežinau, ar išlikau atminty.

Tik tu, tik tu
kažkur priekyje (kur esi?),
tave dar randu širdies raumens

gelmėje
lygiai apstulbęs, kaip trys dienos
prieš Kalėdas.

Tai Uždarytai Būtybei, pačiai realiausiai, paskyriau trejus savo brandos metus. Paskui (*kur esi?*) ją praradau. Ir gal tuo metu, kai mirė mano tėvai, o aš persikrausčiau gyventi į Turiną, nusprendžiau liautis rašyti, tai liudija du paskutiniai eilėraščiai. Jie buvo įdėti į sąsiuvinį, parašyti ne ranka, o atspausdinti mašinėle. Nemanau, kad licėjuje būčiau turėjęs spausdinimo mašinėlę. Taigi tie paskutiniai poetiniai bandymai buvo iš mano universitetinių studijų pradžios. Keista, kad radau juos čia, jei visi tvirtino, jog kaip tik tuo metu lioviausi važinėjęs į Solarą. Gal mirus seneliui, kai dėdės šeima viską tvarkė, dar kartą grįžau į Solarą, kad užantspauduočiau atsiminimus, kurių ruošiausi atsikratyti, ir prie jų pridūriau šiuos du lapus nelyginant testamentą ir atsisveikinimą. Jie skamba lyg atsisveikinimas, kaip poezijos ir švelnios neištikimybės sunaikinimas išsiskiriant.

Pirmasis skelbė:

Ak, baltosios Renuaro ponios,
Manė damos balkonuose,
barai su terasomis bulvaruose
ir baltas mažas skėti iš landeau,
nuvytęs su paskutine katlėja
per paskutinį Bergotės atodūsį...

Pažvelkim vienas kitam į akis:
Odetė de Kresi
buvo nuostabi kekšė.

Antrasis vadinosi „Partizanai“. Jame sudėjau viską, ką atsiminiau nuo keturiasdešimt trečiųjų iki karo pabaigos:

Talinas, Ginas, Rasas, Lupetas, Šiabola,
kurie vieną pavasario rytą nusileidot iš kalnų
dainuodami, švilpia vėjas ir kaukia audra,
kaip dar norėčiau tų vasarų
su netikėtais šūviais kažkur aukštai
vidurdienio saulės tyloje
ir popiečių belaukiant
pusbalsiu skleidžiamų naujienų.
Decima traukiasi, rytoj nusileis
Badoljo būriai, jie sugriovė užkardą,
keliu į Orbenją jau nebegalima
eiti, sužeistuosius išgabena vežimaičiu,
mačiau juos prie Oratorijos,
seržantas Garanis užsibarikadavo
merijoje...
Paskui staiga velniškas trenksmas,
pragariškas triukšmas, tratėjimas
virš namo sienos, balsas skersgatvyj...
Naktis, tyla, reti šūviai
nuo San Martino ir paskutinės medžioklės...
Norėčiau susapnuoti tas erdvias vasaras,
lyg krauju maitintas tikrumu,
ir laikus, kai
Talinas, Ginas ir Rasas žvelgė
į veidą tiesai.

Bet negaliu, vis dar
stovi man užkarda
kelyje į Valonę.

Todėl užverčiu atsiminimų
sąsiuvinį: jau praėjo
šviesios naktys, kai
partizanas miškuose
budėjo, kad paukščiai negiedotų
ir mylimoji galėtų miegoti.

Šie eilėraščiai liko mįslė. Išgyvenau laiką, kuris man buvo didvyriškas, bent kol regėjau jį su kitais pagrindiniuose vaidmenyse. Bandydamas sunaikinti visus savo vaikystės ir paauglystės tyrinėjimus, ant suaugusiųjų gyvenimo slenksčio pabandžiau atsiminti keletą džiaugsmo ir tikrumo akimirkų. Tačiau sustojau ties užkarda (paskutine prie namų vykusio karo užkarda) ir pasidaviau – kam? Kažkam, ko nebenorėjau ar nebegalėjau atsiminti, kas siejosi su Valone. Ir vėl Valonė. Gal ten sutikau kūtvėlas, todėl nusprendžiau viską užbraukti? Arba, jau suvokdamas praradęs Uždarytąją Būtybę, likusias dienas ir Valonę paverčiau to praradimo alegorija, todėl į nepasiekiamą koplyčios skrynią sudėjau viską, kas iki tos akimirkos buvo įvykę?

Daugiau nieko neliko, bent jau Solaroje. Galėjau tik spėti, kad po to atsižadėjimo, jau tapęs studentu, nutariau atsidėti senosioms knygoms, imtis kitų praeities, niekaip su manim nesusijusios.

Kas buvo toji Būtybė, kurios netekęs įtikėjau, kad turiu išsaugoti ir licėjuje, ir Solaroje praleistų metų liudijimus? Ar turėjau savo blyškiąją panelytę, švelniąją kaimynę iš penktojo aukšto? Tuomet ir vėl lieka tik daina, kurią traukė visi – anksčiau ar vėliau.

Vienintelis, galėjęs ką nors apie tai žinoti, buvo Džanis. Kai pirmą kartą įsimyli, pasipasakoji bent savo suolo draugui.

Prieš keletą dienų nenorėjau, kad Džanis ryškia savųjų at-

siminimų šviesa sklaidytų manųjų atsiminimų rūką, dabar supratau, galįs pasiremti tik jo atmintimi.

Kai jam paskambinau, jau buvo vakaras, kalbėjomės keletą valandų. Pradėjau iš tolo, nuo Šopeno, ir sužinojau, kad anuomet radijas tikrai buvo vienintelis mūsų taip mėgstamos didžiosios muzikos šaltinis. Tik perėjus į trečią licėjaus klasę mieste pagaliau susikūrė muzikos mėgėjų draugija, kuri retkarčiais surengdavo smuiko ar fortepijono koncertus, geriausiu atveju – trio, o iš mūsų klasės į juos eidavom keturiese, kone slapta, kai kiti padaužos taikydavosi įsmukti į kazino, nors dar neturėjo aštuoniolikos, o į mus žiūrėjo lyg būtume homikai. Gerai, turėjom keletą bendrų virpulių, galėjau pabandyti.

– Gal žinai, ar pirmoje licėjaus klasėje galvojau apie kokią mergaitę?

– Ir tai užmiršai. Gal nėra to blogo, kas neišeitų į gera. Kam tau dabar tai parūpo, praėjo tiek laiko... Jambai, verčiau rūpinkis savo sveikata.

– Nekvailiok, čia radau dalykų, kurie mane suintrigavo. Turiu žinoti.

Jis delsė, paskui leidosi į savo atsiminimus, taip gyvai, lyg tas įsimylėjėlis būtų buvęs jis pats. Iš tiesų taip beveik ir buvo, nes (tvirtino), kad iki tos dienos dar nepatyrė meilės kančių ir svaiginosi mano pasakojimais tarsi tai būtų buvusi jo meilės istorija.

– Ji tikrai buvo gražiausia tavo klasės mergaitė. Esi išrankus. Galėjai įsimylėti, bet tik pačią gražiausią.

*– Alors, moi, j'aime qui?.. Mais cela va de soi! – J'aime, mais c'est forcé, la plus belle qui soi!**

* Na, ką aš myliu?.. Tai savaime suprantama! Aš myliu, tai neišvengiama, pačią gražiausią! (*Pranc.*)

– Kas tai?

– Nežinau, atsiminiau. Papasakok man apie ją. Kuo ji buvo vardu?

– Lilė, Lilė Saba.

Gražus vardas. Leidau jam ištirpti burnoje nelyginant medui.

– Lilė. Gražu. O kas nutiko paskui?

– Mes, pirmos licėjaus klasės vyrukai, dar buvome tik spuoguoti vaikiščiai su kelnėmis kaip zuavų. Jos, tokių pat metų, jau buvo moterys ir į mus nė nežiūrėdavo, tik čiauškėdavo su prie durų lūkuriuodavusiais studentais. Pamatei ją ir apstulbai. Kaip Dantė dėl Beatričės, o sakau tai neatsitiktinai, nes pirmoje klasėje turėjome nagrinėti „Naują gyvenimą“, ir tyrą, gaivų, švelnų srautą, ir tas eiles mokėjai atmintinai, nes jos buvo apie tave. Žodžiu, meilė iš pirmo žvilgsnio. Keletą dienų vaikščiojai lyg su gumulu gerklėje ir nieko nevalgei, tavo tėvai manė, kad susirgai. Paskui susidomėjai, kuo ji vardu, bet nedrįsai klausti, baimindamasis, jog visi supras. Laimė, ji mokėsi kartu su Nineta Fopa, miela mergaite voverės veideliu, kuri buvo tavo kaimynė ir kartu žaisdavot nuo vaikystės. Sutikęs ją laiptinėje ir kalbėdamas apie kitus dalykus, paklausei, kuo vardu toji mergaitė, su kuria ją anądien matei. Sužinojai bent jos vardą.

– O paskui?

– Sakau, virtai zombiu. Tuomet buvai labai pamaldus, todėl nuėjai pas savo dvasinį vadovą don Renatą, vieną iš tų kunigų, kurie su berete ant galvos važinėdavo motoroleriu, ir apie kurį visi sakydavo, kad yra plačių pažiūrų. Jis tau net leisdavo skaityti draudžiamus autorius, nes reikėjo lavinti kritinę dvasią. Aš nebūčiau drįsęs papasakoti tokio dalyko kunigui, bet tau reikėjo kam nors išsipasakoti. Buvai lyg tas iš anekdoto, kuris sudužus laivui atsiduria negyvenamoj saloj

su pačia garsiausia aktore pasaulyje ir kur įvyksta tai, kam lemta įvykti, bet jis nesidžiaugia ir negali nurimti tol, kol įtikina ją persirengt vyru ir nuodėguliu nusipiešti ūsus. Tada paima už parankės ir sako: Gustavai, kad žinotum, ką man pavyko patvarkyti...

– Nekalbėk nešvankybių, man tai labai rimta. Ką pasakė don Renatas?

– Ką tikėjais išgirsti iš kunigo, nors ir plačių pažiūrų? Kad tavo jausmas taurus, gražus ir atitinka prigimtį, bet negali jo sugadinti paversdamas fiziniais santykiais, nes tuoktis reikia skaistybėje, todėl turi jį saugoti giliai širdyje kaip paslaptį.

– O aš?

– Saugojai jį kaip paslaptį giliai širdyje nelyginant kvailys. Manau, dar ir todėl, kad beprotiškai bijojai prie jos prisiartinti. Tik tavo širdies gelmės tau neužteko, todėl viską papasakojai man, o aš net turėjau tau padėti.

– Kaip, jei prie jos nepriėjau?

– Tu gyvenai tiesiai už mokyklos, išėjus tau tereikėjo pasukti už kampo ir jau buvai namie. Direktoriaus nurodymu mergaitės išeidavo po berniukų. Taip galėjai niekada jos nepamatyti, nebent būtum stypsojęs it kuoktelėjęs priešais licėjaus duris. Paprastai ir mes, ir mergaitės eidavome per parką ir išeidavom į Mingečio aikštę, paskui kiekvienas pasukdavo savo keliu. Ji gyveno Mingečio aikštėje. Tu išeidavai, apsimesdavai, kad lydi mane per parką, palaukdavai, kol išeis mergaitės, grįždavai ir susitikdavai ją su draugėmis. Susitikdavai, pažvelgdavai į ją, ir viskas. Kiekvieną mielą dieną.

– Ir buvau laimingas.

– Buvai. Ir pradėjai kvailioti. Ėmeisi labdaringos veiklos, kad gautum direktoriaus leidimą eiti per klases ir pardavinėti jau neatsimenu kokius bilietus, įeidavai į jos klasę ir prie jos

suolo sugaišdavai pusę minutės ilgiau, nerasdamas grąžos. Tau pradėjo gelti dantis, nes jūsų dantų gydytojo kabinetas buvo kaip tik Mingečio aikštėje, su langais tiesiai prieš jos namų balkoną. Skundeisi baisiais skausmais, daktaras nežinojo, ką daryti, ir apsidrausdamas gręžė. Visai be reikalo leidai jam išgręžti nė nežinau kiek skylių, bet atvykdavai pusvalandžiu anksčiau, kad galėtum pasėdėti laukiamajame ir žvilgčioti pro langą. Aišku, balkone ji niekada nepasirodydavo. Vieną vakarą, kai visi būriu išėjome iš kino, Mingečio aikštėje užvirei sniego mūšį, staugdamas lyg apsėstas, manėm, kad pasigėrei. Taip kvailiojai tikėdamasis, kad ji pažvelgs pro langą, įsivaizduok, kokį būtų tave pamačiusi. Bet pro langą pažvelgė kažkokia pikta senė ir pagrasino pašaukti policiją. Paskui tau šovė geniali mintis. Licėjuje pastatei reviu, spektaklį, didįjį šou. Tavęs vos neišmetė iš pirmos klasės, nes galvojai tik apie reviu – tekstus, muziką, scenografiją. Pagaliau – sėkmė, trys pasirodymai, kad visi mokiniai ir jų artimieji galėtų didžiojoje auloje pamatyti geriausią pasaulyje spektaklį. Ji atėjo du vakarus iš eilės. Geriausias gabalas buvo su ponia Marini. Marini buvo gamtos mokslų mokytoja, labai liesa, su šinjonu, plokščia krūtine, dideliais akiniais kauliniais rėmais ir visada ji vilkėdavo juodą chalatą. Tu buvai toks pat liesas ir persirengti tau buvo vieni juokai. Iš profilio atrodei kaip iš akies traukta ji. Vos pasirodei scenoje, nugriaudėjo plojimai, kokių nė Karuzui neteko girdėti. Per pamoką Marini išsitraukdavo iš rankinės ledinuką ir pusę valandos stumdydavo jį liežuviu nuo vieno skruosto prie kito. Kai atsisegei rankinę ir apsimetei, kad dedi į burną ledinuką, o paskui liežuviu bakstelėjai į skruostą, patikėk, salė sprogo, visi gal penkias minutes vienu balsu griaudėjo juoku. Tapai didvyriu. Tačiau buvo akivaizdu, kad stengeisi, nes ji buvo salėje ir žiūrėjo į tave.

– Nepagalvojau, kad dabar jau būčiau galėjęs išdrįsti?

– O kaip tavo pažadas don Renatui?

– Tai niekada nesu jos pakalbinęs, tik tada, kai parduodavau bilietus?

– Keletą kartų. Tarkim, tada, kai visą mokyklą nuvežė į Astį žiūrėti Alfjerio tragedijų, popietinis spektaklis buvo tik mums, o mūsų ketvertas net išsikovojo ložę. Tu daireisi po kitas ložes ir parterį, ieškodamas jos, ir pamatei ją tolimiausiame balkone, iš kurio nieko nesimatė. Tada per pertrauką lyg atsitiktinai susidūrei su ja, pasisveikinai, paklausei, kaip patinka spektaklis, ji pasiguodė nieko nematanti, tu pasakei, kad mes turime puikią ložę, kur yra viena laisva vieta, ir pakvietei ateiti. Ji atėjo, likusius veiksmus žiūrėjo palinkusi pirmyn, o tu likai sėdėti ant vieno iš suolelių gilumoje. Scenos nebematei, bet dvi valandas buvai įsmeigęs akis jai į sprandą. Beveik orgazmas.

– O paskui?

– Paskui ji tau padėkojo ir grįžo pas drauges. Buvai malonus, ir ji tau padėkojo. Juk sakiau, jos buvo jau moterys, nė kreiva akim nežiūrėdavo į mus.

– Net jei buvau licėjaus spektaklio didvyris?

– Gal manai, kad moterys įsimylėdavo Džerį Liuisą? Manydavo, kad jis šaunus, ir tiek.

Gerai, Džanis pasakojo banalią mokyklinės meilės istoriją, bet jos tęsinys man padėjo šį tą suprasti. Pirmuosius metus licėjuje gyvenau lyg apdujęs. Paskui atėjo atostogos ir žvėriškai kentėjau, nežinodamas, kur ji. Rudenį, kai sugrįžau į mokyklą, mano nebylusis garbinimas tęsėsi (dabar tai žinojau – rašiau eilėraščius). Jaučiausi lyg gyvenčiau greta jos – kiekvieną dieną ir galbūt naktį.

Tačiau antrųjų mokslo metų viduryje Lilė Saba pradingo.

Ji išėjo iš mokyklos ir, kaip sužinojau iš Ninetos Fopos, su šeima išvyko iš miesto. Miglotas dalykas, net Nineta apie jį žinojo nedaug, tik keletą gandų. Lilės tėvas pakliuvo į bėdą, kažkas panašaus į tyčinį bankrotą. Jis paliko viską tvarkyti advokatams, o pats susirado darbą užsienyje, laukdamas, kad reikalai susitvarkytų, bet reikalai taip niekada ir nesusitvarkė, nes jie negrįžo.

Niekas nežinojo, kur jie apsigyveno, vieni sakė, kad Argentinoje, kiti – Brazilijoje. Pietų Amerikoje, tais laikais, kai Luganas mums buvo tolimoji Tulė. Džanis atkapstė jos artimą draugę, tokią Sandriną, tačiau ši iš solidarumo nieko nepasakojo. Buvome tikri, kad ji susirašinėja su Lile, tačiau tylėjo lyg kapas, be to, kodėl būtent mums būtų turėjusi tai pasakoti.

Pusantrų metų iki abitūros praleidau apimtas įtampos, liūdesio, visai išsekau. Galvojau tik apie Lilę Sabą ir kur ji galėtų būti.

Pasak Džanio, paskui, kai jau įstojau į universitetą, atrodė, viską pamiršau, studijų metais turėjau dvi merginas, po to sutikau Paolą. Lilė būtų turėjusi likti gražus paauglystės atsiminimas, kokį turi visi. Bet aš jos ieškojau visą likusį savo gyvenimą. Net norėjau važiuoti į Pietų Ameriką, tikėdamasis ją ten susitikti – kur nors tarp Ugnies Žemės ir Pernambuko. Silpnumo akimirką prisipažinau Džaniui, kad kiekvienoje savo meilės istorijų moteryje ieškojau Lilės veido. Troškau bent kartą prieš mirtį ją pamatyti, man nerūpėjo, kaip ji atrodytų. Sugadintum atsiminimą, sakydavo Džanis, nesvarbu, negalėjau palikti to reikalo neužbaigto.

– Lilės Sabos ieškojai visą gyvenimą. Aš sakydavau, jog tai – pretekstas susitikti su kitomis. Nemaniau, kad tu rimtai. Tik praėjusį balandį suvokiau, kad viskas buvo labai rimta.

– Kas atsitiko balandį?

– Jambai, nenorėčiau dabar sakyti, papasakojau tau keletą dienų prieš smūgį. Nesakau, kad čia yra koks nors tiesioginis ryšys, bet verčiau nieko nepasakosiu, manau, tai nesvarbu...

– Ne, privalai pasakyti, nes man pakils spaudimas. Klok.

– Taigi praėjusio balandžio pradžioje nuvažiavau į gimtąsias vietas, ant kapų, kaip kartais darau, ir šiek tiek iš ilgesio mūsų senajam miestui. Nuo tų laikų, kai išvažiavome, jis visai nepasikeitė, todėl sugrįžęs į jį jaučiuosi vėl jaunas. O ten sutikau Sandriną, kaip ir mes, šešiasdešimtmetę, bet nedaug tepasikeitusią. Nuėjome išgerti kavos, prisiminėme senus laikus. Besišnekučiuojant paklausiau apie Lilę Sabą. Argi nežinai, tarė ji (iš kur galėjau žinoti?), argi nežinai, kad Lilė mirė iškart mums baigus mokyklą? Neklausk, kodėl ir kaip, tarė ji, rašiau jai laiškus į Braziliją, o jos mama man parsiuntė juos atgal, su prierašu, kas atsitiko. Vargšelė, tik pamanyk, numirti vos aštuoniolikos. Nieko daugiau. Sandrinai tai irgi buvo seniai užmiršti dalykai.

Keturiasdešimt metų ilgėjausi vaiduoklio. Įstojęs į universitetą, nutraukiau ryšius su praeitim, šis atsiminimas buvo vienintelis, kurio niekada taip ir nepajėgiau atsikratyti, bet, pats to nežinodamas, bergždžiai sukausi aplink kapą. Labai poetiška. Ir kankinama.

– O kaip atrodė Lilė Saba? – paklausiau. – Bent pasakyk, kaip ji atrodė.

– Ką galiu pasakyti, buvo labai graži, man ji irgi patiko, ir kai tau tai sakydavau, visas pasipūsdavai nelyginant vyras, kuriam visi sako, kokia graži jo žmona. Šviesūs plaukai beveik iki juosmens, veidukas kaip angelo ir velnio kartu sudėjus, o kai juokdavosi, pasimatydavo du viršutiniai kandžiai...

– Juk turi būti kokia nors nuotrauka, licėjaus klasės nuotrauka!

– Jambai, licėjus, mūsų senasis licėjus sudegė septintajam dešimtmety: sienos, suolai, žurnalai – viskas. Dabar jo vietoje stovi naujas, siaubingas.

– Bet gal jos draugės, gal Sandrina turi nuotraukų...

– Gal ir turi, jei nori, galėsiu paklausti, nors neįsivaizduoju, kaip tai padaryti. O kas tuomet? Net Sandrina dabar, po penkiasdešimties metų, tau negalės pasakyti, kokiame mieste ji gyveno, kažkokiu keistu pavadinimu, ne tokiu žinomu, kaip, tarkim, Rio, gal palaižysi pirštus ir perversi visus Brazilijos telefonų sąrašus, ieškodamas pavardės „Saba"? Gali rasti tūkstančius. Gal bėgdamas jos tėvas pasikeitė pavardę. Paskui nuvažiuosi ir ką ten rasi? Tėvai irgi turėtų būti jau mirę arba iškvaišę, nes perkopę devynias dešimtis. Tarsi: atleiskit, važiavau pro šalį, norėčiau pamatyti jūsų dukters Lilės nuotrauką?

– Kodėl ne?

– Liaukis, kam gyventi tais svaičiojimais? Mirusiesiems – kapai, gyviesiems – ramybė. Nė nežinai, kuriose kapinėse ieškoti jos kapo. Be to, jos vardas buvo visai ne Lilė.

– Koks?

– Oj, verčiau būčiau tylėjęs. Man tai pasakė Sandrina, kai buvom susitikę balandį, o aš iškart pasakiau tau, nes sutapimas pasirodė įdomus, tačiau tau smigo giliau į širdį, nei būtų derėję. Sakyčiau, net per giliai, nes tai tik sutapimas. Na, gerai, pasakysiu. Lilė buvo mažybinė Sibilės forma.

Vaikystėje pamatytas profilis prancūziškame žurnale, paauglystėje licėjuje sutiktas veidas ir dar daug kitų veidų, gal jie visi buvo kažkuo panašūs: Paola, Vana, gražioji olandė ir taip toliau, iki Sibilės, tos gyvosios, kuri netrukus ištekės,

taigi ją irgi prarasiu. Estafetė per laiką, ieškant kažko, ko jau nebebuvo, kai dar rašiau savo eiles.

Padeklamavau:

Esu vienišas, atsirėmęs rūke
į kamieną alėjoj...
O mano širdy
tavo blyškus, neaprėpiamas
atminimas, prarastas šaltose šviesose
tolumoje, tarp medžių.

Šitas eilėraštis buvo gražus, nes jį sukūriau ne aš. Neaprėpiamas blyškus atsiminimas. Tarp visų Solaros lobių – nė vienos Lilės Sabos nuotraukos, Džanis atsimena jos veidą, lyg dar vakar būtų ją matęs, o aš, vienintelis, turintis teisę – ne.

14. VIEŠBUTIS „TRYS ROŽĖS“

Ar Solaroje dar turėjau ką veikti? Svarbiausia mano paauglystės istorija dabar yra kitur, mieste penktojo dešimtmečio pabaigoje ir Brazilijoje. Tų vietų (mano tuometinių namų, licėjaus) jau nebėra, gal nebėra ir tų tolimų, kuriuose Lilė praleido paskutinius savo trumpo gyvenimo metus. Paskutiniai dokumentai, kuriuos galėjo duoti Solara, buvo eilėraščiai, jie man atskleidė Lilę, bet neparodė jos veido. Vėl susidūriau su rūko siena.

Taip šįryt galvojau. Jau nusiteikiau išvažiuoti, norėjau paskutinįkart užlipti į palėpę. Buvau tikras, kad ten nebėra ko ieškoti, bet lipau genamas bergždžio troškimo rasti nors paskutinį pėdsaką.

Perėjau tas dabar jau pažįstamas erdves: žaislai, spintos su knygomis... Tarp dviejų spintų išvydau dar neatidarytą dėžę. Joje buvo romanai: klasikiniai, tokie kaip Konrado ar Zolia, ir populiarieji, tokie kaip baronienės Orči aprašyti Rožinės Primulės nuotykiai...

Ten radau ir prieškarinį itališką detektyvą: Augusto Marijos de Andželio „Viešbutis „Trys rožės“. Knyga tarsi pasakojo mano istoriją:

Lijo ilgomis gijomis, o gatvės žibintų šviesoje jos atrodė lyg sidabrinės. Pasklidęs pilkšvas rūkas adatomis badė veidą. Šali-

gatviais banguodama tekėjo lietsargių begalybės teorija. Gatvės viduriu riedėjo mašinos, vienas kitas vežimaitis, perpildyti tramvajai. Tomis pirmosiomis milanietiško gruodžio dienomis šeštą popietės valandą jau buvo visai sutemę.

Trys moterys skubėjo šaligatviu, šuoliais, sakytum šuorais, kiek pajėgdamos skindamosi kelią per praeivių gretas. Visos trys vilkėjo juodai, pagal prieškario madą, su tiulio skrybėlaitėmis ir perlų vėriniais ant kaklų...

Jos buvo tokios panašios viena į kitą, kad jei ne skirtingų spalvų po smakru parištos kaklaskarės – alyvinė, mėlyna ir juoda, – kiekvienas būtų pamanęs, kad tai haliucinacijos, nes triskart iš eilės mato tą patį žmogų. Iš Orso gatvės jos įsuko į Ponte Vetero gatvę ir, perėjusios apšviestą šaligatvio atkarpą, visos trys šokte įšoko į Karminė aikštės tamsą...

Paskui jas ėjęs vyriškis, neišdrįsęs prisiartinti, kai jos kirto aikštę, sustojo lietuje priešais bažnyčios fasadą...

Jis piktai mostelėjo. Stovėjo įbedęs akis į juodą durų kvadratą... Laukė, nenuleisdamas akių nuo bažnyčios durų. Kartkartėm koks juodas šešėlis kirsdavo aikštę ir išnykdavo už jų. Rūkas tirštėjo. Praslinko daugiau nei pusė valandos. Vyras atrodė susitaikęs su likimu... Jis pastatė lietsargį prie sienos nuvarvėti ir ėmė lėtai, ritmiškai trinti rankas tarsi akompanuodamas vidiniam monologui...

Laukė, vis taip pat nenuleisdamas akių nuo bažnyčios durų. Kartkartėm koks nors juodas šešėlis kirsdavo aikštę ir išnykdavo už jų. Rūkas tirštėjo...

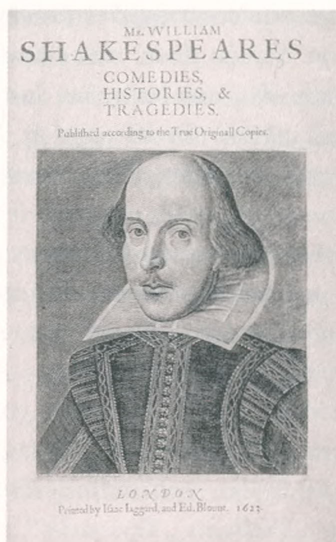
Iš Karminė aikštės jis pasuko į Merkato gatvę, paskui į Pontačio, o atsidūręs prieš dideles stiklines duris, už kurių švietė erdvus holas, atidarė jas ir įėjo. Ant stiklinių durų juodavo užrašas didelėmis raidėmis: „Viešbutis „Trys rožės"...

Tai buvau aš: pasklidusiame rūke pamačiau tris moteris: Lilę, Paolą, Sibilę, kurių toje migloje negalėjau atskirti ir

kurios staiga išnyko tamsoje. Neverta daugiau ieškoti, rūkana tirštėjo. Matyt, sprendimas slypėjo kitur. Verčiau pasukti Pontačio gatve, įeiti į apšviestą viešbučio holą (argi ne jame įvyko nusikaltimas?). Kur gali būti viešbutis „Trys rožės"? Man – bet kur. *A rose by any other name**.

Dėžės dugnas buvo užklotas laikraščiais, po jais gulėjo dvi didelės senos knygos. Viena iš jų buvo Biblija su Dorė iliustracijomis, tokia nutriušusi, kad tinkama tik bukinistams. Antroji buvo įrišta mažiau nei prieš šimtą metų: odinė, sutrinta nugarėlė be užrašų, kartono viršeliai su jau išblukusiu marmuro raštu. Atvertus ji atrodė kaip septyniolikto amžiaus leidinys.

Tipografijos struktūra ir dviskiltis tekstas sukėlė nerimą, skubiai atverčiau titulinį lapą: *Mr. William Shakespeares Co-*

* Iš Shakespeare'o „Romeo ir Džuljeta": Rožė bet kuriuo kitu vardu (*angl.*).

medies, Histories & Tragedies. Šekspyro portretas, *printed by Isaac Iaggard...*

Net ir sveikam žmogui toks radinys gali sukelti infarktą. Neliko jokios abejonės, ir šįkart tai nebuvo Sibilės pokštas: rankose laikiau 1623 metų *in-folio*, pilną raštų rinkinį, su keletu blyškių dėmių plačiose paraštėse.

Kaip toji knyga pateko seneliui? Matyt, perkant visą paketą devyniolikto amžiaus knygų iš kokios nors senutės, kuri sutiko su bet kokia kaina, nes jautėsi lyg sendaikčių supirkėjui parduodama varginamą šlamštą.

Senelis nebuvo senų knygų ekspertas, tačiau šviesus žmogus. Jis suprato, jog tai – vertingas leidimas, gal apsidžiaugė įsigijęs Šekspyro *opera omnia*, tačiau nepagalvojo pažiūrėti į aukcionų katalogus, jų nė neturėjo. Kai dėdė su dėdiene viską sukrovė į palėpę, ten pateko ir šis *in-folio*, kur gulėjo keturiasdešimt metų, lygiai kaip kažkur kitur laukė daugiau nei tris amžius.

Širdis daužėsi lyg išprotėjusi, bet man tai jau nerūpėjo.

Dabar esu čia, senelio studijoje, virpančiomis rankomis lytėdamas savąjį lobį. Iš pilkumos įžengiau į „Trijų rožių“ viešbutį. Tai – ne Lilės nuotrauka, o kvietimas grįžti į Milaną, į dabartį. Jei čia radau Šekspyro portretą, ten rasiu Lilės portretą. Dainius palydės mane pas manąją *Dark Lady**.

Šis *in-folio* verčia išgyventi labiausiai jaudinamą romaną iš visų pilies paslapčių, kurias patyriau Solaroje per daugiau nei tris aukšto kraujospūdžio mėnesius. Jaudulys jaukia mintis, veidas dega.

Didžioji mano gyvenimo sėkmė. Ir smūgis.

* Tamsiąją Ledi (*angl.*).

Trečia dalis

ΟΙ ΝΟΣΤΟΙ*

* Sugrįžimai (*gr.*).

15. PAGALIAU GRĮŽAI, DRAUGUŽE RŪKANA!

Einu tuneliu, jo sienos švyti. Skubu link tolimo taško, jis man atrodo viliojamai pilkas. Ar taip atrodo mirtis? Juk ją patyrusieji, kurie paskui sugrįžo, pasakoja priešingai: einama tamsiu, svaiginamu tuneliu ir patenkama į akinamos šviesos karalystę. „Trijų rožių“ viešbutis. Taigi aš nemiriau, o jie melavo.

Jau esu beveik prie tunelio angos, jaučiu kitapus jos tirštėjančius garus. Mėgaujuosi jais ir nė nepastebiu, kaip patenku į netvarų sklandančių dūmų audinį. Tai – rūkas: ne aprašytas, ne kitų nupasakotas, o tikras, ir aš esu jame. Grįžau.

Aplink mane pakyla rūkas ir apgaubia pasaulį puriu lengvumu. Jei išnirtų namų kontūrai, pamatyčiau, kaip niūrus rūkas įsikanda stogo briauną, pasiruošęs sukramtyti jį visą. Bet dabar jis viską prarijo. O gal tai rūkas virš laukų ir kalvų. Nesuprantu, sklendžiu virš jo ar juo einu, nes ir žemę užklojęs rūkas. Lyg brūžuočiau sniegą. Panyru į rūką, įkvepiu jo pilnus plaučius, išpučiu lauk, apsigaubiu juo tarytum delfinas, kažkada svajojau maudytis grietinėlėje... Draugužė rūkana stoja prieš mane, apsupa, uždengia, susupa, kvėpuoja, glosto man skruostus, paskui, įlindusi tarp apykaklės ir smakro, gelia kaklą. Ji stipriai dvelkia sniegu, gėrimais, tabaku. Žingsniuoju po Solaros portikais, kur niekada nesimato dangaus, o jie tokie žemi tarytum rūsio skliautai, kur rūgsta misa. *Et,*

*comme un bon nageur qui se pâme dans l'onde, – tu sillonnes gaiement l'immensité profonde – avec une indicible et mâle volupté.**

Į mane artėja kažkokie kontūrai. Iš pradžių pasirodo milžinai su daug rankų. Nuo jų sklinda švelni šiluma, o jiems einant pro šalį rūkas skiriasi, matau juos tarsi suliepsnojant blankioje gatvės žibinto šviesoje, pasitraukiu pabūgęs, kad jie, stūksantys virš manęs, tuoj mane užgrius, panyru į juos lyg vaiduoklius ir jie išsisklaido. Lyg pro traukinio langą matau iš tamsos išnyrančias šviesas, kurios ir vėl išnyksta, prarytos tamsos.

Paskui pamatau kažkokią kvailą figūrą, velnišką juokdarį, apsigobusį žalia ir mėlyna tunika, jis spaudžia prie krūtinės keistą glebią masę, tarsi žmogaus plaučius, o iš jo pravieptos burnos šokinėja liepsnos. Jis trenkiasi į mane, lyžteli lyg liepsnosvaidis ir nueina, palikdamas silpną šilumos kilvaterį, kuris keletą mirksnių praskaidrina tą *fumifigium*. Prieš mane atsirita rutulys, ant jo tupi milžiniškas erelis, o iš už plėšriojo paukščio išnyra galva su pamėlusiu veidu ir ant galvos vietoj iš baimės pasistojusių plaukų styrančiais pieštukais... Pažįstu juos, mes draugavom, kai gulėjau karščiuodamas ir jaučiausi lyg panardintas į marcipaną, lyg virčiau aplink kunkuliuojančiose gelsvose versmėse. Dabar, kaip ir anomis naktimis, guliu savo miegamojo tamsoje, staiga atsiveria senosios juodos spintos durys ir iš jos išlenda dėdės Gaetanai. Dėdės Gaetano trikampė galva, smailus smakras ir garbanoti plaukai, ties smilkiniais jie atrodo tarsi dvi ataugos, veidas liesas, įdubusiomis akimis, auksinis dantis tuščios burnos vidury. Kaip

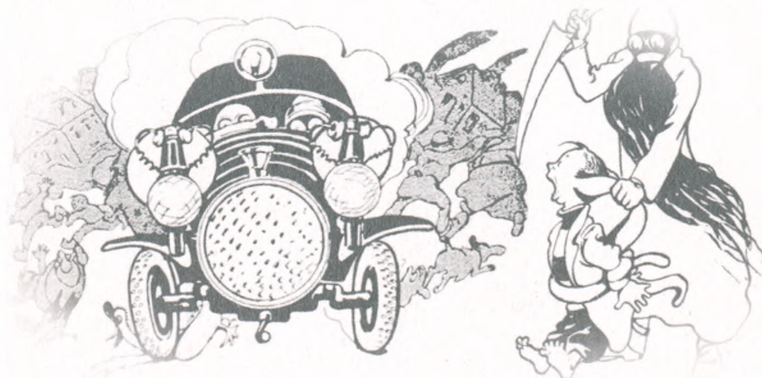
* Ir nelyginant geras plaukikas, leipstantis tarp bangų, tu džiugiai vagoji neaprėpiamą gelmę, su neapsakoma ir vyriška palaima. (*Pranc.*)

vyro su pieštukais. Dėdės Gaetanai išlenda dviese, paskui pasidaugina ir leidžiasi šokti po mano kambarį it marionetės, kampuotais judesiais, grąžydami rankas, kartais it pagalį laikydami dvimetrinę liniuotę. Jie sugrįždavo per kiekvieną sezoninį gripą, per tymus ir kiaulytę, apstodavo mane tomis vėlyvomis popietėmis, kai karščiuodavau, ir aš jų bijojau. Paskui pranykdavo netikėtai, kaip ir ateidavo, gal vėl sulįsdavo į spintą. Vėliau, jau sveikdamas, baimingai atidarydavau ją ir tyrinėdavau sprindis po sprindžio, negalėdamas rasti tos slaptos landos, pro kurią jie išlįsdavo.

Jau pasveikęs sekmadienių vidurdieniais retkarčiais sutikdavau dėdę Gaetaną pagrindinėje miesto gatvėje, jis nusišypsodavo žybtelėdamas savo auksiniu dantim, paglostydavo skruostą, tardavo „šaunuolis" ir nueidavo. Jis buvo geras ir niekaip negalėjau suprasti, kodėl apstojęs kankindavo mane pasiligojusį, bet nedrįsau klausti tėvų, kas slypi dvilypio, slidaus, bauginamo dėdės Gaetano gyvenime, pačioje jo esybėje.

Ką pasakiau Paolai, kai ši mane sulaikė bepuolantį po automobiliu? Pasakiau, jog žinau, kad automobiliai suvažinėja vištas, norint to išvengti reikia greitai stabdyti, tada pasirodo juodi dūmai ir du vyrai ilgais lietpalčiais, dideliais

tamsiais akiniais ir turi rankenėle vėl jį užvesti. Tuomet nežinojau, dabar žinau: mano klejonėse jie išnirdavo po dėdės Gaetano.

Jie čia, netikėtai sutinku juos rūke.

Vos spėju pasitraukti, automobilis antropomorfiškai baisus, iš jo išlipa kaukėti vyrai ir bando sugriebti mane už ausų. Dabar mano ausys ištįso, pasidarė be galo asiliškos, geibios ir plaukuotos, jos nutįso iki mėnulio. Žinok, jei būsi blogas, tau užaugs ne Pinokio nosis, o Meo ausys! Kodėl Solaroje nėra šitos knygos? Aš gyvenau kaip knygoje „Meo ausys“.

Atgavau atmintį. Tačiau dabar – malonės perteklius! – atsiminimai sklando aplink lyg šikšnosparniai.

Po paskutinės chinino piliulės karštis atslūgo: tėvas prisėda greta mano lovos ir perskaito skyrių iš „Keturių muškietininkų“. Ne trijų, o keturių. Radiofoninė parodija, dėl kurios visa tauta sėdėdavo prilipusi prie radijo aparatų, nes su ja siejosi reklaminis konkursas: nusipirkęs šokolado „Perugina“, dėžutėje rasdavai paveiksliukų su radijo transliacijos veikėjais, juos reikėjo suklijuoti į albumą ir tada galėjai dalyvauti konkurse, kur buvo įvairių apdovanojimų.

Bet tik tas, kuriam nusišypsodavo laimė rasti rečiausią paveiksliuką – žiaurųjį Saladiną, laimėdavo automobilį „Fiat

Balilla". Ir visa šalis nuodijosi šokoladu (arba dovanodavo jo tėvams, mylimiesiems, kaimynams, viršininkams), kad gautų žiaurųjį Saladiną.

Istorijoje, kurią ruošiamės papasakoti, bus plunksnuotų skrybėlių, kardų, pirštinių, dvikovų ir pasalų, gražių moterų ir meilės pasimatymų... Buvo išleista ir knyga su sąmojingomis iliustracijomis. Tėtis skaitydavo, o aš užmigdavau, regėdamas kačių apsuptą kardinolą Ričiljù ar gražiąją Sulamitą.

Kodėl Solaroje (kada? vakar? prieš tūkstantį metų?) buvo tiek senelio pėdsakų ir nė vieno tėtės palikto ženklo? Nes senelis parduodavo knygas ir žurnalus, aš skaitydavau knygas ir žurnalus, popieriai, popieriai, popieriai, o tėtis visą dieną dirbo ir nesikišo į politiką, gal nenorėdamas prarasti darbo. Kai gyvenome Solaroje, jis, laimė, atvažiuodavo savaitgaliais mūsų aplankyti, likusį laiką leido bombarduojamame mieste, o šalia manęs budėdavo tik tada, kai sirgdavau.

Beng krek blem spleš krek krek kranč grant fiut roaaar rambl blamp sbem bizz šranšet slem sprenk blamp svum bum fump kleng tomp trek uaaaag vruuum aug zum...

Kai bombarduodavo miestą, pro namo Solaroje langus matydavosi tolimos pašvaistės ir girdėdavosi griausmas. Žiūrėdavome į reginį, bijodami, kad gal tą akimirką tėtį užgriuvo koks namas, bet viską sužinodavom tik šeštadienį, jam atvažiavus. Kartais bombarduodavo antradieniais. Laukdavome keturias dienas. Karas pavertė mus fatalistais, bombardavimai buvo nelyginant audra. Mes, vaikai, ramiai žaisdavome antradienio vakarą, trečiadienį, ketvirtadienį ir penktadienį. Bet ar tikrai būdavom ramūs? Ar netapome pažymėti nerimo, nuostabos ir ilgesio, būdingo tiems, kurie gyvi vaikšto po lavonais nuklotą lauką?

Tik dabar suprantu mylėjęs savo tėvą, matau jo veidą, pažymėtą pasiaukojamo gyvenimo: jis sunkiai dirbo, kad nusipirktų mašiną, kuri paskui jį pražudė, gal taip elgėsi norėdamas pasijusti nepriklausomas nuo senelio – linksmo ūžautojo, kuriam pinigai nerūpėjo, dėl savo politinių pažiūrų ir keršto Merlui apgaubto didvyrio aureole.

Greta sėdi tėtis ir man skaito suklastotus d'Artanjano, knygoje pavaizduoto su golfo žaidėjo zuavų stiliaus kelnėmis, nuotykius. Jaučiu motinos krūtinės aromatą: atsigulu ant lovos, ir mama, kurios krūtų jau seniai nebežindu, padėjusi į šalį „Filotea", tyliai gieda giesmę Mergelei, kuri man atrodė kaip „Tristano" preliudo chromatinė variacija.

Kodėl dabar atsimenu? Kur esu? Nuo rūkuotų kraštovaizdžių pereinu prie gyvų namų aplinkos vaizdinių ir matau tvyrančią tylą. Neįžvelgiu nieko aplinkui, viskas yra manyje. Bandau pajudinti pirštą, ranką, koją, bet jaučiuosi it būčiau be kūno. Lyg plūduriuočiau tuštumoje ir sklęsčiau link prarajų, kurios šauktųsi pragaro.

Mane apsvaigino? Kas? Kur buvau paskutinį kartą, kurį atsimenu? Pabudęs žmogus dažniausiai atsimena, ką veikė prieš atsiguldamas, atsimena, kad užvertė knygą ir padėjo ją ant spintelės. Bet kartais atsitinka, kad pabudęs viešbutyje ar net savo namuose, į kuriuos sugrįžai ilgai nebuvęs, ieškai jungiklio dešinėje, nors jis kairėje, ar lipi iš lovos klaidingoje pusėje, nes manai vis dar esąs kitur. Atsimenu tarsi vakar vakare, prieš užmiegant, tėtis man skaitė „Keturis muškietininkus", žinau, kad tai buvo mažiausia prieš penkiasdešimt metų, bet nežinau, kur buvau prieš čia atsibusdamas.

Rodos, buvau Solaroje, laikydamas rankose Šekspyro *in-folio*? O paskui? Amalija man į sriubą įdėjo LSD, ir dabar

plūduriuoju čia, rūke, kur vibžda iš visų mano praeities tarpeklių išnyrantys vaizdai.

Kvailys, viskas daug paprasčiau... Solaroje mane ištiko antras smūgis, mane palaikė mirusiu, palaidojo, o aš atsigavau kape. Palaidotas gyvas, klasikinė situacija. Bet tuomet turėčiau judėti, judinti galūnes, daužyti cinkuoto karsto sienas, dusti, panikuoti. O aš, priešingai, nejaučiu kūno, esu didingai ramus. Tik išgyvenu mane užplūstančius atsiminimus ir jais mėgaujuos. Taip kape nepabundama.

Tada aš jau miręs ir persikėlęs į tuos monotoniškus, ramius anapusinius plotus, kur ištisą amžinybę vėl gyvensiu savo praėjusį gyvenimą, juo blogiau man, jei jis buvo siaubingas (bus pragaras), priešingu atveju bus rojus. Liaukis! Tarkim, gimei kuprotas, aklas ir kurčnebylis, arba tie žmonės, kuriuos mylėjai, krito aplink tave it musės: tėvai, žmona, sūnus, sulaukęs vos penkerių, ar anapus būtų tik nuolatinis, nors ir skirtingas, tavo patirto sielvarto pasikartojimas? Ar pragaras – tai ne *les autres**, o mirties šliūžė, kurią palikom gyvendami? Nė pats pikčiausias dievas negalėtų mums sugalvoti tokio likimo. Nebent Granjola sakė tiesą. Granjola? Atrodo, jį pažinojau, tačiau atsiminimai grūdasi vienas per kitą, reikia juos sutvarkyti, surikiuoti į eilę, kitaip vėl pasiklysiu rūke ir pasirodys Termogeno** šmėkla.

Gal nemiriau. Juk tuomet nepatirčiau žemiškų jausmų: meilės savo tėvams, nerimo dėl bombardavimų. Mirti reiškia pa-

*Kiti (*pranc.*).

** Figūra iš Leonetto Coppiello plakato, reklamuojančio šildyklę, 1907 metai.

sitraukti iš gyvenimo ciklo ir atsiriboti nuo širdies dūžių. Kad ir koks pragariškas būtų pragaras, iš kosminio nuotolio galėčiau matyti save – buvusį. Pragaras – ne murkdymas verdančioje dervoje. Apmąstai padarytą blogį ir žinai, kad jau niekada nebegalėsi iš jo išsivaduoti. Tačiau esi gryna dvasia. O aš ne tik atsimenu, aš išgyvenu košmarus, meiles, džiaugsmus. Nejaučiu savojo kūno, tačiau atsimenu, ir kenčiu tarsi vis dar jį turėčiau. Kaip tie, kuriems nupjauna koją: jie tebejaučia, kaip ją skauda.

Pradėkime iš naujo. Mane ištiko antras smūgis, šįkart stipresnis už pirmąjį. Per daug susijaudinau, pirma atsiminęs Lilę, paskui – pamatęs *in-folio*. Matyt, spaudimas pakilo iki dangaus. Mane ištiko koma. Ten, kitapus, Paola, dukterys, visi, kas mane myli (ir Gratarolas, daužantis kumščiais sau galvą, kad leido man išvykti, kai būtų turėjęs griežtai prižiūrėti mažiausia pusmetį), mano, kad man gili koma. Jų aparatai rodo, kad mano smegenys – be gyvybės ženklų, ir jie kamuojasi svarstydami, atjungti mane ar laukti, gal daug metų. Paola laiko mano ranką, Karla su Nikoleta uždėjo plokštelę, nes kažkur perskaitė, kad ir komos ištiktą žmogų garsas, balsas, bet koks stimulas gali staiga iš jos pažadinti. Jos galėtų taip tęsti metų metus, o aš gulėčiau prijungtas prie vamzdelio. Nors kiek orumo turintis žmogus pasakytų: gana, baigta, tegul tos vargšelės pagaliau pasijunta praradusios viltį, bet laisvos. Aš galiu tik galvoti, kad mane reikia atjungti, ir nepajėgiu to pasakyti.

Tačiau visi žino, jog esant komai smegenys nerodo veiklos ženklų, o aš galvoju, jaučiu, atsimenu. Taip, bet tai sako tie, kurie yra kitapus. Mokslo požiūriu smegenų encefalograma tiesi, bet ką mokslas išmano apie kūno gudrybes? Gal jų ekranuose smegenys atrodo mirusios, o aš galvoju viduriais,

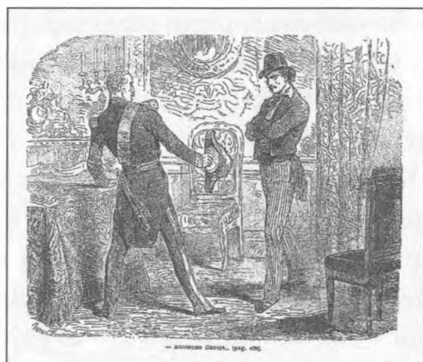
kojų galais, sėklidėmis. Jie mano, kad jau nutrūko smegenų veikla, bet aš dar turiu vidujinę veiklą.

Nesakau, kad mirus smegenims siela dar gyva, tik sakau, kad jų aparatai registruoja mano smegenų veiklą iki tam tikros ribos. Už jos aš dar galvoju, bet jie to nežino. Jei galėtum pabusti ir tai papasakoti, gautum neurologijos Nobelio premiją, o visus aparatus būtų galima išmesti į sąvartyną.

Išnirti iš praeities miglos, gyvam ir galingam stoti prieš visus: ir mane mylėjusius, ir troškusius mano mirties. „Pažvelk, aš – Edmonas Dantesas!“ Kiek kartų grafas Montekristas pasirodė tiems, kurie jį laikė jau mirusiu? Savo geradariams, mylimajai Mersedes, tiems, kurie norėjo jį pražudyti: „Pažvelk, aš grįžau, aš esu Edmonas Dantesas“.

Arba išnirti iš šios tylos, bekūniam alsuoti ligoninės palatoje, matyti apverkiančius mano sustingusį kūną. Dalyvauti savo laidotuvėse ir tuo pat metu skristi nesuvaržytam kūno. Du kiekvieno troškimai, įgyvendinti vienu kartu. Vis dar svajoju, įkalintas savojo sąstingio...

Tiesą sakant, nesiekiu niekam atkeršyti. Nerimauju tik dėl to, kad puikiai jaučiuosi, bet negaliu to pasakyti. Jei tik galėčiau pajudinti pirštą, akies voką, pasiųsti ženklą, nors ir Mor-

zės abėcėle. Bet esu vien mintys, jokios veiklos. Jokių pojūčių. Gal esu čia jau savaitę, mėnesį, metus, bet nejaučiu savo plakančios širdies, nejaučiu alkio ar troškulio, nenoriu miego (tik bijau to nuolatinio būdravimo), nė nežinau, ar tuštinuosi (gal per vamzdelius, per kuriuos viskas vyksta savaime), ar prakaituoju, nežinau, ar kvėpuoju. Kiek žinau, aplink mane nėra net oro. Kenčiu galvodamas apie Paolos, Karlos, Nikoletos kančias, jos mane laiko jau išėjusiu iš apyvartos, tačiau nė neketinu toms kančioms pasiduoti. Negaliu sau užsikrauti viso pasaulio skausmo, tebus man duota žiauraus egoizmo dovana. Gyvenu su savim ir sau, žinau tai, ką po pirmojo smūgio buvau pamiršęs. Dabar, o gal amžinai, toks yra mano gyvenimas.

Taigi man telieka laukti. Jei mane prikels – visiems bus staigmena. Bet galiu niekada neatsibusti ir turiu pasiruošti tiems nenutrūkstamiems atsiminimams. Arba dar truputį pabūsiu, o paskui užgesiu, todėl reikia naudotis šiomis akimirkomis.

Kas atsitiktų, jei staiga liaučiausi galvojęs? Prasidėtų nauja forma kitapus, panaši į šį ribotumą šiapus, o gal stotų amžina tamsa ir nesąmoningumas?

Būčiau kvailas bergždžiai leisdamas likusį laiką tokioms problemoms spręsti. Kažkas, gal atsitiktinumas, suteikė man progą atsiminti, kas esu. Privalau ja pasinaudoti. Jei rasiu, ko turėčiau gailėtis, atliksiu atgailą. Bet, kad gailėčiaus, pirma turiu atsiminti, ką iškrėčiau. Dėl tų kelių žinomų niekšybių Paola ar mano apgautosios našlės man jau seniai atleido. Galų gale, jei pragaras iš tiesų egzistuoja, jis – tuščias.

Prieš panirdamas į šitą miegą, namo Solaroje palėpėje radau skardinę varlę, su kuria susiejau vardą lokys Angelas ir žodžius „daktaro Ozimo karamelės“. Tai buvo žodžiai. Dabar matau.

Daktaras Ozimas – vaistininkas iš Romos prospekto, jo galva plika lyg kiaušinis, o ant nosies melsvi akiniai. Kaskart, kai einu su mama apsipirkti ir užeinam į vaistinę, daktaras Ozimas, net jei ji perka tik ritinėlį tvarsčio, nudengia aukštą stiklinį indą, pilną baltų kvapnių rutuliukų, ir man padovanoja pieninių karamelių maišelį. Žinau, nedera jų visų iškart suvalgyti, reikia taupyti, kad užtektų bent trims keturioms dienoms.

Kai kartą ėjau su mama, nepastebėjau – man dar nebuvo ketverių – jos padidėjusio pilvo, o po paskutinio apsilankymo pas daktarą Ozimą mane nuvedė aukštu žemiau ir paliko pono Pjacos globai. Ponas Pjaca gyveno dideliame kambaryje, kuris atrodė kaip pilnas gyvūnų miškas, tarsi gyvi: papūgos, lapės, katės, ereliai. Jis paaiškino, kad tuos gyvūnus, bet tik tada, kai jie patys numiršta, ne laidoja, o iškemša. Dabar sėdžiu su juo, jis dėsto žvėrių vardus ir būdą, nežinia, kiek laiko praleidžiu tame nuostabiame nekropolyje, kur mirtis atrodo maloni, šėtoniška, dvelkia tik ten užuodžiamais kvapais, turbūt tai – cheminiai preparatai, sumišę su dulkėtų plunksnų ir raugintų odų aromatais. Gražiausia mano gyvenimo popietė.

Kažkas ateina manęs paimti ir nuveda namo, kur suprantu, jog man viešint mirusiųjų karalystėje gimė sesutė. Ją, radusi kopūste, atnešė pribuvėja. Iš baltų mezginių putos kyšo mėlynai raudonas kamuolys su atsivėrusia juoda skyle, iš kurios sklinda širdį veriantis klyksmas. Man sako, kad ji sveika: gimusi sesutė taip praneša esanti laiminga, kad turi mamą, tėtį ir broliuką.

Susijaudinu, noriu tuoj pat ją pavaišinti daktaro Ozimo karamele, man paaiškina, kad gimęs kūdikis neturi dantų ir žinda tik mamos pieną. Būtų puiku svaidyti baltuosius rutuliukus į tą juodą skylę. Gal laimėčiau raudonąją žuvelę.

Bėgu prie spintelės su žaislais ir iš jos ištraukiu skardinę varlę. Nors sesutė ką tik gimė, bet žalia, kvarkianti paspaudus pilvą varlė tikrai turėtų ją pralinksminti. Nepavyksta, padedu varlę ir išeinu nustebęs. Kam reikalinga nauja sesutė? Jau geriau seni pono Pjacos paukštpalaikiai...

Skardinė varlė ir lokys Angelas. Palėpėje juos prisiminiau kartu, nes lokys Angelas susijęs su sesute, bet jau kaip mano žaidimų bendrininke, ištroškusia pieninių karamelių.

„Nučijau, liaukis, lokys Angelas nebeištvers." Kiek kartų meldžiau savo pusbrolį liautis jį kankinus... Bet jis vyresnis, lanko gimnaziją prie vienuolyno, ten visą dieną turi elgtis santūriai, vilkėti uniformą, todėl grįžęs į miestą išsilieja. Po ilgo žaislų mūšio jis paimdavo lokį Angelą į nelaisvę, pririšdavo prie lovos galo ir pradėdavo neapsakomai kankinti.

Ar seniai turėjau lokį Angelą? Jo atsiradimo atsiminimas išnyksta ten, kur, kaip sakė Gratarolas, dar nebuvome išmokę koordinuoti savo asmeninių atsiminimų. Angelas – pliušinis draugas, judamom rankom ir kojom; jis galėjo sėdėti, vaikščioti, pakelti rankas aukštyn. Buvo didelis, įspūdingas, su dviem rudom blizgančiom, žvitriom akutėm. Mudu su Ada išrinkom jį savo žaislų karalium: ir kareivėlių, ir lėlių.

Senatvinis nutriušimas jam pelnė dar daugiau pagarbos. Apraišęs tapo dar svarbesnis, ypač kai po daugelio mūšių didvyriškai neteko akies ir rankos.

Apversdavom suoliuką ir šis virsdavo valtim, piratų burlaiviu, bukanosiu ir bukagaliu Verno laivu. Lokys Angelas sėsdavo prie vairo, pasiruošęs nuotykiams tolimuose kraštuose, į laivą sulipdavo Gausybės šalies kareivėliai su kapitonu Bulve, dėl savo dydžio daug svarbesni už rimtuosius ginklo draugus, nors ir juokingesni: tie moliniai kareivėliai, dabar jau daug neįgalesni už Angelą – vieni be galvų, kiti be galūnių, su iš

trapių, išblukusių kūnų kyšančiais vieliniais kabliukais, lyg kokie Ilgšiai Džonai Silveriai. Šlovingajam laivui išplaukiant iš Kambarėlio jūros, kertant Koridoriaus vandenyną ir sustojus prie Virtuvės archipelago, Angelas didingai sėdėdavo apsuptas neūžaugų valdinių, bet tokia disproporcija mūsų nė kiek netrikdė, priešingai, džiugino jo guliveriškas stotas.

Vėliau, visada pasiruošęs šokti į pagalbą ir linkęs į visokius akrobatinius triukus, tapęs pusbrolio Nučijo pykčio protrūkių auka, lokys Angelas neteko antrosios akies, antrosios rankos, paskui ir abiejų kojų. Mudu su Ada augome, o iš suluošinto jo kūno pradėjo lįsti šiaudų kuokštai. Tėvai ėmė burbėti, kad tas nutriušęs kūnas tapo visokių gyvių ir bakterijų veisykla, ir ragino jo atsikratyti, antraip grasino patys išmesti į šiukšlyną, kai būsim mokykloje.

Ir Adai, ir man buvo gaila žiūrėti į tokį vargana numylėtąjį lepečkojį, nebepajėgiantį stovėti, kankinamą to lėto skrodimo, patiriantį žeminamą vidaus organų ištekėjimą. Sutikome, kad jis turi mirti – ne, jau yra miręs, – ir jį reikia iškilmingai palaidoti.

Ankstyvas rytas, tėtis ką tik užkūrė katilą, sušildantį visus namų radiatorius. Susibūrė iškilminga, lėta procesija: prie katilo išsirikiavo visi žaislai, vadovaujami kapitono Bulvės. Jie stovi lygiomis gretomis, ramiai, ginklu gerbdami kritusius. Aš einu nešinas pagalve, ant jos guli beveik negyvėlis, paskui mane seka visi šeimos nariai, taip pat ir ateinanti tarnaitė, suvienyti skausmingos pagarbos.

Iškilmingai kišu lokį Angelą į liepsningus Baalo nasrus. Angelas, dabar jau tik šiaudų maišas, užsiplieskia ir miršta.

Pranašiška ceremonija: po keleto mėnesių mirė ir pats katilas, pirma rijęs antracitą, paskui, šiam pradingus, anglies dulkių maišelius.

Įsisiautėjus karui baigėsi ir šie, todėl virtuvėje atgijo senoji

krosnis, panaši į tą, kurią vėliau kūrenome Solaroje, galėjusi ryti malkas, popierių, kartoną ir kažkokios suspaustos tamsiai raudonos medžiagos briketus, degusius sunkiai, lėtai ir tebuvusius liepsnos regimybe.

Lokio Angelo mirtis manęs neskaudina ir neužplūsta ilgesys. Gal tai jutau kiek vėliau, gal jį atsiminiau, kai šešiolikmetis vėl grįžau į netolimą praeitį, bet ne dabar. Dabar nejaučiu laiko tėkmės. Palaimingai gyvenu amžinoje dabartyje. Matau Angelą jo laidotuvių dieną ir jo pergalių dienomis, galiu keliauti nuo vieno atsiminimo prie kito ir kiekvieną išgyvenu kaip *hic et nunc**.

Jei tokia yra amžinybė – ji nuostabi, kodėl turėjau laukti šešiasdešimt metų, kad jos nusipelnyčiau?

O Lilės veidas? Turėčiau jį matyti, tačiau atsiminimai lanko mane po vieną, savo pasirinkta tvarka. Tereikia laukti. Tiesą sakant, neturiu ką daugiau veikti.

* Čia ir dabar (*lot.*).

Sėdžiu koridoriuje, prie „Telefunken“. Transliuoja pjesę. Tėtis jos klausosi, aš sėdžiu jam ant kelių, čiulpdamas nykštį. Nesuprantu istorijos, tų visų šeimyninių tragedijų, neištikimybės, atleidimo, tačiau tie tolimi balsai mane migdo. Einu miegoti, prašau palikti praviras duris – noriu matyti šviesą koridoriuje. Jau ankstyvoje vaikystėje tapau labai gudrus, įtariu, kad Trijų karalių dovanas perka tėvai. Ada jais tiki, negaliu sugriauti mažos mergaitės iliuzijų, ir sausio šeštosios naktį iš paskutiniųjų stengiuosi neužmigti, kad išgirsčiau, kas vyksta. Girdžiu, kaip dedamos dovanos. Kitą rytą vaidinsiu džiaugsmą ir nuostabą dėl įvykusio stebuklo: esu gudreiva, nenoriu, kad tas žaidimas liautųsi.

Aš daug žinau. Nujaučiu, kad vaikai gimsta iš motinos pilvo, bet to nesakau. Motina su draugėmis kalbasi apie moteriškus reikalus (toji, hmm, laukiasi, o anai, hmm, kiaušidžių ataugos), kažkuri ją nutildo, tardama, kad greta vaikas, mama atsako: nesvarbu, tokio amžiaus jie dar kvailiukai. Seku iš už durų ir gilinuos į gyvenimo paslaptis.

Atidaręs lenktas mamos komodos dureles, paimu knygą, Džovanio Moskos „Netiesa, kad yra mirtis“ – santūrią ir ironišką elegiją apie kapinių gyvenimo grožį ir malonumą gulėti po jaukia žemės antklode. Man patinka tas mirties kvietimas, gal tai pirmasis mano susitikimas su mirtimi, ankstesnis už žaliuosius didvyrio Valentės baslius. Tačiau vieną rytą, penktajame skyriuje, švelnioji Marija, kuriai silpnumo akimirką padeda duobkasys, įsčiose pajunta plazdant sparnus. Iki tos vietos autorius buvo labai drovus, jis tik užsiminė apie nelaimingą meilę ir gimsiančią būtybę. Tačiau dabar jis pateikia bauginamai realistinį aprašymą: „Nuo to ryto jos įsčios atgijo, jose netilo plazdėjimas ir šnaresys, nelyginant narvelyje su žvirbliais... Kūdikis judėjo“.

Pirmą kartą skaitau apie nėštumą, aprašytą nepakeliamai

tikroviškais žodžiais. Tai, ką sužinau, manęs nestebina, nes tik patvirtina tai, ką ir pats jau supratau. Bet baugina mintis, kad kas nors gali užklupti mane skaitant šį draudžiamą tekstą ir suprasti, kad aš žinau. Jaučiuosi nusidėjęs, nes sulaužiau draudimą. Padedu knygą atgal į komodą, stengdamasis pašalinti visus įsibrovimo pėdsakus. Žinau paslaptį ir jaučiuosi kaltas ją žinodamas.

Tai atsitiko daug anksčiau, nei pabučiavau gražiosios aktorės lūpas „Novella" žurnalo viršelyje, tai siejasi su gimimu, ne seksu. Kaip pirmykščiai žmonės, kurie, sakoma, niekada taip ir nesuprato tiesioginio ryšio tarp lytinio akto ir nėštumo (devyni mėnesiai – visa amžinybė, sakydavo Paola), ir aš ilgai užtrukau, kol suvokiau paslaptingąjį ryšį tarp sekso – suaugusiųjų reikalo – ir vaikų.

Mano tėvams nerūpi, kad aš galiu turėti trikdančių jausmų. Matyt, jų karta juos patyrė pavėluotai, arba jie jau užmiršo savo vaikystę. Mes su Ada einame įsikibę tėvų rankų, susitinkam pažįstamą, tėtis jam sako, kad einam žiūrėti „Aukso miesto", šis nužvelgia mus, vaikus, gudriai nusišypso ir sušnibžda, kad filmas „riebokas". Tėtis nerūpestingai atšauna: „Ką gi, teks juos laikyti". Ir aš apmirusia širdim stebiu Kristinos Sonderbaum glamones.

Namo Solaroje koridoriuje, pagalvojęs apie žodžius „Žemės rasės ir tautos", prisiminiau plaukuotą vulvą. Išties regiu save su keletu draugų, gal dar vidurinės mokyklos laikais, vieno iš jų tėvo studijoje, kur stovi Bjasučio knyga „Žemės rasės ir tautos". Greitai verčiame lapus iki puslapio, kur pavaizduotos moterys kalmukės, *à poil**, ir matyti jų lytiniai organai, tikriau, tos vietos plaukai. Kalmukės, moterys, kurios pačios savo parduoda.

* Nuogas (*pranc.*).

Aš vėl rūke, jis karaliauja virš užtemdyto miesto tamsos; miestas stengiasi išnykti iš dangiškų priešų lėktuvų akių, šiaip ar taip, jis išnyksta iš manųjų, žvelgiančių nuo žemės. Einu per rūką, kaip paveikslėlyje iš pirmosios skaitinių knygos, laikydamas už rankos tėtį su tokia pat „Borsalino" skrybėle kaip pono knygos paveikslėlyje, tik prastesniu apsiaustu – labiau nutrintu ir nuolaidžiais reglano pečiais. Mano apsiaustėlis dar labiau nušiuręs, su kilpelės pėdsaku dešinėje, taigi pasiūtas iš seno tėvo apsiausto išvartos. Dešinėje rankoje tėtis laiko ne pasivaikščiojimo lazdelę, o elektrinį žibintą, kuris veikia ne maitinamas baterijų, o dėl trinties, kaip dviračio žibintas, keturiais pirštais spaudžiant gaiduką. Ir tyliai zyzia, apšviesdamas šaligatvį tiek, kad užtektų pamatyti laiptelį, namo kampą, kryžkelę, paskui pirštai atleidžia gaiduką ir šviesa išblėsta. Einame dar dešimt žingsnių, atsimindami matytą kelią, panašiai, kaip skrendant be šviesų, tada ir vėl akimirką įjungiamas žibintas.

Rūke sutinkame kitų šešėlių, retkarčiais pašnibždom pasisveikiname, tikriausiai tinka šnibždėti, nors, pagalvojus, bombonešių lakūnai gali pamatyti šviesą, tačiau tikrai negirdi garsų, galėtume žingsniuoti rūke net plyšodami visa gerkle. Bet niekas to nedaro, mūsų tylėjimas tarsi akina rūką saugoti mūsų žingsnius, paversti nematomais ir mus, ir gatves.

Ar tikrai reikia laikytis tokio griežto užtemdymo? Gal tik sau nuraminti, nes kai priešai susiruošė bombarduoti – jie atskrido dieną. Nakties tyloje sukaukė sirenos. Mama verkdama pažadina mus, vaikus – verkia ne bijodama bombų, o dėl mūsų pertraukto miego, – ant naktinių užvelka apsiaustėlius ir lipame žemyn į slėptuvę. Ne tą, kur po mūsų namu, ten tik rūsys, sutvirtintas statramsčiais ir smėlio

maišais, o į namo kitapus gatvės slėptuvę, jis pastatytas trisdešimt devintaisiais, jau numatant būsimąjį karą. Į ją einam ne per tvorelėmis atitvertus kiemus, o sukame aplink kvartalą, bėgte, tikėdamiesi, kad sirenos sukaukė, kai lėktuvai dar buvo toli.

Priešlėktuvinė slėptuvė jauki, jos betoninės sienos tarpais aprasojusios, slopi šilta šviesa, suaugusieji sėdi ant suolų šnekučiuodamiesi, mes, vaikai, lakstome viduryje. Į priešlėktuvinės gynybos slėptuvę sprogimai atsklinda prislopinti, niekas neabejoja, kad bombai pataikius ant namo slėptuvė išlaikys. Tai netiesa, bet gerai nuteikia. Oriai vaikštinėja namų bendrijos vyriausiasis, jis – mano pradinės mokyklos mokytojas Monaldis, kiek sutrikęs, kad nespėjo apsirengti milicijos centuriono uniformos su skvadristo apdovanojimais. Anuomet Žygio į Romą dalyvis buvo nelyginant Napoleono didžiųjų kovų veteranas ir tik po keturiasdešimt trečiųjų rugsėjo aštuntosios senelis man paaiškino, jog tai buvo lazdomis ginkluotų vištvagių pasivaikščiojimas, ir jei karalius būtų įsakęs, bet kuris pėstininkų būrys būtų dar pusiaukelėje sutrynęs juos į miltus. Tačiau karalius buvo Greitosios Kojelės ir jo kraujas buvo prisotintas išdavystės.

Taigi mokytojas Monaldis vaikštinėja tarp gyventojų, ramina juos, rūpinasi nėščiomis moterimis, aiškina, jog tai – mažos aukos galutinės pergalės labui. Sukaukia pavojaus pabaigos sirena, šeimos pabyra į gatvę. Vienas vyriškis, kurio niekas nepažįsta – jis pasislėpė mūsų slėptuvėje gatvėje užkluptas pavojaus sirenos – prisidega cigaretę. Mokytojas Monaldis suima jį už rankos ir sarkastiškai klausia, ar šis žino, kad vyksta karas ir miestas užtemdytas.

– Net jei virš mūsų vis dar skraidytų bombonešis, pilotas neįžiūrėtų degtuko liepsnelės, – atsako vyriškis ir užsirūko.

– Jūs tuo tikras?

– Aišku, tikras. Esu kapitonas pilotas, skraidau bombonešiais. Ar jums teko bombarduoti Maltą?

Tikras herojus. Mokytojas Monaldis sprunka putodamas pykčiu, žmonės linksmai komentuoja: sakiau, jis tik muilo burbulas, visi tokie, kas veržiasi vadovauti.

Mokytojas Monaldis, jo herojinės rašinėlių temos. Regiu save vakare, prie manęs stovi tėtis ir mama. Rytoj klasėje reikės rašyti rašinėlį atrankiniam „Kultūros ir meno" konkurso turui.

– Kad ir kokia būtų tema, ji bus apie Dučę ir karą. Todėl pasiruošk gražių sakinių, kurie darytų įspūdį. Tarkim, *ištikimi ir nepalaužiami Italijos ir jos civilizacijos sergėtojai* – tai toks sakinys, kurį visur kur gali pavartoti, – sako mama.

– O jei tema bus apie mūšį dėl grūdų?

– Vis tiek rasi, kur jį įterpti, reikia tik trupučio vaizduotės.

– Atsimink, jog *kareiviai savo krauju laisto degančius Marmarikos smėlynus*, – pataria tėtis. – Ir nepamiršk, kad *mūsų civilizacija yra nauja, herojinė ir šventa*. Tai visada daro gerą įspūdį. Net jei kalbama apie mūšį dėl grūdų.

Jie nori, kad sūnus gautų gerą pažymį. Teisingas siekis. Jei nori gauti gerą pažymį už žinias apie lygiagretes – ruošiesi iš geometrijos vadovėlio, jei turi kalbėti kaip Balila, bandai išmokti mąstyti kaip Balila. Ir nereikia klausti, teisinga tai ar neteisinga. Mano tėvai to nežinojo, bet ir penktasis Euklido dėsnis galioja tik realiai neegzistuojantiems plokštiems paviršiams. Režimas buvo plokščias paviršius, prie kurio visi prisitaikė. Nepaisant gaubtasienių sūkurių, kuriuose lygiagretės sueina į vieną tašką ar beviltiškai išsiskiria.

Dar vienas trumpas epizodas, matyt, nutikęs prieš kelerius metus. Klausiu:

– Mama, kas yra revoliucija?

– Tai toks dalykas, kai darbininkai paima valdžią ir nukapoja galvas visiems tarnautojams, tokiems kaip tavo tėvas.

Dvi dienos po rašinėlio nutiko tas nutikimas su Brunu. Brunas, dvi katės akys, smailūs dantys ir baltai lopiniuota pilka žiurkės galva – lyg nuo alopecijos* ar impetigos**. Tai buvo šašų pėdsakai. Vaikų iš vargingų šeimų galvos visada būdavo šašuotos – dėl nešvaros namie ir vitaminų stokos. Pradžios mokykloje mudu su De Karoliu buvome klasės turčiai, taip anuomet manyta, nes mudviejų šeimos priklausė tam pačiam visuomenės sluoksniui kaip mokytojas: aš – todėl, kad mano tėvas vaikščiojo pasirišęs kaklaryšį, o mama nešiojo skrybėlaitę (taigi buvo ne moteris, o ponia), De Karolis – todėl, kad jo tėvas turėjo nedidelę audinių krautuvėlę. Kiti vaikai buvo iš žemesnių sluoksnių, su tėvais kalbėdavosi tarmiškai, todėl darydavo rašybos ir gramatikos klaidų, o neturtingiausias iš visų buvo Brunas. Jo mokyklinis apsiaustėlis buvo juodas, sudriskęs, be baltos apykaklės, o jei šioji retkarčiais ir būdavo, tai purvina ir nudryžusi; aišku, jis neturėjo ir žydrojo kaspino, kokį segėdavo kiti pasiturintys vaikai. Bet turėjo šašų, todėl būdavo plikai skustas – vienintelis jo šeimai žinomas gydymas, taip pat ir nuo utėlių, – su nukritus šašams likusiais baltais lopais išmargintu kiaušu. Menkavertiškumo stigmos. Mokytojas nebuvo blogas žmogus, bet kaip skvadristas jautė pareigą auklėti mus vyriškai ir negailėdavo smarkių antausių. Niekada nemušdavo tik mudviejų su De Karoliu – žinojo, kad pasiskųsim tėvams, o šie buvo jam lygūs. Gyvenome viename kvartale ir jis pasisiūlė kasdien po pamokų parlydėti mane namo, kartu su savo sūnum, kad tė-

* Plaukų slinkimas.

** Pūlinga odos liga.

vui nereikėtų trukdytis ir eiti manęs pasitikti. O gal todėl, kad mano motina buvo mokymo dalies vedėjos pusseserė.

Brunas antausių gaudavo kasdien, nes buvo labai judrus, taigi blogai elgdavosi, ir ateidavo į mokyklą riebaluotu apsiaustu. Jį nuolat bausdavo – statydavo už lentos.

Kartą Brunas atėjo į mokyklą po kelių be pateisinamos priežasties praleistų dienų ir mokytojas jau raitojosi rankoves, tik staiga Brunas prapliupo verkti ir kūkčiodamas išlemeno, kad mirė jo tėvas. Mokytojas susijaudino, nes ir skvadristai turi širdį. Tiesa, socialinį teisingumą jis suprato kaip labdaros auką ir visų mūsų paprašė surengti rinkliavą. Matyt, mūsų tėvai irgi turėjo širdis, nes kitą dieną kiekvienas atėjo į mokyklą nešinas kas pinigais, kas padėvėtu drabužiu, kas uogienės stiklainiu ar kepalu duonos. Brunas sulaukė savosios solidarumo akimirkos.

Tačiau tą patį rytmetį, per pasivaikščiojimą kieme, jis ėmė ropoti keturiom ir visi pagalvojom, kad yra tikrai nedoras vaikas, jei taip elgiasi vos mirus tėvui. Mokytojas jam išrėkė, kad jis stokoja elementaraus dėkingumo jausmo. Kelios dienos našlaitis, ką tik apdovanotas klasės draugų, o jau linkęs nusikalsti: dėl savo prigimties jau niekada nebus išganytas.

Aš, antraeilis šios mažosios dramos veikėjas, pajutau šiokių tokių dvejonių. Jų kilo jau kitą rytą po rašinėlio, kai pakirdau sunerimęs, svarstydamas, ar tikrai mylėjau Dučę, ar buvau tik taip rašęs veidmainis vaikas. Matydamas keturiomis ropojantį Bruną, supratau tai buvus jo orumo proveržį, atsaką į pažeminimą, kurį patyrė dėl mūsų ašaringo dosnumo.

Dar aiškiau tą supratau rytojaus dieną, per vieną iš fašistinių šeštadienio susirinkimų, kai išsirikiavome uniformuoti: mūsų uniformos buvo dailios ir naujos, Bruno – vargana kaip ir jo kasdienis apsiaustas, su blogai parištu žydruoju kaklaraiščiu. Turėjome duoti Priesaiką. Centurionas skaitė: „Die-

vo ir Italijos vardu prisiekiu vykdyti Dučės įsakymus ir atiduoti visas savo jėgas, o prireikus ir savo kraują, Fašistinės revoliucijos reikalui. Prisiekite!“ Ir visi turėjome sakyti: „Prisiekiu!“ Mes šaukėme „*lo giuro*, prisiekiu!“, o Brunas stovėjo greta manęs ir aiškiai girdėjau, kai jis sušuko: „Arturo!“ Maištavo. Pirmąkart susidūriau su maišto aktu.

Maištavo savo iniciatyva ar todėl, kad jo tėvas buvo girtuoklis ir socialistas, kaip knygoje „Italijos vaikai pasaulyje“? Dabar suprantu: Brunas buvo pirmasis, išmokęs mane deramai reaguoti į mus užspaudusią retoriką.

Nuo rašinėlio, kurį rašiau būdamas dešimties, iki penktoje pradžios mokyklos klasėje parašytos kronikos, kai jau buvau vienuolikos, pasikeičiau paveiktas Bruno pamokos. Jis buvo anarchistas revoliucionierius, aš – skeptikas, jo *Arturo!* virto mano nedūžtančia stikline.

Dabar, komos tyloje, geriau suprantu, kas man atsitiko. Ar tai jau tas praregėjimas, kurį patiria žmogus paskutinę akimirką, ir tą pat akimirką, kaip Martinas Idenas, viską supranta, bet, vos supratęs, liaujasi žinojęs? Aš, kuriam paskutinė akimirka dar neatėjo, turiu pranašumą prieš mirštantįjį. Suprantu, žinau ir net atsimenu (dabar), kad žinau. Gal esu išrinktasis?

16. ŠVILPIA VĖJAS

Norėčiau atsiminti Lilę... Kaip atrodė Lilė? Iš snaudulio suodžių išnyra vaizdai, bet ne jos...

Normalus žmogus tartų sau: noriu atsiminti praėjusių metų atostogas. Jei išsaugojo menkiausią jų pėdsaką – atsimins. Aš – negaliu. Mano atmintis nariuota lyg soliteris, bet, kitaip nei jis, neturi galvos, ji sukiojasi labirinte ir kiekvienas taškas gali būti kelionės pradžia ar pabaiga. Turiu laukti, kad atsiminimai ateitų patys, pagal savitą nepriklausomą logiką. Taip einama rūke. Saulėje matai toli ir nusprendęs gali pakeisti kryptį, kad sutiktum tą, ką norisi sutikti. Rūke tas kažkas artėja prie tavęs, bet to nežinai, kol neatsiduri prie pat.

Gal tai normalu, negali visko turėti tą pat akimirką, atsimeni grandelę po grandelės. Ką sakė Paola apie psichologų pamėgtą magišką septynetą? Iš sąrašo lengvai atsimeni maždaug septynis elementus, toliau – nebeįveiki. Net ir septynis sunkiai. Kokie septynių nykštukų vardai? Gudrutis, Niurzgutis, Smagutis, Čiaudutis, Vargutis, Drovutis... Ir paskutinis? Visada pritrūksta septintojo nykštuko. O septyni Romos karaliai? Romulas, Numas Pompilijus, Tulijus Ostijus, Servijus Tulijus, Tarkvinijus Priskas, Tarkvinijus Puikusis... Ir septinţas? A, Kvaišutis.

Mano pirmasis atsiminimas, rodos, yra lėlė karinio orkest-

ro būgnininko drabužiais – balta uniforma ir kepuraitė su snapeliu, – prisukta ji mušdavo būgnelį. Ar tai iš tikrųjų ji, ar aš ją pamačiau vėliau, klausydamas tėvų atsiminimų? O gal tai vaizdelis su figmedžiu: aš stoviu po medžiu, kaimietis Kvirinas kopėčiomis lipa nuskinti man skaniausios figos, tik tada dar nemokėjau ištarti žodžio *figa* ir sakydavau *siga*?

Paskutinis atsiminimas: Solaroje žiūriu į *in-folio*. Ar Paola ir kiti suprato, ką laikiau rankose prieš netikėtai užmigdamas? Jie turi atiduoti knygą Sibilei, nedelsdami, jei gulėsiu ilgus metus, jie nebeišsimokės, turės parduoti studiją, paskui Solarą, ir dar pritrūks, o *in-folio* dėka galėčiau taip gulėti amžinai, prižiūrimas dešimties slaugių, jos aplankytų mane kartą per mėnesį ir gyventų savo gyvenimą.

Į mane artėja kažkokia išsiviepusi figūra, rankomis rodydama nepadorų ženklą. Priartėjusi ji apgaubia mane ir ištirpsta migloje.

Prasilenkiu su būgnininku, ant jo galvos kepuraitė su snapeliu. Slepiuosi senelio glėbyje. Priglaudžiu skruostą prie jo liemenės, uodžiu pypkės kvapą. Senelis rūkė pypkę ir dvelkė tabaku. Kodėl Solaroje neradau jo pypkės? Tie netikšos dėdė su dėdiene ją išmetė, jiems ji neatrodė brangi – degtukų nusvilinta galva, – išmetė ją kartu su plunksnakočiais, geriamuoju popieriumi, gal akiniais, skylėtomis kojinėmis ir paskutine artipilne tabako dėžele.

Rūkas sklaidosi. Atsimenu keturiomis ropojantį Bruną, bet neatsimenu tos dienos, kai gimė Karla, kai gyniau diplominį darbą, kai pirmą kartą susitikau su Paola. Iki tol neatsiminiau nieko, dabar atsimenu pirmuosius savo gyvenimo metus, bet neatsimenu, kada Sibilė pirmąkart atėjo pas mane į studiją ieškoti darbo, nei kada parašiau savo paskutinį eilėraštį. Negaliu atsiminti Lilės Sabos veido. Jei atsiminčiau jį – tas miegas įgautų prasmę. Neatsimenu Lilės veido, – jo ieškojau kiekviename veide visą savo – suaugėlio – gyvenimą, – bet dar neatsimenu savo – suaugėlio – gyvenimo, nė to, ką ateidamas į savo – suaugėlio – gyvenimą norėjau užmiršti.

Turiu palaukti arba pasiruošti amžinai keliauti pirmųjų šešiolikos metų takais. Gal užtektų, jei vėl patirčiau kiekvieną akimirką, kiekvieną įvykį, jei dar šešiolika metų likčiau tokios būsenos. Man to pakaktų, būčiau perkopęs septyniasdešimt šešerius, taigi gerokai įamžėjęs... O Paola svarstytų: gal reikia atjungti aparatus.

Nejau telepatija neegzistuoja? Galėčiau susitelkti į Paolą ir įtemptai galvodamas pasiųsti jai žinią. Arba pabandyti paveikti tyrą, neužterštą vaiko protą. „Pranešimas Sandrui, pranešimas Sandrui, čia Pilkasis Erelis iš „Fernet Branca“*, čia

* Itališka trauktinė, kurios etiketėje yra karališkojo erelio atvaizdas.

Pilkasis Erelis, atsakykite. Jungiu..." Jei tik jis man atsakytų: „*Roger**, Pilkasis Ereli, girdžiu tave gerai ir aiškiai..."

Mieste nuobodu. Mes, keturi trumpakelniai, žaidžiame gatvėje prie namų, per valandą ja pravažiuoja vos vienas automobilis – važiuoja lėtai. Mums leidžia ten žaisti. Žaidžiame rutuliukais – vargana pramoga, prieinama ir tiems, kurie neturi kitokių žaislų. Rutuliukai rudi moliniai ir stikliniai – skaidrūs, su raštais arba pieno baltumo, su raudonomis gyslomis. Pirmasis žaidimas – duobutė: iš gatvės vidurio tiksliai braukiant smilium per nykštį (šaunesni moka braukti nykščiu per smilių) rutuliukas nuspriegiamas į prie šaligatvio iškastą duobutę. Yra tokių, kurie įspriegia rutuliuką į duobutę iš pirmo karto, bet galima ir etapais. Kitas žaidimas – *spanna ceta*, Solaroje jį vadino *cicca spanna*. Panašiai kaip žaidžiant petanką**: reikia numesti rutuliuką kuo arčiau pirmojo, bet ne arčiau nei per *spanna* – kitaip tariant, keturių suglaustų rankos pirštų nuo mažylio iki smiliaus atstumą.

Žaviuosi mokančiais įsukti vilkiuką. Ne tokį, kokiais žaidžia turtingi vaikai – metalinį, su spalvotais dryžiais, įsukamą keliskart spustelint ašies bumbulą, kuris paleidus sukasi piešdamas spalvingus sūkurius, o medinį vilkiuką, vadinamą *pirla* arba *mongia* – tokį pūstašonį kūgį, pilvotą kriaušę su vinim apačioje ir spirale įrėžtu grioveliu. Tą griovelį reikia apvynioti virvele, paskui staiga patraukti už galo: virvelė išsivynioja ir vilkiukas sukasi. Ne kiekvienas moka jį įsukti, aš nemoku, esu išlepintas brangesnių ir lengviau valdomų vilkiukų, ir kiti iš manęs šaiposi.

Tądien negalime žaisti – gatvėje kažkokie ponai su švar-

* Amerikiečių pilotų žargonu: supratau, signalas priimtas.

** Tradicinis lauko žaidimas rutuliais.

kais ir kaklaryšiais kapliuoja žoles. Jie dirba liūdnai, neskubėdami, vienas iš jų mus užkalbina ir klausia, ką žaidžiame rutuliukais. Jis sako vaikystėje žaisdavęs apskritimą: kreida ant šaligatvio ar pagaliuku ant žemės nubrėždavo apskritimą, į jo vidurį suridendavo rutuliukus, paskui didžiausiu rutuliuku bandydavo išmušti kitus rutuliukus iš apskritimo, laimėdavo tas, kuris jų išmušdavo daugiausia. „Pažįstu tavo tėvus, – tarė jis man, – perduok jiems linkėjimų nuo pono Feraros*, kuris turi skrybėlių krautuvėlę."

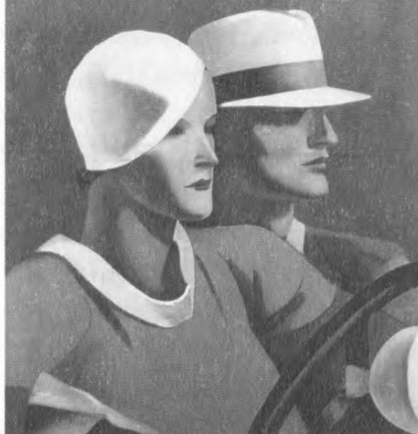
Namuose papasakojau, ką mačiau. „Tai – žydai, – tarė mama, – juos varo dirbti viešųjų darbų." Tėtis užvertė akis į lubas, teišspausdamas „ba!". Vėliau užsukau pas senelį į krautuvę ir paklausiau, kodėl žydus varo dirbti. Senelis liepė sutikus elgtis su jais mandagiai, nes jie – dori žmonės, bet dabar jis man nieko nepasakos, esu dar per mažas. „Niekam apie juos nesakyk, ypač mokytojui." Kai ateis laikas, senelis, pažadėjo, man viską papasakos. *Jei pasisuks.*

Svarsčiau, kaip gali žydai pardavinėti skrybėles: tos, kurias matydavau plakatuose ar žurnalų reklamose, buvo labai prabangios ir elegantiškos.

Tačiau tuomet žydai man ne ką terūpėjo. Tik vėliau, jau Solaroje, senelis parodė 1938 metų laikraštį, kuriame buvo paskelbtas Rasių įstatymas, tačiau trisdešimt aštuntaisiais buvau tik šešerių ir laikraščių dar neskaitydavau.

Vieną dieną nebepamačiau pono Feraros ir kitų vyrų, kapliavusių grindinį. Pamaniau, kad juos paleido namo, nes bausmė jau atlikta. Tačiau po karo išgirdau, kaip kažkas pasakė motinai, kad ponas Ferara mirė Vokietijoje. Daug dalykų sužinojau po karo: ir kaip gimsta vaikai (o ir apie kitas

* Italijoje žydiškos pavardės dažniausia yra tokios pat kaip miestų ar miestelių pavadinimai.

tam reikalingas prielaidas prieš devynis mėnesius), ir kaip miršta žydai.

Solaroje mano gyvenimas pasikeitė. Mieste buvau melancholiškas vaikas, tik kelias valandas per dieną žaisdavęs su mokyklos draugais. Likusį laiką leisdavau užlindęs kur nors su knyga ar važinėdamas dviračiu. Smagiausių akimirkų patirdavau senelio krautuvėlėje: jis kalbėdavosi su pirkėjais, aš naršydavau, akinamas nuolatinių atradimų, taip dar labiau pagilindamas savo vienatvę ir apsigyvendamas vaizduotės sukurtame pasaulyje.

Solaroje vienas eidavau į mokyklą miestelyje, lakstydavau po laukus ir vynuogynus, buvau laisvas, o prieš mane plytėjo neištirtos žemės. Turėjau daug draugų, su kuriais kartu siausdavom. Pagrindinis mūsų tikslas buvo įkurti savo būstinę.

Dabar gyvenimą Oratorijoje* matau nelyginant filmą. Jau ne kaip grandelių vėrinį, o kaip ištisinę juostą...

Būstinė nebūtinai turėjo būti namas su stogu, sienomis ir durimis. Jai puikiai galėjo tikti ir kokia nors sienos išgriuva ar įduba, kurią gali uždengti šakomis ir lapais, palikdamas tik šaudymo angą, pro kurią seki visą slėnį ar bent kokią lomą. Iškišk pro ją pagalį ir šaudyk lyg iš automato. Kaip ir Džarabube, mus nugalėti galėjo tik badas. Pradėjome lankytis Oratorijoje, nes greta jos teritoriją juosusios sienos radome labai tinkamą vietą būstinei. Galėjome iššaudyti visus dvidešimt du sekmadieninių futbolo varžybų žaidėjus. Oratorijoje mūsų niekas nevaržė, tik šeštą valandą vykdavo katekizmo pamoka ir palaiminimas, bet likusį laiką leidom kaip tinkami. Ten buvo medinė karuselė, keletas sūpynių, teatriukas, – jame pirmą kartą vaidinau spektaklyje „Mažasis paryžietis“. Ten išmokau to vaidybos meno, vėliau iškėlusio mane Lilės akyse.

Į Oratoriją ateidavo ir vyresnių vaikų, net jaunuolių – mums jie atrodė labai seni, – jie žaisdavo stalo tenisą arba kortomis, bet ne iš pinigų. Oratorijai vadovavo don Konjasas, šaunus dvasininkas, nereikalaudavęs iš jų tikėjimo išpažinimo, jam pakako, kad jie eina čia, o ne važiuoja dviračiais į miestą, į Raudonuosius namus – visoje apylinkėje garsų viešnamį, rizikuodami pakliūti į bombardavimą.

Po rugsėjo aštuntosios Oratorijoje pirmąkart išgirdau kalbas apie partizanus. Pradžioje tai buvo vaikinai, bandę išsisukti nuo Socialinės respublikos kariuomenės ar pabėgę nuo vokiečių, norėjusių išvežti juos darbams į Vokietiją. Paskui

* Pastatų kompleksas prie parapinės bažnyčios, skirtas vaikų kultūrinei veiklai ir poilsiui.

juos pradėta vadinti maištininkais, nes taip jie vadinti oficialiuose pranešimuose. Ir tik po keleto mėnesių, kai sužinojome, kad dešimt iš jų sušaudyta – vienas buvo iš Solaros, – o Londono radijas pradėjo transliuoti specialius jiems skirtus pranešimus, pradėjom juos vadinti partizanais arba – tas vardas jiems labiau patiko – patriotais. Miestelyje juos mylėjo, nes jie buvo vietiniai, o kai pasirodydavo, jau su pravardėm – Garbanius, Žaibas, Mėlynbarzdis ar Galiūnas, juos vadindavo tikraisiais vardais, kaip anksčiau. Daugelį buvau matęs Oratorijoje, kortomis lošiančius šluotą, su išaugtiniais, sudriskusiais švarkais, dabar jie turėjo kepuraites su snapeliais, buvo susijuosę šovininių juostomis, ginkluoti automatais, su rankinėmis granatomis prie diržų, kai kurie dar turėjo ir dėklus su pistoletais. Jie vilkėjo raudonais marškiniais arba anglų kariuomenės švarkais, arba būdavo su kelnėmis ir antblauzdžiais, panašiai kaip karališkosios kariuomenės kareiviai. Pašėlusiai gražūs.

Solaroje jie pasirodė jau keturiasdešimt ketvirtaisiais, atlėkdavo staiga ir trumpam, kai miestelyje nešeimininkaudavo Juodosios brigados. Retkarčiais nuo kalnų nusileisdavo badoljininkai, ryšintys žydras skareles, žmonės šnekėdavo, kad jie palaiko karalių ir puldami tebešaukia: „Savoja!“ Ateidavo ir garibaldininkų, tie ryšėdavo raudonas skareles, dainuodavo dainas prieš karalių ir Badolją, ir tokias, kaip ***švilpia vėjas, staugia audra, – batai kiauri, bet reikia žygiuoti, – iškovoti raudonąjį pavasarį, – kur teka ateities saulė.*** Badoljininkai buvo geriau ginkluoti, sakyta, kad anglai ginklus siunčia jiems, nes kiti yra komunistai. Garibaldininkai turėjo tokius pat automatus kaip ir Juodųjų brigadų nariai, – jų gaudavo mūšiuose ar apiplėšę ginklų sandėlį; badoljininkai buvo ginkluoti angliškais paskutinio modelio „Sten’ais“.

„Sten’ai“ buvo lengvesni už automatus, buožė tuščiavidu-

rė, tik plieno rėmas, dėtuvė kyšojo šone, o ne apačioje. Kartą vienas badoljininkas leido man iššauti. Jie patys šaudydavo, kad palaikytų formą ir pasipuikuotų prieš merginas.

Kartą atžygiavo fašistų būrys iš San Marko bataliono, traukdamas *San Marko! San Marko! – mums nebaisu, jei teks numirt.*

Žmonės šnekėjo, kad tai šaunūs vaikinai iš gerų šeimų, gal tik klaidingai pasirinkę, bet su gyventojais jie elgdavosi neatžariai, o moterų prielankumo siekdavo labai galantiškai.

O šit Juodosios brigados buvo sudarytos iš buvusių kalinių ir pataisos namų auklėtinių (ten buvo net šešiolikmečių), tie stengdavosi visus įbauginti. Tiesa, tais neramiais laikais negalėjai pasitikėti net ir San Marko vaikinais.

Einu su mama į mišias, kartu eina ponia, turinti ūkį už kelių kilometrų nuo mūsų. Ji griežia dantį ant savo pusininko, kuris ją apvaginėja. Kadangi pusininkas – raudonasis, ji tapo fašiste, bent jau tuo požiūriu, kad fašistai eina prieš raudonuosius. Išeiname iš bažnyčios, du San Marko bataliono karininkai pastebi ponias, tiesa, ne pirmos jaunystės, bet vis dar žadinančias jausmus, be to, kaip žinoma, kareiviai griebia ką gali. Jie prisiartina, tariamai norėdami kažko paklausti, nes yra ne vietiniai. Ponios jiems labai malonios (šiaip ar

taip, dailūs vaikinai), klausia, kaip jie jaučiasi toli nuo namų. „Mielosios ponios, mes kaunamės, kad grąžintume mūsų šaliai garbę, kurią sutepė išdavikai“, – atsako vienas iš jų. Kaimynė pritaria: „Teisingai, šaunuoliai, jūs ne tokie kaip toks mano pažįstamas ponas“.

Vienas jaunuolis keistai nusišypso ir taria: „Norėtume sužinoti to pono vardą ir adresą“.

Mama išblykšta, paskui parausta, bet puikiai išsisuka: „Žinot, leitenante, mano draugė kalbėjo apie tokį vyrą iš Asčio, anksčiau jis čia atvažiuodavo, bet dabar – kas žino, kur jis, girdėjau, išvežtas į Vokietiją“.

„Taip jam ir reikia“, – nusišypso leitenantas ir daugiau nekamantinėja. Atsisveikiname. Einant namo mama pro sukąstus dantis neapdairiajai mūsų kaimynei mesteli, kad šiais laikais reikia galvoti, ką sakai, nes lengva pastatyti žmogų prie sienos.

Granjola. Jis lankydavosi Oratorijoje. Norėjo, kad jo vardą kirčiuotų Grànjola, bet visi jį vadino Granjòla, kaip šūvių papliūpa. Jis sakydavo esąs taikus žmogus, o draugai jam atsikirsdavo: „Kurgi, kurgi, žinome...“ Šnibždėta, kad jis palaiko ryšį su garibaldininkų būriais kalnuose, kažkas net sakė, jog jiems vadovauja ir labiau rizikuoja gyvendamas miestelyje nei kalnuose, nes jei kurią dieną jį susektų – sušaudytų kaip dukart du.

Granjola irgi vaidino „Mažajame paryžietyje“ ir mes susidraugavom. Norėjo išmokyti mane lošti vežimą. Kažkodėl su suaugusiais jis jautėsi nejaukiai, tad valandų valandas plepėdavo su manim. Gal dėl savojo – pedagoginio – pašaukimo, nes buvo mokytojas. O gal todėl, kad kalbėdavo keistus dalykus ir kiti jį būtų apšaukę šventvagiu, galėjo pasitikėti tik vaiku.

Jis man parodydavo slapta platinamus atsišaukimus. Neduodavo jų, sakydamas, kad kiekvienas sučiuptas su tokiu lapeliu būtų sušaudytas. Taip sužinojau apie skerdynes Romos Fosė Ardeatine priemiestyje. „Mūsų draugai ir išėjo į kalnus, kad tokie dalykai nepasikartotų. O vokiečiams *kaputt*!“ – sakydavo Granjola.

L'ITALIA LIBERA

ORGANO DEL PARTITO D'AZIONE

LA LOTTA CONTRO IL NAZISMO UNICA POSSIBILITA' DI RINASCITA

Il posto dell'Italia nella guerra di liberazione

I volontari della libertà

Avanti!

GIORNALE DEL PARTITO SOCIALISTA ITALIANO DI UNITÀ PROLETARIA

Sulla fossa dei 500 fucilati di Roma la Nazione raccoglie un monito di lotta!

Esecrazione

Il riconoscimento sovietico del Governo Badoglio

Jis pasakojo, kad partijos, leidusios tuos atsišaukimus, egzistavo dar iki fašizmo ir išliko pogrindyje, užsienyje, o jų vadai dirbdavo paprastais mūrininkais, bet kartais Dučės pakalikai juos surasdavo ir užtvatindavo lazdomis.

Granjola kažką dėstė amatų mokykloje, rytais jis išvažiuodavo dviračiu ir grįždavo popietei įpusėjus. Paskui liovėsi mokytojauti, vieni kalbėjo, todėl, kad visu kūnu ir siela galėtų priklausyti partizanams, kiti murmėjo, kad nebegalėjo mokyti, nes susirgo džiova. Išties Granjola atrodė kaip džiovininkas: pilkšvas veidas, liguistai rausvi, įdubę skruostai, nuolatinis kosulys. Iškirmiję dantys, šlubas, sukumpęs – lyg tu-

rėtų kuprelę, atsikišusiomis mentėmis, nuo kaklo atsiknojusia švarko apykakle – drabužiai karojo ant jo kaip maišas. Teatre jam visada tekdavo piktadario arba luošo paslaptingo dvaro prižiūrėtojo vaidmenys.

Visi kalbėjo, kad jis – išminties bokštas, daug kartų kviestas dėstyti universitete, bet nesutikęs iš meilės savo mokiniams. „Melas, – tarė jis man. – Jambai, visada mokiau tik vargšų mokyklose, kaip mokytojo padėjėjas, nes per tą sumautą karą nė nebaigiau universiteto. Dvidešimties mane išsiuntė triuškinti kaulų Graikijai, buvau sužeistas į kelį, nesvarbu, nelabai matyti, bet tuose pelkynuose pasigavau bjaurią ligą ir nuo to laiko nesiliauju spjaudytis krauju. Jei tas Bukagalvis* pakliūtų man į rankas, nežudyčiau jo, nes, deja, esu bailys, bet taip išspardyčiau užpakalį, kad visą likusį gyvenimą negalėtų sėdėti, judošius."

Paklausiau, kodėl vaikšto į Oratoriją, nes visi kalbėjo, kad jis – ateistas. Pasakė ateinantis todėl, jog tai – vienintelė vieta, kur gali susitikti su žmonėmis. Be to, jis ne ateistas, o anarchistas. Tuomet dar nežinojau, kas tie anarchistai, ir jis man paaiškino, kad jie trokšta laisvės – be šeimininkų, karaliaus, valstybės ir kunigų. „Ypač be valstybės, ne taip kaip komunistai, kurie Rusijoje turi valstybę, įsakančią jiems net kada tuštintis."

Jis man papasakojo apie Gaetaną Brešį, burtų keliu išrinktą išvykti iš Amerikos, kur būtų galėjęs ramiai gyventi – jam nupirko bilietą į vieną pusę, – kad nubaustų karalių Umbertą, įsakiusį Milane susidoroti su darbininkais. Jis atvažiavo ir nužudė karalių. Paskui kalėjime pats buvo nužudytas, o pranešta, kad jis pasikorė iš sąžinės graužaties. Bet anarchisto niekada negraužia sąžinė už darbus tautos labui. Granjola

* Mussolini's.

pasakojo ir apie nuolankiuosius anarchistus, turėjusius bėgti iš vienos šalies į kitą, persekiojamus visų šalių policijos ir dainuodavusius „Sudie, Lugane mielas“.

Paskui jis man papasakojo apie bloguosius komunistus, Katalonijoje išžudžiusius anarchistus. Paklausiau, kodėl jis išvien su garibaldininkais, jei taip nemėgsta komunistų. Granjola atsakė, kad, pirma, ne visi garibaldininkai komunistai, tarp jų yra socialistų ir net anarchistų, antra, dabar bendras priešas yra nacionalfašizmas, o tokiais atvejais negalima smulkintis. „Pirma visi kartu nugalėsim, o jau tada suvesime sąskaitas.“

Ir pridūrė, kad ateina į Oratoriją, nes čia – gẽra. Kunigai – netikšiai, bet ir tarp jų, kaip ir tarp garibaldininkų, yra padorių žmonių. „Ypač dabar, kai nežinia, kas laukia tų vaikų, kuriems dar prieš metus mokykloje kalė apie knygą ir šautuvą. Oratorijoje jie bent nenuklys šunkeliais ir išmoks dorų dalykų, nors ir per daug jus tarkuoja dėl skaistybės, tiek to, jūs vis tiek ištvirkaujat, paskui prieinat išpažinties. Ateinu į Oratoriją ir padedu don Konjasui užimti vaikus. Kai vyksta pamaldos, tyliai stoviu bažnyčios gilumoje, nes, nors negerbiu Dievo, gerbiu Jėzų Kristų.“

Vieną sekmadienį, kai Oratorija buvo apytuštė, papasakojau jam apie savo pašto ženklus, jis pasakė kadaise irgi turėjęs kolekciją, bet grįžus iš karo jam praėjo noras kolekcionuoti ir viską išmetęs. Liko gal dvidešimt ženklų, mielai juos man padovanosiąs.

Nuėjau pas jį į namus. Mano laimikis buvo nuostabus: ten radau ir tuos du seniai geidžiamus Fidžio salų ženklus, matytus „Yvert ir Tellier“ kataloge.

– Turi „Yvert ir Tellier“? – paklausė jis susižavėjęs.

– Taip, bet seną...

– Senieji patys geriausi.

Fidžio salos. Štai kodėl tie du Solaroje rasti pašto ženklai taip mane pakerėjo. Parsinešiau Granjolos dovaną namo ir paskyriau jiems naują savo albumo lapą. Buvo žiemos vakaras, vakar sugrįžo tėtis, bet tą popietę ir vėl išvažiavo, kad suspėtų į miestą dar su šviesa.

Buvau didžiojoje virtuvėje – vienintelėje šiltoje patalpoje visuose namuose, nes turėjome malkų pakurti krosnį. Blausi šviesa. Ne todėl, kad Solaroje kam nors būtų rūpėjęs užtemdymas (kas mus bombarduotų?), o dėl to, kad lempos šviesą slopino gaubtas su karoliukų vėriniais, panašiais į tuos, kokius dovanoja laukiniams Fidžio salų gyventojams.

Aš sėdžiu prie stalo ir dėlioju savo kolekciją, mama tvarkosi, sesutė žaidžia kampe. Radijas įjungtas. Ką tik baigėsi milanietiška „Rosių šeimos istorijos" versija – tai buvo propagandinė programa, kurioje vienos šeimos nariai kalbėjosi apie politiką, aišku, padarydami išvadas, kad sąjungininkai yra mūsų priešai, partizanai – banditai, iš tingėjimo vengiantys karo prievolės, o šalies šiaurėje kartu su draugais vokiečiais ginama Italijos garbė. Tačiau kitais vakarais būdavo transliuojama romietiška laidos versija, kur jau kita Rosių šeima, tik tokia pat pavarde, gyveno sąjungininkų dabar jau užimtoje Romoje, pagaliau supratusi, kad buvo geriau, kai buvo blogiau, ir pavydėjo laisvėje gyvenantiems savo tėvynainiams šalies šiaurėje. Iš to, kaip mama purtydavo galvą, mačiau, kad ji tuo

netiki, bet laida skambėjo labai gyvai. Pasirinkimas buvo tik vienas: arba klausytis jos, arba išjungti radiją.

Vėliau (ateidavo ir senelis, iki to laiko kentėjęs studijoje su šildytuvu prie kojų) galėdavom klausytis Londono radijo.

Pirmiausia pasigirsdavo keli litaurų garsai, beveik kaip Penktoji Bethoveno simfonija, paskui – įtaigus pulkininko Styvenso „labas vakaras", ištartas su anglišku akcentu. Kitas balsas, prie kurio mus pripratino režimo radijas, buvo Marijaus Apeliuso, savo drąsinamąsias kalbas baigdavusio šūkiu: „Tebūnie prakeikti anglai!" Styvensas nekeikdavo italų, priešingai, kvietė juos kartu džiaugtis *Asse** pralaimėjimais, apie kuriuos kas vakarą pasakodavo lyg sakydamas: „Matote, ką jūsų Dučė jums krečia?"

Jo reportažai buvo ne tik iš mūšio lauko. Jis pasakojo apie mūsų gyvenimą, apie draugiškus žmones, kurie, nugalėję baimę, kad gali būti įskųsti ir atsidurti kalėjime, kas vakarą sėda prie radijo klausytis Londono balso. Jis pasakojo mūsų, savo klausytojų, istoriją, o mes juo tikėjome, nes jis tiksliai žinojo, ką veikiame mes, ką veikia greta gyvenantis vaistininkas ir net – kalbėjo Styvensas – karabinierių viršila, viską žinantis ir niūriai tylintis. Taip jis kalbėjo, ir jei čia nemelavo – visiškai galėjome juo tikėti. Visi, net ir mes, vaikai, žinojome, kad jis irgi skleidžia propagandą, bet mus traukė ta propaganda – pusbalsiu, be herojinių frazių ir kvietimų mirti. Kai klausydavomės pulkininko Styvenso, žodžiai, kuriais mus maitino kasdieniame gyvenime, atrodė perdėtai išpūsti.

Nežinau kodėl, bet tą poną – kuris buvo tik balsas – įsivaizduodavau nelyginant Mandreiką: elegantišką, su fraku, išpuoselėtais ūsiukais, tiesa, žilesniais už mago, galintį pistoletą paversti bananu.

* Italijos, Vokietijos ir Japonijos karinė sąjunga.

Pulkininkui baigus kalbėti, pasigirsdavo paslaptingi ir sužadinantys vaizduotę kaip „Montserrat“ pašto ženklas pranešimai partizanų būriams: *Pranešimas Frankiui, Feličė* nelaimingas, Baigėsi lietus, Mano barzda geltona, Džakomonė bučiuoja Mahometą, Erelis skrenda, Saulė vis dar pateka...*

Matau save – besigėrintį Fidžio salų pašto ženklais, kai tarp dešimtos ir vienuoliktos danguje pasigirsta burzgesys, tada gesinama šviesa ir visi priglunda prie lango laukti, kada praskris Pipetas. Jis atburgzdavo kiekvieną naktį, maždaug tuo pačiu laiku, ar bent taip kalbėta. Vieni sakydavo, kad tai anglų žvalgybinis lėktuvas, kiti – amerikiečių lėktuvas, parašiutais nuleisdavęs dėžes su maistu ir ginklais partizanams, gyvenusiems kalnuose netoli mūsų, Langės apylinkėse.

Naktis be žvaigždžių ir mėnulio, slėnyje nematyti nei šviesų, nei tamsuojančių kalvų, virš mūsų skrenda Pipetas. Niekas niekada jo nematė: jis – tai garsas naktyje.

Pipetas praskrido, šis vakaras baigiasi įprastai – klausomės paskutinių per radiją transliuojamų dainų. Tą naktį gal bombarduos Milaną, vyrus, dėl kurių skrenda Pipetas, medžioja vilkšuniai, bet radijas rujojančio saksofono balsu dainuoja *Ten, Kapokabanoje, moteris yra karalienė, valdovė yra moteris*, ir gali įsivaizduoti ilgesingą žvaigždę (gal mačiau jos nuotrauką „Novella“ žurnale). Ji švelniai žengia baltais laiptais, pakopos nušvinta vos paliestos jos pėdos, abipus išsirikiavę jaunuoliai baltais frakais, jie pagarbiai priklaupia jai einant pro šalį, nukeldami cilindrus. Su Kapokabana (tai buvo ne Kopakabana, o būtent Kapokabana) jausmingoji dainininkė man siunčia pranešimą, tokį pat egzotišką kaip ir manieji pašto ženklai.

Paskui transliacija baigiasi įvairiais šlovės ir būsimosios pergalės himnais. Bet geriau dar neišjungti radijo, mama tai ži-

* Laimingas (*it.*).

no. Kai atrodo, kad radijas jau nutilo iki rytojaus, netikėtai suskamba guvus balsas, jis dainuoja:

Grįši
pas mane,
nes danguje parašyta, kad
grįši.
Grįši,
tu žinai, kad aš toks stiprus, nes
tikiu tavim.

Solaroje vėl girdėjau tą dainą, tik tai buvo meilės daina, su žodžiais: *Grįši pas mane, – nes esi – vienintelė mano širdies svaja. – Grįši – tu, nes be tavo ilgesingų bučinių – negaliu gyvent.* Taigi tais vakarais girdėdavau karo meto versiją, daugelio širdyse skambėjusią kaip pažadas ar kvietimas, skirtas kažkam toli, kas šąla stepėse ar vargsta baudžiamajame būryje. Kas naktimis transliuodavo šią dainą? Koks nors ilgesio kamuojamas valdininkas, prieš užrakindamas transliavimo kambarį, ar kas nors, vykdęs kieno nors įsakymą? Nežinojom, bet ta daina nulydėdavo mus į sapnų karalystę.

Jau beveik vienuolikta, užverčiu pašto ženklų albumą, laikas miegoti. Mama paruošė plytą, tikrą plytą, ji laikoma krosnyje, kol įkaista taip, jog negali prisiliesti, paskui susukama į vilnonį audinį ir dedama po apklotu, kad sušildytų visą lovą. Gera padėti ant jos kojas, kad atlėgtų perštėti nušalusios vietos: tais metais (dėl šalčio, vitaminų stokos, hormonų audrų) sutindavo visų keturių galūnių pirštai, o kartais atsiverdavo labai skausmingos žaizdos.

Iš ūkio slėnyje atsklinda šuns kaukimas.

Su Granjola kalbėjomės apie viską. Pasakojau jam apie perskaitytas knygas, o jis audringai reiškė savo nuomonę.

– Vernas geriau už Salgarį, jis moksliškas. Daug tikroviškesnis Sirijus Smitas, gaminantis nitrogliceriną, nei Sandokanas, nagais draskantis sau krūtinę tik todėl, kad pamilo kažkokią penkiolikmetę kvaišą.

– Tau nepatinka Sandokanas? – paklausiau.

– Manau, jis buvo fašistas.

Pasakiau, kad perskaičiau De Amičio „Širdį", Granjola liepė ją išmesti, nes De Amičis buvo fašistas.

– Tik pamanyk, – tarė, – visi yra prieš vargšą Frantį, nes jis iš varganos šeimos, bet verčiasi per galvą, kad įtiktų tam mokytojui fašistui. Apie ką pasakoja knyga? Apie šaunųjį Garonę, kuris buvo subinlaižys, apie mirštantį mažąjį Lombardijos žvalgą, nes tas išpera karaliaus armijos karininkas pasiuntė vaiką pažiūrėti, ar nesiartina priešai, apie mažąjį būgnininką iš Sardinijos, kurį paskyrė pasiuntinuku į mūšio lauką, o kai šis neteko kojos, tas šlykštynė pulkininkas dar užgulė jį išskėstom rankom, kad triskart pabučiuotų į širdį – negalima taip elgtis su vargšeliu, kuris ką tik tapo luošiu, ir juolab Pjemonto kariuomenės pulkininkui derėtų turėti nors kiek blaivaus proto. Joje pasakojama apie Korečio tėvą, padavusį sūnui ranką, dar šiltą nuo to skerdiko karaliaus glamonių. Prie sienos jį, prie sienos! Tokie kaip De Amičis ir atvėrė kelią fašizmui.

Jis man paaiškino, kas buvo Sokratas ir Džordanas Brunas. Ir kas Bakuninas, nors gerai nesupratau, kas anas toks buvo ir ką pasakė. Papasakojo apie Kampanelą, Sarpį, Galilėjų, kuriuos kunigai sumetė į kalėjimus ir kankino, nes jie skelbė mokslo pagrindus, o kai kurie iš jų, tarkim, Ardigas, turėjo persipjauti sau gerklę, nes Vatikanas jau ruošėsi pakarti.

Kadangi „Nuovissimo Melzi" skaičiau apie Hėgelį*, paklausiau Granjolos, kas jis buvo.

* Vokiečių filosofas, priklausė panteistinei mokyklai.

– Hėgelis nebuvo panteistas, o tavasis Melcis – neišmanėlis. Panteistu gali vadinti Džordaną Bruną. Panteistas skelbia, kad Dievas yra visur, net ir šitame musės kakale, kurį čia matai. Tik įsivaizduok, koks džiaugsmas: būti visur reiškia nebūti niekur. Bet Hėgeliui visur buvo ne Dievas, o valstybė, taigi jis buvo fašistas.

– Juk jis gyveno daugiau nei prieš šimtą metų?

– Na ir kas? Žana d'Ark irgi buvo tikrų tikriausia fašistė. Fašistai visada egzistavo. Nuo pat... nuo pat Dievo laikų. Štai, Dievas. Fašistas.

– Juk esi ateistas, skelbiantis, kad Dievo nėra?

– Kas tau sakė – don Konjasas, kuris nė per nago juodymą nieko nesupranta? Aš tikiu, kad Dievas, deja, yra. Tik jis – fašistas.

– Bet kodėl Dievas – fašistas?

– Klausyk, esi per jaunas, kad su tavim diskutuočiau apie teologiją. Pradėkim nuo to, ką žinai. Pasakyk man dešimt Dievo įsakymų, Oratorijoje juos liepia mokėti atmintinai.

Pasakiau.

– Gerai, – tarė. – Dabar klausyk. Iš tų dešimties įsakymų yra keturi, įsidėmėk, ne daugiau kaip keturi, kurie pataria gerus dalykus, bet apie juos pasikalbėsime vėliau. Nežudyk, nevok, melagingai neliudyk ir negeisk savo artimo moters. Paskutinis skirtas vyrams, kurie supranta, kas yra garbė, jis liepia nestatyti ragų savo draugams ir saugoti šeimą, tai nėra blogai, tiesa, anarchistai siūlo atsisakyti ir šeimos, bet negali turėti visko iškart. Su kitais trim irgi galiu sutikti, nes tai tiesiog sveiko proto išraiška. Jei nori kaip nors nusidėti, gali meluoti, visi meluojam, kartais vardan gero, bet žudyti negalima niekada, niekada.

– Net jei karalius siunčia tave kariauti?

– Tai ir yra svarbiausia. Pasak kunigų, kai karalius siunčia

tave į karą, turi ir net privalai žudyti. Už tai atsako karalius. Taip pateisinamas karas, kuris yra bjaurus, ypač jei tave į jį pasiuntė Bukagalvis. Tačiau Dievo įsakymuose nepasakyta, kad kare gali žudyti. Ten pasakyta: nežudyk, taškas. Toliau...

– Kas – toliau?

– Pažvelkim į kitus įsakymus. Aš esu tavo Viešpats Dievas. Tai – ne įsakymas, nes tuomet jų būtų vienuolika. Tai – įvadas. Labai suktas įvadas. Pasistenk suprasti: Mozei pasirodo kažkoks tipas, tiesą sakant, nė nepasirodo, jis išgirsta nežinia iš kur sklindantį balsą, ir Mozė praneša saviškiams, kad reikia vykdyti įsakymus, nes juos davė Dievas. Tačiau kas pasako, kad juos davė Dievas? Tas pats balsas: „Aš esu tavo Viešpats Dievas". O jei tai buvo ne jis? Įsivaizduok, aš sustabdau tave gatvėje ir pasakau, kad esu civiliškai apsirengęs karabinierius ir tu privalai sumokėti dešimties tūkstančių lirų baudą, nes ta gatve vaikščioti draudžiama. Jei esi gudrus, gali man atšauti: iš kur žinau, kad tu karabinierius, gal esi apgavikas, besiverčiantis žmonių kvailinimu. Parodyk dokumentus. O Dievas įtikina Mozę, kad yra Dievas, nes taip jam pasako, ir baigta. Viskas prasideda melagingu liudijimu.

– Netiki, kad tuos įsakymus Mozei davė Dievas?

– Priešingai, tikiu, kad tai buvo Dievas, tik sakau, kad jis naudojosi apgaule. Visada taip: privalai tikėti Šventuoju Raštu, nes jis įkvėptas Dievo, bet kas pasakė, kad Šventasis Raštas įkvėptas Dievo? Šventasis Raštas. Supratai triuką? Dabar toliau. Pirmasis įsakymas skelbia, kad negali turėti kito Dievo, išskyrus jį. Taip tas ponas uždraudžia tau galvoti, tarkim, apie Alachą, Budą, gal net apie Venerą – tiesą sakant, juk neblogai turėti tokią išvaizdžią dievaitę. Bet tai reiškia ir draudimą tikėti, tarkim, filosofija, mokslu, privalai negalvoti, kad žmogus išsivystė iš beždžionės. Jis vienas vienintelis ir nieko daugiau. Dabar klausyk, visi kiti įsakymai yra fašistiniai, jie

verčia tave priimti visuomenę tokią, kokia ji yra. Sekmadienį švęsk... Ką apie tai manai?

– Na, nieko bloga, jis tik liepia sekmadieniais eiti į bažnyčią.

– Taip tave tikina don Konjasas, kuris kaip ir visi kunigai apie Bibliją nieko neišmano. Atsibusk! Pirmykštėje bendruomenėje, o kaip tik tokia buvo ta, kurią Mozė išsivedė klajonių, tai reiškia, kad privalai laikytis apeigų, o apeigos, pradedant aukojimais ir baigiant Bukagalvio susirinkimais Venecijos aikštėje, reikalingos kvailinti žmonėms! Kas dar? Gerbk savo tėvą ir motiną. Tylėk, nebandyk sakyti, kad tėvų reikia klausyti, tai pasakos vaikams. Gerbk savo tėvą ir motiną reiškia: laikykis senolių minčių, nesipriešink tradicijai, nebandyk keisti bendruomenės gyvenimo būdo. Supratai? Nekirsk galvos karaliui, taip liepia Dievas, – atsiprašau, taip reikėtų ir padaryti, jei mūsų galva dar ant pečių, ypač kai tas karalius – neūžauga Savoja, kuris išdavė savo kariuomenę, o karininkus pasiuntė mirti. Čia supranti, kad „nevok" irgi nėra toks nekaltas įsakymas, kaip atrodo, nes liepia neliesti privačios nuosavybės, priklausančios tam, kuris praturtėjo vogdamas iš tavęs. Bet tiek to. Liko dar trys įsakymai. Ką reiškia „nepaleistuvauk"? Don Konjasas ir panašūs į jį nori tave įtikinti, kad jis reikalingas uždrausti tampyti tą daiktą, kuris kabo tau tarp kojų, bet man atrodo bergždžia raižyti įstatymų lenteles dėl kažkokio pimpalo tryniko. Ką turiu daryti, jei man nepasisekė ir mano geroji motušė pagimdė mane negražų, be to, esu šlubas ir moters, tikros moters, nė sykio neteko paliesti? Kodėl man nori uždrausti bent šitą malonumą?

Anuomet jau žinojau, kaip gimsta vaikai, bet, matyt, dar nenutuokiau, kas vyksta prieš tai. Apie trynimą ar kitus lytėjimus girdėjau pasakojant draugus, bet nedrįsau gilintis. Tačiau nenorėjau apsijuokti prieš Granjolą. Pritariau be žodžių, apsimestinai nuolankiai.

– Dievas galėjo pasakyti – kruškis, bet tik dėl vaikų, juo labiau kad anuomet pasaulyje jų buvo mažai. Tačiau dešimt įsakymų to nesako, tik liepia negeisti svetimos moters ir nepaleistuvauti. Kada gi kruštis? Reikia kurti įstatymą, tinkamą visam pasauliui, kaip romėnai, kurie nebuvo Dievas, todėl sukūrė ir šiandien dar nepasenusius įstatymus, o Dievas numeta dekalogą be pačių svarbiausių dalykų? Sakysi: taip, bet draudimas paleistuvauti draudžia kruštis nesusituokus. Ar išties esi tuo tikras? Ką žydai laikė paleistuvavimu? Jie turėjo labai griežtas taisykles, tarkim, negalėjo valgyti kiaulienos, net ir netinkamai paskerstų galvijų mėsos, dar, girdėjau, nė jūros gėrybių. Taigi paleistuvavimas yra visi valdžios draudžiami dalykai. Kokie? Tie, kuriuos valdžia apibrėžė kaip paleistuvavimą. Nereikia toli ieškoti, Bukagalvis paleistuviais laikė tuos, kurie peikė fašizmą, ir siųsdavo juos į tremtį. Būti viengungiu reiškė būti paleistuviu, ir turėjai mokėti viengungio mokesčius. Paleistuvavimas buvo mojuoti raudona vėliava. Ir taip toliau ir panašiai. Dabar – paskutinis įsakymas: negeisk svetimo turto. Ar kada pagalvojai, kam reikalingas toks įsakymas, jei jau yra kitas – nevok? Ar nusidedi norėdamas turėti tokį pat dviratį kaip tavo draugas? Ne, jei jo nepavagi. Don Konjasas tau aiškina, kad šis įsakymas draudžia pavydėti, nes tai tikrai bjaurus jausmas. Bet yra blogas pavydas, toks, kurį jauti, kai tavo draugas turi dviratį, o tu jo neturi, ir trokšti, kad jis važiuodamas nuo kalno nusisuktų sprandą, ir geras pavydas, toks, kai tu irgi nori turėti dviratį, todėl dirbi kaip išprotėjęs, kad galėtum jį nusipirkti, nors ir padėvėtą, ir šis gerasis pavydas – varomoji pasaulio jėga. Yra dar kitas pavydas, kai trokšti teisingumo ir negali sutikti, kad vienas turi viską, o kiti miršta badu. Jausdamas tokį gerąjį pavydą – tai socialistinis pavydas – imi veikti, kad padarytum pasaulį tokį, kuriame turtai būtų paskirstyti teisingai.

Kaip tik tai ir draudžia Dievo įsakymas: negeisk daugiau, negu turi, gerbk esamą nuosavybės tvarką. Šiame pasaulyje yra tokių, kurie turi du javų laukus, nes juos paveldėjo, ir tokių, kurie jiems juos aria dėl duonos kąsnio, ir tie artojai negali geisti šeimininko lauko, priešingu atveju valstybėje kils suirutė ir revoliucija. Dešimtas įsakymas draudžia revoliuciją. Taigi, brangusis vaike, nežudyk ir nevok iš tokių pat vargšų kaip tu, bet geisk daiktų, kuriuos kiti iš tavęs atėmė. Tokia yra ateities saulė ir todėl mūsų draugai išėjo ten, į kalnus, kad sunaikintų Bukagalvį, kuris atėjo į valdžią palaikomas turtingų žemvaldžių ir Hitlerio švabų – šitas norėjo užkariauti pasaulį, kad Krupas parduotų daugiau patrankų ilgiausiais vamzdžiais. Bet ar kada nors pajėgsi tai suprasti, užaugęs su „prisiekiu paklusti Dučės įsakymams“ lūpose?

– Aš suprantu, nors ir ne viską.

– Tikėkimės.

Tą naktį sapnavau Dučę.

Vieną dieną vaikštinėjome po kalvas. Tikėjausi, Granjola pasakos apie gamtos grožybes, kaip kartą jau teko girdėti, bet tądien jis man rodė tik visokius negyvus dalykus: musių apspistą sudžiūvusią mėšlo krūvą, grybelio apsėstus vynuogienojus, virtinę vorų, žygiuojančių žudyti medžio, piktžolėm apėjusias bulves, iš kurių jau nieko gera nebus, griaučius griovyje, tokius sudūlėjusius, kad buvo sunku suprasti, kokio gyvūno – kiaunės ar zuikio. Jis rūkė vieną po kitos „Milit“ cigaretes, sakydamas, kad jos puikiai tinka sergant džiova, nes dezinfekuoja plaučius.

– Žinok, vaikine, pasaulyje vyrauja blogis. Dar daugiau, Blogis – didžiąja raide. Ir nekalbu vien apie blogį, kurį daro dėl skatiko žudantis savo artimą, ar blogį, kurį daro SS kareiviai, kariantys mūsų draugus. Kalbu apie patį Blogį, tą, dėl

kurio sutrešo mano plaučiai, sunyko derlius, kruša pavertė vargeta nedidelio vynuogyno savininką, nieko daugiau neturėjusį. Ar kada nors pagalvojai, kodėl pasaulyje egzistuoja Blogis, pirmiausia – mirtis, nors žmonės taip veržiasi gyventi, bet ateina diena ir mirtis lygiai pasiima vargšus, turtingus, o kartais ir vaikus? Ar kada girdėjai apie visatos mirtį? Aš daug skaitau ir žinau: visata, viskas joje – žvaigždės, saulė, Paukščių Takas – tai lyg elektrinis žibintas, kuris šviečia, šviečia ir tuo pat metu išsikrauna, ateis diena, kai ir visai užges. Pasaulio pabaiga. Viso Blogio Blogis – tai, kad pats pasaulis pasmerktas mirti. Nuo gimimo. Bet ar gali būti geras pasaulis, kuriame egzistuoja Blogis? Ar pasaulis be Blogio nebūtų geresnis?

– Taip... – filosofiškai sutikau.

– Aišku, kai kas sako, kad pasaulis atsirado per klaidą, pasaulis yra visatos liga, ta visata niekada nebuvo labai sveika, bet staiga vieną dieną jai iškilo dar ir Saulės sistemos bubonas, o ir mes kartu su juo. Tačiau žvaigždės, Paukščių Takas ir Saulė nežino, kad mirs, todėl visai nesijaudina. Visatos liga pagimdė mus, mes, savo pačių nelaimei, esam labai gudrūs ir supratom, kad mums teks mirti. Taigi ne tik esame Blogio aukos, bet ir tai žinom. Pamanyk, koks džiaugsmas.

– Juk ateistai sako, kad pasaulio niekas nesukūrė, o tu dar tvirtini, kad nesi ateistas...

– Nesu ateistas, nes negaliu patikėti, kad visi tie daiktai, kuriuos matome aplink save, augantys medžiai ir vaisiai, Saulės sistema ir mūsų smegenys atsirado atsitiktinai. Jie per daug gerai padaryti. Todėl juos sukūrė kažkoks protas. Dievas.

– Na ir kas?

– Kaip tikies suderinti Dievą su Blogiu?

– Iškart neatsakysiu, leisk pagalvoti...

– Taigi „leisk pagalvoti“, – tarė jis, – lyg ištisus amžius protingiausios galvos nebūtų apie tai galvojusios...

– Ir ką sugalvojo?

– Nieko. Pasakė, kad Blogis pasaulyje atsirado dėl sukilusių angelų. Bet kaip? Dievas viską mato ir numato, o nežinojo, kad angelai ruošiasi sukilti? O jei žinojo, kad jie sukils, tai kam juos kūrė? Panašu, lyg kas nors gamintų padangas, turinčias sprogti už dviejų kilometrų. Būtų kvailys. Bet ne, jis sukuria angelus ir džiaugiasi lyg geležėlę radęs – koks aš sumanus, net angelus moku padaryti... paskui palaukia, kad šie sukiltų (varvina seilę belaukdamas, kada jie pagaliau padarys tą klaidą), ir nutrenkia juos į pragarą. Taigi jis – tikra hiena. Kiti filosofai sumąstė kitaip: Blogis neegzistuoja už Dievo ribų, jis slypi jame, lyg liga, iš kurios jis visą amžinybę stengiasi išsivaduoti. Vargšelis, gal tikrai taip ir yra. Kadangi žinau, kad sergu džiova, niekada nepaleisiu į pasaulį vaikų, nes nenoriu sukurti nelaimingų būtybių – džiova paveldima. O Dievas, žinodamas, kad serga, sukuria pasaulį, kuriame vyrauja Blogis? Tai gryna piktadarystė. Užvaldyti aistros ir pamiršę užsimauti prezervatyvą mes galime ir nenorėdami paleisti į pasaulį vaiką, bet Dievas sukūrė pasaulį būtent todėl, kad norėjo.

– O gal jis tiesiog neišlaikė, kaip kartais būna sunku išlaikyti siusį?

– Manai pasakęs juoką, tačiau būtent taip galvojo kai kurios protingos galvos. Dievas neištvėrė ir paleido pasaulį, kaip mes paleidžiame šlapimą. Pasaulis yra jo nesusilaikymo rezultatas, lyg padidėjus prostatai.

– Kas yra prostata?

– Nesvarbu, svarbiausia, kad pateikiau dar vieną palyginimą. Žinai, dėl to, kad Dievas sukūrė pasaulį nesusilaikęs, tiesiog nepajėgęs jo sulaikyti, ir tai yra jame slypėjusio Blogio rezultatas – tik todėl Dievui galima atleisti. Mes iki ausų įklimpę mėšle, bet ir jam ne geriau. Bet tada nereikia visų tų

gražių pasakojimų apie Dievą ir Gėrį, apie Jį kaip tobulą dangaus ir žemės kūrėją, kuriuos girdi čia, Oratorijoje. Jis sukūrė dangų ir žemę todėl, kad buvo labai netobulas. Ir sukonstravo žvaigždes, kurios yra kaip vienkartinės baterijos.

– Sutinku, Dievas sukūrė pasaulį, kuriame mums lemta mirti, bet jis tai padarė norėdamas mus išbandyti, padėti pelnyti rojų, taigi ir amžiną laimę.

– Arba pragaro džiaugsmą.

– Tiems, kurie leisis sugundomi velnio.

– Kalbi kaip teologas, o jie visi apgavikai. Jie skelbia tai, ką tu ką tik pasakei: Blogis egzistuoja, bet Dievas mums davė gražiausią dovaną pasaulyje – mūsų laisvą valią. Galime laisvai daryti, ką mums liepia Dievas arba ką siūlo velnias, o jei pateksime į pragarą – tai tik dėl to, kad buvome sukurti ne vergais, o laisvais žmonėmis, tik netinkamai panaudojome savo laisvę, bet tai jau mūsų reikalas.

– Būtent.

– Būtent? Kas tau pasakė, kad laisvė – dovana? Ir stenkis nepainioti sąvokų. Mūsų draugai kalnuose kovoja už laisvę, tačiau tai – laisvė nuo kitų žmonių, norėjusių paversti mus automatais. Žmonių laisvė – labai gerai, negali man liepti daryti ir galvoti taip, kaip nori tu. Tiesa, mūsų draugai galėjo laisvai pasirinkti: eiti į kalnus ar slėptis. O Dievo man duota laisvė, kokia ji? Laisvė eiti arba į rojų, arba į pragarą, ir jokios kitos išeities. Gimsti ir esi priverstas sužaisti partiją, o jei pralaimėsi – kentėsi visą amžinybę. O jei atsisakysiu ją žaisti? Bukagalvis, be daugybės blogų dalykų, yra padaręs ir vieną gerą – uždraudė azartinius žaidimus, nes jie įtraukia žmones ir juos sužlugdo. Ir nereikia sakyti, kad žmogus laisvas pasirinkti žaisti juos ar nežaisti. Verčiau jų negundyti. Argi tai dovana? Panašiai, jei nustumčiau tave nuo to šlaito ir liepčiau nesijaudinti, nes gali laisvai pasirinkti: griebtis kokio krūmo

ir užsiropšti į viršų ar ridentis žemyn, kol pavirsi mėsos muštiniu. Tu manęs paklausi: kodėl mane nustūmei, viršuje man buvo taip gera? O aš tau atsakysiu: norėjau patikrinti, ar esi tvirtas. Gražus pokštas. Tu nenorėjai, kad kas nors patikrintų, ar esi tvirtas, būtum laimingas nenukritęs.

– Visai mane supainiojai. Ką nori tuo pasakyti?

– Paprastą dalyką, niekas apie tai nepagalvojo. Dievas yra blogas. Kodėl kunigai tau sako, kad Dievas – geras? Todėl, kad jis mus sukūrė. Tačiau būtent tai ir įrodo, kad jis – blogas. Blogis nėra Dieve taip, kaip mumyse yra galvos skausmas. Dievas yra Blogis. Kadangi Dievas amžinas, gal prieš milijardus metų Jis toks nebuvo. Gal tapo toks kaip tie vaikai, kuriems vasarą nuobodu ir iš dyko buvimo jie trauko musėms sparnelius. Tik pagalvok, kad Dievas yra blogas, ir visa painiava su Blogiu tau beregint paaiškės.

– Tai visi blogi, taip pat ir Jėzus?

– Na jau ne! Jėzus yra vienintelis įrodymas, kad bent jau mes, žmonės, mokame būti geri. Tiesą sakant, nesu tikras, ar Jėzus buvo Dievo Sūnus, nes negaliu suvokti, kaip tokia dora būtybė būtų galėjusi gimti iš tokio pikto ir blogo tėvo. Nė nežinau, ar Jėzus tikrai egzistavo. Gal mes patys jį prasimanėm, bet stebuklas ir yra tai, kad mums dingtelėjo tokia gera mintis. O gal jis tikrai egzistavo, buvo visų geriausias ir sakėsi esąs Dievo Sūnus, nes buvo geraširdis, norėjo mus įtikinti, kad Dievas yra geras. Bet jei įdėmiai perskaitysi Evangeliją, suprasi, kad ir jis galų gale suprato, jog Dievas – blogas: Jėzus alyvmedžių giraitėj išsigąsta, prašo patraukti nuo jo taurę, bet Dievas jo neklauso. Jėzus šaukia ant kryžiaus: tėve, kodėl mane apleidai – Dievas nuo jo nusisuka. Tačiau Jėzus mums parodė, ką gali padaryti žmogus, kad pašalintų Dievo blogį. Jei Dievas blogas, bent mes pasistenkim būti geri, atleisti vieni kitiems, neskaudinti vieni kitų,

rūpintis ligoniais ir nekeršyti už įžeidimus. Padėkim vienas kitam, nes Jis mums nepadeda. Supranti, kokia didi buvo Jėzaus mintis? Dievas turėjo labai supykti. Ne velnias, o Jėzus buvo vienintelis tikras Dievo priešas. Jėzus yra vienintelis mūsų, vargšų, draugas.

– Gal esi eretikas, kaip tie, kuriuos sudegindavo...

– Esu vienintelis, kuris suprato tiesą, bet nenoriu būti sudegintas, todėl niekam jos neskelbiu, o papasakojau tik tau vienam. Prisiek, kad niekam jos neišduosi.

– Prisiekiu, – pasakiau ir sukryžiavau prie lūpų pirštus. – Kapai.

Pamačiau, kad po marškiniais Granjolai ant kaklo kabo pailgas odinis maišelis.

– Kas jame?

– Skalpelis.

– Studijavai mediciną?

– Studijavau filosofiją. Skalpelį man padovanojo mano pulko daktaras Graikijoje, prieš numirdamas. „Man jo nebereikės, – tarė, – pilvą man jau atvėrė granata. Labiau praverstų smeigė, adata ir siūlas. Bet tos skylės jau niekas nesusiūs. Paimk šį skalpelį mano atminimui." Ir aš jį visada nešioju.

– Kodėl?

– Nes esu bailys. Jei kurią dieną mane sučiuptų SS ar Juodosios brigados, dėl to, ką darau ir žinau, mane kankintų. Kankinamas prabilčiau, nes bijau skausmo. Ir išduočiau – pasmerkčiau mirti savo draugus. Jei mane sučiups – skalpeliu persirėšiu gerklę. Neskauda, tetrunka akimirką, *sguiss*. Taip apgausiu visus: fašistus – jie nieko nesužinos, kunigus, nes nusižudysiu, o tai nuodėmė, ir Dievą, nes mirsiu kada norėsiu, o ne pagal jo valią. Išgraužk.

Pokalbiai su Granjola mane liūdino. Ne todėl, kad maniau juos buvus netinkamus, o dėl to, kad būgštavau juos esant gerus. Labai norėjau apie juos papasakoti seneliui, bet nežinojau, ką jis pasakytų. Gal nesuprastų Granjolos, nors abu buvo antifašistai. Savo reikalus su Merlu ir su Duče senelis sutvarkė linksmai. Senelis išgelbėjo keturis vaikinus: paslėpdamas juos koplyčioje, jis pasišaipė iš Juodųjų brigadų, ir tiek. Jis nesilankė bažnyčioje, bet tai nereiškė, jog buvo ateistas, nes kam tada būtų padirbęs prakartėlę? Jei tikėjo Dievą, tas Dievas buvo linksmas, kuris smagiai juokėsi žiūrėdamas į Merlą, bandžiusį išvemti vidurius – senelis padėjo Dievui nesivarginti dėl Merlo siuntimo į pragarą, po tiek išgerto aliejaus užteko jį pasiųsti į skaistyklą, kad ramiai išsituštintų. O Granjola gyveno liūdname pasaulyje su blogu Dievu, ir besišypsantį jį matydavau tik tada, kai pasakodavo man apie Sokratą ar Jėzų. Abu jie buvo nužudyti, galvojau, ir nesupratau, ko čia juoktis.

Bet jis pats buvo geras, mylėjo jį supančius žmones. Pyko tik ant Dievo, o tai turėjo gerokai varginti, panašiai, lyg laidytum akmenis į raganosį: jis to nė nepastebi ir toliau elgiasi kaip raganosis, o tu iš įtūžio paraudonuoji ir krinti ištiktas širdies smūgio.

Kada su draugais pradėjau Didįjį žaidimą? Pasaulyje, kur visi šaudė vienas į kitą, mums reikėjo priešo. Pasirinkome vaikus iš San Martino – kaimo ant kalvos, kur buvo Valonės skardis.

Valonė atrodė dar blogiau, nei man pasakojo Amalija. Negalėjai ja nei užkopti, nei nusileisti, nes kaskart neturėdavai kur pastatyti kojos. Ten buvo arba dygliuoti krūmai, arba iš po kojų šliaužianti žemė, matei akacijų krūmus ar gervuogių brūzgynus, bet juose būtinai žiojėdavo skylė, manei radęs

taką, o ten – tik atsitiktinė akmenų sankrita ir po dešimties žingsnių nuslysdavai, persiversdavai per kraštą ir krisdavai žemyn mažiausia dvidešimt metrų. Net jei gyvas ir sveikais kaulais būtum pasiekęs papėdę, tai dygliuotosios slyvos tikrai būtų tau iškabinusios akis. Be to, kalbėta, kad ten yra gyvačių.

San Martino gyventojai beprotiškai bijojo Valonės, taip pat ir dėl kūtvėlų, nes tokie žmonės, kurie savo bažnyčioje pasistatė šventąjį Antoniną – tikrą mirties mumiją, ją pamačius gimdyvėms išties baigdavosi pienas, – tikėjo kūtvėlomis. Jie buvo idealūs priešai, nes laikėme juos fašistais. Tai nebuvo tiesa, tik du broliai iš to kaimo buvo įstoję į Juodąsias brigadas, bet kaime liko du jaunesnieji jų broliai, vadovavę vaikų gaujai. Tačiau San Martino gyventojai mylėjo į karą išėjusius savo jaunuolius ir Solaroje šnibždėta, kad jais negalima pasitikėti.

Fašistai ar ne, bet mums vaikai iš San Martino atrodė žvėriškai blogi. Gyvendamas tokioje prakeiktoje vietoje kaip San Martinas, kasdien turi ką nors prasimanyti, kad jaustumeis dar gyvas. Jie lankė mokyklą Solaroje ir mums, miestelio vaikams, atrodė kaip kokie čigonai. Daugelis iš mūsų atsinešdavo užkandžio – uogiene užteptos duonos, o jie džiaugdavosi turėdami nors kirmėlėtą obuolį. Jie norėjo ką nors veikti, todėl ne kartą mus, stovinčius Oratorijos kieme, apmėtė akmenimis. Reikėjo juos pamokyti. Reikėjo užlipti į San Martiną ir užpulti juos, spardančius kamuolį bažnyčios aikštėje.

Bet į San Martiną vedė tiesus, be posūkių kelias ir būdamas aikštėje matydavai visus juo ateinančius. Niekada nebūtume galėję užpulti jų iš pasalų. Tada Durantė – kaimietis didele galva, pajuodęs lyg abisinas – pasakė, kad galėtume juos užpulti, užlipę Valone.

Jei norėjai įveikti Valonės skardį, reikėjo to išmokti. Užtrukome ilgai: per dieną užsiropšdavom kokią dešimtį metrų,

įsimindami kiekvieną žingsnį ir daubą, paskui leisdavomės žemyn, stengdamiesi pastatyti kojas į tas pačias vietas, kur statėme kopdami, o kitą dieną bandydavom įveikti dar dešimtį metrų. Iš San Martino to šlaito niekas negalėjo matyti, todėl laiko turėjome sočiai. Negalėjom improvizuoti, privalėjom tapti kaip tie gyvūnai, kuriems Valonė buvo jų namai: gyvatės ir driežai.

Du iš mūsų būrio gerokai apsidaužė, vienas krisdamas vos neužsimušė ir stabdydamas nusidyrė visą delnų odą, bet galų gale mes tapom vieninteliai, mokantys užlipti Valonės skardžiu. Vieną popietę pagaliau pasiryžome, kopėme valandą, o gal net ilgiau, viršūnę pasiekėm uždusę, bet iš slyvų krūmokšnių išnirome tiesiai į San Martino skersgatvį tarp namų ir skardžio, nuo prarajos atitverto mūru, kad juo naktimis einantys gyventojai nenudardėtų žemyn. Kaip tik toje vietoje mūras buvo įgriuvęs ir nesunkiai galėjome jį perlipti. Priešais ėjo gatvelė su klebonijos pastatu, jos gale matėsi bažnyčios aikštė.

Įsiveržėm į aikštę, kai vaikai žaidė aklą vištą. Puiki proga: vienas užrištomis akimis gaudė, o kiti lakstė, stengdamiesi nuo jo išsisukti, nieko daugiau aplink nematydami. Paleidome į darbą savo amuniciją, vienam pataikėm tiesiai į kaktą, kiti puolė slėptis bažnyčioje, prašydami klebono užtarimo. Tarėme, kad tam kartui užteks, bėgte leidomės gatvele atgal iki įgriuvos ir žemyn Valone. Klebonas spėjo pamatyti tik tarp krūmų pranykstančias mūsų galvas ir pavymui išrėkti siaubingus grasinimus, Durantė jam šūktelėjo „išgraužk!“ ir trenkė kaire ranka per sulenktą dešiniąją.

Paskui San Martino vaikai išgudrėjo. Supratę, kad mes užlipame Valone, prie įgriuvos pastatė sargybą. Tiesa, nepastebėti galėjom prisiartinti beveik prie pat mūro, tačiau tik be-

veik – paskutinius metrus reikėjo lėkti atviru plotu, žemi dygliuoti krūmokšniai kibo į kojas ir sargybinis spėdavo apie mus pranešti. Gatvelės gale jie jau turėjo paruošę saulėje išdžiovintų purvo gniūžčių ir apmėtydavo mus dar nespėjusius pasiekti skersgatvio.

Buvo apmaudu per tokį vargą išmokus užkopti Valone dabar viską palikti. Tuomet Durantė sumetė: „Išmoksime lipti rūke".

Rudeniop tuose kraštuose rūko būdavo sočiai. Rūkuotomis dienomis, kai jis labai sutirštėdavo, slėnyje išnykdavo Solara, išnykdavo ir senelio namas ir iš tos pilkumos kyšodavo tik San Martino varpinė. Joje jauteisi lyg virš debesų skrendančiam dirižably.

Dažniausiai galėdavome pasiekti mūrą, ties juo sustodavo ir rūkas, o sargybiniai negalėjo stypsoti ten visą dieną ir spoksoti į tuštumą, ypač sutemus. Bet kai tikrai paspausdavo, rūkas persirisdavo per mūrą ir užguldavo bažnyčios aikštę.

Lipti Valone rūke buvo visai kas kita, nei šviečiant saulei. Matydamas įsimindavai kelią, kitaip tariant, įsidėmėdavai, kad čia akmuo, o ten prasideda neperžengiamas dygliuotų krūmų plotas, penki žingsniai (penki, o ne keturi ar šeši) į šoną, žemė slenka, tik spėk ko nors nusitverti, prie didžiojo akmens kairėje prasideda apgaulingas takelis, kuriuo pasukęs nugarmėsi į prarają. Ir taip toliau.

Taigi šviesiomis dienomis tyrinėdavom kelią ir visą savaitę kalėm sau į galvą žingsnių skaičių. Aš net pabandžiau nubraižyti planą, koks būna nuotykių knygose, bet pusė mano draugų nesuprato planų. Juo blogiau jiems, aš jį įsiminiau ir Valone būčiau galėjęs užkopti net užsimerkęs – tas pats, kaip lipti rūkuotą naktį.

Kai visi įsiminė kelią, dar keletą dienų mankštinomės tirščiausiame rūke, jau saulei nusileidus, kad įsitikintume, ar tikrai spėsim pasiekti mūrą tiems dar nespėjus išsiskirstyti vakarienės.

Po daugelio bandymų leidomės į pirmąjį žygį. Nežinau, kaip mums pavyko užsikabaroti, bet užlipome, kai San Martino vaikai dar dykinėjo po miglos nepaliestą aikštę, nes tokioje vietoje kaip San Martinas gali tik dykinėti arba eiti gulti, vakarienės suvalgęs sudžiūvusios duonos su pienu.

Sulėkėme į aikštę, apkūlėme juos iki soties, išjuokėme bėgančius slėptis namo ir nusileidom žemyn. Leistis buvo sunkiau nei kopti, jei paslysti lipdamas į viršų – dar gali spėti nusitverti už kokio krūmo, paslydus leidžiantis – galas, kol sustoji, kojos pasrūva kraujais, o kelnės virsta skutais. Bet sugrįžome – triumfuodami, nugalėję.

Nuo to karto dar ne sykį pakartojome žaibišką puolimą, o sutemus jie prie įgriuvos nebudėdavo, nes dauguma bijojo tamsos ir kūtvėlų. Mes vaikščiojom į Oratoriją ir kūtvėlos mums nerūpėjo, žinojom, kad gana sukalbėti pusę „Sveika, Marija“, ir jos suakmenės. Tai truko keletą mėnesių. Paskui mums nusibodo: dabar jau mokėjom įkopti į skardį nesvarbu kokiu oru ir tai nebebuvo joks iššūkis.

Mano namuose apie Valonę niekas nieko nenutuokė, nes būtų gerokai kliuvę, o kai eidavome lipti sutemus, sakydavau, kad leidžiuos į Oratoriją repetuoti spektaklio. Tačiau Oratorijoje visi žinojo, ką darom, o mes puikuodavomės, nes buvom vieninteliai visame miestelyje prisijaukinę Valonę.

Buvo sekmadienio vidurdienis. Kažkas atsitiko, visi tai pastebėjo: į Solarą atvažiavo du sunkvežimiai su vokiečiais, jie išnaršė pusę miestelio, paskui pasuko San Martino link.

Tvyrojo ryto rūkas, dieną rūke blogiau nei naktį, nes šviesu, o turi eiti lyg būtų tamsu. Nesigirdėjo net varpų dūžių, tarytum toji pilkuma juos slopino. Ant šakų sutūpusių žvirblių čirškimas pasiekdavo ausis lyg per vatą. Kažką turėjo laidoti, laidotuvių vežimas nedrįso leistis keliu į kapines, o duob-

kasys atsiuntė žinią, kad šiandien jis nieko nelaidosiąs, nes gali suklupti leisdamas karstą ir pats įkristi į duobę.

Du miestelio vyrai nusekė paskui vokiečius, kad sužinotų, ko šiems reikia, ir pamatė, kaip tie, įjungę žibintus, nė per metrą prieš save nematydami, vos ne vos privažiavo įkalnę į San Martiną ir sustojo, nedrįsdami važiuoti toliau. Bent ne sunkvežimiais, nežinodami, kas kelio pakraščiuose, ir nenorėdami nuriedėti nuo skardžio – gal manė, kad ten yra pavojingų posūkių. Nepažindami tų vietų, neišdrįso lipti nė pėsčiomis. Kažkas jiems pasakė, kad į San Martiną galima patekti tik tuo keliu, o tokiame rūke niekas iš ten negalės kita puse nusileisti, nes ten Valonė. Tada kelio papėdėje jie pastatė užkardą ir stovėjo, įjungę žibintus, atkišę ginklus, kad niekas neprasmuktų, vienas per raciją kažką šaukė, gal prašydamas pastiprinimo. Tie, kurie buvo nusekę paskui, girdėjo kartojant *volsunde, volsunde*. Granjola tuoj pasakė, kad jie prašė atsiųsti *Wolfshunde*, kitaip tariant, vilkšunių.

Vokiečiai saugojo kelią ir apie ketvirtą valandą po pietų, kai viską aplink dar buvo užgulusi šviesi pilkuma, pamatė kažką dviračiu leidžiantis nuo kalno. Tai buvo San Martino klebonas, kuris tuo keliu leisdavosi jau nežinia kiek metų ir mokėjo nuvažiuoti net stabdydamas kojom. Pamatę kleboną, vokiečiai nešovė, nes, kaip vėliau sužinojome, ieškojo ne kunigų, o kazokų. Klebonas mostais paaiškino, kad ūkyje prie Solaros kažkas miršta ir nori gauti paskutinį patepimą (parodė ant vairo kabančiame krepšyje sudėtus reikmenis), vokiečiai juo patikėjo. Praleido jį, o klebonas atvažiavo į Oratoriją šnektelėti su don Konjasu.

Don Konjasas nesikišo į politiką, bet viską žinojo, ir patarė pasikalbėti su Granjola ir jo draugais, nes jis pats nenorėjo ir negalėjo į tuos reikalus painiotis. Prie stalo, kur būdavo lošiama kortom, susirinko būrys jaunuolių, o aš įslinkau paskui

juos, pritūpęs, kad manęs nepastebėtų. Ir išgirdau klebono pasakojimą.

Vokiečių kariuomenėje buvo kazokų dalinys. Mes to nebuvom girdėję, bet Granjola žinojo. Jie buvo paimti į nelaisvę Rusijos fronte, o dėl kažkokių tik jiems žinomų priežasčių kazokai pyko ant Stalino ir daugelis iš jų sutiko (suvilioti pinigų, iš neapykantos sovietams, nenorėdami supūti belaisvių stovykloje ar gavę progą su visa manta, žirgais ir šeimomis palikti sovietinį rojų) tarnauti vokiečių kariuomenėje pagalbiniais. Didžioji jų dalis kariavo šalies rytuose, pavyzdžiui, Karnijoje*, kur jų bijojo, nes buvo kieti, atšiaurūs vyrai. Paduvos apylinkėse buvo turkmėnų divizija, žmonės juos vadino mongolais. Buvusių rusų belaisvių, tiesa, ne kazokų, galėjai sutikti ir Pjemonte, partizanų būriuose.

Dabar jau visi žinojo karo baigtį, be to, aštuoni kazokai, dėl kurių užvirė visa ta košė, turėjo savo religinius principus. Pamatę sudegintus du ar tris kaimus ir vieną kitą tuziną pakartų žmonių, o dar kai du iš jų buvo sušaudyti, nes atsisakė šaudyti senius ir vaikus, jie pasakė, kad nesiruošia toliau tarnauti SS. „Ir ne vien tai, – sakė Granjola, – jei vokiečiai pralaimės karą – jie jį jau beveik pralaimėjo, ką darys amerikiečiai su anglais? Sugaudys kazokus ir atiduos juos rusams, nes yra sąjungininkai. O Rusijoje jiems *kaputt*. Todėl jie nori dėtis prie sąjungininkų, kad po karo šie suteiktų jiems prieglobstį – kuo toliau nuo to fašisto Stalino letenų.“

– Tiesa, – sakė klebonas, – tas aštuonetas yra girdėjęs apie partizanus, kovojančius kartu su amerikiečiais ir anglais, ir nori prie jų prisidėti. Jie žino, ko nori, ir yra gerai informuoti: nori kovoti ne garibaldininkų, o badoljininkų būriuose.

Jie dezertyravo nežinia kur, o į Solarą atklydo išgirdę, kad

* *Carnia* – rajonas Italijos šiaurės rytuose.

čia yra badoljininkų būrių. Sukorė pėsčiomis ilgą kelią, vengdami kelių, eidami tik naktimis, taigi, sugaišdami dvigubai ilgiau, bet SS lipo jiems ant kulnų ir tik per stebuklą jiems pavyko čia atkeliauti, jie elgetavo ūkiuose, rizikuodami susidurti su galinčiais juos išduoti, sunkiai tesusikalbėdami, nes visi truputį vogravo vokiškai, bet tik vienas mokėjo itališkai.

Supratę, kad SS juos rado ir tuoj sučiups, vakar jie užlipo į San Martiną, nutarę, kad ten galės kelias dienas atsilaikyti prieš visą batalioną, be to, verčiau jau žūti kovoje. Kažkas jiems pasakė, kad ten gyvenąs toks Talinas, kuris pažįsta kitą žmogų, galintį jiems padėti. Dabar jie buvo jau praradę viltį ir pasiruošę bet kam. Kaimą jie pasiekė naktį, susitiko su Talinu, šis pasakė, kad ten gyvena viena fašistų šeima, o kelių namų kaime naujienos greit sklinda. Jis nesumanė nieko daugiau, kaip tik paslėpti juos klebonijoje. Klebonas priglaudė bėglius ne dėl politinių sumetimų ir net ne dėl savo geros širdies, o supratęs, kad leisti jiems laisvai vaikštinėti – daug blogiau, nei juos paslėpti. Bet negalėjo ilgai jų laikyti. Neturėjo pakankamai maisto aštuoniems vyrams, be to, buvo perbalęs iš baimės, nes užlipę į kaimą vokiečiai netruks apieškoti visus namus, taip pat ir kleboniją.

– Vaikinai, supraskite, – sakė klebonas, – ir jūs skaitėt Keserlingo atsišaukimą, jie visur išklijuoti. Jei juos ten suras – sudegins kaimą, o jei kazokai sumanys šaudyti – nužudys mus visus.

Feldmaršalo Keserlingo atsišaukimą, deja, buvome skaitę, o ir be atsišaukimo žinojom, kad SS nesismulkindavo ir jau sudegino ne vieną kaimą.

– Kas toliau? – paklausė Granjola.

– Kadangi per Dievo malonę užgulė rūkas, o vokiečiai šių

A seguito del noto appello indirizzato dal Feldmaresciallo Kesselring agli Italiani, lo stesso Feldmaresciallo ha ora impartito alle proprie truppe i seguenti ordini:

1. - Iniziare nella forma più energica l'azione contro le bande armate di ribelli, contro i sabotatori ed i criminali che comunque con la loro opera deleteria intralciano la condotta della guerra e turbano l'ordine e la sicurezza pubblica.

2. - Costituire una percentuale di ostaggi in quelle località dove risultano esistere bande armate e passare per le armi detti ostaggi tutte le volte che nelle località stesse si verificassero atti di sabotaggio.

3. - Compiere atti di rappresaglia fino a bruciare le abitazioni poste nelle zone da dove siano stati sparati colpi di arma da fuoco contro reparti o singoli militari germanici.

4. - Impiccare nelle pubbliche piazze quegli elementi ritenuti responsabili di omicidi o capi di bande armate.

5. - Rendere responsabili gli abitanti di quei paesi dove si verificassero interruzioni di linee telegrafiche o telefoniche nonchè atti di sabotaggi relativi alla circolazione stradale (spargimento di rottami di vetro, chiodi o altro, sui piani stradali, danneggiamento di ponti, ostruzioni delle strade).

Feldmaresciallo KESSELRING

vietų nepažįsta, reikia, kad kas nors iš Solaros ateitų, surinktų tuos prakeiktus kazokus, nuvestų juos žemyn ir pristatytų badoljininkams.

– Kodėl kas nors iš Solaros?

– Tiesą sakant, pirmiausia todėl, kad jei prasitarsiu kam nors iš San Martino, pasklis gandas, o šiais laikais kuo mažiau gandų, tuo geriau. Antra, todėl, kad vokiečiai saugo kelią ir juo negalima eiti. Taigi lieka Valonė.

Išgirdę minint Valonę, visi pradėjo sakyti: beprotystė, tokiame rūke, tegul pasirūpina Talinas ir panašiai. Bet tas velnio klebonas priminė, kad Talinui jau aštuonios dešimtys ir kad jis iš San Martino nenusileidžia net skaisčiai šviečiant saulei, ir pridūrė – esu tikras, padarė tai norėdamas atkeršyti mums, Oratorijos vaikams, už sukeltus rūpesčius: „Jūsų vaikai vieninteliai moka net per rūką užkopti Valone. O jei jau išmoko tos velniavos išdaigoms krėsti, galėtų savo mokslus panaudoti geram. Išveskit kazokus padedami vieno iš Solaros vaikų".

– Jėzau, – tarė Granjola, – net jei mums tai pavyktų, ką su jais veiktume – laikytume Solaroje, o pirmadienio rytą juos rastų ne jūsų kaime, o pas mus, taigi supleškintų mūsų miestelį?

Būryje buvo ir Stivulu su Džidžiu, tiedu, su kuriais senelis ir Masulu ėjo pas Merlą, atrodo, jie buvo susiję su Pasipriešinimo judėjimu. „Ramiai, – tarė Stivulu, buvęs visų guviausias, – badoljininkai dabar Orbenjyje, pas juos nei SS, nei Juodosios brigados niekada nebuvo atėję, nes jie aukštai ir su savo puikiaisiais angliškais automatais gali kontroliuoti visą slėnį. Iš čia iki Orbenjo, net per rūką, su Berčelio sunkvežimiu, kuriam jis įtaisė priešrūkinius žibintus, ir Džidžiu, kuris žino kelią, galima nuvažiuoti per dvi valandas. Na, tarkim, tris, nes temsta. Dabar penkios, Džidžis bus ten apie aštuntą, įspės juos, jie nusileis kiek žemiau ir lauks prie Vin-

joletos kelio atšakos. Apie dešimtą sunkvežimis grįš, ne, gal vienuoliktą, ir pasislėps miškelyje Valonės papėdėje, ten, kur stovi Dievo Motinos koplytėlė. Kas nors iš mūsų po vienuoliktos užlips Valone, paims iš klebonijos kazokus ir nuves juos žemyn, susodins į sunkvežimį ir dar prieš aušrą jie atsidurs pas badoljinininkus."

– Ir visą tą jovalą užvirsim rizikuodami savo kailiu dėl aštuonių mameliukų ar kalmukų, ar mongolų, kurie dar vakar tarnavo SS? – paklausė toks raudonplaukis, kurio vardas, atrodo, buvo Miljavaka.

– Vaikine, klausyk, jie apsigalvojo, – tarė Granjola, – ir tai jau yra daug, be to, tai aštuoni tvirti vyrai, jie moka šaudyti ir gali labai mums praversti.

– Praversti badoljinininkams, – burbtelėjo Miljavaka.

– Badoljinininkai ar garibaldininkai – visi jie kovoja už laisvę, o sąskaitas, kaip jau sakyta, suvesime paskui. Reikia gelbėt kazokus.

– Teisybė. Juk jie – sovietų piliečiai, taigi iš didžiosios socializmo tėvynės, – tarė toks Martindženjas, visai nesuprasdamas to kailio vartymo iš vienos pusės į kitą.

Anuomet visko pasitaikydavo. Tarkim, tokio Džino istorija: jis tarnavo Juodosiose brigadose, ir labai uoliai, paskui pabėgo, susidėjo su partizanais ir Solaroje pasirodė su raudona skarele ant kaklo, bet buvo nutrūktgalvis, dėl merginos ne laiku sugrįžo į miestelį, Juodosios brigados jį sučiupo ir vieną rytą auštant sušaudė Astyje.

– Žodžiu, padarysim, – tarė Granjola.

– Tik vienas klausimas, – pertarė Miljavaka. – Klebonas sakė, kad užlipti Valonės šlaitu gali tik vaikai, aš nepainiočiau vaikų į tokį atsakingą reikalą. Atsargos dėlei, jie gali išsiplepėti.

– Ne, – atsakė Stivulu, – štai, čia yra Jambas, jūs nė nepastebėjot, o jis viską girdėjo. Jo senelis, jei sužinotų, ką dabar

pasakysiu, tikrai man galvą nurautų, bet Jambas vaikšto po Valonę kaip po savo kiemą, jis ne tik gudrus vaikinas, bet ir ne plepys, dėl jo guldau galvą, be to, jo šeima galvoja taip kaip mes, taigi nėra jokio pavojaus.

Mane išpylė šaltas prakaitas, pradėjau veblenti, kad jau vėlu ir manęs namie laukia.

Granjola pasivėdėjo mane į šalį ir prikalbėjo daug gražių dalykų. Kad tai dėl laisvės ir tų aštuonių vargšelių, kad ir mano amžiaus galima būti didvyriu, kad Valone lipau jau daug kartų ir šis kartas nesiskirs nuo kitų, tik paskui mane žingsniuos kazokai ir verčiau jų pakeliui nepamesti, kad vokiečiai vis tiek stovi kelio pradžioje ir laukia it kokie pusgalviai, nė nenutuokdami apie Valonę, kad jis eis kartu, nes, nors ir ligonis, pareiga neleidžia trauktis, kad lipsim ne vienuoliktą, o vidurnaktį, kai maniškiai jau bus sugulę, ir galėsiu išslinkti lauk nenučiuptas, o kitą rytą mane ras lovoje lyg nieko nebūtų atsitikę. Ir taip toliau, mane hipnotizuodamas.

Galų gale sutikau. Šiaip ar taip, tai buvo nuotykis, apie kurį vėliau visiems galėsiu pasakoti, beveik partizano žygis, toks nuotykis, kokių net Gordonui Arborijos miške neteko patirti. Net Tremaliui Naikui Juodosiose džiunglėse. Geriau nei Tomui Sojeriui paslaptingoje oloje. Dramblio Kaulo sargybiniai į tokias džiungles nebūtų drįsę nosies kišti. Žodžiu, tai turėjo būti mano šlovės akimirka, dėl Tėvynės – tos teisingosios, o ne tos neteisingos. Leisiuos į žygį nesipuikuodamas šovininėm ir automatais, beginklis, plikomis rankomis, kaip Dikas Žaibas. Žodžiu, dabar pravertė viskas, ką buvau skaitęs. Jei teks mirti – pagaliau ir aš pamatysiu žolės stiebus nelyginant baslius.

Kadangi buvau sumanus vaikinas, paaiškinau Granjolai keletą dalykų. Jis sakė, kad vedant paskui aštuonis kazokus ir

norint jų pakeliui nepamesti reikia ilgos virvės, kuria jie turės susirišti kaip alpinistai ir sekti vienas paskui kitą net nematydami, kur eina. Aš paprieštaravau: susirišus, jei vienas nukris – patrauks paskui likusius. Reikia paimti dešimt gabalų virvės: kiekvienas tegul laikys galą virvės einančio prieš ir einančio už, o pajutęs, kad kitas krinta, galės paleisti savąjį galą – geriau vienas negu visi. Galvotas, pagyrė Granjola.

Susijaudinęs paklausiau, ar jis eis ginkluotas, jis atsakė „ne", pirma, todėl, kad nė musės nepajėgtų nuskriausti, antra, todėl, kad jei, neduok Dieve, įvyktų susidūrimas, kazokai turi ginklų, ir, pagaliau, jei kartais jį sučiuptų – būtų beginklis ir gal neskubėtų jo sušaudyti.

Nuėjom pas kleboną, pasakėm, kad apsiimam tai padaryti, tik jis turįs išruošti kazokus pirmą nakties.

Septintą grįžau namo vakarienės. Sutarėm susitikti vidurnaktį prie Dievo Motinos koplyčios, iki jos greitu žingsniu reikėjo eiti tris ketvirčius valandos. „Turi laikrodį?" – paklausė Granjola. „Ne, bet, kai vienuoliktą visi suguls, įsitaisysiu valgomajame, ten yra sieninis laikrodis", – atsakiau.

Vakarieniavau karščiuojančia galva, po vakarienės apsimečiau klausantis radijo ir žiūrinėjantis pašto ženklus. Namie buvo ir tėtis, jis nesiryžo per tokį rūką leistis į miestą, tikėjosi išvažiuoti rytą. Bet, laimė, jis atsigulė labai anksti, o mama kartu su juo. Ar mano tėvai vis dar mylėdavosi, nors buvo jau perkopę keturias dešimtis? Svarstau tai tik dabar. Tavo tėvo ir motinos lytinis gyvenimas tau visada liks paslaptis, o pirmapradė scena – tik Froido prasimanymas. Sunku įsivaizduoti, kad būtų leidę man ką pamatyti. Atsimenu mamos pokalbį su draugėmis, jau prasidėjus karui, kai jai ką tik sukako keturiasdešimt (girdėjau, kaip ji apsimestinai džiugiai pasakė: „Gyvenimas prasideda po keturiasdešimties", „Mano Duiljas savo jau padarė..."). Kada? Prieš gimstant Adai?

Po to tėvai nebesueidavo? „Kas žino, ką Duiljas išdarinėja mieste su savo įmonės sekretore“, – kartais mama juokais sakydavo seneliui. Bet tai buvo tik juokas. Ar mano vargšas tėtis būtų galėjęs, kai bombarduodavo miestą, padrąsindamas spausti kieno nors ranką?

Vienuoliktą, namams paskendus tyloje, aš atslinkau į valgomąjį, į tamsą. Retkarčiais brūkšteldavau degtuką, kad pamatyčiau sieninį laikrodį. Ketvirtis po vienuolikos išsmukau lauk ir rūke pasukau Dievo Motinos koplyčios link.

Mane kausto baimė. Dabar ar anuomet? Regiu paskirus vaizdus. Gal kūtvėlos tikrai egzistuoja. Laukia manęs tankmėje, kurios rūke negaliu įžiūrėti: jos tūno ten, iš pradžių meiliai viliodamos (kas pasakė, kad jos atrodo kaip bedantės senės? gal tai tik švarplė), paskui atstato į mane šautuvus ir aš pasklindu rausvų skylių simfonijoje. Regiu vien paskirus vaizdus...

Granjola jau laukė, papriekaištavo, kad vėluoju. Pamačiau, kad jis dreba. Aš nedrebėjau. Jaučiausi lyg namie.

Granjola man padavė virvės galą ir pradėjome lipti į Valonę.

Mintyse sekiau žemėlapį, o Granjola kiekvienam žingsny aičiojo: vajėzau, tuoj nukrisiu, aš jį raminau. Buvau vadas. Puikiai žinojau, kaip eiti per džiungles, kai aplink knibžda Suyodhanos *tughs**. Dėliojau kojas lyg sekdamas muzikos partitūrą, tikriausiai taip daro pianistas, tiesa, rankomis, ne kojomis, nė viename žingsnyje nesuklydau. O jis nuolat klupo,

* Indijos slaptosios sektos nariai, garbinę deivę Kali. Paplitę nuo XII amžiaus, užpuldinėjo, apiplėšinėjo ir žiauriai žudė keliautojus ir maldininkus. Išnyko XIX amžiaus pabaigoje.

nors ir sekė paskui mane. Kosčiojo. Turėjau gręžiotis ir paduoti jam ranką. Rūkas buvo tirštas, už pusmetrio vos įžiūrėjai. Patraukdavau virvę ir Granjola išnirdavo iš miglos, nors ir biršta, ji staiga praretėdavo ir ūmai išvysdavau jį, lyg iš drobulės išsivyniojantį Lozorių.

Kopėm jau gerą valandą, o buvom dar tik įpusėję kelią. Įspėjau Granjolą, kad priėjęs akmenį būtų labai atsargus, nes jei prie jo pasuks kairėn, nors po kojom ir pajus akmenėlius, nugarmės nuo skardžio: akmenį reikia aplenkti ir vėl eiti tiesiai.

Pasiekėm viršūnę ir mūro įgriuvą, San Martinas irgi skendėjo rūke. Eisime tiesiai, tariau, ir prieisime gatvelę. Reikia suskaičiuoti dvi dešimtis žingsnių – ir atsidursime prie klebonijos durų.

Pabeldėm į duris, kaip buvo sutarta: trys kartai, pauzė, vėl trys kartai. Duris atidarė klebonas, pilkai baltas kaip pakelės vijokliai vasarą. Aštuoni kazokai buvo viduje, ginkluoti lyg plėšikai ir išsigandę kaip vaikai. Granjola pasikalbėjo su tuo, kuris mokėjo itališkai. Šis kalbėjo palyginti gerai, tik keista tartim, bet Granjola jam viską susakė bendratim, taip, kaip žmonės dažniausiai kalba su svetimšaliais.

– Tu eiti pirmas, kiti už tavęs, tu sekti paskui mane ir vaiką. Tu sakyti saviškiams, ką aš sakyti, ir jie daryti, ką aš sakyti. Suprasti?

– Suprantu, suprantu. Mes pasiruošę.

Klebonas, iš baimės kone pridėjęs kelnes, atidarė duris ir išleido mus į gatvę. Tuo metu tolumoje, toje pusėje, kur buvo kelias, pasigirdo vokiečių balsai ir šunų lojimas.

– Viešpatie aukštielninkas, – tarė Granjola, o klebonas jo nesudraudė. – Fricai užlipo su šunimis, o tiems rūkas nė motais, jie eina pagal uoslę. Ką dabar darysim, po paraliais?

Kazokų vadas tarė:

– Žinau, kaip jie daro. Kas penktas turi po vilkšunį. Eikim, gal sutiksim tuos be šunų.

– *Rien ne va plus**, – tarė Granjola, kuris buvo labai mokytas. – Eiti ramiai. O jūs šaudyti tik tada, kai aš pasakyti. Paruošti nosines ar skudurų ir daugiau virvės.

Paskui paaiškino man:

– Bėgsim gatve ir sustosim prie kampo. Jei nieko nebus – vienu šuoliu pasieksim mūrą, ir pirmyn. Jei kas artinsis ir bus su šunimis, žiūrėsim. Blogiausiu atveju šaudysim į juos ir į šunis, žiūrint, kiek jų bus. Jei bus be šunų – praleisim, užeisim iš nugaros, surišim ir užkimšim burnas, kad nerėktų.

– Ir paliksim?

– Šaunuolis. Ne, tempsimės kartu į Valonę, kitos išeities nėra.

Jis greit paaiškino viską kazokui, o šis pakartojo saviškiams.

Klebonas davė mums skudurų ir bažnytinių juostų. Eikite, eikite, tarė, ir tesaugo jus Dievas.

Leidomės gatvele. Ties kampu išgirdom iš kairės artėjančius vokiečių balsus, bet ne šunų urzgimą ar inkštimą.

Prisiplojom prie sienos. Girdėjom, kaip artinasi dviese, kalbėdamiesi, matyt, keikdamiesi, kad nemato, kur eiti. „Jų tik du, – ženklais rodė Granjola. – Praleidžiam, paskui puolam."

Du vokiečiai, pasiųsti apieškoti šitos pusės, atkišę šautuvus kone apčiuopomis slinko pirmyn, o eidami pro gatvės kampą jo nė nepamatė. Tuo laiku kiti su šunimis sukiojosi po aikštę. Kazokai puolė tuodu šešėlius ir parodė išmanantys savo darbą. Po akimirkos abu gulėjo ant žemės užkimštomis burnomis, prilaikomi dviejų iš tų galiūnų, o trečiasis rišo jiems rankas už nugaros.

* Statymas baigtas, – formulė, sakoma žaidžiant rulete (*pranc.*).

– Pavyko, – tarė Granjola. – Dabar tu, Jambai, permesk jų šautuvus per mūrą, o jūs stumti vokiečius paskui mus du, žemyn, kur mes eiti.

Buvau išsigandęs, dabar vadovavo Granjola. Perlipti mūrą buvo lengva, Granjola išdalijo virves. Taip, išskyrus pirmą ir paskutinį, visi turėjo abi užimtas rankas: viena laikė virvę prieš save, kita – virvę už savęs. Bet negali laikyti virvės stumdamas du surištus belaisvius, ir dešimt žingsnių būrys žingsniavo su pasitampymais, kol pasiekėm pirmuosius gervuogynus. Čia Granjola pabandė pertvarkyti virtinę, tie, kur vedė vokiečius, pririšo virves kiekvienas prie savo belaisvio diržo, juos stumiantys laikė dešine ranka suėmę apykakles, o kaire spaudė už nugaros einančio draugo virvės galą. Tačiau vos pajudėjome, vienas iš vokiečių iškart suklupo ir užgriuvo ant savo vedlio, nutempdamas ir tą, kuris jį laikė, o visa grandinė sutrūkinėjo. Kazokai pro dantis šnypštė tai, kas jų kalba, matyt, buvo keiksmažodžiai, bet jiems užteko proto keiktis tyliai.

Vienas parkritęs vokietis atsikėlė ir bandė pabėgti, du kazokai puolė jį gaudyti ir jau buvo bepametantys, bet, laimė, vokietis irgi nežinojo, kur statyti savo aulinius, po kelių žingsnių nuslydo žemyn ir kazokai jį sučiupo. Per maišatį vokietis pametė šalmą. Kazokų vadas ženklais parodė, kad jo čia palikti negalima, nes atėję šunys jį suuostų ir surastų mus pagal kvapą. Tik tada pastebėjome, kad antrasis vokietis stovi plika galva.

– Kad jį kur devynios, – sumurmėjo Granjola, – jo šalmas nukrito, kai užpuolėme skersgatvyje, vokiečiai, atėję ten su šunimis, ras pėdsaką!

Nieko nepadarysi. Išties paėjom dar kelis metrus ir viršuje pasigirdo balsai ir šunų lojimas.

– Jie jau skersgatvyje, šunys suuodė šalmą ir pranešė, kad

mes šitoje pusėje. Ramiai. Pirma, jie turi rasti įgriuvą, kitaip bus sunku perlipti mūrą. Antra, turi nusileisti. Jei šunys bus atsargūs ir leisis iš lėto, jie irgi leisis iš lėto. Jei šunys lėks, jie jų nenulaikys ir užpakaliais išars žemę. Jambai, jie neturi tavęs, todėl leiskis kaip galėdamas greičiau, pirmyn.

– Pabandysiu, bet bijau.

– Tu nebijai, tik nerviniesi. Giliai įkvėpk ir leiskis.

Aš irgi vos nepridėjau kelnių kaip klebonas, bet žinojau, kad dabar viskas priklauso nuo manęs. Sukandau dantis, tą akimirką verčiau norėjau būti Žirafonė ar Jojo, o ne legionierius Romanas, arklys Horacijus ar karvė Klarabela, o ne Peliukas Mikis vaiduoklių name, sinjoras Pampurijus savo bute, o ne Flešas Gordonas Arborijos pelkėse, bet atėjus į šokius lieka tik šokti. Todėl puoliau Valone žemyn kaip įmanydamas greičiau, mintyse skaičiuodamas žingsnius.

Belaisviai mus stabdė, nes užkimštomis burnomis sunkiai kvėpavo ir kas minutę stabčiojo. Po ketvirčio valandos pasiekėme akmenį, žinojau, kad jis turi ten būti, ir dar nematydamas ištiesęs ranką paliečiau jį. Reikėjo jį aplenkti prie pat, nes nukrypę dešiniau būtume atsidūrę ant kriaušio, ties praraja. Balsai viršuje skambėjo labai aiškiai, nežinia kodėl – ar kad vokiečiai ėmė garsiau šaukti, ragindami dvejojančius šunis, ar kad perlipo mūrą ir artinosi prie mūsų.

Girdėdami draugų balsus, belaisviai tampėsi, tyčia klupo ir krito, bandydami nusiridenti į šoną, nepaisydami, kad gali susižaloti. Suprato, jog negalime jų nušauti, kad neišsiduotume, o šunys, kad ir kur jie nusiristų, vis tiek juos atras. Jie neturėjo ko prarasti ir kaip tie, kurie neturi ko prarasti, tapo pavojingi.

Staiga pasigirdo šūvių papliūpos. Negalėdami nusileisti, vokiečiai nutarė šaudyti. Prieš juos beveik šimtu aštuoniasdešimt laipsnių plytėjo Valonė, ir jie, nežinodami, kurioje

mes pusėje, šaudė visomis kryptimis. Be to, nežinojo, kokio statumo šlaitas, todėl šaudė beveik horizontaliai. Kai šaudydavo mūsų kryptimi, girdėjome, kaip virš galvų švilpia kulkos.

– Leidžiamės, leidžiamės, jie į mus nepataikys, – ragino Granjola.

Bet pirmieji vokiečiai, matyt, jau pradėjo leistis ir įvertino šlaito nuolydį, o šunys juos vedė teisinga kryptimi. Dabar jie šaudė žemyn, maždaug ten, kur buvome mes. Gretimuose krūmuose girdėjosi krintančių kulkų čeksėjimas.

– Nebijoti, – tarė kazokas, – žinau jų *Maschinen Reichweite*.

– Automatų šūvio atstumą, – padėjo jam Granjola.

– Taip, tą. Jei jie daugiau nenusileis, o mes eisime greit, kulkos mūsų nepasieks. Todėl mikliau.

– Granjola, – tariau verksmingai, jausdamas, kaip pasiilgau mamos, – aš galiu leistis greičiau, bet jūs – ne. Negalime tempti kartu tų dviejų, nes kas iš to, jei aš šuoliuoju pirmyn kaip kalnų ožys, o jie mus gaišina. Prašau, palikim juos čia, kitaip pabėgsiu vienas, jūsų nelaukdamas!

– Jei paliksim juos čia, jie akimirksniu išsilaisvins ir pakvies kitus, – tarė Granjola.

– Užmušiu juos automato buože, be triukšmo, – sušvokštė kazokas.

Mintis, kad tuodu vargšus reikia nužudyti, mane sustingdė, atsigavau tik išgirdęs Granjolą sakant:

– Neverta, velniai rautų, net jei paliksim juos čia negyvus, šunys atras ir kiti sužinos, kuriuo keliu nusileidom.

Iš susijaudinimo jis nebekalbėjo bendratim.

– Galime padaryti vienintelį dalyką – nustumti juos kita kryptim, tada šunys pasuks tuo keliu, ir mes laimėsime dešimt minučių, o gal daugiau. Jambai, čia, į dešinę, yra tas takelis, kuris baigiasi praraja? Gerai, ten juos ir nustumsim, sakei, kad ten einant nesimato skardžio ir gali nukristi ne-

spėjęs nė susivokti, taigi šunys nutemps vokiečius į pragarmę. Kol jie atsipeikės, mes būsim jau slėnyje. Nukritusieji nuo skardžio užsimuša?

– Ne, nesakiau, kad nukritęs nuo to skardžio būtinai turi užsimušti. Gali susilaužyti kaulus, susitrenkti galvą...

– Klausyk, kodėl pirma sakai viena, paskui – kita? Tiems dviem bekrintant gali atsirišti virvės, o nukritę jie gal dar turės jėgų šaukti ir įspėti saviškius, kad saugotųsi!

– Todėl jie turi kristi jau negyvi, – tarė kazokas, žinantis šio bjauraus pasaulio tvarką.

Stovėjau prie pat Granjolos ir mačiau jo veidą. Jei jis niekada nebuvo išblyškęs, dabar buvo blyškesnis nei kada nors. Stovėjo užvertęs į dangų akis, lyg laukdamas stebuklo. Tą akimirką išgirdome žmogaus aukštyje pro mus prašvilpiant kulkas, vienas iš vokiečių stumtelėjo savo vedlį, abu krito ant žemės, kazokas ėmė dejuoti, nes vokietis bandė galva daužyti jam dantis, stengdamasis visokiais būdais sukelti triukšmą. Granjola apsisprendė ir tarė:

– Arba jie, arba mes. Jambai, jei pasuksiu į dešinę, kiek žingsnių yra iki skardžio krašto?

– Dešimt, na, mano dešimt, tavo gal aštuoni, paskui, žengtelėjęs pirmyn, pajusi nuolydį. Nuo tos vietos, kur prasideda nuolydis, iki atbrailos keturi žingsniai. Dėl atsargumo skaičiuok tris.

– Gerai, – tarė Granjola kazokų vadui, – aš einu pirmas, du iš jūsų stumia tuodu fricus, tvirtai laikydami juos už pečių. Kiti lieka čia ir laukia.

– Ką ruošiesi daryti? – paklausiau kalendamas dantimis.

– Tylėk. Vyksta karas. Tu irgi lauk. Tai įsakymas.

Jie ištirpo į dešinę nuo akmens, praryti *fumifugium*. Po keleto minučių išgirdom ritantis akmenis ir kažką krintant, paskui Granjola su kazokais sugrįžo, be vokiečių.

– Eime, – tarė Granjola, – dabar galim eiti greičiau.

Jis suėmė ranka mano ranką, jaučiau, kaip dreba. Mačiau jį iš arti: vilkėjo megztinį aukštu kaklu, o ant krūtinės kažkodėl kabalavo maišelis su skalpeliu.

– Ką su juo darei? – paklausiau verkdamas.

– Negalvok, tai buvo teisinga. Šunys užuos kraujo kvapą ir nutemps ten kitus. Mes išgelbėti, eik.

Matydamas mano išplėstas akis, pridūrė:

– Jie arba mes. Du prieš dešimt. Vyksta karas. Eik.

Beveik po pusvalandžio, viršuje dar girdėdami šūksnius ir lojimą, bet vis tolstančius ir kita kryptimi, pasiekėme Valonės papėdę ir kelią. Tolėliau, miške, laukė Džidžis su sunkvežimiu. Granjola susodino kazokus.

– Važiuosiu su jais, noriu įsitikinti, kad jie tikrai pasieks badoljinininkus, – tarė.

Stengėsi į mane nežiūrėti, troško kuo greičiau manim atsikratyti.

– Eik tuo keliu ir grįši namo. Esi šaunuolis. Nusipelnei medalio. Apie kitką negalvok. Atlikai savo pareigą. Jei kas dėl ko nors ir kaltas – tai tik aš.

Lauke buvo šalta, bet namo grįžau suprakaitavęs ir išsekęs. Įsmukau į savo miegamąjį trokšdamas praleisti bemiegę naktį, bet iš nuovargio vis užsnūsdavau ir matydavau dėdes Gaetanus, šokančius perpjautom gerklėm. Gal karščiavau. Turiu nueiti išpažinties, turiu nueiti išpažinties, galvojau.

Blogiausia buvo kitą rytą. Reikėjo atsikelti kartu su visais, kad atsisveikinčiau su išvažiuojančiu tėčiu, o mama niekaip nesuprato, kodėl aš toks apkvaitęs. Po kelių valandų atvažiavo Džidžis, jis kažką pakalbėjo su seneliu ir Masulu. Kai išeidinėjo, mostelėjau, kad ateitų į vynuogyną – nuo manęs jis nieko neturįs slėpti.

Granjola palydėjo kazokus pas badoljinininkus, paskui su Džidžio sunkvežimiu pasuko į Solarą. Badoljinininkai pasakė, kad

jis negali važiuoti naktį beginklis: jie žinojo, kad į Solarą atvyko Juodųjų brigadų dalinys padėti savo draugams vokiečiams. Ir davė jam muškietą.

Iki kelio atšakos į Vinjoletą ir atgal jie sugaišo tris valandas. Grąžino sunkvežimį Berčeliui, paskui leidosi keliu į Solarą. Manė, kad viskas jau baigta, nesigirdėjo jokio triukšmo, jie ėjo nieko neįtardami. Kiek pro rūką galėjo suprasti – brėško. Džiaugdamiesi sėkmingu žygiu, triukšmingai drąsino save, plekšnodami vienas kitam per pečius. Ir nepastebėjo, kad keli Juodųjų brigadų kareiviai tykojo pasaloje griovyje. Juos sugavo likus dviem kilometrams iki miestelio. Buvo ginkluoti, todėl negalėjo pasakoti pasakų. Buvo suvaryti į furgoną. Tų iš Juodųjų brigadų buvo penki: du juos saugojo viduje, du sėdėjo kabinoje, vienas stovėjo priekyje ant pakopos, kad geriau matytų kelią rūke.

Jų net nesurišo, juos saugantys viduje laikė ant kelių automatus, o jie gulėjo gilumoje lyg maišai.

Staiga Džidžis išgirdo keistą garsą, lyg kas būtų perdrėskęs audeklą, ir jo veidą aptaškė tirštas skystis. Vienas iš fašistų išgirdo gargimą, įžiebė žibintą ir visi pamatė Granjolą perrėžta gerkle, su skalpeliu rankoje. Abu fašistai pradėjo keiktis, sustabdė furgoną, padedami Džidžio ištempė Granjolą į šalikelę. Išlipo ir kiti trys, visi ėmė vienas kitą kaltinti, sakydami, kad jis negalėjo taip mirti, štabe jį turėjo apklausti, dabar juos visus suims, kvailiai, kad nesurišo belaisvių.

Taip berėkaudami prie Granjolos kūno, jie akimirką užmiršo Džidžį, o šis per sumaištį tarė sau – dabar arba niekada. Šoko į šalį, per griovį, žinodamas, kad už jo yra kriaušis. Brigadiniai pradėjo šaudyti, bet jis nusirito žemyn lyg sniego lavina ir puolė į miškelį. Tokiame rūke jo ieškoti buvo tas pat, kaip ieškoti adatos šieno kupetoje, be to, fašistai nenorėjo kelti triukšmo, dabar jiems liko tik paslėpti Granjolos la-

voną ir grįžti į vadavietę apsimetus, jog tą naktį nieko nesuėmė, kad neužsitrauktų vadų nemalonės.

Rytą, kai Juodosios brigados išvažiavo padėti vokiečiams, Džidžis su keliais draugais atvyko į tragedijos vietą ir, panaršę po griovius, surado Granjolą. Solaros kunigas nenorėjo įleisti jo palaikų į bažnyčią, nes Granjola buvo anarchistas, o dabar visi žinojo, kad jis nusižudė, bet don Konjasas liepė jį atnešti į Oratorijos koplytėlę, nes Viešpats tai, kas teisinga, žino geriau už savo dvasininkus.

Granjola mirė. Išgelbėjo kazokus, pasirūpino, kad aš saugiai grįžčiau namo, paskui mirė. Gerai žinojau, kodėl taip atsitiko, jis ne kartą man tai pasakojo. Buvo bailys, pabūgo, kad kankinamas viską išklos, pasakys vardus ir pasiųs mirti savo draugus. Dėl jų nusprendė mirti pats. Tiesiog *sguiss*, taip – neabejojau – padarė ir tiems vokiečiams. Gal keršijo pats sau. Drąsi bailio mirtis. Atsilygino už tą vienintelį savo gyvenime smurtą, apsivalydamas ir nuo sąžinės priekaištų, kurie jam, matyt, buvo nepakeliami. Vienu mostu apgavo visus: fašistus, vokiečius ir Dievą. *Sguiss*.

Aš likau gyvas. Negalėjau sau to atleisti.

Mano atsiminimų rūkas sklaidosi. Matau partizanus, pergalingai įžygiuojančius į Solarą, balandžio dvidešimt penktąją ateina žinia apie išvaduotą Milaną. Žmonės šurmuliuoja gatvėse, partizanai šaudo į orą, važinėja aplipę savo sunkvežimius. Po kelių dienų kaštonų alėja atvažiuoja kareivis alyvmedžio lapų žalumo uniforma. Jis paaiškina, kad yra brazilas, džiaugiasi tyrinėdamas tą egzotišką vietą. Brazilai kovojo kartu su anglais ir amerikiečiais? Niekas niekada man to neminėjo. *Drôle de guerre.**

* Keistas karas. (*Pranc.*)

Praeina savaitė, atvyksta pirmasis amerikiečių dalinys. Visi juodi. Jie pasistato palapines Oratorijos kieme, o aš susidraugauju su grandiniu, jis katalikas, parodo Švenčiausiosios Širdies paveiksliuką, kurį visada nešioja kišenėlėje. Duoda man laikraščių su Li'l Abner ir Diko Treisio komiksais ir kramtomosios gumos, ją kramtau ilgai, vakarais išsiimu iš burnos ir padedu į stiklinę, kaip seni žmonės elgiasi su dantų protezais. Mainais paaiškina, kad norėtų paragauti spagečių, pasikviečiu jį namo, tikras, jog Marija paruoš jam dar ir virtinių su mėsa ir triušienos padažu. Bet namuose grandinis pamato sodelyje sėdintį kitą juodaodį, su majoro antpečiais. Atsiprašo ir nustebęs išeina.

Amerikiečiai savo karininkus stengėsi apgyvendinti geromis sąlygomis, pasiteiravo senelio ir šis jiems paskyrė gražų kambarį kairiajame sparne, tą, kuriame Paola vėliau įrengė mūsų miegamąjį.

Majoras Mudis buvo apvalainas, su Luiso Armstrongo šypsena, jam pavykdavo susikalbėti su seneliu. Be to, jis mokėjo šiek tiek prancūziškai – vienintelę užsienio kalbą, kurią anuomet mokėjo mokslų ragavę žmonės, prancūziškai jis kalbėdavosi su mano motina ir kaimynėmis, kurios ateidavo gerti arbatos ir pasižiūrėti į išvaduotoją – net ir toji fašistė, nekentusi savo pusininko. Jos susėsdavo sode aplink stalą, ant kurio stovėdavo gerasis servizas, greta jurginų. Majoras Mudis sakydavo *mersí bokou* ir *oui, mádam, mua osi žem le šampenj**. Jis elgėsi oriai, mandagiai, kaip juodasis, pagaliau priimtas pasiturinčių baltųjų namuose. Ponios šnibždėdavosi: tik pamanykit, tikras džentelmenas, o mums sakė, kad jie laukiniai ir girtuokliai.

* Labai ačiū; taip, madam, ir man patinka šampanas (*iškraipyta pranc. kalba*).

Atėjo žinia, kad vokiečiai pasidavė. Hitleris mirė. Karas baigėsi. Solaros gatvėse šventė, visi bučiuojasi, kažkas šoka grojant armonikai. Senelis nusprendžia tuoj pat grįžti į miestą, nors prasideda vasara – kaimo visiems jau gana.

Su švytinčių žmonių minia baigiasi ir mano tragedija: matau nuo skardžio krintančius vokiečius ir Granjolą, nekaltąjį kankinį – iš baimės, meilės, paniekos.

Neturiu drąsos eiti išpažinties pas don Konjasą... o ir ką galėčiau išpažinti? Tai, ko nepadariau, nė nemačiau, o tik nuspėjau? Neturėdamas nieko, už ką man turėtų būti atleista, net negaliu prašyti atleidimo. Gana, kad pasijusčiau prakeiktas amžiams.

17. APDAIRUS JAUNUOLIS

Ak, kokią kančią ir skausmą patiriu, manydamas, kad galėjau Tave įžeisti, Viešpatie... Tos giesmės mane išmokė Oratorijoje, ar giedojau ją jau grįžęs į miestą?

Mieste naktimis vėl dega šviesos, žmonės vakarais traukia į gatves, eina po darbo dienos išgerti alaus ar suvalgyti ledų krantinėje, aikštėse pradėjo veikti pirmieji atviri kino teatrai. Esu vienas, be Solaros draugų, dar nesusitikau su Džaniu – pasimatysim tik prasidėjus mokslui licėjuje. Vakarais išeinu pasivaikščioti su tėvais, jaučiuosi nejaukiai, nebelaikau jų už rankos, bet dar negaliu nuo jų pasitraukti. Solaroje buvau laisvesnis.

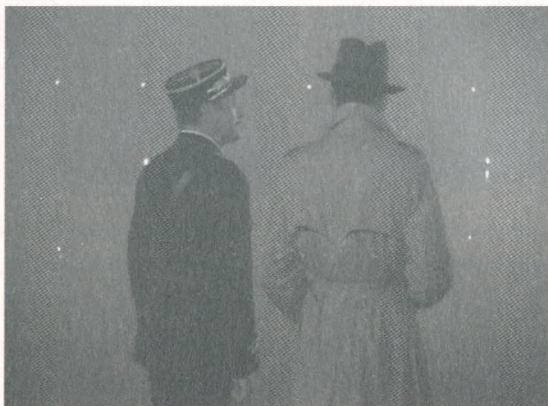
Dažnai einam į kiną, čia atrandu naujus kovos su karu būdus. Filmas „Jankis Dudlis Dendis“, kur Džeimso Kanjo *tap dancing** atskleidžia man Brodvėjų. *I'm Yankee Doodle Dandy***...

* Šokis padais kaukšint ritmą.

** Aš esu Jankis Dudlis Dendis. (*Angl.*)

Tap dancing jau buvau matęs filmuose su Fredu Asteiru, bet Kanjo šokis veržlesnis, išlaisvinantis, įtvirtinantis. Asteiro šokis buvo *divertissement**, o šis man atrodo darbas, dar daugiau, patriotizmo išraiška. Per *tap dancing* išreikštas patriotizmas man – atradimas, *claquettes*** vietoj rankinės granatos ir gėlės lūpose. Scenos trauka kaip pasaulio modelis ir neišvengiamas likimas, *the show must go on****. Mokausi naujo pasaulio iš *musicals*****, kuriuos pamatau pavėluotai.

„Kasablanka“. Viktoras Laslo dainuoja „Marselietę“... Atrodo, savo tragediją išgyvenau pasirinkęs teisingą pusę. Rikas Bleinas šauna į majorą Štraserį... Granjola sakė tiesą, karas yra karas. Kodėl Rikas paliko Ilzę Lund? Nejau negalima mylėti? Majoras Madis, be abejo, yra Semas, o kuris yra Ugartas? Gal Granjola, sutrikęs, nelaimingas bailys, kuris galų gale patenka Juodosioms brigadoms į rankas? Ne, tai turėjo būti kapitonas

* Pramoga, pasilinksminimas (*angl.*).

** *Tap dancing* šokio pavadinimas prancūziškai.

*** Vaidinimas tęsiasi (*angl.*).

**** Miuziklų (*angl.*).

Renò, su savo sarkastiška šypsena, bet jis nutolsta rūke kartu su Riku, tiesiai į Išsivadavimo judėjimą Brazavilyje, kartu su draugu jis džiugiai žingsniuoja pasitikti savojo likimo...

Bet Granjola negalės sekti paskui mane į dykumą. Su Granjola išgyvenau ne gražios draugystės pradžią, o pabaigą. Ir neturiu kelionės lapo, kad galėčiau išsivaduoti iš atsiminimų.

Kioskuose pilna laikraščių naujais pavadinimais ir gundančių žurnalų, kurių viršeliuose nuotraukos moterų, vilkinčių sukneles giliomis iškirptėmis arba tokiomis glaudžiomis palaidinėmis, kad ryškėja speneliai. Stambiakrūtės užplūsta filmų plakatus. Pasaulis aplink mane atgimsta – jis krūties formos. Ir grybo. Matau ant Hirošimos nukritusios bombos nuotrauką. Pasirodo pirmieji holokausto vaizdai. Dar ne lavonų stirtos – jas pamatysim vėliau, o pirmųjų išvaduotųjų nuotraukos: įdubusiomis akimis, kaulėtomis krūtinėmis su visais išsišovusiais šonkauliais, milžiniškomis alkūnėmis, jungiančiomis du rankos kaulus. Iki tol apie karą turėjau netiesioginį vaizdą, vien skaičiai – dešimt numuštų lėktuvų, tiek ir tiek žuvusiųjų, tiek belaisvių, girdėjau šnekų apie sušaudytus partizanus, bet, išskyrus tą naktį Valonėje, niekada nebuvau matęs sudarkyto kūno, beje, ir tą naktį jo nemačiau, nes kai paskutinįkart mačiau abu vokiečius, jie dar buvo gyvi, o visa kita išgyvenau savo naktiniuose košmaruose. Tose nuotraukose ieškojau pono Feraros, kuris mokėjo žaisti rutuliukais, veido, bet jei jis ten ir būtų buvęs, vis tiek nebūčiau atpažinęs. *Arbeit macht frei.**

Kinuose juokiamės iš Džanio ir Pinoto** grimasų. Bingas Krosbis ir Bobas Houpas pasirodo su jaudinančia Dorote Le-

* Darbas išlaisvina. (*Vok.*)

** Bud Abbott ir Lou Costello – aktorių duetas, vaidinęs penktojo dešimtmečio JAV komedijose.

Corriere Lombardo

E' ESPLOSA LA BOMBA ATOMICA

Il mondo è sbigottito
Che cosa accadrà?

Il Comando alleato ordina di riprendere i lanci

"Il sole è battuto"

Gli esseri viventi polverizzati a Hiroshima

Sblocco dei tessili e delle calzature

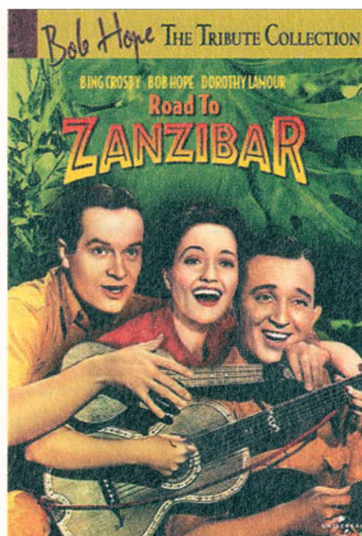
Una voce clandestina esorta all'insurrezione

La Germania non arrivò prima perché esperti italiani sabotarono le ricerche

Londra dice:
"Principio o fine della nostra civiltà"

Clausura di tecnici nella "città segreta"

Tagliato in due dal mare

mur, susijuosusia *saarong**, jie keliauja į Zanzibarą ir Timbuktu (*Road to...)*, visi kaip jau tūkstanti devyni šimtai keturiasdešimt ketvirtaisiais mano, kad gyvenimas yra gražus.

Kiekvieną vidurdienį minu dviračiu į juodąją rinką pas kepėją, mes, vaikai, kasdien gaunam iš jo po du kepalėlius baltos duonos – pirmuosius po keletą metų valgytų geltonų, pusiau iškepusių kepalų iš kažkokios skaidulinės tešlos (sakydavo, sėlenų), kuriuose neretai rasdavom virvagalių, o kartais ir tarakonų. Važiuoju dviračiu paimti sugrįžtančios gerovės simbolio, stabtelėdamas prie kioskų. Musolinis pakabintas Loreto aikštėje, o su juo ir Klara Petači, kuriai kažkokia gailestinga ranka žiogeliu susegė tarp kojų sijoną, kad apsaugotų ir nuo tos baisios gėdos. Pagerbiami nužudyti partiza-

* Raštuoto audeklo atraiža, kuria kaip sijonu susijuosia Pietryčių Azijos gyventojai.

nai. Nežinojau, kad tiek jų sušaudyta ir pakarta. Pasirodo pirmieji statistikos duomenys apie netektis ką tik pasibaigusiame kare. Kalbama apie penkiasdešimt penkis milijonus. Ką reiškia Granjolos mirtis tokių žudynių akivaizdoje? Kad Dievas tikrai blogas? Skaitau apie Niurnbergo procesą, visi pakarti, išskyrus Geringą, šis nusinuodijo cianu, žmonos jam perduotu su paskutiniu bučiniu. Skerdynės Vilarbasoje* liudija sugrįžusį netramdomą smurtą: dabar ir vėl galima žudyti žmones tik dėl asmeninių interesų. Vėliau žudikus sugauna, sušaudo auštant. Vėl šaudoma dėl ramybės. Nuteista kalėti Leonarda Čančuli**, keturiasdešimtaisiais virusi muilą iš savo aukų. Rina Fort kūju užmuša savo meilužio žmoną ir vaikus. Laikraštyje aprašyta skaisti jos krūtinė, sugundžiusi meilužį – sudžiūvėlį kaip dėdė Gaetanas iškirmijusiais dantimis. Pirmieji filmai, kuriuos pamatau, rodo pokario Italiją su vilioklėmis „panelytėmis“, kaip ir anksčiau kas vakarą stoviniuojančiomis po žibintu. Vienas žingsniuoju per miestą...

Pirmadienis, turgaus diena. Apie vidurdienį atvyksta pusbrolis Posijus. Koks jo vardas? Posijum jį pavadino Ada, sakydavo, kad jis vietoj *posso* sako *posșio*, man tai atrodo neįtikima. Pusbrolis Posijus buvo labai tolimas giminaitis, su juo susitikome Solaroje ir dabar, kai atvykdavo į miestą, negalėdavo neužeiti pasisveikinti. Visi žinojom, kad jis laukia kvietimo pietauti, nes neturi pinigų pavalgyti restorane. Niekaip nesupratau, ką jis dirbo, berods nuolat ieškojo darbo.

Matau prie stalo sėdintį pusbrolį Posijų, jis srebia sultinį su smulkiais makaronais, saugodamas, kad nė lašas nenukris-

* 1945 metų vasario 20 dieną Vilarbasos kaimelyje netoli Turino lazdomis buvo sumušta ir sumesta į cisterną dešimt žmonių.

** Koredžo miestelyje ji nužudė tris savo drauges ir išvirė iš jų muilą.

tų pro šalį. Jo veidas įrudęs, įdubusiais skruostais, reti plaukai tvarkingai sušukuoti atgal, švarko rankovės nutrintos. „Supranti, Duiljau, – sakydavo jis kiekvieną pirmadienį, – nenoriu ypatingo darbo. Ieškau paprastos tarnybos, su minimalia alga. Man gana lašelio. Kasdien po lašelį – trisdešimt lašų per mėnesį." Jis mostelėdavo ranka, parodydamas, kaip ant jo beveik plikos galvos krinta lašai, palaimingai sutikdamas tą geradarišką kankinimą. Tik po vieną lašelį, bet kasdien.

– Vakar jau maniau, kad man pavyks. Nuėjau pasikalbėti su Karloniu, žinai, tuo iš žemės ūkio kooperatyvo. Jis galingas. Turėjau rekomendaciją, juk žinai, šiais laikais be rekomendacijos esi niekas. Šįryt prieš išvažiuodamas stotyje nusipirkau laikraštį. Duiljau, aš nesidomiu politika, kioske paprašiau laikraščio, paskui jo nė neatverčiau, traukinyje visą kelią teko stovėti, vos laikiausi nenugriuvęs. Sulanksčiau laikraštį ir įsikišau į kišenę – į laikraštį visada galima ką nors suvynioti. Ateinu pas Karlonį, jis mane sutinka maloniai, perskaito rekomendaciją, vis dirsčioja į mane pro lapo viršų. Paskui keliais žodžiais manęs atsikrato, sakydamas, kad kol kas nėra laisvų darbo vietų. Išeidamas pastebiu, kad laikraštis, kurį nusipirkau, – „L'Unità". Duiljau, juk žinai, mano nuomonė visada sutampa su valdžios nuomone, visada, tiesiog paprašiau laikraščio, nė nepastebėjau, kad man padavė komunistų laikraštį. O jis pamatė mano kišenėje „L'Unità" ir manęs atsikratė. Jei būčiau kitaip jį perlenkęs, dabar gal būčiau... Bet jei kas neturi laimės... Toks likimas.

Mieste atidarė šokių salę ir joje karaliauja mano pusbrolis Nučijas, jau praaugęs gimnazijos sienas: dabar jis jaunuolis arba, kaip sakoma, *gaga* (jis man atrodė suaugęs jau tada, kai taršydavo lokį Angelą). Vietos savaitraštyje pasirodė karikatūra – jo tėvai labai tuo didžiavosi, – kurioje jis lyg guminis raitėsi šokdamas *boogie-woogie* (kaip dėdė Gaetanas, bet grakš-

čiau) – dėl to šokio visi eina iš proto. Aš dar per mažas, nedrįstu ir negaliu užeiti į salę, šokiai joje man atrodo įžeidimas perpjautai Granjolos gerklei.

Į miestą sugrįžome vasaros pradžioje, nuobodžiauju. Antrą valandą po pietų dviračiu važiuoju per ištuštėjusį miestą. Alinu save ilgomis kelionėmis, kad ištverčiau tų tvankių dienų tuštumą. Gal kalta ne tvankuma, o viduje kirbantis ilgesys – vienintelė karščiuojančios, vienišos paauglystės aistra.

Važinėju dviračiu nesustodamas, tarp antros ir penktos valandos popiet. Per tris valandas galima keliskart apsukti miestą, reikia tik pasirinkti vis kitą maršrutą, galiu per centrą nuvažiuoti iki upės, pasukti aplinkkeliu, nuo sankryžos su nacionaliniu keliu į pietus vėl grįžti į miestą, įsukti gatve link kapinių, prieš stotį nusukti dešinėn, tada per centrą, bet šalutinėmis gatvėmis – jos tiesios ir tuščios – įvažiuoti į didžiąją turgaus aikštę – erdvią, apsuptą visada saulės nutviekstų portikų, nesvarbu, kurioje pusėje būtų saulė, antrą valandą po pietų jie dykesni už Sacharą. Aikštė tuščia, galiu ją kirsti dviračiu, tikras, kad niekas manęs neseks ir nebandys iš tolo sveikintis. Net jei ties kuriuo nors aikštės kampu ir išnirtų koks pažįstamas, man jis atrodytų mažytis, kaip ir aš jam – tik saulės nušviestas kontūras. Aikštėje suku ratus it maitvanagis, tik nėra dvėsenos, kurią galėčiau pulti.

Važinėju ne šiaip sau, turiu tikslą, tik dažnai tyčia į jį nekreipiu dėmesio. Stoties kioske mačiau labai seną – dar prieškarine kaina – Pjero Benua knygos „Atlantida" leidimą. Patrauklus viršelis – pilna menė suakmenėjusių puotautojų – žada dar negirdėtą istoriją. Ji kainuoja nedaug, bet kišenėje turiu tik tą sumą, nieko viršaus. Kartais surizikuoju nuvažiuoti iki stoties, nulipu nuo dviračio, atremiu jį į šaligatvį, užeinu, ketvirtį valandos mąsliai apžiūrinėju knygą. Ji guli

vitrinoje, negaliu jos atversti, pajusti, ką galėtų man duoti. Ketvirtąkart apsilankius kioskininkas žiūri į mane įtariai, jis turi į valias laiko mane stebėti, nes toje patalpoje nieko daugiau nėra: niekas neįeina, niekas neišeina, niekas nelūkuriuoja.

Miestas susideda iš erdvių ir saulės, jis yra mano dviračio sulopytais ratais takas, knyga stoties kioske – vienintelis garantas, kad pramano dėka galėsiu grįžti į viltingesnę tikrovę.

Penktą valandą tas ilgas gundymas tarp knygos ir manęs, tarp manęs ir knygos, tarp mano troškimo ir begalinės erdvės pasipriešinimo, tas meilės kupinas mynimas per vasaros vakuumą, tas kankinamas bėgimas ratais baigiasi: apsisprendžiu, ištraukiu iš kišenės savo kapitalą, nusiperku „Atlantidą", grįžtu namo ir įsitaisau ją skaityti.

Antinėja, nuostabaus grožio *femme fatale**, vilki egiptietišką ***klaft*** (kas tas ***klaft***? matyt, kažkas nuostabaus ir gundomo, kuris kartu atskleidžia ir paslepia), dengiantį jos tankius banguotus plaukus, juodus net iki mėlynumo, sunkūs auksuoto audeklo kraštai siekia jos liaunus klubus.

„Ji vilkėjo juoda, auksu spindinčia tunika, labai lengva, sujuosta tik balto muslino juosta, su juodaisiais perlais išsiuvinėtais vilkdalgių raštais." Drabužiai dengia liekną mergaitę migdolinėm juodom akim, su Rytų moterims nebūdinga šypsena. Tie prabangūs šėtoniški apdarai neatidengia nė lopinėlio kūno, užtat šone tunika gundomai perrėžta (taip, skeltukas), matyti grakšti jos krūtinė, nuogos rankos, po šydu tamsuoja paslaptingi šešėliai. Gundytoja ir skaisčioji mergelė. Dėl jos gali numirti.

Septintą valandą grįžta tėvas, sutrikęs užverčiu knygą, jis pamano, jog noriu nuo jo nuslėpti skaitęs. Priekaištauja man,

* Pražūtinga moteris (*pranc.*).

nes daug skaitau ir galiu sugadinti akis. Sako mamai, kad man reikėtų daugiau vaikščioti, važinėtis dviračiu.

Nemėgstu saulės, nors Solaroje ją lengvai pakęsdavau. Visi pastebi, kaip markstausi raukdamas nosį. „Atrodo, lyg nematytum, o juk tai netiesa“, – sako. Laukiu rudens miglų. Kodėl mėgstu rūką, jei Valonės rūke patyriau siaubo naktį? Todėl, kad ten rūkas saugojo mane, jis tapo mano didžiausiu alibi. Buvo rūkas. Aš nieko nemačiau.

Su pirmuoju rūku vėl atrandu savo senąjį miestą, kuriame išsitrina beribės aidžios erdvės. Tuštumos išnyksta ir pieniškoje pilkumoje žibintų šviesoje iš niekur išnyra smailės, kampai, fasadai. Jauku. Kaip per užtemdymą. Manasis miestas iš kartos į kartą sumanytas, projektuotas ir statytas taip, kad jame gyventum prieblandoje, slinkdamas arti sienų. Tada jis gražus ir saugus.

Tais, o gal kitais metais pasirodė pirmasis komiksas suaugusiesiems – „Grand Hotel“? Pirmasis pirmojo kino romano paveikslas mane ir gundo, ir verčia bėgti.

Bet jis tėra niekai, palyginti su tuo, ką vėliau radau senelio knygyne, viename prancūziškame žurnale, kurį atvertęs kone sudegiau iš gėdos. Išėjau pasislėpęs žurnalą po marškiniais.

Aš namie, kniūbsčias guliu savo lovoje, sklaidau žurnalą spausdamas gaktą prie čiužinio, kaip tik taip, kaip draudžia tikėjimo puoselėtojai. Atverčiu mažą ir labai ryškią nuotrauką: Džozefina Beiker apnuogintomis krūtimis.

Žiūriu į jos juodai apvestas akis, kad nematyčiau krūtų, paskui žvilgsnis nuslysta, tai (manau) yra pirmosios krūtys mano gyvenime, nes tie dideli nukarę dalykai nuo kalmukių moterų *à poil* krūtinių buvo visai kas kita.

Mano gyslas užlieja saldumas, gerklėje pajuntu aitrumą,

spaudimą kaktoje, silpnumą kirkšnyse. Pašoku išsigandęs, šlapias, svarstau, kokia siaubinga liga mane užpuolė, jaučiuosi laimingas ištirpęs pirmapradžiame lydinyje.

Matyt, tai pirmoji mano ejakuliacija, man ji atrodo didesnė nuodėmė, nei perpjauta vokiečio gerklė. Aš ir vėl nusidėjau: tą vakarą Valonėje – kaip nebylus mirties paslapties liudytojas, dabar – kaip įsibrovėlis į draudžiamus gyvenimo slėpinius.

Aš prie klausyklos. Raudonskruostis kapucinas ilgai dėsto apie skaistybės dorybę.

Jis nepasako man nieko, ko nebūčiau perskaitęs Solaroje rastose knygelėse, bet gal jo žodžių paakintas vėl perskaitau Don Bosko „Apdairųjį jaunuolį“:

Nors esate dar jauni, bet velnias jau rezga pinkles, kad pagrobtų jūsų sielą... Jis džiūgaus galėdamas įstumti jus į pagundą pasinaudoti proga, kalbėti nedorus dalykus, skatins laikytis kuo arčiau viešų reginių, kuriuose nieko gera nėra... Todėl stenkitės būti nuolat užsiėmę, puoškite altorėlius, prižiūrėkite šventuosius paveikslus... O jei pagunda ir tada jūsų neapleis, persižegnokite

ir pabučiuokite kokį pašventintą daiktą, tardami: šventasis Aloyzai, padėk man neįžeisti manojo Dievo. Kalbu jums apie šį šventąjį, nes Bažnyčia nurodė jį kaip ypatingą jaunimo globėją...

Pirmiausia venkite kitos lyties asmenų draugijos. Supraskite: noriu pasakyti, kad jaunuoliai niekada neturėtų suartėti su mergaitėmis... Akys – tai langai, pro kuriuos nuodėmė ateina į mūsų širdis... todėl nesigėrėkite dalykais, kuriems svetimas nors menkiausias kuklumas. Šventas Aloyzas Gonzaga, eidamas gulti ar plaudamas kojas, vengdavo jas rodyti. Jis net neleisdavo sau žiūrėti į savo motinos veidą... Dvejus metus buvo Ispanijos karalienės garbės pažas, bet niekada nepakėlė į ją akių.

Sekti švento Aloyzo pavyzdžiu nelengva, tiesą sakant, pagundų vengimo kaina atrodo pernelyg didelė, nes jaunuolis, nuplakęs save iki kraujų, po paklode dar pasidėdavo medžio pliauskų, kad ir miegodamas kentėtų, o, neturėdamas ašutinės, po drabužiais kišdavo pentinus ir stengėsi, kad negalėtų patogiai sėdėti, stovėti, vaikščioti... Tačiau nuodėmklausys dorybės pavyzdžiu man siūlo Domininką Savijų, nuo klūpojimo išsiduobusiom kelnėm, ne taip baisiai atgailaujantį kaip šventas Aloyzas, ir pataria švento grožio pavyzdžiu imti švelnų Marijos veidą.

Bandau gėrėtis išaukštintu moteriškumu. Giedu berniukų chore bažnyčioje, sekmadieniais žygiuojame giedoti į kokią nors koplyčią:

Tu pateki gražesnė už aušrą,
savo spinduliais pradžiugini žemę,
o tarp dangaus žvaigždžių
nėra gražesnės už tave.

Tu graži lyg saulė,
baltesnė už mėnulį
ir gražiausia už gražiausias žvaigždes.
Tavo akys gražesnės už jūrą,
tavo kakta lelijų spalvos,
tavo skruostai, kuriuos bučiuoja Sūnus,
lyg dvi rožės, o lūpos tarytum gėlė.

Gal ruošiuosi sutikti Lilę, bet to dar nevokiu. Ji bus tokia pat nepasiekiama, nuostabi savo Septintajame Danguje, toks pat grožis *gratia sui*, tokia pat nekūniška, gebanti užvaldyti protą, bet nesukrėsti strėnų, žvelgianti kitur, o ne klastingai spoksanti į mane kaip Džozefina Beiker.

Meditavimu, maldomis ir pasiaukojimu privalau išpirkti savo nuodėmes ir nuodėmes tų, kurie mane supa. Pasiruošti ginti tikėjimą, kai žurnalai ir plakatai ant namų sienų šaukte šaukia apie raudonąją grėsmę, apie kazokus, tik ir laukiančius, kad Švento Petro bazilikoje galėtų savo žirgus pagirdyti šventu vandeniu. Sutrikęs svarstau, kaip kazokai, Stalino priešai, kovęsi vokiečių pusėje, dabar galėjo tapti jo mirties šaukliais, gal net trokštančiais išžudyti visus anarchistus, tokius kaip Granjola. Man jie panašūs į negrapalaikį, išniekinusį Milo Venerą, gal juos piešė tas pats dailininkas, pakilęs į naują kryžiaus žygį.

Dvasinės pratybos mažame kaimo vienuolyne. Puvėsių tvaikas refektorijuje, pasivaikščiojimai po klostrą su bibliotekininku, jis pataria skaityti Papinį. Po vakarienės einame į bažnyčios chorą, kur degant vienai vaškinei žvakei visi kartu kalbame gailestingosios mirties maldas.

Dvasinis vadovas skaito ištraukas apie mirtį iš „Apdairiojo jaunuolio“: niekada nežinai, kur ištiks mirtis, nežinai, gal ji

užklups tave lovoje, darbe, gatvėje ar kitur, trūkusi kraujagyslė, kataras, kraujo užkrėtimas, karštinė, žaizda, žemės drebėjimas, žaibas gali nutraukti tavo gyvenimo giją, tai gali įvykti po metų, po mėnesio, po savaitės ar po valandos, gal net vos baigus skaityti šiuos apmąstymus. Tą akimirką mūsų protas aptems, akys paskaus, liežuvis pastirs, šnervės susivers, suspaus krūtinę, sustings kraujas, sunyks kūnas, plyš širdis. Iškvėpęs sielą mūsų kūnas, pridengtas keletu skudurų, bus įmestas į duobę, o ten jau kirminai ir pelės sugrauš visą mėsą, ir iš mūsų liks tik keletas plikų kaulų ir saujelė dvokiančių dulkių.

Todėl reikalinga malda, kreipimasis į Aukščiausiąjį, kuriame išvardijami paskutiniai mirštančiojo sopuliai, galūnių virpesiai, pirmieji drebuliai, užliejantis blyškumas, kuris baigiasi hipokratiškuoju *facies* ir paskutiniu atodūsiu. Kiekvienas iš keturiolikos mirties etapų (gerai atsimenu tik penkis ar šešis), apibrėžęs jausmus, kūno padėtį, tos akimirkos nerimą, baigiasi žodžiais *gailestingasis Jėzau, pasigailėk manęs.*

Kai mano sustingusios kojos praneš man, kad mano kelias šiame pasaulyje eina į pabaigą, gailestingasis Jėzau, pasigailėk manęs.

Kai mano drebančios ir sustingusios rankos nebegalės suimti Tavęs, mano Nukryžiuotasai, ir prieš savo valią leisiu Tau suklupti prie savo skausmo guolio, gailestingasis Jėzau, pasigailėk manęs.

Kai mano apsiblaususios ir artėjančios mirties baimės išsprogintos akys nukreips į Tave savo išsekusį, merdintį žvilgsnį, gailestingasis Jėzau, pasigailėk manęs.

Kai mano blyškūs pamėlę skruostai kels aplinkiniams siaubą ir pagailą, o mirties prakaito permerkti plaukai, pastirę man ant galvos, praneš apie artėjantį galą, gailestingasis Jėzau, pasigailėk manęs.

Kai mano vaizduotė, įaudrinta siaubingų ir bauginamų šmėklų, panirs į begalinį liūdesį, gailestingasis Jėzau, pasigailėk manęs.

Kai neteksiu paskutinių jėgų, ir visas pasaulis nuo manęs pasitrauks, o aš dejuosiu paskutinėje agonijoje ir mirties dusulyje, gailestingasis Jėzau, pasigailėk manęs.

Giedoti tamsoje, galvojant apie savo mirtį. Būtent to reikėjo, kad negalvočiau apie kitų mirtį. Šias maldas išgyvenu be siaubo, romiai suvokdamas, kad visi žmonės mirtingi. Tas ugdymas Būti Mirčiai paruošė mane pasitikti likimą, kuris laukia kiekvieno mūsų. Gegužės mėnesį Džanis pasakojo anekdotą apie daktarą, kuris mirtinam ligoniui patarė gydytis smėlio voniomis. „Daktare, ar jos man padės?" – klausia ligonis. „Stebuklo nepadarys, užtat priprasit būti po žeme."

Dabar aš pratinuos.

Vieną vakarą dvasiškasis tėvas atsistojo prieš altoriaus tvorelę, apšviestas – jis, mes, visa koplyčia – vienintelės žvakės, apgaubusios jį šviesos aureole, tik veidas liko skendėti tamsoje. Prieš leisdamas mums eiti, jis papasakojo tokią istoriją. Naktį moterų vienuolyno mokykloje mirė mergaitė, jauna, pamaldi, graži, ir kitą rytą, paguldžius bažnyčios navoje ant katafalko, už ją imtos kalbėti maldos už mirusiuosius. Bet staiga lavonas pakilo, atmerktomis akimis, tiesdamas į kunigą smilių, ir pasigirdo dusliu balsu tariami žodžiai: „Tėve, kam meldiesi už mane! Šiąnakt mane aplankė viena nedora mintis, ir dabar esu prakeikta!"

Klausytojus sukrečia drebulys, jis nusirita bažnyčios suolais ir skliautais, suvirpina žvakės liepsną. Ganytojas ragina mus eiti ilsėtis, nė vienas nekrustelim. Prie klausyklos nutįsta ilga vora, visi nori užmigti išpažinę net menkiausią nuodėmę.

Toje grėsmingoje tamsoje skendinčių navų užuoglaudoje, bėgdamas nuo amžiaus blogybių, leidžiu dienas krečiamas ledinės karštinės, kai net Kalėdų giesmės ir tai, kas buvo jauki mano vaikystės prakartėlė, tampa Kūdikėlio gimimu pasaulio baisybėms:

Miegok, neverk, mylimas Jėzau,
miegok, neverk, mano Išganytojau...
Tas švelnias akis, gražusis berniuk,
paskubėk užmerkti niūriame siaube.
Ar žinai, kodėl bado šienas ir šiaudai?
Kad tavieji žiburėliai budėtų.
Paskubėk juos užmerkt, kad bent miegas
numaldytų skausmą.
Miegok, neverk, mylimas Jėzau,
miegok, neverk, mano Išganytojau.

Vieną sekmadienį tėtis, aistringai mėgęs futbolą ir nusivylęs sūnum, kuris ištisas dienas gadina akis prie knygų, nusiveda mane į rungtynes. Antrosios lygos susitikimas, tribūnos beveik tuščios, su retomis žiūrovų dėmėmis – spalvotais lopais ant baltų, saulės išdegintų suolų. Teisėjas sušvilpia nutraukdamas žaidimą, vienas iš kapitonų ginčijasi su teisėju, kiti žaidėjai be tikslo juda aikštėje. Dviejų spalvų marškinėlių sumaištis, nuobodžiaujantys sportininkai pasklidai klaidžioja po žalią veją. Sulėtinti judesiai. Viskas vyksta lėtai, kaip per filmą kaimo kino teatre, kai staiga viduryje nutrūksta garsas, veikėjai juda vis lėčiau, paskui sustingsta nejudriame kadre ir vaizdas išskysta ekrane lyg sutirpusi žvakė.

Tą akimirką mane aplankė apreiškimas.

Dabar suvokiu, jog tai buvo skausminga nuojauta, kad pasaulis – beprasmis, žalias nesusipratimo vaisius, tačiau tą valandėlę savo potyrį tepajėgiau perteikti žodžiais: „Dievo nėra“.

Išeinu iš rungtynių draskomas sąžinės graužaties, bėgu išpažinties. Klausykloje tas pats raudonskruostis, kaip praėjusį kartą, jis šypsosi atlaidžiai ir geranoriškai, klausia, kaip man galėjo šauti tokia paika mintis, kalba apie gamtos grožį – kūrybinės ir Aukščiausiojo valios liudijimą, paskui prabyla apie *consensus gentium*: „Sūnau, Dievą tikėjo tokie didūs rašytojai, kaip Dantė, Mandzonis, Salvaneskis, didieji matematikai, tarkim, Fantapijė*, kaip tu gali juo netikėti?“ Žmonių pripažinta tiesa akimirką mane nuramina. Gal dėl to buvo kaltos tik rungtynės. Paola sakė, kad nevaikščiodavau į futbolo rungtynes, daugių daugiausia žiūrėdavau lemiamų pasaulio čempionato rungtynių transliacijas per televizorių. Matyt, nuo tos dienos mano galvoje tvirtai įstrigo mintis, kad žiūrėdamas rungtynes stadione parduodi velniui sielą.

Bet yra ir kitų būdų ją parduoti. Klasės draugai kikendami, pašnibždomis pasakoja vienas kitam istorijas. Jie kalba užuominomis, keičiasi iš namų nugvelbtais žurnalais ir knygomis, pasakoja apie paslaptinguosius Raudonuosius namus, kur mūsų amžiaus vaikų neįleidžia, neriasi iš kailio, kad pamatytų komedijas, kuriose rodomos laisvo elgesio moteriškaitės. Man parodo Izos Bardzicos aptemptu triko nuotrauką. Negaliu nežiūrėti, nenoriu pasirodyti davatka, žiūriu į ją, o, kaip žinoma, viskam galima atsispirti, bet tik ne gundymui. Ankstyvą popietę įsėlinu į kiną, vildamasis nesutikti pažįstamų: filme „Du našlaičiai“ (su Toto ir Karlu Kampaniniu) Iza Bardzica ir kitos mokinės, nepaisydamos vienuolyno vyriausiosios draudimo, nuogos maudosi po dušu.

* Luigi Fantappiè (1901–1956) – garsus italų matematikas.

Jų kūnų nesimato, jos – tai tik šešėliai už dušo kabinos užuolaidos. Mergaičių maudynės primena šokį. Reikėtų eiti išpažinties, bet tie vaizdai susisieja su knyga, kurią palikau Solaroje, pabūgęs to, ką skaičiau: Viktoro Hugo „Žmogus, kuris juokiasi".

Mieste jos neturiu, bet neabejoju, kad ji yra senelio knygyne. Susirandu ir, kol senelis su kažkuo kalbasi, pritūpęs už knygų lentynos atsiverčiu draudžiamą lapą. Gvinpleinas, siaubingai sudarkytas *comprachicos**, kurie jį pavertė juokdariu, visuomenės atmata, staiga atpažįstamas esąs lordas Klančarlis, milžiniško palikimo paveldėtojas, Anglijos peras. Dar visai nesupratęs, kas atsitiko, jis, vilkintis puikiais kilmingo vyro drabužiais, atvedamas į pasakiškus rūmus, čia pamato daugybę stebuklų (vienas toje spindinčioje dykynėje), o kambarių ir salių gausa svaigina ne tik jį, bet ir skaitytoją. Jis klaidžioja iš kambario į kambarį, kol pagaliau prieina alkovą, kur ant lovos, greta maudytis paruoštos vonios, guli nuoga moteris.

Nevisiškai nuoga, klastingai perspėja Hugo. Ji vilki ilgus marškinius, blizgius lyg būtų šlapi. Toliau septyniuose la-

* Prekiautojų vaikais (*isp.*).

puose aprašoma, kaip atrodo nuoga moteris ir kaip ji atrodo Žmogui, Kuris Juokiasi, iki tol tyrai mylėjusiam tik aklą merginą. Moteris jam primena putų beribėje miegančią Venerą, lėtai judėdama ir raivydamasi per miegus ji brėžia vis naujus gundančius vingius, neapčiuopiamai banguodama rūką, kuris dangaus žydrynėje virsta debesimis. Hugo sako: „Nuoga moteris – apsiginklavusi moteris“.

Netikėtai moteris – Džoziana, karalienės sesuo – pabunda, atpažįsta Gvinpleiną ir pradeda karštligiškai vilioti, nelaimingasis nepajėgia jai atsispirti, toji moteris pakelia jį į geismo viršūnę, bet jis vis dar nepasiduoda. Jos kalba trikdo labiau už nuogybę, ji sakosi esanti skaisčioji mergelė ir paleistuvė, trokštanti patirti ne tik Gvinpleino jai žadamus teratologijos malonumus, bet ir tą virpulį, kurį pajus metusi iššūkį pasauliui ir dvarui, toji Venera, svajodama apie jį, leipsta laukdama dvigubo orgazmo: kūniškos jungties ir viešo savojo Ugnikalnio demonstravimo.

Kai Gvinpleinas jau nugalėtas, ateina žinia iš karalienės, ji praneša savo seseriai, kad Žmogus, Kuris Juokiasi, pripažintas teisėtu lordu Klančarliu ir skiriamas jai į vyrus. Džoziana taria „tebūnie“, pakyla, ištiesia ranką ir (pereidama nuo *tu* prie *jūs*) sako tam, su kuriuo norėjo aistringai susijungti: „Išeikite“. Ir priduria: „Kadangi jūs mano vyras, išeikite... Jūs neturite teisės čia būti. Čia mano meilužio vieta“.

Aukščiausias krytis – ne Gvinpleino, o Jambo. Džoziana ne tik duoda man daugiau, nei žadėjo Iza Bardzica iš už užuolaidos, bet ir pavergia savo nedora: „Kadangi esate mano vyras, išeikite, čia mano meilužio vieta“. Ar nuodėmė gali būti tokia herojiškai patraukli?

Ar pasaulyje yra tokių moterų kaip ledi Džoziana ir Iza Bardzica? Ar man teks jų sutikti? Ar krisiu negyvas – *sguiss*, – pelnyta bausmė už mano įgeidžius?

Jos yra, bent ekranuose. Ir vėl po pietų slapta einu žiūrėti filmo „Kraujas ir smėlis“. Susižavėjimas, su kuriuo Taironas Paueris spaudžia savo veidą prie Ritos Heivort krūtinės, įtikina mane, jog galima mylėti ir neapnuogintas moteris. Svarbu, kad jos nebūtų drovios.

Augti griežtai auklėjamam bijoti nuodėmės, o vėliau leisti jai tave užvaldyti. Manau, draudimas paakina geismą. Todėl nusprendžiu, kad išvengti gundymo galiu tik atsisakydamas skaistybės mokyklos: abu dalykai yra šėtono pinklės ir vienas kitą palaiko. Ta nuojauta – galbūt eretiška – perlieja mane lyg rimbu.

Užsisklendžiu savo pasaulyje. Klausausi muzikos: popietėmis, kartais rytais prilimpu prie radijo, per jį retkarčiais vakarais transliuoja simfoninį koncertą. Namiškiai norėtų klausytis ko nors kita. „Gana tų nuobodybių", – skundžiasi Ada, nejautri mūzoms. Vieną sekmadienio rytą pagrindinėje gatvėje sutinku dėdę Gaetaną, – dabar jau visai susenusį. Jis nebeturi nė to auksinio danties, gal pardavė per karą. Maloniai pasiteirauja apie mano mokslus, tėtis sako, kad šiuo metu esu apsėstas muzikos. „Ak, taip, muzika, – sužavėtas taria dėdė Gaetanas, – suprantu tave, Jambai, aš irgi dievinu muziką. Visą, bet kokią, kad tik būtų muzika." Kiek patylėjęs, priduria: „Išskyrus klasikinę. Tada, aišku, išjungiu radiją".

Esu nuostabi būtybė, ištremta pas miesčionis. Dar išdidžiau užsisklendžiu savo vienatvėje.

Licėjaus ketvirtos klasės antologijoje užtinku šiuolaikinių poetų eilėraščių, atrandu, kad galima nušvisti begalybe, užsikrėsti gyvenimo ilgesiu, būti pervertam saulės spindulio. Ne viską suprantu, bet man patinka mintis, kad *šiandien tegalim pasakyti tik tai, kas nesam, tai, ko nenorim.*

Senelio knygyne randu prancūzų simbolistų antologiją. Savąjį dramblio kaulo bokštą. Susilieju su mįslingu, gelminiu vieniu, visur ieškau *de la musique avant toute chose**, klausausi tylos, užčiuopiu tai, kas neišreiškiama, atidžiai analizuoju svaigulius.

* Pirmiausia muzikos (*pranc.*).

Bet, norėdamas nevaržomai skaityti tas knygas, turiu išsivaduoti iš daugelio draudimų, todėl pasirenku sielos ganytoją, kurį man patarė Džanis: plačių pažiūrų kunigą. Don Renatas matė filmą „Mano gyvenimas“ su Bingu Krosbiu, kur katalikų kunigai Amerikoje vilki *clergyman** ir pritardami sau fortepijonu sužavėtoms panelėms dainuoja *Tu-ra-lu-ra-lural, Tu-ra-lu-ra-li.*

Don Renatas negali rengtis amerikietiškai, bet jis priklauso naujajai kunigų su beretėmis kartai, važinėjančiai motoriniais dviračiais. Jis nemoka skambinti pianinu, bet turi nedidelę džiazo plokštelių kolekciją ir mėgsta gerą literatūrą. Sakau jam, kad man rekomendavo skaityti Papinį, jis atitaria, jog Papinis įdomesnis ne po atsivertimo, o iki jo. Plačios pažiūros. Paskolina man knygą „Tobulas žmogus“, gal vildamasis, kad dvasios gundymai apsaugos mane nuo kūno gundymų.

Skaitau išpažintį žmogaus, niekada nebuvusio vaiku, turėjusio nelaimingą vaikystę kaip sena surukusi, užsispyrusi ru-

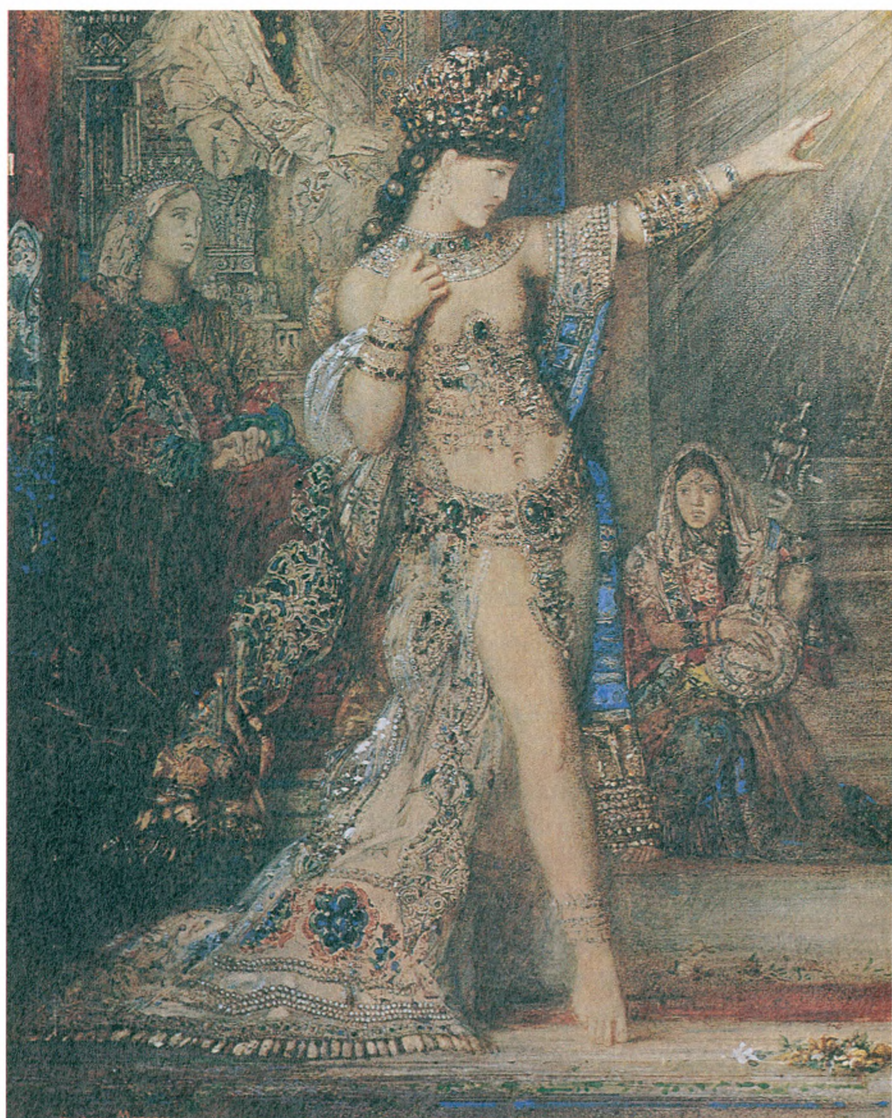
* Katalikų kunigų drabužiai, vilkimi ne per pamaldas; sekant kitų krikščioniškųjų konfesijų dvasininkų pavyzdžiu, juos sudaro juodas švarkas ir kelnės, juodi arba tamsiai pilki marškiniai ir balta apykaklė.

pūžė. Jis nepanašus į mane, manoji vaikystė (*nomen omen*) buvo saulėta. Bet per vieną tragišką naktį praradau ją. Užsispyręs rupūžiokas, apie kurį skaitau, ieško išeities lyg apsėstas, kaupdamas žinias, skaitydamas knygas „žaliomis apdriskusiomis nugarėlėmis, dideliais plačiais lapais su rudomis drėgmės dėmėmis, neretai perplyšusiais pusiau ar sulietais rašalu“. Tai – aš, ne Solaros palėpėje, o gyvenantis gyvenimą, kurį vėliau pasirinkau. Neišlindau iš knygų: tą žinau dabar, tęstiniame savo miego būdravime, o supratau tą akimirką, kurią dabar atsimenu.

Tas žmogus, tobulas nuo gimimo, ne tik skaito, bet ir rašo. Aš irgi galėčiau rašyti, savo pabaisomis papildyti būrį tų, kurios tyliai ropoja jūrų dugnu. Tas žmogus gadina akis, klampiu rašalu iš rašalinių su nuosėdų sluoksniu ant dugno lyg puodelyje turkiškos kavos užrašinėdamas savo įkyrias mintis. Aš nuo vaikystės gadinau savąsias skaitydamas žvakių šviesoje, gadinau jas bibliotekų prieblandoje. Paraudę akių vokai. Jis rašo žiūrėdamas pro stiprius akinius, nuolat bijodamas apakti. Jis neapaks, bet bus paralyžiuotas, jo nervai pakrikę, vieną koją maudžia, ji tirpsta, pirštai dreba, nepakeliamai skauda galvą.

Aš puikiai matau, važinėju dviračiu, nesu joks rupūžė – gal jau šypsaus savo kerima šypsena, bet kokia iš to nauda? Nedejuoju, kad kiti man nesišypso, tiesiog nerandu priežasčių šypsotis kitiems...

Aš ne toks kaip tas tobulas žmogus, bet norėčiau juo tapti. Paversti jo bibliomanijos aistrą savo neįprasto bėgimo nuo pasaulio galimybe. Susikurti savo pasaulį. Tik aš neinu atsivertimo link, geriausiu atveju iš jo sugrįžtu. Ieškodamas alternatyvaus tikėjimo, įsimyliu dekadentus. Broliai liūdnieji narcizai, alpstu nuo grožio... Tampu Bizantijos eunuchu, kuris kurdamas vangius akrostichus stebi praeinančius baltuosius barbarus, mokslu įtvirtinu įkvėptų širdžių himną, sutelkęs kantrybę sklaidau atlasus, herbarus, ritualus.

Vis dar gebu galvoti apie skaisčiąją amžinybę, bet pripildytą dirbtinumo ir kažin kokio liguisto blyškumo. Skaitau karščiuojančia galva:

Merdinčioji, kurios drabužius lietė, degino jį labiau už kiekvieną karščiausią moterį. Prisilietimas – paprastas trapios, karščiuojančios rankos, kurią jautė sudrėkus net per ją dengusią pirštinaitę, tas prisilietimas nusmelkė jį iki pat kaulų smegenų taip, kaip niekada nebūtų įkaitinęs bajaderės nuo Gangos krantų, odaliskos iš Stambulo maudyklų ar nuogos bakchantės apkabinimas.

Neprivalau to pasakoti don Renatui. Tai – literatūra, galiu ją skaityti, net jei byloja man apie nedorą nuogybę ir androginiškas dviprasmybes. Tolimas mano patirčiai tiek, kad negaliu pasiduoti jų gundymui. Tai – žodis, ne kūnas.

Baigiantis antriesiems licėjaus metams, man į rankas pakliūva Hiuismanso „A rebours“*. Knygos veikėjas Des Esentas kilęs iš senos tvirtų, vienas į kitą panašių karių giminės – ūsuotų ir su lenktais kardais, tačiau pamažėl protėvių portretuose ima ryškėti giminės smukimas, nulemtas pražūtingų santuokų tarp kraujo giminių: jo protėviai jau pažymėti nusilpusio kraujo, moteriškų bruožų; anemiškais, nervingais veidais. Des Esentas gimsta su iš protėvių paveldėtomis kliaudomis: vaikystėje jį kankina skrofuliozė ir nesiliaujanti karštinė, jo motina – aukšta, tyli, blyški – nepalieka prieblandoje skendinčio kambario vienoje iš jiems priklausančių pilių, nuo saulės spindulių ir triukšmo saugoma blankios lempos su gaubtu šviesos, ji miršta, kai jam sueina septyniolika. Vaiki-

* „Atvirkščiai“ (*pranc.*).

nas vienatvėje sklaido knygas ir lietingomis dienomis klaidžioja po laukus. „Didžiausias džiaugsmas jam būdavo skardžiu nusileisti į Žutinji“, kaimelį kalno papėdėje. Skardžiu. Jis gulinėja pievose, klausosi duslaus vandens malūnų dundėjimo, paskui užkopia ant uolų, iš kur matyti Senos slėnis, kuri teka kiek akys užmato, iki pat dangaus žydrynės, Proveno bažnyčios ir bokštai, virpantys saulėje tarp auksingų oro dulkelių.

Jis skaito, fantazuoja, svaiginasi vienatve. Kai suauga, nusivylęs gyvenimo malonumais ir rašto žmonių menkumu, svajoja apie romius tyrus, nuosavą dykumą, sustingusią, jaukią arką. Pasistatydina atsiskyrėlio būstą, kuriame viskas dirbtina, ir jame, pavandenijusioje langų, atribojusių jį nuo duslaus gamtos vaizdo, prieblandoje, paverčia muziką kvapais, o kvapus – muzika, žavisi nykstančios lotynų kalbos mikčiojimais, bekraujais pirštais glosto brangiuosius ir pusiau brangius akmenis, gyvo vėžlio kiautą inkrustuoja safyrais, turkiais, Kompostelos hiacintais, akvamarinais, rubinais ir pilkuoju skalūnu.

Iš visų skyrių labiausiai mėgstu tą, kuriame Des Esentas nusprendžia pirmą kartą išvykti iš namų, kad aplankytų Angliją. Jį apgaubia aplinkui tvyranti migla, dangaus skliautas, išvien lyg pilkšva antklodė nusidriekęs prieš jo akis. Norėdamas derėti su vieta, į kurią žada vykti, jis maunasi nuvytusių lapų spalvos kojines, velkasi pelės kailio pilkumo kostiumą su lavos juodumo langeliais ir kiaunės kailio spalvos taškučiais, pasiima krepšį, skrybėlės dėžę, skėčius, pasivaikščiojimo lazdas ir patraukia į stotį.

Išsekęs atvyksta į Paryžių, važinėja karieta po lietingą miestą, laukdamas išvykimo valandos. Rūke šviečiantys dujiniai žibintai su gelsvomis aureolėmis jam primena tokį pat lietingą

Londoną – didingą, beribį, dvelkiantį rūdimis, garuojantį šaltoje rūkanoje, su dokų eilėmis, keltuvais, gervėmis, maišais. Paskui užeina į smuklę, anglų pamėgtą *pub*, kur stovi karališku herbu puoštų statinių eilės, stalai nukrauti „Palmers" sausainiais, sūriais sausainiukais, *mince pies,* ir džiūvėsiais, ten ragauja jam siūlomų egzotiškų vynų: „Old Port", „Magnificent Old Regina", „Cockburn's Very Fine"... Aplink jį sėdi anglai: blyškūs dvasininkai, vyrai mėsininkų veidais, jų barzdos panašios į kai kurių beždžionių, pakuliniai plaukai. Supamas svetimšalių balsų, panyra į tą dirbtinį Londoną, klausosi nuo upės atsklindančių laivų sirenų.

Išeina apspangęs, žemas dangus kone užgulęs namus, Rivoli gatvės arkados jam atrodo lyg po Temze išrausti tuneliai, užsuka į kitą smuklę, joje virš baro kyšo čiaupai, iš jų bėga alus, stebi tvirtus anglosaksus plačiais kaip mentės dantimis, ilgomis rankomis ir kojomis, jie valgo į pyragą panašų mėsos su užkepėle troškinį grybų padaže. Jis užsisako *oxtail**, *haddock***, *roastbeef****, dvi pintas *ale*****, pakramto *Stilton****** ir baigia taurele *brandy*.

Paprašo sąskaitos, tuo metu atsiveria smuklės durys ir įvirsta vyrai, dvelkiantys šlapiu šuns kailiu ir akmens anglim. Des Esentas svarsto, ar verta kirsti Lamanšą: iš tiesų jis jau buvo Londone, uodė jo kvapus, ragavo tenykščio maisto, matė jam būdingus rakandus, pritvinko britiško gyvenimo. Liepia vežikui vežti jį į So stotį ir su lagaminais, krepšiais, antklodėmis ir skėčiais grįžta į savo įprastą būstą, „jausdamas visą fizi-

* Jaučio uodegų sriuba (*ang*.).

** Menkė (*angl*.).

*** Jautienos kepsnys (angl.).

**** Elis (*angl*.).

***** Angliškas sūris su pelėsiais.

nį ir dvasinį nuovargį žmogaus, sugrįžusio namo iš ilgos ir pavojingos kelionės“.

Toks tampu ir aš: net pavasario dienomis klaidžioju neperregimame rūke. Bet tik liga (ir tai, kad gyvenimas mane atmeta) gali visiškai pateisinti tokį gyvenimo atsižadėjimą. Turiu pats sau įrodyti, kad mano bėgimas – geras ir doras.

Taigi suprantu, jog sergu. Girdėjau sakant, kad širdies ligas rodo violetinė lūpų spalva, tuolaik mano motina skundžiasi širdies skausmais. Gal jos liga nesunki, tačiau ji be paliovos pasakoja apie ją visiems namiškiams, kone hipochondriškai.

Vieną rytą pažvelgęs į veidrodį pamatau, kad mano lūpos violetinės. Išeinu į gatvę, leidžiuosi bėgti kaip išprotėjęs: uždūstu, krūtinėje pajuntu keistą spaudimą. Taigi mano širdis nesveika. Esu pasmerktas mirti, kaip Granjola.

Toji širdies liga tampa man kančia. Leidžiu jai tarpti, mano lūpos darosi vis tamsesnės, skruostai vis labiau dumba, o pirmieji jaunatviški spuogai liguistai nuraudonina veidą. Mirsiu jaunas, kaip šventas Aloyzas Gonzaga ir Domininkas Savijus. Bet mano dvasia pastūmėja mane keisti savąsias Gailestingosios mirties pratybas: ašutinė pamažėle užleidžia vietą poezijai.

Gyvenu akinamose sutemose:

Ateis diena: žinau,
kai karštas kraujas
ūmai išvės,
kai mano plunksna
šaižiai dryks
...ir aš numirsiu.

Mirštu, jau ne todėl, kad gyvenimas blogas, o todėl, kad dėl savojo pamišimo jis banalus, vien tik vangiai kartojantis savąsias mirties apeigas. Aš, atgailaujantis pasaulietis, karščiuojantis plepys, įtikiu, kad visų gražiausia yra dar neatrastoji sala, kartais iškylanti, bet tik tolumoje, tarp Tenerifės ir Palmos:

Laivų pirmagaliai liečia tą palaimingą krantą:
tarp nematytų žiedų stiebiasi aukštos palmės,
kvepia dieviškas miškas tankus ir gyvas,
verkia kardamonas, varva sakai...
Lyg kurtizanė kvapais vilioja
neatrastoji sala... Bet kai kapitonas artėja,
ji mirksniu išnyksta kaip regėjimas,
nusidažius žydra tolių spalva.

Tikėjimas tuo, kas neapčiuopiama, leidžia man užverti savo atgailos skliaustus. Apdairaus jaunuolio gyvenimas žadėjo mane apdovanoti ta, kuri tokia graži kaip saulė ir blyški kaip mėnulis. Bet net viena netyra mintis būtų galėjusi ją iš manęs atimti. O Neatrastoji sala, nors nepasiekiama, visada liks mano.

Ruošiuosi susitikti Lilę.

18. ESI GRAŽI LYG SAULĖ

Lilė irgi gimė iš knygos. Šešiolikos ruošiausi mokytis licėjuje ir senelio knygyne radau Rostano knygą „Sirano de Beržerakas“, kurią į italų kalbą buvo išvertęs Marijas Džobė. Nežinau, kodėl jos neaptikau namo Solaroje palėpėje ar koplyčioje. Gal tiek kartų ją skaičiau ir perskaitinėjau, kad galiausia knyga pasklido draiskalais. Dabar galiu cituoti ją iš atminties.

Tą istoriją žino visi. Jei manęs būtų paklausę apie Sirano tą akimirką, kai atsipeikėjau po smūgio, veikiausiai būčiau galėjęs papasakoti visą didžiausio romantizmo kupiną dramą, kurią kiekvienais metais siūlo klajojantys teatrai. Tačiau būčiau pasakęs tik tai, ką žino visi. Nieko daugiau, nes tai atrandu tik dabar, kaip dalyką, susijusį su mano brendimu ir pirmaisiais meilės virpuliais.

Sirano – nuostabus fechtuotojas, genialus poetas, bet baisiai negražus, su siaubingai didele nosim (*tarkim, kas nors galėtų man piktai pasakyti: „Jei aš turėčiau tokią nosį – kaipmat nusipjaučiau!“ Arba draugiškai: „Kai geriate, ji lenda į taurę – pasirūpinkit tinkamu indu!“ Arba aprašomuoju būdu: „Stačiai uola! Viršukalnė! Kyšulys! Ką ten, garbės žodis, pats tikriausias pusiasalis!“*).

Sirano myli savo pusseserę Roksaną, dieviško grožio *précieuse**

* Pamaiva, manieringa moteris (*pranc.*).

(*žinoma, aš myliu tik pačią gražiausią!*). Gal jis būtų ją sužavėjęs savo šaunumu, tačiau niekada nedrįso jai prisipažinti, trikdomas savo bjaurumo. Tik vieną kartą, kai ji pasikviečia jį pasikalbėti, Sirano tikisi, jog tarp jų gali kažkas nutikti, bet žiauriai nusivilia: Roksana jam prisipažįsta mylinti gražuolį Kristianą, kuris ką tik tapo Gaskonijos kadetu, ir meldžia pusbrolį jį globoti.

Sirano pasiaukoja ir nutaria mylėti Roksaną, kalbėdamas jai Kristiano lūpomis. Moko jį – gražų, narsų, bet neišprususį, – švelniausių meilės prisipažinimų, už jį rašo liepsningus laiškus, kartą naktį atsistojęs po jos balkonu taria garsiąją liaupsę bučiniui, tačiau paskui jau Kristianas užlipa gauti atlygio už tuos nuostabius žodžius. *Ateikit paimti šio troškimų žiedo, sielos aromato, bitės plazdenimo, šios begalinės akimirkos...* „Lipk, gyvuly", – taria Sirano, stumtelėdamas varžovą, o kol tiedu bučiuojasi, verkia šešėlyje, mėgaudamasis savo menkute pergale, nes *ant jo lūpų jos virpančios lūpos bučiuoja žodžius, kuriuos prieš akimirką aš pasakiau.*

Sirano ir Kristianas ištraukia į karą, vis labiau deganti meile Roksana atvyksta pas juos, pavergta kasdien ją pasiekiančių Sirano parašytų laiškų, ir prisipažįsta pusbroliui supratusi, jog Kristianą myli ne dėl jo fizinio grožio, o dėl karštos širdies ir subtilios sielos. Mylėtų jį net tada, jei jis būtų negražus. Sirano supranta, kad ji myli jį, ryžtasi viską atskleisti, bet tą akimirką priešo kulka pašauna Kristianą ir šis miršta. Roksana ašarodama palinksta prie nelaimėlio lavono, o Sirano žino jau niekada nebegalėsiąs atskleisti tiesos.

Eina metai, Roksana gyvena atsiskyrusi vienuolyne, nuolat galvodama apie mirusį mylimąjį, kasdien skaitydama paskutinį jo laišką, apšlakstytą krauju. Sirano – pusbrolis ir ištikimas draugas – ją lanko kiekvieną šeštadienį. Bet vieną šeštadienį jis ateina sumuštas politinių priešininkų ar pavydžių

rašytojų ir nepasako Roksanai, kad po skrybėle jo galvą juosia krauju įmirkęs tvarstis. Roksana pirmą kartą parodo jam paskutinį Kristiano laišką, Sirano garsiai jį skaito, Roksana mato, kad jau tamsu, negali suprasti, kaip jis pajėgia įžiūrėti tuos išblukusius žodžius, ir akimirksniu jai viskas ima aiškėti: jis iš atminties sako *savo* paskutinį laišką. Kristiano pavidalu ji mylėjo Sirano. *O jis keturiolika metų saugojo paslaptį, vaidindamas linksmą draugą!* Ne, bando paneigti Sirano, netiesa, *ne, ne, mano brangioji meile, aš jūsų niekada nemylėjau!*

Jis susverdi, atvyksta jo ištikimieji bičiuliai, priekaištauja, kodėl pakilo iš lovos, jie praneša Roksanai, kad Sirano netrukus mirs. Atremtas į medį, Sirano suvaidina savo paskutinę dvikovą su savo priešo šešėliu ir krinta. Jam ištarus, kad į dangų pasiims tik vieną nesuteptą dalyką – savo skrybėlės plunksnas, *mon panache* (tais žodžiais baigiasi drama), Roksana pasilenkia prie jo ir pabučiuoja į kaktą.

Tas bučinys yra tik pjesės pastabose, apie jį neužsimena nė vienas veikėjas, koks nors mažiau jautrus režisierius gali jo nė nepastebėti, tačiau man – šešiolikmečiui – toji scena tapo pagrindinė ir aš ne tik mačiau Roksaną pasilenkiant, bet kartu su Sirano pirmąkart prie savo veido pajutau jos kvapnų alsavimą. Tas bučinys *articulo mortis** buvo atlygis už kitą, pavogtą iš jo, bet visus akivaizdžiai sujaudinusį. Paskutinis bučinys buvo gražus, nes Sirano sulaukė jo mirties akimirką, taigi Roksana ir vėl išslydo jam iš rankų, tačiau tuo, susitapatinęs su pjesės veikėju, ir didžiavausi. Miriau laimingas, nepalietęs mylimosios, palikęs ją dangiškos nesuteptos svajonės būsenos.

Su Roksanos vardu širdyje – tereikėjo suteikti jai veidą. Lilės Sabos veidą.

* Mirties valandą (*lot.*).

Kaip sakė Džanis, vieną dieną pamačiau ją lipančią žemyn licėjaus laiptais ir Lilė amžiams liko mano.

Papinis rašė apie savo baimę apakti ir stiprėjančią trumparegystę: „Viską matau miglotai, kol kas lyg lengvame rūke, tačiau jis vientisas ir visa gaubiantis. Vakarais, kai žiūriu iš toliau, visi pavidalai man susilieja: apsiaustą su gobtuvu vilkintis vyras man gali pasirodyti moteris, maža rami liepsnelė – ilgas raudonos šviesos brūkšnys, upe plaukianti valtis – juoda dėmė. Veidai – šviesios dėmės, langai – juodos dėmės namų sienose. Medžiai – tamsios, sodrios dėmės šešėlio fone, o danguje man žiba tik trys ar keturios ryškiausios žvaigždės". Taip ir aš jaučiuosi dabar, savo budriame sapne. Grįžus atminties dovanai (prieš keletą sekundžių? prieš tūkstančius metų?), matau savo tėvus, Granjolą, daktarą Ozimą, mokytoją Monaldį ir Bruną, žvelgiu į jų veidus, uodžiu jų kvapą ir girdžiu balsus. Viską aplinkui aiškiai matau, išskyrus Lilės veidą. Kaip nuotraukose, kur kai kurie veidai poliarizuoti, siekiant išsaugoti nepilnamečio nusikaltėlio ar niekuo dėtos kokio nors siaubūno žmonos *privacy*. Regiu Lilės juoda prijuoste profilį, jos grakščią eiseną, seku jai iš paskos tarytum seklys, iš nugaros matau jos banguojančius plaukus, bet negaliu pamatyti jos veido.

Sustoju tarsi bijodamas, kad nepajėgsiu ištverti tos šviesos.

Matau save, rašantį eiles jai, tai trapiame slėpinyje Įkalintai Būtybei, ir alpstu ne tik prisiminęs savo pirmąją meilę, bet ir iš nevilties, kad negaliu pamatyti jos šypsenos ir tų dviejų kandžių, apie kuriuos kalbėjo Džanis – prakeiktasis, jis juos prisimena.

Nagi, nusiramink, duok laiko savo atminčiai. Kol kas man gana ir to, ką turiu, jei kvėpuočiau, mano kvėpavimas dabar būtų ramesnis, nes žinau, kad jau atėjau. Lilė – už poros žingsnių.

Matau save, einantį į mergaičių klasę pardavinėti bilietų, matau žvitrias Ninos Fopos akutes, kiek išblukusį Sandrinos profilį, sustoju prie Lilės, pasakoju kažką juokingo, ieškau grąžos ir negaliu rasti, kad tik ilgiau pasilikčiau prieš tą stabą, ir vėl neryškų lyg sustingęs televizijos vaizdas.

Širdį užlieja begalinis pasididžiavimas spektakliu, ką tik įsidėjau į burną ledinuką kaip ponia Marini. Salė griaudžia juoku, mane užlieja neapsakomas beribės galios jausmas. Kitą dieną bandau tai paaiškinti Džaniui. „Tai – garsiakalbio efektas, megafono stebuklas: su minimaliu energijos kiekiu sukeli sprogimą, jauti, kaip mažiausiomis pastangomis generuoji milžinišką jėgą. Ateityje galėčiau tapti tenoru, varančiu iš proto minias, didvyriu, paskui kurį skambant „Marselietės“ garsams į mirtiną kovą pakyla dešimt tūkstančių vyrų, bet tikrai jau niekada nepajusiu tokio svaiginamo jausmo kaip vakar vakare.“

Dabar patiriu lygiai tą patį. Stoviu scenoje, liežuvis slankioja nuo vieno skruosto prie kito, girdžiu riaumojant salę, miglotai įsivaizduoju, kur galėtų sėdėti Lilė – prieš spektaklį dirstelėjau pro uždangos plyšį, bet negaliu pasukti galvos, nes viską sugadinčiau: ponia Marini su ledinuku burnoje turi stovėti profiliu. Judinu liežuvį, šaižiu balsu malu nei šį nei tą (ponia Marini irgi kalbėjo nerišliai), susitelkęs į Lilę, kurios nematau, bet ji mane mato. Tą apoteozę patiriu tarsi lytinį aktą, palyginti su juo, pirmasis *ejaculatio praecox** žvelgiant į Džozefiną Beiker buvo tik malonumo neteikiantis čiaudulys.

Matyt, po tos patirties nusprendžiau pasiųsti velniop don Renatą ir jo pamokymus. Ar verta slėpti šią paslaptį širdies gilumoje, jei negali ja svaigintis dviese? Kai myli, nori, kad

* Pirmalaikis ištryškimas (*lot.*).

ji apie tave viską žinotų. *Bonum est diffusivum sui*. Tuoj jai prisipažinsiu.

Reikėjo ją susitikti ne einančią iš mokyklos, o grįžtančią namo, kai bus viena. Ketvirtadieniais ji turėdavo gimnastikos pamokas ir namo grįždavo apie ketvirtą. Daug dienų ruošiau to susitikimo kalbą. Pasakysiu jai ką nors šmaikštaus, tarkim, nebijok, tai ne apiplėšimas, ji nusijuoks, tada pasakysiu, jog man nutiko keistas dalykas, anksčiau to nebuvau patyręs, gal ji galėtų padėti... Ji nustebs, koks tai gali būti dalykas, mes beveik nepažįstami, gal man patinka kuri nors jos draugė ir aš nedrįstu jai atsiverti.

Tačiau paskui ji akimirksniu viską supras, lygiai kaip Roksana. Ne, ne, mano brangiausioji meile, aš tavęs niekada nemylėjau. Taip, tai geras planas. Pasakyti jai, kad jos nemyliu, ir atsiprašyti už tokį nedėmesingumą. Ji supras gudrybę (juk ji – *précieuse*), gal palinks prie manęs tardama: nekvailiok, bet netikėtai švelniai. Rausdama pirštais palies man skruostą. Žodžiu, prisipažinimas bus gudrumo ir subtilumo pavyzdys, ir jam nebus įmanoma atsispirti – mylėdamas ją negebėjau suvokti, kad jos jausmai gali būti kitokie. Kaip ir visi įsimylėjėliai, klydau – atidaviau jai savo sielą ir norėjau, kad ji padarytų tą patį, ką ir aš, bet taip yra jau tūkstančius metų. Priešingu atveju nebūtų literatūros.

Pasirinkęs dieną ir valandą, sukūręs visas aplinkybes, kad Proga galėtų sėkmingai rastis, be dešimties minučių ketvirtą jau stovėjau prie jos namų durų. Be penkių ketvirtą pagalvojau, kad pro šalį eina per daug žmonių, ir nutariau palaukti viduje, prie laiptų.

Po keleto amžių, praslinkusių nuo be penkių keturios iki penkios po keturių, išgirdau, kaip ji įėjo į laiptinę. Dainuodama. Kažkokią dainą apie slėnį, galėčiau pakartoti melodiją, žodžių nebeatsimenu. Anuomet dainos buvo siaubingos, kito-

kios nei mano vaikystėje – tai buvo kvailos kvailo pokario dainos: „Eulalija Toričeli iš Forli“, „Ugniagesiai iš Vidžiu“, „Obuoliai, obuoliukai“, „Gaskonijos kadetai“, geriausiu atveju – ašaringi meilės prisipažinimai, tokie, kaip „Sklinda dangaus serenados“ ar „Užmigti tavo glėbyje“. Nekenčiau jų. Pusbrolis Nučijas bent jau šoko pagal amerikietiškus ritmus. Mintis, kad tokios dainos jai gali patikti, matyt, akimirką mane sustingdė (ji *privalėjo* būti tokia pat rafinuota kaip Roksana), bet nežinau, ar tą valandėlę ką nors galvojau. Tiesą sakant, nesiklausiau, tiesiog laukiau jos pasirodant, ir turėjau mažiausia dešimt sekundžių patirti jaudinamą amžinybę.

Žengiau pirmyn kaip tik tuo metu, kai ji artėjo prie laiptų. Jei tą istoriją man būtų papasakojęs kas kitas, tarstelėčiau, jog dabar turėtų užgriežti styginiai, palaikydami įtampą ir sukurdami nuotaiką. Bet tą akimirką man pakako tos nelemtos dainos, kurią ką tik nugirdau. Širdis plakė taip smarkiai, kad tąkart, taip, tąkart tikrai būčiau galėjęs pasakyti, kad sergu. Tačiau jaučiausi kupinas laukinės energijos, pasiruošęs svarbiausiai akimirkai.

Ji pasirodė ir sustojo – nustebusi.

Paklausiau: „Ar čia gyvena Vancetis?“

Ji atsakė: „Ne“.

Pasakiau: „Ačiū, atsiprašau, apsirikau“.

Ir išėjau.

Vancetis (kas jis?) buvo pirmas vardas, kuris, apėmus panikai, toptelėjo man į galvą. Vėliau, vakare, įtikėjau, jog tai, kas įvyko, buvo teisinga. Tai buvo didžiausia gudrybė. Jei ji būtų pradėjusi juoktis, pasakiusi: ką čia sumanei, esi labai mielas, ačiū, bet, žinai, galvoju apie kitą – ką tuomet būčiau daręs? Užmiršęs ją? Pažemintas būčiau turėjęs laikyti ją kvaiša? Būčiau prilipęs prie jos kaip vantos lapas prie užpakalio, ieškodamas naujos progos, tapęs licėjaus pajuoka? Tylėdamas, priešingai, išsaugojau viską, ką jau turėjau, ir nieko nepraradau.

Buvo akivaizdu, kad ji galvoja apie kitą. Prie mokyklos jos kartais laukdavo universiteto studentas – aukštas, šviesiaplaukis. Jį vadino Vaniu – nežinau, vardas tai buvo ar pavardė, – o tąkart, kai atėjo su ant kaklo užklijuotu pleistru, jis nešvankiai džiūgaudamas pasakojo draugams, jog tai tik sifiloma. Tačiau kartą jis atvažiavo „Vespa“.

„Vespa“ pasirodė visai neseniai. Ja važinėjo, pasak mano tėvo, tik išpaikinti vaikigaliai. Man turėti „Vespą“ buvo tas pat, kaip eiti į teatrą, kur šoka triko apsitempusios balerinos. Tai buvo nuodėmė. Kai kurie draugai išdumdavo ja po pamokų ar atidumdavo vakarais į aikštę, kur ilgai šnekučiuodavomės susėdę ant suoliukų prie dažniausia neveikiančio fontano, kartais kas nors pasakodavo iš kitų girdėtas istorijas apie viešuosius namus ir Vandos Oziris varjetė – ir tie, kurie būdavo tai girdėję, kitiems regėdavosi liguistai charizmatiški.

Man „Vespa“ buvo nusižengimas. Ne gundymas – nepajėgiau suvokti, jog aš irgi būčiau galėjęs ją turėti, veikiau akivaizdus ir negincijamas liudijimas, kas atsitiktų nuvažiavus ja su už nugaros lyg amazonė sėdinčia drauge. „Vespa“ buvo ne geismo objektas, o nepatenkintų geismų simbolis – nepatenkintų, nes sąmoningai atsižadėtų.

Tądien, kai iš Mingečio aikštės grįžau prie mokyklos, kad sutikčiau ją, einančią kartu su draugėmis, mergaičių būrelyje jos nepamačiau. Paspartinau žingsnį, baimindamasis, ar kokia nors pavydi dievybė nebus jos iš manęs pagrobusi, ir tada atsitiko kažkas siaubingo, daug mažiau švento, arba – jei švento – tai kažkas pragariško. Ji stovėjo prie mokyklos laiptų, tarytum lūkuriuodama. Vanis atlėkė raitas ant „Vespos“. Užsodino ją, ji apglėbė jį, kaip įprasta, prakišdama rankas po pažastimis ir laikydamasi už krūtinės. Jie nuvažiavo.

Tai buvo laikai, kai kelių nesiekiančius karo metų sijonus ir Ripo Kirbio mylimųjų iš pirmųjų pokario amerikietiškų

komiksų platėjančius sijonus iki kelių pakeitė ilgi, platūs sijonai iki pusės blauzdų.

Jie nebuvo padoresni už kitus, priešingai, turėjo savito gundomo žavesio, lengvos ir viliojamos elegancijos, juolab kad plazdėdavo vėjyje, kai mergina išnykdavo tolumoje, apsikabinusi savąjį kentaurą.

Tas sijonas buvo drovus ir klastingas bangavimas vėjyje, slaptas tobulas gundymas. „Vespa“ nutoldavo didingai it laivas, kuris palieka šniokščiančių putų šleifą ir šokinėjančius mistinius delfinus.

Tą rytą ji nutolo ant „Vespos“ ir „Vespa“ man tapo dar akivaizdesniu kančios, bevaisės aistros simboliu.

Vėl regiu sijoną, jos plaukų oriflamą ir ją, visada tik iš nugaros.

Džanis papasakojo, kad Astyje per visą spektaklį žiūrėjau tik į jos sprandą. Bet jis man nepriminė – o gal nespėjo priminti – kito spektaklio. Į miestą atvyko klajojanti trupė, rodžiusi „Sirano de Beržeraką“. Pirmą kartą turėjau progą pamatyti pjesę scenoje ir įkalbėjau keturis savo draugus nusipirkti bilietus bal-

kone. Iš anksto mėgavausi malonumu, didžiuodamasis galėsiąs lemiamomis akimirkomis ištarti pjesės žodžius.

Atėjome anksčiau, susėdome antroje eilėje. Prieš pat spektaklį į pirmą eilę sugužėjo būrelis mergaičių. Tai buvo Nineta Fopa, Sandrina, dar dvi ir Lilė.

Lilė atsisėdo prieš Džanį, o jis sėdėjo greta manęs, taigi ir vėl žiūrėjau į jos sprandą, tačiau palenkęs galvą galėdavau pamatyti ir profilį (dabar negaliu, Lilės veidas dar švyti). Pasisveikinome: o, jūs irgi, koks malonus sutapimas – tik tiek. Kaip sakė Džanis, mes joms buvome per jauni, o jei aš ir buvau herojus su ledinuku burnoje, tai tik kaip Džanis ir Pinotas – iš jų juokiasi, bet jų neįsimyli.

Bet, šiaip ar taip, man to pakako. Klausiausi „Sirano", žvelgdamas į ją – dvigubas svaigulys. Nė nežinau, kaip atrodė Roksana scenoje, nes aš turėjau savąją Roksaną, iš nugaros ir iš šono. Įsivaizdavau, jog matau, kaip sekdama spektaklio veiksmą ji susijaudindavo (kas pajėgtų nesijaudinti klausydamas „Sirano" žodžių, parašytų taip, kad pravirkdytų ir akmeninę širdį), ir autoritetingai nusprendžiau, kad ji jaudinasi su manim, dėl manęs ir per mane. Daugiau nė negalėjau trokšti: aš, Sirano ir ji. Kiti buvo tik bevardė minia.

Kai Roksana pasilenkė pabučiuoti Sirano kaktą, aš susiliejau su Lile. Tą akimirką, pati to nesuprasdama, ji negalėjo manęs nemylėti. Galų gale juk Sirano laukė ilgus metus, kol ji pagaliau suprato. Aš irgi galėjau palaukti. Tą vakarą buvau vos per kelis žingsnius nuo Empirėjaus.

Mylėti sprandą. Ir geltoną švarkelį. Tą geltoną švarkelį, su kuriuo ji vieną dieną pasirodė mokykloje, švytinti pavasario saulėje – apie jį rašiau eiles. Nuo to laiko į kiekvieną geltonu švarkeliu vilkinčią moterį žiūrėdavau prisimindamas, su nepakeliamu ilgesiu.

Dabar suprantu tai, ką man kalbėjo Džanis: visą gyveni-

mą, visuose savo meilės nuotykiuose ieškojau Lilės veido. Visą gyvenimą laukiau, kad galėčiau suvaidinti finalinę „Sirano“ sceną. Gal sukrėtimas sužinojus, kad toji scena man amžiams uždrausta, ir sudavė smūgį.

Dabar suprantu, jog būtent Lilė man, šešiolikmečiui, suteikė viltį pamiršti naktį Valonėje, atvėrė mane naujai gyvenimo meilei. Mano varganos eilės pakeitė Gailestingosios mirties maldas. Su Lile – greta manęs, nors ir ne mano, bet priešais mane – žengiau licėjaus metais ir pamažu susitaikiau su savo vaikyste. Lilei netikėtai pradingus, iki universiteto slenksčio gyvenau supamas netikrumo, paskui, kai patys vaikystės simboliai – senelis ir tėvai – galutinai išnyko, atsižadėjau visų ketinimų ją prisiminti. Viską nubraukiau ir pradėjau nuo nieko. Viena vertus, pasitraukiau į jaukų ir daug žadantį mokslą (galų gale mano diplominio darbo tema buvo „Hypnerotomachia Poliphili“, o ne Pasipriešinimo istorija), kita vertus – sutikau Paolą. Bet, jei Džanis sakė tiesą, liko gelminis ilgesys. Nubraukiau viską, išskyrus Lilės veidą, jo nesilioviau ieškojęs minioje, tikėdamasis jį pamatyti ne gręžiodamasis atgal, kaip daroma su mirusiais dalykais, o žvelgdamas pirmyn, ieškodamas – dabar jau žinau – bergždžiai.

Mano miego su netikėtais trumpaisiais jungimais ir labirintu privalumas – nors atpažįstu įvairių epochų ritmą, galiu keliauti per jas abiem kryptim, pašalinęs laiko rodyklę, – taigi privalumas yra tai, kad dabar galiu viską patirti iš naujo, negalvodamas apie pirmyn ar atgal, ratu, kuris nusitęsia per geologines eras, o tame rate arba spiralėje Lilė visada ir vėl yra greta kiekvieną mano – apsvaigusios bitės – šokio aplink jos geltonojo švarko žiedą akimirką. Lilė yra greta kaip lokys Angelas, daktaras Ozimas, ponas Pjaca, Ada, tėtis, mama, senelis, vėl jaučiu tų metų kvapus ir skonius, nurimau supratęs ir pajutęs pagailą nakčiai Valonėje ir Granjolai.

Ar aš esu egoistas? Paola ir mergaitės laukia, joms turiu būti

dėkingas, kad galėjau keturiasdešimt metų ieškoti kažkur giliai širdyje likusios Lilės ir neprarasti tvirto pagrindo po kojom. Jos man padėjo ištrūkti iš savojo uždaro pasaulio, ir, nors sukiojausi tarp inkunabulų ir pergamentų, vis dėlto kūriau naują gyvenimą. Jos kenčia, o aš vadinu save palaimintuoju. Bet juk aš nekaltas, negaliu grįžti, todėl teisinga, jei mėgaujuos ta neapibrėžta būsena. Tokia neapibrėžta, jog galiu įtarti, kad tarp dabar ir tos minutės, kai atsibusiu ten, kur esu, nors gal būsiu vėl pragyvenęs ir kiekvieną iš dvidešimties metų akimirką, tebus prabėgusios tik kelios sekundės, kaip sapne, kai užsnūsti vos valandėlę ir akimirksniu išgyveni ilgiausią istoriją.

Taip, gal esu ištiktas komos, bet, komos ištiktas, ne atsimenu, o sapnuoju. Žinau, yra sapnų, kuriuose atrodo lyg atsimintum, ir tiki, kad tai, ką atsimeni, yra tikra, bet pabudęs turi liūdnai pripažinti, kad tie atsiminimai – ne tavo. Sapnuojame svetimus atsiminimus. Tarkim, ne kartą sapnavau pagaliau sugrįžęs namo, kur seniai nebuvau, bet kur jau seniai būčiau turėjęs grįžti, nes tai buvo kažkoks slaptas butas, kuriame kažkada gyvenau ir palikau daug savo daiktų. Sapne puikiai atsiminiau kiekvieną to buto kambarį, kiekvieną baldą, suirzdavau, nes žinojau už svetainės koridoriuje ir už vonios kambario esant duris į kitą kambarį, bet jų ten nebebuvo, lyg kas jas būtų užmūrijęs. Pabusdavau kupinas troškimo ir ilgesio to savo slaptojo būsto, bet vos atsikėlęs suprasdavau, kad tas atsiminimas priklauso sapnui, o tų namų negaliu atsiminti, nes, bent mano gyvenime, jų niekada nė nebuvo. Net pagalvodavau, kad sapnuose savinamės kitų atsiminimus.

Bet ar aš kada esu sapne sapnavęs kitą sapną – taip, kaip dabar? Tai įrodymas, kad nesapnuoju. Be to, sapnuose atsiminimai neryškūs, netikslūs, o dabar lapas po lapo, vaizdas po vaizdo atsimenu viską, ką sklaidžiau Solaroje per pastaruosius du mėnesius. Atsimenu dalykus, kurie tikrai įvyko.

Tačiau kodėl manau, kad viskas, ką atsimenu šitame sapne, tikrai įvyko? Gal mano tėvo ir motinos veidai buvo visai kitokie, niekada neegzistavo joks daktaras Ozimas ar lokys Angelas, niekada nepatyriau nakties Valonėje. Dar blogiau, susapnavau, kad atsipeikėjau ligoninėje, kad praradau atmintį, kad turiu žmoną, vardu Paola, dvi dukteris ir tris vaikaičius. Aš niekada nepraradau atminties, esu kažkas kitas – dievai žino, kas, – kuris kažkodėl atsidūrė šitoje padėtyje (komos ar limbo), o visa kita tėra figūros, dėl optinės iliuzijos išnirusios iš rūko. Priešingu atveju viskas, ką iki šiol maniau atsimenantis, neskendėtų rūke, kuris yra ženklas, kad mano gyvenimas – sapnas. Citavau. O jei ir kitos citatos, tos, kurias sakiau daktarui, Paolai, Sibilei, sau pačiam, – tik to paties įkyraus sapno vaisiai? Niekada neegzistavo Kardučis ar Eliotas, Paskolis ar Hiuismansas ir viskas, ką laikiau savo enciklopedine atmintim. Tokijas nėra Japonijos sostinė, Napoleonas ne tik nemirė Šventos Elenos saloje, bet niekada nė negimė, jei kažkas egzistuoja už mano ribų, tai yra lygiagretus pasaulis, kuriame nežinia kas vyksta ir vyko, gal žmonių – ir mano paties – oda padengta žaliais žvynais, turime keturias ištraukiamas antenas ir vieną akį.

Negaliu žinoti, kaip viskas yra iš tiesų. Bet jei aš sukūriau visatą savo protu, visatą, kurioje ne tik yra Paola ir Sibilė, o ir parašyta „Dieviškoji komedija“, sukurta atominė bomba, tai reiškia, kad turiu išradingumo gebą, prašokančią individo galimybes, aišku, jei aš esu individas ir žmogus, o ne tarpusavyje sujungtų smegenų koralas.

O jei Kažkas man siunčia filmą tiesiai į smegenis? Gal esu smegenys kokiame nors tirpale, augimo skystyje, stikliniame inde, kuriame buvo šuns sėklidės, užpiltos formalinu, ir kas nors man siunčia stimulus, siekdamas įtikinti, jog turiu kūną, o aplink mane egzistuoja kiti, nors iš tiesų yra tik smegenys ir Stimuliatorius. Bet jei būtume formaline mirkstančios

smegenys, ar žinotume, jog esame smegenys formaline, ar galėtume tvirtinti, kad jos nesame?

Jei taip būtų, nereikėtų nieko daryti, tik laukti kitų stimulų. Būčiau idealus žiūrovas, išgyvenčiau tą sapną kaip nesibaigiantį kino vakarą, tikėdamas, kad filmai byloja apie mane. Arba ne, tai, ką sapnuoju, yra filmas numeris dešimt tūkstančių devyni šimtai devyniasdešimt devyni, kitus dešimt tūkstančių su trupučiu jau sapnavau anksčiau, viename iš jų susitapatinau su Julijum Cezariu, perėjau Rubikoną, kentėjau dvidešimt tris dūrius kaip skerdžiamas jautis, kitame buvo ponas Pjaca ir darė kiaunių iškamšas, dar kitame buvo lokys Angelas, klausiantis, kodėl jį, garbingai ištarnavusį tiek metų, nutarta sudeginti. Kitame filme galėjau būti Sibilė, su nerimu klausianti, ar kada nors atsiminsiu mūsų meilės istoriją. Dabar aš, matyt, esu laikinas, rytoj gal tapsiu dinozauru, besikankinančiu dėl užslenkančio ledynmečio, kuris jį pražudys, poryt gyvensiu kaip abrikosas, žvirblis, hiena, šiaudas.

Nepajėgiu užsimiršti, noriu žinoti, kas esu. Bet vieną dalyką labai aiškiai suvokiu. Atsiminimai, prasidėjus tam, ką manau esant komą, yra tamsūs, migloti, sudėlioti lyg mozaika, su spragomis, dvejonėmis, trūkiais, apkramtyti (kodėl negaliu atsiminti Lilės veido?). Tačiau tie iš Solaros ir iš Milano, kai atsipeikėjau ligoninėje, yra aiškūs, išsidėstę logine seka, galiu tvarkyti jų laiko tarpsnius, rikiuoti jų laiko fazes, pasakyti, kad Vaną sutikau Kairolio aikštėje prieš nupirkdamas šuns sėklides iš gatvės prekeivio Korduzijaus aikštėje. Aišku, galėčiau sapnuoti, kad turiu ir miglotų, ir aiškių atsiminimų, tačiau šio skirtumo akivaizdumas verčia mane apsispręsti. Kad pajėgčiau gyventi (įdomi mintis man, kuris galbūt jau miręs), turiu nuspręsti, kad Gratarolas, Paola, Sibilė, studija, Solara su Amalija ir istorijomis apie senelio ricinos aliejų yra tikro gyvenimo atsiminimai. Juk taip elgiamės ir įprastiniame gyvenime: gal ir manome, kad mus klaidina piktoji dvasia, tačiau norėdami eiti pirmyn elgiamės taip, lyg viskas, ką matome, – tikra.

Jei atsipalaiduotume, suabejotume, ar už mūsų tikrai yra pasaulis, sustotume ir patekę į piktosios dvasios iliuzijų pinkles nukristume nuo laiptų arba mirtume badu.

Būtent Solaroje (o ji egzistuoja) skaičiau savo eilėraščius, bylojusius apie Būtybę, Solaroje, kalbėdamasis su Džaniu telefonu, sužinojau, kad toji būtybė vardu Lilė Saba. Taigi mano sapne lokys Angelas gal ir iliuzija, bet Lilė Saba – tikrovė. Kita vertus, jei tik sapnuoju, kodėl sapnas nėra toks dosnus, kad grąžintų man Lilės Sabos veidą? Juk sapnuose regime net savo mirusius artimuosius, kurie pasako loterijos skaičius, tai kodėl nematau Lilės Sabos? Gal nepajėgiu visko atsiminti todėl, kad, be sapno, dar yra ir užkarda, kažkodėl neleidžianti man pereiti į anapus.

Aišku, nė vienas iš mano miglotų svarstymų nėra pagrįstas. Puikiausiai galiu sapnuoti, kad užkarda yra manyje, gali būti, kad Stimuliatorius atsisako (piktybiškai ar iš pagailos) persiųsti man Lilės veidą. Sapnuose regi pažįstamus žmones, žinai, jog tai jie, bet nematai jų veidų... Joks dalykas, kuriuo galiu save įtikinti, nesileidžia įrodomas logiškai, bet būtent tai, kad galiu pasitelkti logiką, įrodo, jog nesapnuoju. Sapnas yra nelogiškas, o sapnuodamas nesiskundi, kad jis – toks.

Todėl nusprendžiu, kad viskas klostosi tam tikru būdu, ir norėčiau pažiūrėti, kas man galėtų paprieštarauti.

Jei pavyktų pamatyti Lilės veidą, įsitikinčiau, jog ji buvo. Nežinau, ką prašyti pagalbos, viską tenka daryti vienam. Negaliu kreiptis į nieką, kas yra už mano ribų, o ir Dievas, ir Stimuliatorius – jei jie egzistuoja – yra už sapno ribų. Ryšys su aplinka nutrauktas. Gal galėčiau prašyti kokios nors asmeninės dievybės, kuri – žinau – bejėgė, bet ji turėtų man būti dėkinga bent už jai suteiktą gyvybę.

Į ką, jei ne į karalienę Loaną? Taip, vėl grįžtu į savo popierinę atmintį, tačiau dabar galvoju ne apie karalienę Loaną iš komikso, o apie savąją, geidžiamą daug iškiliau, prisikėli-

mo liepsnos sergėtoją, galinčią prikelti suakmenėjusius lavonus iš bet kurio būtojo atliktinio laiko.

Aš pamišęs? Tokia hipotezė prasminga: aš ne ištiktas komos, o užsidaręs letarginiame autizme, manau esąs ištiktas komos, manau, kad tai, ką sapnavau, yra netiesa, manau turįs teisę tai paversti tiesa. Bet ar pamišėlis gali suformuluoti prasmingą hipotezę? Be to, esame pamišę tik palyginti su kitais, normaliais, bet čia nėra kitų, vienintelis matas esu aš, o vienintelis tikras dalykas – mano atsiminimų Olimpas. Esu įkalintas savo miglotame atsiskyrime, tame žiauriame egoizme. Jei tokia tad mano būsena, koks skirtumas yra tarp mamos, lokio Angelo ir karalienės Loanos? Išgyvenu apipešiotą ontologiją. Turiu aukščiausią valdžią kurti savo nuosavus dievus ir savo nuosavas Motinas.

Todėl dabar meldžiuosi: „O geroji karaliene Loana, tavo beprotiškos meilės vardu meldžiu tave ne prikelti iš akmeninio miego tavąsias tūkstantmetes aukas, o tik grąžinti man veidą... Aš, kuris iš savo menko priverstinio sapno užutėkio regėjau tai, ką regėjau, meldžiu tave pakylėti mane aukščiau, prie sveikatos regimybės".

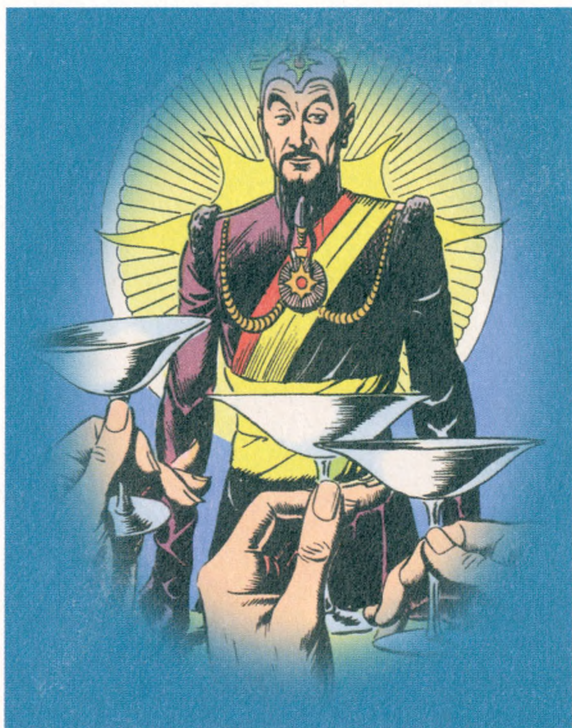
Argi patyrusieji stebuklą nepasveiko vien išpažinę savo tikėjimą stebuklu? Todėl visa širdim trokštu, kad Loana mane išgelbėtų. Toji viltis man sukelia tokią įtampą, kad jei nebūčiau ištiktas komos – mane ištiktų apopleksija.

Galiausia, didysis Dieve, aš išvydau. Išvydau nelyginant apaštalas, pamačiau patį vidurį savojo *Alef*, iš kurio sklido ne begalinis pasaulis, o mano padriki atsiminimai. Taip saulėje tirpsta sniegas, taip vėjyje nelyginant lengvi lapai sučeža Sibilės žodžiai.

Taigi, tikrai mačiau, tačiau pirmoji mano regėjimo dalis buvo tokia akinama, kad vėl panirau į miglotą sapną. Nežinau, ar sapne gali sapnuoti, kad miegi, bet jei sapnavau – sapnavau ir tai, kad dabar mane pažadino, ir atsimenu viską, ką mačiau.

Stoviu prieš boluojančius savo licėjaus laiptus, jie kyla link neoklasikinių kolonų, įrėminančių pagrindines duris. Jaučiuosi lyg mano sielą būtų kas pakerėjęs ir išgirstu galingą balsą, tariantį: „Tai, ką dabar pamatysi, surašyk savo knygoje, nors niekas jos neskaitys, nes tu tik sapnuoji, kad ją rašai!“

Laiptų viršuje pasirodė sostas, o soste sėdėjo vyras paauksuotu veidu, su mongoliška žiauria šypsena, jo galvą vainikavo liepsnos ir smaragdai, ir visi kėlė taures, sveikindami jį – Mingą, Mongo valdovą*.

* Čia ir toliau vardijami 1934 metais pasirodžiusių Alexio Raymondo komiksų „Flash Gordon“ veikėjai.

Aplink sostą stovėjo jie – keturi Gyvieji: Thunas liūto galva, Vultanas sakalo sparnais, Barinas – Arborėjos kunigaikštis ir Uraza – Žmonių Magų karalienė. Uraza ėmė lipti žemyn laiptais, supama liepsnų, ji atrodė kaip didžioji paleistuvė, apsisiautusi purpuru ir raudoniu, pasidabinusi auksu, brangakmeniais ir perlais, apsvaigusi nuo žemės žmonių kraujo, ją išvydęs sustingau ištiktas begalinės nuostabos.

Soste sėdintis Mingas kalbėjo apie žemės žmonių teismą ir nešvankiai šypsojosi Deilei Arden, įsakydamas atiduoti ją pietums Žvėriui, atėjusiam iš jūros.

Žvėris ant kaktos turėjo siaubingą ragą, jis buvo išplėstomis šnervėmis, smailiais dantimis, plėšrūno nagais ir tūkstančio skorpionų uodega, o Deilė verkė ir šaukėsi pagalbos.

Jos gelbėti laiptais leidosi Undinės riteriai, raiti ant ilgasnapių dvikojų siaubūnų ilgomis jūržuvių uodegomis...

Žemyn riedėjo ir Gordonui ištikimi Žmonės Magai aukso ir koralų vežimu, tempiamu žalių grifų ilgais žvynuotais kaklais...

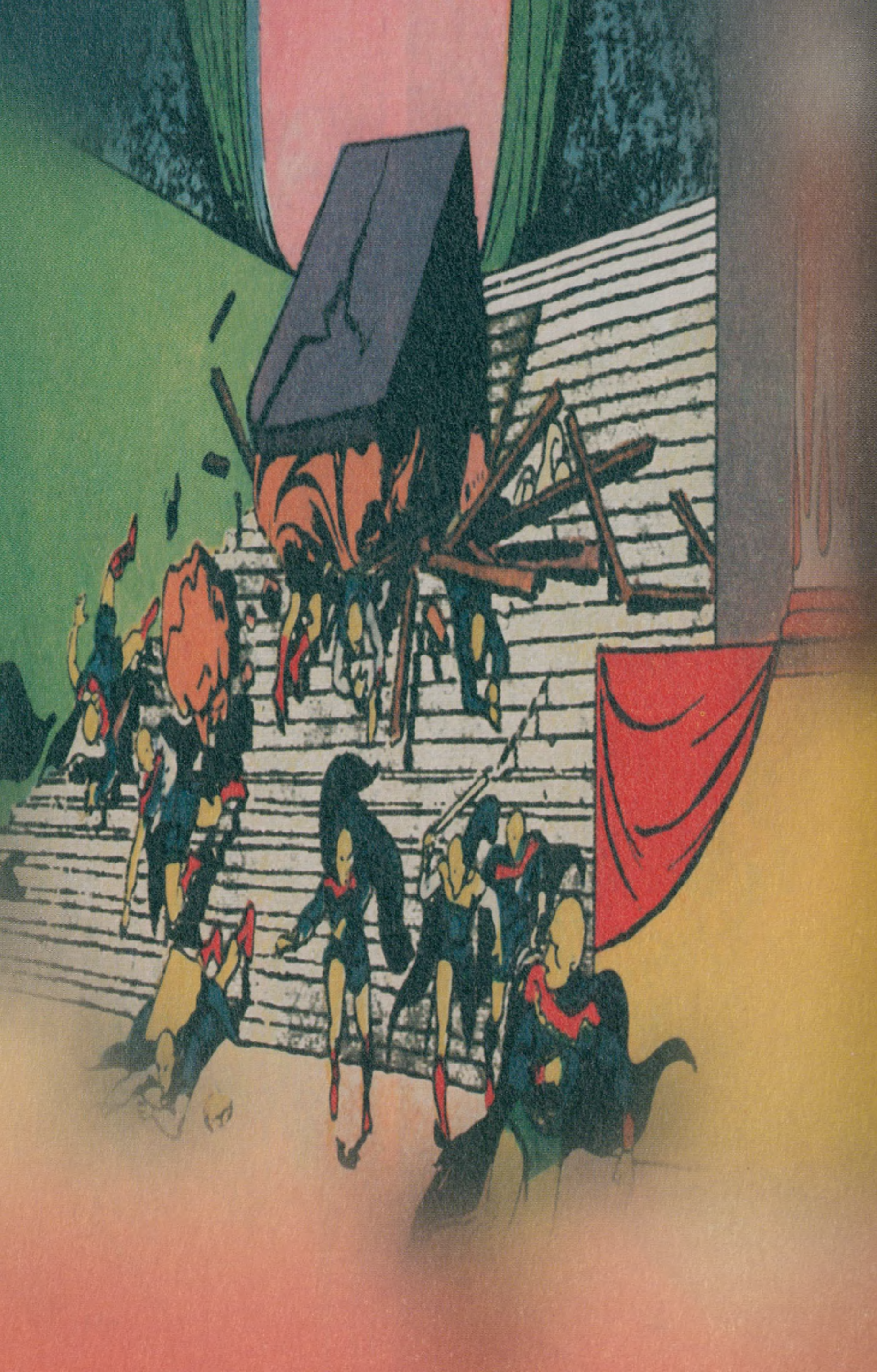
Žemyn leidosi ir Frijos Ietininkai, raiti ant Sniegynų paukščių auksuotais, it ragas lenktais snapais, ir pagaliau baltu dviračiu vežimaičiu atlėkė pats Flešas Gordonas, kartu su Sniegynų Karaliene, šaukdamas Mingui, kad prasideda didysis Mongo turnyras ir jam teks atsiskaityti už visus padarytus nusikaltimus.

Mingui mostelėjus, prieš Gordoną stojo iš padangių nusileidę Žmonės Sakalai, užtemdę dangaus skliautą lyg strazdų spiečius, o Žmonės Liūtai su tinklais ir ilgais tridančiais kovėsi aikštėje prieš laiptus, bandydami sugauti Vanį bei kitus studentus, atlėkusius su kitu – vapsvų – spiečium, ir mūšio baigties negalėjai nuspėti.

Tuomet Mingas dar kartą mostelėjo, jo raketos pakilo aukštai į saulę ir jau krito į žemę, tada mostelėjo Gordonas, pakilo daktaro Zarkovo raketos ir danguje užvirė aršus mūšis, su švilpiančiais mirtinais žaibais ir ugnies liežuviais, o žvaigždės krito žemyn, varstė dangų ir sutirpdavo susiraitydamos lyg deganti knyga, stojo Kimo Didžiosios Kovos diena, ir į žemę smigo dar daugiau Mingo raketų, apsisiautusių margaspalvėmis liepsnomis, aikštėje jos traiškė Žmones Liūtus. Ir degdami krito Žmonės Sakalai.

O Mingas, Mongo valdovas, sustaugė lyg plėšrus žvėris, jo sostas apsivertė ir nuriedėjo licėjaus laiptais, pargriaudamas bailiuosius dvariškius.

Mirus tironui dingo ir visi žvėrys, po Urazos kojomis prasivėrė praraja ir ji prasmego sieros sūkuryje, o prieš licėjaus laiptus ir virš licėjaus iškilo Krištolo ir kitokių brangakmenių miestas, suspindęs visomis vaivorykštės spalvomis, jo aukštis buvo dvylika tūkstančių stadijų, o siena iš lyg stiklas skaidraus jaspio buvo šimto keturiasdešimt keturių uolekčių.

Tą akimirką, po liepsnų ir garų prisotinto laiko, rūkas išsisklaidė ir dabar regėjau balandžio saulėje boluojančius laiptus, jau be pabaisų.

Grįžau į tikrovę! Skamba septyni trimitai, jie iš maestro Pipo Bardzicos styginių orkestro, maestro Činiko Andželinio melodijų orkestro ir maestro Alberto Semprinio ritminio simfoninio orkestro. Licėjaus durys atsiveria, jas prilaiko Moljero daktaras iš „Cachet Fiat“, lazdos beldimu pranešantis apie Archontų paradą.

Ir štai abiem laiptų pusėmis žemyn lipa vyrai, jie sustoja nelyginant angelai kelio iš septinto dangaus pakraščiuose, su dryžuotais švarkais ir baltomis kelnėmis, lyg daugybė pretendentų į Dianos Palmezi širdį.

O laiptų papėdėje pasirodo Magas Mandreikas, atsainiai sukdamas savo lazdelę. Jis lipa laiptais, su kiekvienu jo žingsniu pakopos viršus nušvinta, jis sveikinasi nukėlęs cilindrą ir dainuoja *I'll build a Stairway to Paradise, with a new step ev'ry day, I'm going to get there at any price, Stand aside, I'm on my way!**

* Nutiesiu laiptus į rojų, kasdien po pakopą, vis tiek ten nukeliausiu, pasitraukit, aš einu! (*Angl.*)

Mandreikas pakelia lazdelę į viršų, skelbdamas Drakoniškos Ledi pasirodymą: ji apsitempusi juodo šilko suknia, su kiekvienu jos žingsniu studentai priklaupia ir garbinamai ištiesia šiaudines skrybėles, o ji dainuoja rujojančio saksofono balsu: *Sentimentali ši begalinė naktis, šis rudeniškas dangus, ši nuvytusi rožė, viskas apie meilę kalba mano širdžiai, kuri tikisi ir laukia šįvakar džiaugsmo valandos, valandos su tavim.*

Už jos žemyn lipa pagaliau sugrįžę į mūsų planetą Gordonas, Deilė Arden ir daktaras Zarkovas, dainuodami *Blue skies, smiling at me, nothing but blue skies do I see, Bluebirds, singing a song, nothing but bluebirds, all day.**

Paskui juos žengia Džordžas Formbis su savąja ukulele, arkliškai šypsodamas jis groja *It's in the air this funny feeling everywhere, that makes me sing without a care today, as I go on my way, it's in the air, it's in the air... Zoom zoom zoom zoom high and low, zoom zoom zoom zoom here we go...***

Lėtai nulipa septyni nykštukai, ritmiškai kartodami septynis Romos karalių vardus, išskyrus vieną, už jų – Peliukas Mikis su Mine, už parankės su Horacijum ir Klarabela, apsunkusia nuo savojo lobio diademų, pagal „Bet Pipas to nežino" melodiją. Paskui juos seka Pipas, Pertika su Pala, Čipas su Galina, Alvaras piratas su Aloncu Aloncu, vadinamu Aloncu, jau sulaikytu už žirafos vagystę, toliau draugiškai susikabinę eina Dikas Žaibas, Zambas, Bareira, Baltoji Kaukė ir Flatavijonas, dainuodami *partizanas miške*, už jų – visi vaikai iš „Širdies", su Derosiu priešaky, su Mažuoju Lombardijos žvalgu ir Sardinijos būgnininku, ir Korečio tėvas dar šilta nuo karaliaus glamonių ranka, skambant *sudie, Lugane mielas*, žengia be kaltės kalti anarchistai, o paskutinėje eilėje atgailaujantis Frantis šnibžda: *miegoki, neverk, maloningasis Jėzau*.

Sproginėja fejerverkai, šviesiame danguje sukasi aukso žvaigždės, laiptais nubėga vyras iš „Thermogène" plakato ir

* Žydras dangus šypsosi man, matau tik žydrą dangų, paukšteliai gieda, gieda visą dieną. (*Angl.*)

** Ore tvyro keistas jausmas, jis verčia mane šiandien nerūpestingai dainuoti, aš einu, jis tvyro ore, zum zum zum, aukštyn žemyn, zum zum zum, štai ir aš. (*Angl.*)

DUMAS

penkiolika dėdžių Gaetanų su ant galvos styrančiais „Presbitero“ pieštukais, pašėlusiai trepsėdami ir lankstydami galūnes, *I'm yankee doodle dandy*, būriu atskuba vaikai iš knygų serijos „Mano vaikų biblioteka“, Laukinių triušių gentis, panelė Solmano, Džana Preventi, Karletas Kernoelis, Rampikinas, Edita Ferlak, Suzeta Monenti, Mikelė Valdarta ir Melchioras Fiamatis, Enrikas di Valnevas, Valja ir Tamariskas, o virš jų sklendžia Merės Popins vaiduoklis, visi su kepurėmis kaip Palo gatvės vaikai ir ilgomis Pinokio nosimis. Žandarai, Katinas ir Lapė šoka trepsiuką. Mostelėjus psichopompui staiga pasirodo Sandokanas. Jis vilki indiško šilko tuniką, sujuostą brangakmeniais nusagstyta ryškiai raudona juosta, o jo turbano segėje spindi riešuto didumo deimantas. Prie jo diržo kabo du nuostabaus darbo pistoletai ir lenktas rytietiškas kardas rubinais nusagstytose makštyse. Mailu* baritonu traukia: *po Singapūro dangumi, po auksinių žvaigždžių apsiaustu užgimė mūsų meilė*, paskui jį seka kraujo ištroškę plėšikai su jataganais dantyse, liaupsinantys Mompracemą, mūsų flotilę, kuri šaiposi iš Anglijos ir jau nugalėjo Aleksandrijoje, Maltoje, Sudos įlankoje ir Gibraltare...

Štai Sirano de Beržerakas, ištraukęs iš makščių kardą, nosiniu baritonu, plačiai mostelėjęs, skelbia miniai: „Susipažinkite su mano pussesere, ji originali, šiuolaikiška, graži, kitos tokios nerasit. Ji šoka bugį vugį, truputį kalba angliškai ir moka meiliai šnabždėti *for you*“.

Už jo žengia švelnioji Džozefina Beiker, šįkart *à poil*, kaip kalmukės iš „Žemės rasės ir tautos“, tik su banano lapų sijonėliu, ir švelniu balsu tyliai uždainuoja: *Ak, kokia kančia ir skausmas galvoti, kad įžeidžiau Tave, o Viešpatie.*

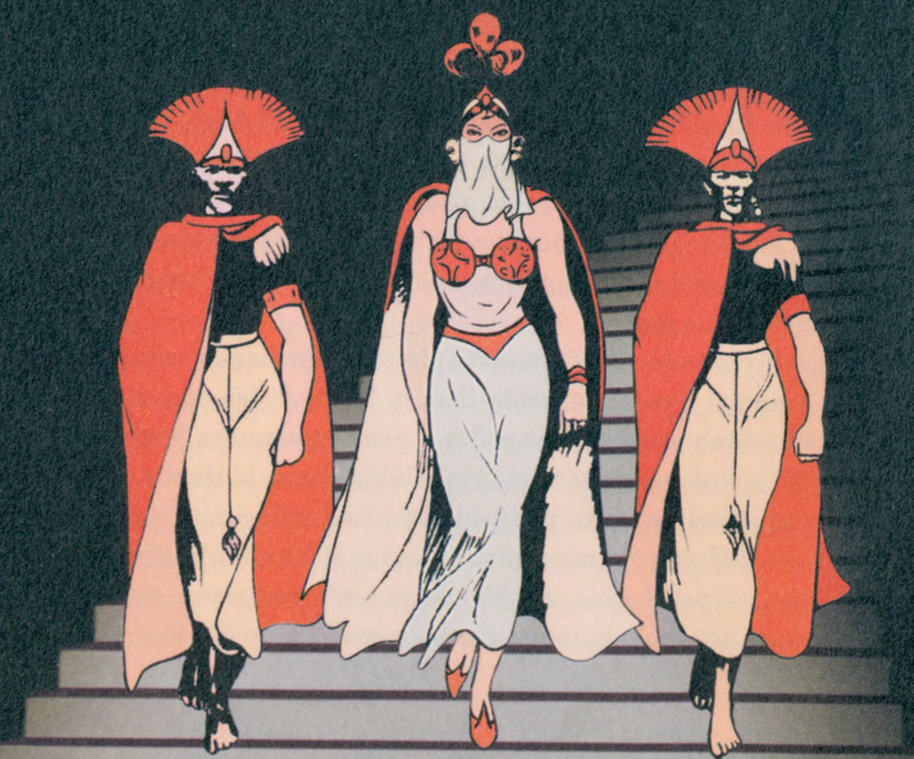
* Naujosios Gvinėjos etninės grupės narys.

Nulipa Diana Palmezi, dainuodama *il n'y a pas, il n'y a pas d'amour hereux*, Janezas de Gomera ispaniškai gargia: *O, Marija, leisk tave pabučiuoti, o, Marija, noriu tave mylėti, kai pažvelgi į mane, nebegaliu atsispirti*, ateina Lilio budelis su Miledi de Vinter, jis kūkčiodamas verkia: *tavo šviesūs plaukai – aukso gijos, tavo kvapniosios lūpos*, vienu smūgiu nukerta jai galvą, *sguiss*, ir gražioji Miledi galva su išdeginta lelija kaktoje nusirita į laiptų papėdę, beveik prie mano kojų, o keturi muškietininkai falcetu užtraukia *she gets too hungry for dinner at eight, she likes the theater and never comes late, she never bothers with people she'd hate, that's why Milady is a tramp!** Nulipa Edmonas Dantesas, dainuodamas: *šį kartą, mano drauge, moku aš, moku aš*, paskui eina drobule apsisiautęs abatas Farija ir rodo į jį pirštu, tardamas: *tai jis, tai jis, taip, taip, tai tikrai jis*, Džimas, daktaras Laivsėjus, lordas Trelonis, kapitonas Smoletas ir Ilgasis Džonas Silveris (persirengęs Bloguoju Pitu, kuris į kiekvieną laiptelį muša vieną kartą koja ir tris kartus protezais) pareiškia savo teises į pirato Flinto lobį, o Ben Ganas šypsodamas lyg Trigeris Hoksas ir pro sukąstus dantis taria *cheese*! Kaukšėdamas teutoniškais batais nulipa draugas Richardas, trepsėdamas pagal dainos *New York, New York, it's a wonderful town! The Bronx is up and the Battery's down*** melodiją, o Žmogus, Kuris Juokiasi – už parankės su Ledi Džoziana, nuoga, kokia gali būti tik ginkluota moteris, ant kiekvienos pakopos žengdamas mažiausia dešimt žingsnių, skanduoja: *I got rhythm, I go music, I got my girl, who could ask for anything more?****

* Ji išalksta iki vakarienės aštuntą, ji mėgsta teatrą ir niekada nevėluoja, jai nerūpi tie, kurių nemėgsta, štai kodėl Miledi yra šliundra! (*Angl.*)

** Niujorkas, Niujorkas, nuostabus miestas! Bronksas viršuje, Bateri parkas apačioje. (*Angl.*)

*** Jaučiu ritmą, jaučiu muziką, turiu merginą, ko dar galiu norėti? (*Angl.*)

Daktaro Zarkovo sceninio stebuklo dėka laiptais nusidriekia ilgas spindintis vienabėgis geležinkelis, kuriuo atvažiuoja Filotėja, pasiekia viršūnę ir dingsta licėjaus fojė, o iš ten lyg džiugus spiečius nusileidžia senelis, mama, tėtis su mažąja Ada už rankos, daktaras Ozimas, ponas Pjaca, don Konjasas, San Martino klebonas ir Granjola, su apkaustais ant kaklo ir net ant sprando nelyginant Erikas fon Štrohaimas, beveik tiesia nugara, ir visi užtraukia:

Šeima dainuoja nuo ryto iki vakaro:
kai nutyla seserų Leskano trio,
vieni klausos Bokačinio, kiti Andželinio orkestro,
treti pastato ausis išgirdę Albertą Rabaljatį.
Mama nori melodijų, dukra – maestro Petraljos,
kuris groja sol tonacija.

Virš visų sklendžia išdidžiai asiliškas Meo, jo didelės ausys plevėsuoja vėjyje, įvirsta Oratorijos vaikai, vilkėdami Dramblio Kaulo patrulių uniformas, pykšėdami į Meo, jie stumia prieš save lanksčią juodąją panterą, o egzotiškos Tigrės provincijos vilkstinės traukia giedodamos psalmes.

Paskui, keletą kartų iššovę į pakeliui pasipainiojusius raganosius, visi iškelia ginklus ir skrybėles, sveikindami ją – karalienę Loaną.

Ji pasirodė vilkėdama savo skaisčiąja liemenėle, sijonas apnuogina bambą, o veidą dengia baltas šydas, galvą puošia plunksnų vainikas, ant pečių – platus apsiaustas, banguojantis švelniame vėjyje, lengvai siūbuodama klubais ji žengia tarp dviejų maurų, pasidabinusių kaip inkų imperatoriai.

Leidžiasi prie manęs lyg mergina iš filmo „Ziegfield Follies“, šypsosi man, drąsinamai mosteli, rodydama mokyklos durų kvadratą, kuriame dabar pasirodo Don Boskas.

Paskui ją eina don Renatas, vilkintis *clergyman*, mistiškas ir plačių pažiūrų, jai už nugaros jis gieda: ***duae umbrae nobis una facta sunt, infra laternam stabimus, olim Lili Marleen, olim Lili Marleen.*** Šventasis džiugiu veidu su purvais aptaškyta sutana ir saleziečių kojų apavu sulig kiekvienu ***tip*** ir ***tap*** nuo laiptelio ant laiptelio ištiesia prieš save nelyginant Mandreiko cilindrą „Apdairųjį jaunuolį" ir tarsi girdžiu jį tariant ***omnia munda mundis***, nuotaka pasirengus, jai papuošti paruoštas ploniausio skaistaus lino drabužis, jos grožis prilygs brangiausiam akmeniui, aš atėjau tau apsakyti tai, kas netrukus įvyks...

Turiu leidimą... Du vienuoliai atsistoja abiejose paskutiniojo laiptelio pusėse ir atlaidžiai mosteli durų link, pro jas pasirodo mergaitės iš mergaičių gimnazijos, nešinos dideliu permatomu šydu, susisupa į jį lyg baltas rožės žiedas ir nuogos prieš šviesą iškelia rankas, atskleisdamos savo mergaitiškas krūtis. Atėjo valanda. Baigiantis šiai spindulingai apokalipsei pasirodys Lilė.

Kaip ji atrodys? Virpu ir svajoju.

Ji pasirodys kaip šešiolikmetė, graži nelyginant rožė, atsiskleidžianti gaivi ir rasota su pirmaisiais ryto spinduliais, ilga melsva suknia su kelius siekiančia sidabrinio tinklelio tunika ant jos, ši atspindės jos akis, galinčias varžytis su žydrąja padange, jos spindės švelniai ir ilgesingai, ją gaubs šviesios garbanos, minkštos ir spindinčios, prilaikomos tik gėlių vainiko, ji bus aštuoniolikmetė blyškiaveidė būtybė, rožinio rūko apgaubtas įsikūnijimas su blyškiu akvamarino spindesiu apie akis, žydromis gyslelėmis ant kaktos ir ties smilkiniais, jos ploni šviesūs plaukai kris ant skruostų, jos švelniai žydros akys atrodys tarytum panirusios į kažką drėg-

nai spindinčio, jos šypsena bus lyg mergaitės, bet kai ji surimtės, menkutė virpanti raukšlė pažymės jos lūpas abiejose pusėse, ji bus septyniolikmetė, liekna ir grakšti, tokiu laibu liemeniu, kad įmanytum jį apglėbti viena ranka, oda lyg ką tik išsprogęs žiedas, plaukais, kurie dailiai netvarkingai lyg aukso lietus leidžiasi ant krūtinę dengiančios baltos liemenės, iškili kakta dominuos jos tobulo ovalo veide, oda bus matinio baltumo, švelnaus gaivumo lyg saulės spindulių palytėtas kamelijos žiedas, juodi ir blizgantys vyzdžiai vos teatskleis ilgų blakstienų aprėmintų vokų įsprausto akies obuolio žydrą skaidrumą.

Ne. Jos tunika su įžūliu skeltuku šone, rankos nuogos, po šydu nuspėjami slėpiningi šešėliai, ji lėtai atriš kažką po plaukais ir staiga lyg drobulė ją gaubiantys šilkai nukris ant žemės, mano žvilgsnis perbėgs jos kūnu, pridengtu tik prigludusia balta suknia, per liemenį sujuosta auksiniu dvigalviu žalčiu, jos rankos sukryžiuotos ant krūtinės, kraustaus iš proto dėl jos hermafroditiškų formų, dėl jos šeivamedžio šerdies baltumo odos, toji burna su gundančiom lūpom, tas žydras kaspinas ant kaklo – maldaknygės angelas, iškrypusio menininko perrengtas pamišusia mergele, ant jos krūtinės ryškėja mažos stačios krūtys, liemuo kiek praplatėja ties klubais ir pasiklysta ilgose lyg Luko iš Leideno Ievos kojose, žalios akys dviprasmiškai žvelgia, didelė burna ir jaudinama šypsena, plaukai švyti lyg senas auksas, visa galva paneigia kūno nekaltumą, liepsnojanti chimera, aukščiausia meno ir goslumo galia, žavioji pabaisa atsiskleis visu savo slaptuoju grožiu, iš lazurito rombų pasklis arabeskos ir perlamutro inkrustacijos atspindės prizmės skleidžiamas vaivorykštės spalvas ir liepsnas, ji bus kaip Ledi Džoziana, šokio įkarštyje jos šydai prasiskleis, brokatai nukris, ji liks apsitaisiusi tik papuošalais, spindinčiais mineralais, šarvai spaus jos liemenį nelyginant kor-

setas; tarp krūtų žybsi nuostabus brangakmenis, klubų juosta dengia ir šlaunų viršutinę dalį, o ant jos kabo milžiniškas rubinų ir smaragdų vėrinys, dabar jau nuogo kūno pilvas išlinks su bambos kiauryme tarytum pieniško onikso antspaudu; aplink jos galvą suspindusiose šviesose visos brangakmenių briaunos suliepsnos, akmenys atgis, išraižydami jos kūną ugningais brūkšniais, badys jos kaklą, kojas, rankas ugnies adatomis, skaisčiai raudonomis lyg žarijos, violetinėmis lyg dujų liepsna, žydromis lyg degantis alkoholis, baltomis lyg žvaigždžių spinduliai, ji pasirodys man melsdama ją plakti, laikydama rankose vienuolyno vyriausiosios ašutinę, septynios šilko virvės kaip septynios didžiosios nuodėmės, ir septyni mazgai ant kiekvienos virvės – septyni būdai nusidėti mirtina nuodėme, kraujo lašai ant jos kūno pražys rožėm, ji bus liauna nelyginant šventyklos žvakė, akyse žybčios meilės strėlės, o aš norėčiau tyliai padėti savo širdį ant laužo, norėčiau, kad blyškesnė už žiemos aušrą, baltesnė už žvakę, sukryžiavusi rankas ant savo glotnios krūtinės ji stovėtų tiesi su suknia, permirkusia dėl jos numirusių širdžių kraujo purpuru.

Ne, ne, kokia prasta literatūra mane sugundė, juk aš jau ne jaudrusis paauglys... Norėčiau pamatyti ją tokią paprastą, kokia ji buvo ir kokią ją anuomet mylėjau – tik veidas virš geltono švarkelio. Norėčiau, kad būtų pati gražiausia, kokią tik pajėgiu įsivaizduoti, bet ne tokia graži, dėl kurios kiti pamestų galvą. Man pakaktų jos gležnos ir ligotos, kokia, matyt, buvo savo paskutinėmis gyvenimo dienomis Brazilijoje, o aš jai vėl pasakyčiau: esi visų gražiausia, tavo pavargusių akių ir tavo blyškumo nekeisčiau nė į dangaus angelų grožį! Norėčiau pamatyti ją stovinčią vidury srauto, vieną, sustingusią, žvelgiančią jūros link, kerų paverstą gražiu ir keistu jūros paukščiu, nuogomis ilgomis, lieknomis, švelniomis lyg

garnio kojomis, netrikdydamas jos savo geismu būčiau atstu lyg nuo tolimos karalaitės...

Nežinau, ar mano pergamentu virtusiose smegenyse dega karalienės Loanos liepsna, ar koks nors eliksyras bando nuvalyti parudavusius mano popierinės atminties lapus su daugybe dėmių, dėl kurių negaliu perskaityti man ir vėl nepasiekiamos teksto dalies, ar aš pats iki skausmo įtempiu savo nervus. Jei tokioje padėtyje galėčiau drebėti – drebėčiau, nes viduje blaškausi lyg išorėje plūduriuočiau audringoje jūroje. Lyg orgazmo pranašas mano smegenų akytieji kūnai prisipildo kraujo, kažkas tuoj sprogs – arba pražys.

Dabar, kaip ir tą dieną, laiptinėje pagaliau išvysiu Lilę, ji nulips drovi ir klastinga, su juoda prijuoste, graži lyg saulė, balta kaip mėnuo, vikri ir nenutuokianti, kad yra centras, pasaulio bamba. Pamatysiu jos mielą veidą, gražią nosį, pro praviras lūpas vos regimus viršutinius kandžius, ji – angorinis triušis, katytė Matù, kuri miaukia vos pašiaušdama savo minkštą kailį, balandė, šermuonėlis, voverė. Ji nusileis lyg pirmoji šarma ir pamatys mane, švelniai išties ranką, nekviesdama, bet ir neleisdama vėl pabėgti.

Pagaliau žinosiu, kaip iki begalybės vaidinti paskutiniąją savojo „Sirano“ sceną, žinosiu, ko visą gyvenimą ieškojau, nuo Paolos iki Sibilės, ir susiliesiu. Atgausiu ramybę.

Būsiu atidus. Nebepaklausiu: „Ar čia gyvena Vancetis?“ Pagaliau pasinaudosiu Proga.

Tačiau nuo laiptų viršaus pasklinda lengvas pilkšvas lyg pelės kailis *fumifugium*, jis apgaubia duris.

Pajuntu šalčio gūsį, pakeliu akis.

Kodėl užtemo saulė?

CITATŲ IR ILIUSTRACIJŲ ŠALTINIAI

- Psl.28, autoriaus piešinys
- Psl.70, Dante, *Inferno*, XXXI giesmė
- Psl.71, Giovanni Pascoli, *L'assiuolo* (iš *Myricae*, Livornas, Giusti, 1891)
- Psl.71, Giovanni Pascoli, *Il bacio del morto* (iš *Myricae*, Livornas, Giusti, 1891)
- Psl.71-72, Giovanni Pascoli, *Voci misteriose* (iš *Poesie varie*, Bolonija, Zanichelli, 1928)
- Psl.72, Vittorio Sereni, *Nebbia* (iš *Frontiera, 1941*, iš *Poesie*, Milanas, Mondadori, 1995)
- Psl.78, Testoni-Sciorilli, *In cerca di te* (Metron)
- Psl.82-83,Viršelis ir du paveiksliukai iš *Il tesoro di Clarabella*, Milanas, Mondadori, 1936 (© Walt Disney)
- Psl.103, Giovanni Pascoli, *Nella nebbia* (iš *Primi poemetti*, Bolonija, Zanichelli, 1905)
- Psl.105, *Escala de la vida*, XIX amžiaus kataloniškas estampas
- Psl.107, Estampas iš *Zur Geschichte der Kostüme*, München, Braun ir Schneider, 1961
- Psl.109, Riva, *La Filotea*, Bergamas, Istituto Italiano d'Arti Grafiche, 1886
- Psl.112, *Imagerie d'Epinal* (Pellerin)
- Psl.114, partitūros *Vorrei volare viršelis*, Milanas, Carisch, 1940
- Psl.118:
- Alex Pozeruriski, *Après la danse*, iliustracija iš žurnalo *La gazette du Bon Ton*, 1915 (iš Patricia Frantz Kery, *Grafica Art Déco*, Milanas, Fabbri, 1986)
- Janine Aghion, *The essence of the Mode in the Day*, 1920 (iš Patricia Frantz Kery, *Grafica Art Déco*. Milanas, Fabbri, 1986)
- Anonimo, *Candee*, reklaminis plakatas, 1929 (iš Patricia Frantz Kery, *Grafica Art Déco*, Milanas, Fabbri, 1986)
- Julius Engelhard, *Mode Ball*, plakatas, 1928 (iš Patricia Frantz Kery, *Grafica Art Déco*, Milanas, Fabbri, 1986)
- Psl.119:
- Gorge Barbier, *Shéhérazade*, žurnalo *Modes et Manières d'aujourd'hui* iliustracija, 1914 (iš Patricia Frantz Kery, *Grafica Art Déco*, Milanas, Fabbri, 1986)
- Charles Martin, *De la pomme aux levres*, žurnalo *La gazette du Bon Ton* iliustracija, 1915 (iš Patricia Frantz Kery, *Grafica Art Déco*, Milanas, Fabbri, 1986)
- Gorge Barbier, *Incantation*, iliustracija *Faballas et Fanfreluches*, 1923 (iš Patricia Frantz Kery, *Grafica Art Déco*, Milanas, Fabbri, 1986)

- Georges Lepade, *Vogue* viršelis, 1927 m. kovo 15 d. (iš Patricia Frantz Kery, *Grafica Art Déco*, Milanas, Fabbri, 1986)
- Psl.117, Renée Vivien, *A la femme aimée* (iš *Poème* I, Paryžius, Lemerre, 1923)
- Psl.121, iš *Nouvissimo Melzi*, Milanas, Vallardi, 1905
- Psl.126, iš J. Verne, *Vingt mille lieues sous les mers*, Paryžius, Hetzel, 1869
- Psl.127, A. Dumas, *Il conte di Monte-Cristo* viršelis, Milanas, Sonzogno, 1927 (© RCS)
- Psl.128, H. Clérice iliustracija iš L. Jacolliot, *Les ravageurs de la mer*, Paryžius, Librairie Illustrée
- Psl.134, *Talmone* kakavos dėžutė
- Psl.135, *Polveri Effervescenti Brioschi* dėžutė
- Psl.136-137, cigarečių pakeliai, iš M. Thibodeau ir J. Martim, *Smoke gets in your eyes*, Niujorkas, Abbeville Press, 2002
- Psl.138, *Sprazzi e bagliori*, kirpėjo kalendorius, 1929
- Psl.139, Kirpėjų kalendoriai iš Ermanno Detti, *Le carte povere*, Florencija, La Nuova Italia, 1989
- Psl.142:
- *Nick Carter,* viršelis, Milanas, Casa Editrice Americana 1908
- E. De Amicis, *Coure,* viršelis, Milanas, Treves, 1878
- A. de Angelis, *Curti Bo e la piccola tigre bionda* viršelis, autorius Domenico Natoli, Milanas, Sonzogno, 1943 (© RCS)
- A. Manzoni, *I promessi sposi* viršelis, autorius Tancredi Scarpelli, Florencija, Nerbini, be datos
- *New Nick Carter Weekly*, itališko leidimo viršelis, Casa Editrice Americana, be datos
- M. Leblanc, *L'aiguille creuse* viršelis, autorius Léo Fonton, Paryžius, Lafitte, 1909
- Carolina Invernizio, *Il treno della morte* viršelis, Turinas, 1905
- Edgar Wallace, *Il consiglio dei quattro* viršelis, Milanas, Mondadori, 1933
- M. Mario e L. Launay, *Vidocq* viršelis, Milanas, La Milano, 1911
- Psl.143:
- V. Hugo, *I miserabili* viršelis, autorius Filiberto Mateldi, Turinas, Utet, La Scala d'oro, 1945
- E. Salgari, *I corsari delle Bermude* viršelis, autorius G. Amato (Milanas, Sonzogno, 1938) (© RCS)
- Robida, *Viaggi straordinari di Saturnino Farandola* viršelis, Milanas, Sonzogno, sd. (© RCS)
- J. Verne, *I figli del capitano Grant* viršelis, autorius Domenico Natoli, Milanas, Sacse, 1936
- E. Sue, *I misteri del popolo* viršelis, autorius Tancredi Scarpelli, Florencija, Nerbini, 1909
- S. S. van Dine, *La strana morte del signor Benson* viršelis, Milanas, Mondadori, 1929
- H. Malot, *Senza famiglia*, viršelis, Milanas, Sonzogno, be datos (© RCS)
- A. Morton, *Il barone alle strette* viršelis, autorius Tabet, Milanas, Il romanzo mensile, 1938 (© RCS)
- G. Leroux, *Il delitto di Rouletabille* viršelis, autorius Domenico Natoli, Milanas, Sonzogno, 1930 (© RCS)
- Psl.145, Souvestre ir Allain, *Fantomas* viršelis, Florencija, Salani, 1912

- Psl.147, Ponson du Terrail, *Rocambole* viršelis, Paryžius, Rouff, be datos
- Psl.147, iliustracija iš A. Morton, *I sosia del barone*, autorius Tabet, *Il romanzo mensile*, 1939 (© RCS)
- Psl.148, iliustracija iš Collodi, *Pinocchio*, autorius Attilio Mussino, Florencija, Bemporad 1911
- Psl.149, Yambo, *Le avventure di Ciuffettino* viršelis, Florencija, Vallecchi, 1922
- Psl.151, viršeliai iš *Giornale Illustrato dei Viaggi e delle Avventure di terra e di Mare*, Milanas, Sonzogno, 1917–1920 (© RCS)
- Psl.155, viršeliai iš *Biblioteca dei miei ragazzi*, Florencija, Salani
- Psl.157, iliustracija iš *Otto giorni in una soffitta*, Florencija, Salani
- Psl.158, *Buffalo Bill, Il medaglione di brillanti* viršelis, autorius Tancredi Scarpelli, Florencija, Nerbini, be datos
- Psl.159, Pina Ballario, *Ragazzi d'Italia nel mondo* viršelis, Milanas, La Prora, 1938
- Psl.160, iliustracija iš L. Stevenson, *Treasure Island*, autorius N. C. Wyeth, Londonas, Scribner's Sons, 1911
- Psl.162:
- E. Salgari, *Sandokan alla riscossa* viršelis, autorius G. Amato, Florencija, Bemporad, 1907
- E. Salgari, *I misteri della giungla nera* (Genuja, Donath, 1903), *Le tigri di Mompracem* (Genuja, Donath, 1906), *Il corsaro nero* (Genuja, Donath, 1908) viršeliai, autorius Alberto Della Valle
- Psl.164, iliustracija iš *Colliers*, t. XXXI, nr. 26, autorius Frederic Dorr Steele, 1903 m. rugsėjo 26 d.
- Psl.165, Arthur Conan Doyle, *A study in scarlet*, Beeton's Christmas Annual, 1887
- Psl.166, iliustracijos iš *Strand Magazine*, autorius Sidney Paget, 1901–1905
- Psl.167, Arthur Conan Doyle, *The Sign of Four, Lippincott's Magazine*, 1890 vasaris
- Psl.167, Emilio Salgari, *Le tigri di Mompracem*, Genuja, Donath, 1906
- Psl.171, iliustracija iš *Corriere dei piccoli*, autorius Angoletta, 1936 12 27 (© RCS)
- Psl.176, iliustracija iš Vamba, *Il giornalino di Giamburrasca*, Florencija, Bemporad-Marzocco, 1920
- Psl.176, Ponson du Terrail, *La morte del selvaggio* viršelis, Milanas, Bietti, be datos
- Psl.180, Prato-Morbelli, *Quando la radio* (Nouva Fonit-Cetra)
- Psl.183, *Fiorin Fiorello*, Odeon, 1939, plokštelės vokas (Gruppo EMI)
- Psl.184, Innocenzi-Soprani, *Mille lire al mese* (Marletta)
- Psl.188 (iš kairės į dešinę):
- Kovos būrių federacijos plakatas
- Blanc-Gotta, *Giovinezza*, tekstas, antroji redakcija
- Grever-Lawrence-Morbelli, *Tulipan* (Curci)
- Psl.189 (iš kairės į dešinę):
- Ketvirtojo dešimtmečio *Fiat* reklaminis plakatas
- Blanc-Bravetta, *Fischia il sasso* (Blanc)
- Consiglio-Panzeri, *Maramao perché sei morto* (Melodi/Sugar, 1939)
- Psl.191, partitūrų viršeliai:
- *Tango del ritorno*, Edizioni Joly, Milano

– *La mia canzone al vento*, Edizioni s. a. m. Bixio
– *Finestra chiusa*, Edizioni Curci
– *Maria LaO*, Edizioni Leopardi
– Psl.196, iliustracija iš Maria Zanetti, *Libro della prima classe elementare*, autorius Enrico Pinochi, Roma, Libreria dello Stato, Anno XVI
– Psl.196, Astore-Morbelli, *Baciami piccina* (Fono Enic)
– Psl.197, iliustracija iš Piero Bargellini, *Il libro della IV classe elementare*, autorius A. Della Torre, Roma, Libreria dello Stato, Anno XVIII
– Psl.199 (iš kairės į dešinę):
– Blanc, *Inno dei giovani fascisti*
– Kramer-Panzeri-Rastelli, *Pippo non lo sa* (Melodi)
– Psl.201, iliustracija iš Piero Bargellini, *Il libro della IV classe elementare*, Roma, Libreria dello Stato, Anno XVIII
– Psl.203, du propagandiniai atvirukai, autorius Gino Boccasile, apie1943/1944 metus
– Psl.204, *Tempo* viršelis, 1950 06 12, Milanas, Anonima Periodici italiani
– Psl.206 (iš kairės į dešinę):
– *La Piccinina* partitūra, Edizioni Melodi, 1939
– Iš Lazzaro-Panzeri, *La piccinina* (Melodi)
– *Fiat* plakatas, autorius Marcello Dudovich,1934
– D'Anzi-Bracchi, *Ma le gambe* (Curci)
– Psl.208, propagandinis atvirukas, autorius Enrico Deseta, 1936 (Milanas, Edizioni d'Arte Boeri)
– Psl.211, *Due popoli una vittoria*, propagandinis atvirukas, autorius Gino Boccasile
– Psl.211, Schultze-Leip-Rastelli, *Lili Marleen* (Suvini-Zerboni)
– Psl.213, Manlio-Filippini, *Caro papà* (Accordo)
– Psl.214 (iš kairės į dešinę):
– *Tacete*, plakatas, autorius Gino Boccasile, 1943
– Blanc-Brovetto, *Adesso viene il bello*
– *Ritorneremo*, propagandinis atvirukas, autorius Gino Boccasile, 1943
– Ruccione-De Torres-Simeoni, *La sagra di Giarabub* (Ruccione)
– Psl.217 (iš kairės į dešinę):
– *Domenica del Corriere* viršelis, 1943, autorius Achille Beltrame (© RCS)
– Ruccione-Zorro, *La canzone dei sommergibili* (Ruccione)
– *Signorine non guardate i marinai* partitūra, Edizioni Mascheroni
– Marf-Mascheroni, *Signorine non guardate i marinai* (Mascheroni)
– Psl.219 (iš kairės į dešinę):
– Alberto Rabagliati
– Bracchi-D'Anzi, *Bambina innamorata* (Curci)
– Pippo Barzizza
– Mascheroni-Mendes, *Fiorin Fiorello* (Mascheroni)
– Psl.230-231, iš *Bertoldo*,1937 08 27
– Psl.245, *Corriere dei Piccoli* viršelis, autorius Bruno Angoletta, 1939 10 15 (© RCS)
– Psl.246, iliustracija iš *Il Corriere dei Piccoli*, autorius Pat Sullivan, 1936 11 29 (© RCS)
– Psl.247, Benito Jacovitti, *Alvaro il Corsaro* viršelis, Edizioni Ave, 1942

- Psl.247, Sebastiano Craveri, *Il Carro di Trespoli* viršelis, Edizioni Ave, 1938
- Psl.249, iliustracija iš Caesar „Verso A. O. I.“, *Il Vittorioso,* 1941 06 07
- Psl.251, pirmas puslapis iš *Avventuroso,* nr.1, 1934, Florencija, Nerbini, su iliustracijomis iš *Flash Gordon,* autorius Alex Raymond (© King Features Syndicate, Inc.)
- Psl.254 (iš kairės į dešinę):
- Iliustracija iš Benito Jacovitti, *Pippo e il dittatore, Intervallo,* 1945
- Iliustracija iš Lyman Young, *La pattuglia dell'avorio,* Florencija, Nerbini, 1935 (© King Features Syndicate, Inc., 1934)
- Paveikslėlis iš nežinomo komikso
- Iliustracija iš *Popeye* serijos, autorė Elzie C. Segar (© King Features Syndicate, Inc.)
- Iliustracija iš Lyman Young, *Lo spirito di Tambo, Il giornale di Cino e Franco,* Florencija, Nerbini, 1936 03 22 (© King Features Syndicate, Inc.)
- Iliustracija iš Benito Jacovitti, *Pippo e il dittatore,* Intervallo, 1945
- Iliustracija iš Lyman Young, *Il coccodrillo sacro, Il giornale di Cino e Franco,* Florencija, Nerbini, 1937 09 19 (© King Features Syndicate, Inc.)
- Iliustracija iš Walt Disney, *Topolino nel paese dei califfi,* Milanas, Mondadori, 1934 (© Walt Disney Productions, 1970)
- Iliustracija iš Walt Disney, *Topolino nella valle infernale,* Milanas, Mondadori, 1930 (© Walt Disney Productions, 1970)
- Iliustracija iš *Popeye* serijos, autorė Elzie C. Segar (© King Features Syndicate, Inc.)
- Psl.255, iliustracija iš Lee Falk ir Ray Moore, *Il Piccolo Toma,* Florencija, Nerbini, 1938 (© King Features Syndicate, Inc.)
- Psl.257, Giove Toppi, *Il mago 900* viršelis, Florencija, Nerbini, be datos
- Psl.258, Walt Disney, *Topolino giornalista* viršelis, Milanas, Mondadori, 1936
- Psl.259, Chester Gould, detalė iš *Dick Tracy* (© Chicago Tribune-New York News Syndicate Ins.)
- Psl.260, Vittorio Cossio, *La camera del terrore* viršelis, Milanas, Albogiornale Juventus, 1939
- Psl.260, Carlo Cossio, *L'infame tranello* viršelis, Albogiornale, 1939
- Psl.261, Milton Caniff, *Terry and the Pirates* (© Chicago Tribune-New York News Syndicate Ins.), viršelis iš *The Golden Age of the Comics 4,* Niujorkas, Nostalgia Press, 1970
- Psl.263 (iš kairės į dešinę):
- Iliustracija iš De Vita, *L'Ultimo ras, Corriere dei Piccoli,* 1936 12 20 (© RCS)
- Iliustracija iš Lee Falk ir Ray Moore, *Nel regno dei Sing,* Florencija, Nerbini, 1937 (© King Features Syndicate, Inc.)
- Iliustracija iš Alex Raymond, *Flash Gordon,* 1938 (© King Features Syndicate, Inc.)
- Iliustracija iš Alex Raymond, *Agente segreto X9* (*L'Avventuroso,* 1934 10 14) (© King Features Syndicate, Inc.)
- Psl.266, *Novella* viršelis, 1939 01 08, Milanas, Rizzoli, nuotrauka Braschi (© RCS)
- Psl.268, Lyman Young, *La Misteriosa Fiamma della Regina Loana* itališkojo leidimo viršelis, Florencija, Nerbini, 1935 (© King Features Syndicate, Inc., 1934)
- Psl.271, įvairūs pašto ženklai (iš asmeninės kolekcijos)
- Psl.280, Elsa Merlini filme *Ultimo ballo,* režisierius Camillo Mastrocinque, 1941
- Psl.285, *Corriere della sera,* 1943 07 26 (© RCS)

- Psl.291, Luttazzi, *Il giovanotto matto* (Casiroli)
- Psl.291, Bovio-Valente, *Signorinella* (Santa Lucia)
- Psl.293, nuotrauka iš asmeninio albumo
- Psl.295, iliustracija iš Domenico Pilla, *Piccoli martiri*, be datos
- Psl.313, Cesare Pavese, *Sono solo...* 1927 (*Le poesie,* Turinas, Einaudi, 1998)
- Psl.314-315, Augusto De Angelis, *L'albergo delle tre rose,* 1936 (dabar Palermas, Sellerio, 2002)
- Psl.316, Shakespeare *in-folio* pirmas lapas, 1623
- Psl.323, autoriaus kompozicija iš *Thermogène* reklamos (Leonetto Cappiello, 1909), *Fernet Branca* prekinio ženklo, 1908 ir *Matite Presbitero* reklamos, 1924
- Psl.324, iliustracija iš Giovanni Bertinetti, *Le orecchie di Meo*, autorius Attilio Mussino, Turinas, Lattes, 1908
- Psl.325, iliustracija iš Nizza ir Morbelli, *I quattro Moschettieri,* autorius Angelo Bioletto, Perugina-Buitoni, 1935
- Psl.330, iliustracija iš *Il conte di Monte-Cristo*, Milanas, Sonzogno, 1927 (© RCS)
- Psl.335, *Mineraria* reklama, autorius Dinelli, apie 1934 metus (Soc. Mineraria del Valdarno e Carbonital)
- Psl.344, autoriaus kompozicija iš žurnalo *Novella* viršelių, 1939 (Milano, Rizzoli) (© RCS)
- Psl.346, *Cachet Fiat* reklama, autorius Cussino, 1926
- Psl.350, *Borsalino* plakatas, autorius Marcello Dudovich, apie 1930 metus
- Psl.350, nuotraukos iš koncentracijos stovyklų, 1945
- Psl.353, R. S. I. propagandinis plakatas, 1944
- Psl.355, *L'Italia libera*, 1943 10 30 ir *Avanti!,* 1944 04 03
- Psl.358, Fidžio pašto ženklai iš asmeninės kolekcijos
- Psl.361, Olivieri-Rastelli, *Tornerai* (Leopardi)
- Psl.368, fotomontažas, skirtas fašistinės revoliucijos dešimtmečiui, Roma, Istituto Luce, 1932
- Psl.382, SS plakatas, 1944
- Psl.388, autoriaus kompozicija iš R. S. I. propagandinių plakatų, penktojo dešimtmečio filmų kadrų ir reklaminių paveikslėlių
- Psl.400, *Yankee Doodle Dandy* plakatas, režisierius Michael Curtiz (Warner Bros.), 1942
- Psl.401, kadras iš Michael Curtiz filmo *Casablanca* (Warner Bros.), 1942
- Psl.403, *Corriere Lombardo,* 1945 08 08
- Psl.409, Josepehine Baker
- Psl.410-411, *Bella tu sei qual sole*, religinė liaudies giesmė
- Psl.412-413, Giovanni Bosco, *Il giovane provveduto*, *Opere edite VII*, Roma, Libreria Ateneo Salesiano
- Psl.414, Lorenzo Perosi, *Dormi non piangere*
- Psl.416, kadras iš filmo *I due orfanelli,* režisierius Mario Mattoli (Excelsa), 1947
- Psl.417, iliustracija iš V. Hugo, *L'Uomo che Ride*, Milanas, Sonzogno, be datos (© RCS)
- Psl.418, Rita Hayworth ir Tyrone Power filme *Blood and sand, režisierius* Robert Mamoulian (20th Fox), 1941
- Psl.420, kadras iš filmo *Going my way,* režisierius Leo McCarey (Paramount), 1944
- Psl.422, Gustave Moreau, *L'apparizione*, 1876, Paryžius, Louvre

- Psl.423, Jules Barbey d'Aurevilly, *Léa* 1832 (*Euvres romanesques complètes 1*), Paryžius, La Pléaide Gallimard, 2002)
- Psl.426-427, Guido Gozzano, *La più bella!* (iš *Tutte le poesie*, Milanas, Mondadori, 1980)
- Psl.436, autoriaus kompozicija iš Alex Raymond, *Rip Kirby* iliustracijos (© King Features Syndicate, Inc.), šeštojo dešimtmečio Schubert suknelės modelio (Centro Studi e Archivio della Comunicazione, Parma) ir *Vespa* reklamos iš M. Boldrini ir O. Calabrese, *Il libro della communicazione*, Piaggio Veicoli Europei S. P. A., 1995
- Psl.444, autoriaus kompozicija iš Alex Raymond, *Flash Gordon* iliustracijų (© King Features Syndicate, Inc.)
- Psl.445, autoriaus kompozicija iš Alex Raymond, *Flash Gordon* iliustracijų (© King Features Syndicate, Inc.)
- Psl.446, autoriaus kompozicija iš Alex Raymond, *Flash Gordon* iliustracijų (© King Features Syndicate, Inc.)
- Psl.449, autoriaus kompozicija iš Alex Raymond, *Flash Gordon* iliustracijų (© King Features Syndicate, Inc.)
- Psl.450, autoriaus kompozicija iš Alex Raymond, *Flash Gordon* iliustracijų (© King Features Syndicate, Inc.)
- Psl.451, autoriaus kompozicija iš Alex Raymond, *Flash Gordon* iliustracijų (© King Features Syndicate, Inc.)
- Psl.454, autoriaus kompozicija iš Alex Raymond, *Flash Gordon* iliustracijų (© King Features Syndicate, Inc.)
- Psl.456, autoriaus kompozicija iš Lee Falk e Phil Davis, *Mandrake* iliustracijų (© King Features Syndicate, Inc.)
- Psl.459, autoriaus kompozicija iš Milton Caniff, *Terry and the Pirates* iliustracijų (© King Features Syndicate, Inc.)
- Psl.460, autoriaus kompozicija iš Alex Raymond, *Flash Gordon* iliustracijų (© King Features Syndicate, Inc.)
- Psl.462, autoriaus kompozicija iš įvairių itališkų knygų
- Psl.465, autoriaus kompozicija iš Lyman Young, *La Misteriosa Fiamma della Regina Loana* iliustracijų, Florencija, Nerbini, 1935 (© King Features Syndicate, Inc., 1934)
- Psl.466, Bixio-Cherubini, *La famiglia canterina* (Bixio)
- Psl.468, autoriaus kompozicija su nežinomu šventuoju

TURINYS

Eco, Umberto

Ec35 Paslaptingoji karalienės Loanos liepsna : iliustruotas romanas / Umberto Eco ; iš italų kalbos vertė Inga Tuliševskaitė. – Vilnius : Tyto alba, 2006. – 479[1] p.

ISBN 9986-16-467-2

Naujausiajame Umberto Eco (g. 1932) romane elementų be galo daug. Čia tekstas pinasi su spalvingomis iliustracijomis, o asmeninė istorija – su pasauline. Pagrindinis veikėjas Jambas nubunda ligoninėje, praradęs atmintį. Mėgindamas ją susigrąžinti, jis išvažiuoja į vaikystės namus kaime, kur per senas knygas, paveikslus, dainas ir kraštovaizdžius iš naujo atranda savo gyvenimą ir meilę. Tik ar įmanoma dukart įbristi į tą pačią upę...

UDK 850-3

UMBERTO ECO

PASLAPTINGOJI KARALIENĖS LOANOS LIEPSNA

Iliustruotas romanas

Iš italų kalbos vertė *Inga Tuliševskaitė*
Viršelio dailininkė *Ilona Kukenytė*

SL 1686. 2006 01 30. 16,06 apsk. l. l. Užsakymas 84
Išleido „Tyto alba", J. Jasinskio g. 10, LT-01112 Vilnius, tel. 2497453, info@tytoalba.lt
Spausdino UAB „Vilniaus spauda", Viršuliškių skg. 80, LT-05131 Vilnius

Viešpatie, atminties geba yra didinga, jos neaprėpiama gelmė kelia kone baimę, tai yra dvasia, tai esu aš pats...

Umberto Eco gimė Aleksandrijoje 1932 m. Jis yra semiotikos profesorius ir Bolonijos universiteto Aukštosios humanistikos studijų mokyklos rektorius. Įsimintinos jo esė knygos. 1980 m. jis debiutavo romanu „Rožės vardas", po jo ėjo romanai „Fuko švytuoklė" (1988), „Vakarykštės dienos sala" (1994) ir „Baudolinas" (2000).

Nors šio romano iliustracijos spalvotos, jame tvyro rūkas. Rūke pabunda Jambas, atsigavęs po smūgio, dėl kurio praranda atmintį. Ne tą, kurią neurologai vadina „semantine" (Jambas atsimena viską apie Julijų Cezarį ir gali padeklamuoti visus gyvenime išmoktus eilėraščius), o „autobiografinę": jis nebežino savo vardo, neatpažįsta žmonos ir dukterų, neprisimena nei tėvų, nei savo vaikystės. Skatindama susigrąžinti savo tapatybę, žmona įkalba jį sugrįžti į vaikystės namus kaime, kur liko knygos ir komiksų žurnaliukai, mokykliniai sąsiuviniai ir anuomet klausytos plokštelės. Didžiulėje palėpėje Jambas vėl išgyvena savo kartos istoriją – su dainomis ir fašistiniais himnais, su Musoliniu, Salgariu, komiksų herojais ir savo – mažojo Balilos – mokykliniais rašinėliais. Jis sustoja prie skaudžių pokario metų patirčių, dar skendinčių rūke, ir migloto paveikslo mergaitės, kurią mylėjo būdamas šešiolikos ir kurią prarado. Antras smūgis. Jambą ištinka koma, jį užplūsta iš ūkanų išnyrantys vaikystės ir paauglystės metų atsiminimai, jis tarsi gerojoje apokalipsėje tikisi išvysti baigiamąjį regėjimą. Tačiau...

ISBN 9986-16-467-2

TYTO ALBA
www.tytoalba.lt